

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KENTSEL MEKANIN PAYLAŞILMASI SORUNU:
TOPHANE ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ
Aydın AKTAY

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyoloji

Tez Danışmanı: Doç Dr. İsmail HİRA

MAYIS - 2013

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KENTSEL MEKANIN PAYLAŞILMASI SORUNU:
TOPHANE ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Aydın AKTAY

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyoloji

Enstitü Bilim Dalı : Sosyoloji

“Bu tez/..../2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. H. Musa Tazdelen	Başarılı	
Doc. Dr. Kâkıl Aker	Başarılı	
Doc. Dr. Erten Özenel	Başarılı	
Doc. Dr. İsmail Hıra	Başarılı	
Yard. Doc. Dr. Bayram Bece	Başarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu; kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Aydın AKTAY

28.02.2013

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının her aşamasında sadece engin birikiminden faydalanmakla kalmadığım, aynı zamanda yüreklendirici ve pozitif enerji veren varlığıyla çalışma esnasındaki yılgınlığımı gidermemde, zorlukları kolayla çevirmemde ilham kaynağım olan tez danışmanım Doç. Dr. İsmail Hira'ya en içten teşekkürlerimi belirtmek isterim. Tez izleme jürimde tez konusunun gerektirdiği literatüre işaret eden yol gösterici önerileri ve eleştirileri için Yard. Doç. Dr. Bünyamin Bezci'ye; bu tez çalışmasının örneklem bölgesi Beyoğlu ve Tophane semtleri hakkında eşsiz deneyimleriyle yol gösteren Saygı değer hocam, Prof. Dr. Musa Taşdelen'e, eşsiz nezaketi ve kadir şinaslığıyla bizlere lisans öğrenciliği döneminden beri örnek akademisyen modeli olan Doç. Dr. Mustafa Kemal Şan'a; Sakarya Üniversitesi Sosyoloji bölümünün güzide ve pek muteber hocaları olan Prof. Dr. Sami Şener ve Doç. Dr. Abdullah Taşkesen'e, yine bu süreçteki gelişimimi beni dinleyerek ve sorularıyla takip edip değerli yönlendirmelerini benden esirgemeyen başta mesai arkadaşlarım Bülent Dizman ve Yakup Köseoğlu'na, Kadim dostlarım M. Veysel Karataş'a ve Mehmet Yöndem'e teşekkürlerimi ve minnet duygularımı iletmeyi bir borç biliyorum. Bu vesileyle bu çalışmamda emeği geçen, yardımları ve desteklerini esirgemeyen herkese teşekkür ediyorum.

Eşim ve çocuklarıma bu süreçte bana destek oldukları için teşekkür; ihmal edilmiş sorumluluklar için de özür borçluyum, başta sevgili eşim Münevver'i, mimarlık bilgisini sabrı, sevgisi ve ilgisi ile karararak yaptığı katkılarından dolayı özel olarak anmadan geçemeyeceğim, bu tez çalışmasının O olmadan bir anlamı olmazdı... Her zaman olduğu gibi destekçim, ağabeyim, ilham kaynağım Prof. Dr. Yasin Aktay'a da şükranlarımı iletiyorum...

Aydın AKTAY

28.02.2013

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET	iv
SUMMARY	iv
GİRİŞ	1
İ.BÖLÜM: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ARKA PLAN	9
1.1. Kent Kuramları ve Kuramcıları	9
1.1.1. Kent Kuramlarının Sınıflandırılması	10
1.1.2. Chicago Okulu ve Kentsel Ekoloji Kuramı	13
1.1.3. Marksist Kent Kuramı ve Kuramcıları	17
1.1.4. Modern Kent Planlamacıları	23
1.1.4.1. Le Corbusier'in Rüya Kenti: İşldayan Şehir	26
1.1.4.2. Ebenezer Howard'ın İnsancıl Bir Kent Rüyası: Bahçeşehir	30
1.2. Kent Kavramının Tanımı ve Kentlerin Miladı.....	32
1.2.1. Kent Kavramı ve Kentle İlgili Temel Kavramlar	36
1.2.2. Kentleşme ve Kentleşme Kavramları	38
1.2.3. Kentleşme Türleri ile İlgili Bazı Kavramlar:	40
1.3. Kentsel Değişim ve Kentsel Dönüşüm Kavramları	43
1.3.1. Kentsel Değişim Kavramı ve Tarihsel Süreci.....	44
1.3.2. Türkiye'de Kentsel Değişim ve Üretebileceği Sorunlar	49
1.3.3. Kentsel Değişimle İlgili Sorunlara Çözüm Önerileri.....	55
1.3.4. Kentsel Mekanda Ayrışma ve Kentsel Mekanı Paylaşma Kavramları.....	57
1.3.5. Yükselen Kent Karşıtı Söylemlerin Kentsel Ayrışmaya Etkisi	60
1.4. Türkiye'de Kentleşmenin Tarihsel Süreci	62
1.4.1. Osmanlı Kenti ve Özellikleri	64
1.4.2. Cumhuriyet Döneminde Kentleşme ve Özellikleri	67
1.4.3. Kalkınma Planlarında Türkiye'de Kentleşme Politikaları	68
1.4.4. Türk Kentleşmesinin Temel Belirleyenleri.....	69
1.4.4.1. Tarımsal ve Demografik Yapıdaki Değişmeler.....	70

1.4.4.2.Teknolojik gelişmeler, İletişim, Haberleşme ve Ulaşım İmkanlarındaki Artış.....	71
1.4.4.3.Politika, Terör ve Kente Göçü Hızlandıran Diğer Cazip Nedenler	72

II. BÖLÜM: İSTANBUL BEYOĞLU'NDA MEKAN PAYLAŞIM SORUNU:

TOPHANE ÖRNEĞİ.....	74
2.1. Bir Kentsel Ayrışma Modeli Olarak Osmanlı İstanbul'u	74
2.1.1.Osmanlı'da Farklılıkların Bir Arada Yaşaması Deneyimi	78
2.1.2.Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan Devraldığı Miras: Dinsel Kimlik Temelli Ayrışma	81
2.1.3. Beyoğlu'nun bir Eğlence Merkezi Olarak Algılanması ve 6-7 Eylül Olaylarının Etkisi.....	87
2.1.4. Beyoğlu'ndaki Kentsel Yenilenme Önündeki Zihinsel Bariyerler	95
2.1.5. İstanbul ve Beyoğlu'ndaki Kentsel Dönüşüm ve Yenilenme Projelerinin Kentsel Alanı İnsansızlaştırması Süreci	102
2.1.6. İstanbul'un Kentsel Çöküntü Alanlarının Yenilenmesi İle Doğan Yeni Problemler	105
2.1.7. Kentsel Mekanın Paylaşılmasında Ve Kimliklerin Korunabilmesinde Ayrışmanın Önemi	109
2.1.8. Tophane'deki Kentsel Yenilenme Süreci bir Gentrification (Mutenalaştırılma) Örneği midir?.....	115
2.2.Tophane Semtinde Kentsel Mekanın Paylaşılması	117
2.2.1.Tophane Semtinin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Panoraması	118
2.2.2.Semtin Mahalleleri ve Sokakları.....	122
2.2.3.Semtin Ortak Kullanım ve Ayrışma Mekanları	124
2.2.4.Semtteki Vakıf, Dernek Tarzı Sivil Toplum Oluşumları Ve Faaliyet Alanları	125

III. BÖLÜM: METODOLOJİ.....

3.1.Araştırmanın Konusu ve Yöntemi	129
3.2.Araştırmanın Problemi ve Sınırlılıkları.....	133
3.3.Araştırmanın Veri Toplama Araçları	137
3.4.Görüşme Soruları	139

3.5.Görüşme Sorularının Muhatapları	141
IV. BÖLÜM: ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ.....	142
4.1.Darbukatör Göksel (Zileoğlu)	142
4.2.Tophanelilik Kimliği ve Adem Süzgün	144
4.3.Tophanedeki Kentsel Yenilenme Sürecinin Pasif Direnişçisi: Terzi (Yorgancı) Haydar	145
4.4.Tophanelilik Kimliği ve Rajonu Hakkında Semtin Aktif Bir Gönüllüsü ile konuşma: Edip Sağlık	146
4.5.Sanat Galerilerine Baskın Mahalle Baskısı mı Mahalleliye Baskı mı?	149
4.6.Eyüp Güzel ve Mahalleliye Baskı İddiası	152
4.7.Asena Günal (Tütün Deposu Proje Koordinatörü)	155
4.7.1. Asena Günal İle Galeri Baskınları Hakkında Görüşme	156
4.7.2.Galeri Baskınları: Semtte Birikmiş Öfkenin Gazınının Alınması.....	157
4.8.Semtteki Emlak Hareketliliği Üzerine Emlakçı Kenan Aras İle Görüşme	159
4.9.Soylulaştırma Süreci Önünde Bariyer Semtler: Tophane Örneği	161
SONUÇ.....	165
KAYNAKÇA	170
EKLER.....	181
ÖZGEÇMİŞ.....	200

Tezin Başlığı: Kentsel Mekanın Paylaşılması Sorunu: Tophane Örneği	
Tezin Yazarı: Aydın Aktay	Danışman: Doç. Dr. İsmail HİRA
Kabul Tarihi: 03. 05. 2013	Sayfa Sayısı: v (ön kısım)+181(tez)+19(Ek)
Anabilimdalı: Sosyoloji	
<p>Kentsel mekanın paylaşılması sorununu Tophane Senti örneğinde ele aldığımız bu çalışmanın ana nirengi noktasını mekanın hangi kimlik temelinde paylaşımına dahil edildiğini belirlemek oluşturmaktadır. Sonuç olarak Tophane’de kentsel mekanın, kültürel kimliklerin belirleyiciliğinde paylaşılmakta olduğuna varan çıkarımımız tez çalışmasına başlarken belirlenen hipotezler doğrultusunda olmuştur.</p> <p>Söz konusu kentsel mekanda mekan paylaşımında Osmanlıdan devralınmış ayrışma modellerinin semt insanı üzerinde genlere işleyen yönlerinin oldukça etkili olduğu da görülmekte ve bu durum tarihsel arka plana dahil olan ilgili bölümde referanslarıyla gösterilmeye çalışılmıştır.</p> <p>Tarihsel derinlik içinde ele alındığında, geçmişten gelen bir misyonla bir Müslüman semti olması, Tophane Senti’nin mekan paylaşımında sınıfsal kimlikler ya da etnik unsurlardan çok dinsel çeşitlilikle ilgili bir gerilime açık olduğunu göstermektedir. Son zamanlarda semtteki gerilimin, çatışmaların ya da sorunların merkezinde bu düşüncenin ya da şartlanmışlığın payı büyüktür.</p> <p>Cumhuriyet elitlerince bölgede tektipleştirici projelerin uygulanmasıyla eski yerinden günümüzdeki yerine, yani Kumbaracı Yokuşu çizgisinde, yukarıya konuşlanan semt insanı açısından semt, halen Müslüman unsurların doğal yeridir.</p> <p>Yine semt insanına göre Gayrı Müslimlerin doğal yerleri Beyoğlu’nun özellikle İstiklal Caddesi ve Tünel civarındadır. Semt insanı ile yaptığımız görüşmelerde hem aktüel olarak mekan paylaşım sorununa örnek oluşturacak durumlar hakkında hem de son dönem galeri baskınlarının nedenleri hakkında konuştuk. Amaç; Tophanedeki mekan paylaşım sorununa kaynaklık oluşturacak nedensel verileri doğru bir şekilde açığa çıkartmaktır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Kentsel Mekan, Kentsel Değişim, Kentsel Yenilenme, Kentsel Paylaşım, Soylulaştırma	

Title of the Thesis: Share the problem of urban space: The Case of Tophane

Author: Aydın Aktay

Supervisor: Assoc. Prof. İsmail HİRA

Date: May 2013

No. of pages: v (pre text)+181(main body)+19 (app.)

Department: Sociology

The main point of this study which focuses on urban residence sharing problem by exemplifying the Tophane district is to determine which elements are included in the sharing problem on the basis of identity. As a result, we conclude that urban residence is a factor to specify cultural identities which is in accordance with the hypotheses we have set up.

Some of the decomposition models inherited from the Ottomans have been taken into consideration for the related urban residence. This situation which functions as a genetic inheritance on the people of the district today has been seen in this thesis study and it has tried to show its historical background in the relevant section.

The Tophane district is deployed from old residence to new residence, Kumbaracı Yokuşu, during the monotype projects which are implemented by republican elites. However, the Tophane district is still a Muslim residence for the people living there.

Also, people living in the district believe that the natural places of non-Muslims are Beyoğlu, specifically İstiklal Street and area of Tünel. We talked to people living in the district both about situations which exemplify the current residence sharing problem and about the reasons of recent gallery invasions. The aim is to designate casual data properly as the source of the residence sharing problem in Tophane.

Keywords: Urban Space, Urban Change, Regeneration, Urban Sharing, gentrification

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte dünya ölçeğine yayılan yeni bir kent olgusu ve buna yönelik ciddi ihtiyaç olduğu vurgusu ile beraber dünyanın pek çok ülkesinde hükümetler ve yerel yönetimler eliyle kentlerde yeniden yapılanma hamleleri ve stratejileri görülmektedir.

Özellikle kentli nüfusun artık ezici çoğunluğu sağladığı Türkiye’de önceki şehirleşme ve göç dalgasının doğurduğu çarpık şehirleşme görüntülerine ve yeni ihtiyaçların ortaya çıkardığı sorunlara müdahaleler anlamında bir dizi tedbirler ve stratejiler planlandığı gözlemlenmektedir.

Şimdilerde Türkiye’nin dört bir tarafında, yerel yönetimler eliyle özellikle kent tarihinin önemli merkezlerine ve ruhsatsız yapılaşmalara karşı başlatılan kentsel değişim başlığı altında zikredilecek birçok müdahale örneğine rastlıyoruz.

Ancak gerek şehir planlamacıları gerekse sosyal araştırmacı pek çok uzman ve hatta siyaset bilimcilere göre bu müdahalelerin uzun vadede telafisi zor sosyal, siyasi ve kentsel yapılaşma anlamında mekânsal sorunlara yol açabileceği kaygısı da ciddi bir muhalefetle dillendirilmektedir.

Bu tez çalışmasında kentsel değişim literatürünü ilgilendiren kuramsal tartışmalar ve bu olguya yönelik belli çevrelerde dile getirilen eleştirel anlayışlar değerlendirilmeye çalışılırken ana hatlarıyla bu olgunun modern dünya ve onun insan kaynağı olan bireyleri için ne tür bir tehdit içerdiği de gösterilmeye çalışılacaktır.

Bu muhalefetin şiddet dozunun arttığı yerlerden birisi de İstanbul, Tophane’dir. Bu bölgede son dönemlerde farklı kültürel dokuları temsil eden kesimden insanların ortak mekanlarda bir paylaşım gerilimi içinde olmalarının yol açtığı pek çok olay haber kanallarında görsel ve yazılı basında sıklıkla yer almaya başlıyor.

Bu duruma yol açan olgunun kentsel değişim olgusu olması bir yana bu olgunun aynı zamanda buradaki mekan paylaşımı sorununa kaynaklık oluşturduğu da bellidir. Bu tez ile bunun ne derecede doğru bir çıkarım olduğu denetlenmeye çalışılacaktır.

“Tophane Semtinde Mekan Paylaşım Sorunu” başlığı altında yoğunlaşılması planlanan çalışmanın diğer bir bölümünde ise günümüzde Tophane semti sakinlerinin semte aidiyet bağlarının oluşmasında semt bilincinin, alışkanlıklarının ve kültürünün etkisi ele alınmaya çalışılmaktadır.

Böylece, semtin insan kaynağını oluşturan farklı kültürel, etnik grupların bir aradalığını sağlayan “Tophanelilik” bilincini ve bu bilinci bu farklı kimliklere sahip toplumsal kesimlere aktarım işlevi gören sivil inisiyatiflerin varlığını ve işlevini anlama imkanı hasıl olacaktır.

“Tophanelilik bilinci ve kültürü” adını verdiğimiz, semt kültürü ve alışkanlığının farklı etnik ve kültürel unsurlara aktarılması işlevinin gerçekleştirilmesinde hemşeri derneklerinin, cemaat ve tarikatların semtin sözü muteber kanaat önderlerinin etkisi olduğu düşünülerek bu etki bir nitel araştırma örneği ile incelenmeye çalışılmaktadır.

Görüşme tekniğinin ele alındığı çalışmanın bu son bölümünde elde edilen verilerle tezin problemi tartışılmaktadır. Ayrıca, İstanbul’un benzer semtleri (Tarlabası, Sulukule, Cihangir, Küçükpazar ve Kadınlar Pazarı gibi...) üzerinde yapılan bu tarz çalışmalarla yapılacak karşılaştırmalı analizler çalışmanın sağlıklı seyri açısından planlanan adımlardandır.

Kentsel değişim olgusunun sosyal bilimsel ilkeler ışığında doğru bir analizinin ancak onu ilgilendiren diğer kavramsal ve kuramsal çerçeveler doğru anlaşılmadan ortaya konulamayacağı gerçeğinden hareketle çalışmanın ilk bölümü buna ayrılmıştır.

Araştırmanın Konusu

Kentsel Değişim kavramının çatısı altında ele alınmayı gerektiren başka birçok olgu vardır. Örneğin kentsel dönüşüm, kentsel yenilenme gibi. Bunlara ek olarak bu olgularla ortaya çıkan sorunların ürettiği başka kavramlar da peşi sıra bu ilgiyi aynı önemde hak ediyor. Söz konusu kavramlara örnek olarak kentsel ayrışma, kentsel mekanı paylaşma gibi kavramları verebiliriz.

Bu çalışmada, dünya ölçeğine yayılan küresel kapitalizmin yeni rant alanları üretiminin bir sonucu olarak ortaya çıkan mekan bölüşümünü ele alırken bunun ülkemizdeki ve özellikle İstanbul'daki sonuçlarına değineceğiz. Söz konusu sorunlar, Tophane örneğinde görüldüğü gibi bir mekanın yeniden üretimi, yenilenmesi veya dönüştürülmesi esnasında bu mekanlarda yaşayan ya da yaşayacak insanlarda ne tür sorunları ve ilişkileri besleyeceğini görmek açısından önemlidir.

Bu çalışmanın problemi de ana hatlarıyla bu sorunlar etrafında belirlenmektedir. Kentsel değişim olgusunun özellikle İstanbul'da ortaya çıkardığı yeni kentsel alanlar ve bu alanlarda yaşamış, yaşayan ve yaşayacak insanlar açısından ne tür sosyal olay, ilişki ve sorunları beslediği/besleyeceği tartışılmaktadır.

Konunun kavramsal ve kuramsal çerçevesi gerek dünya sosyal bilim literatürü açısından gerekse Türkiye'nin içsel dinamiklerini besleyen yerel nitelikleri ve kendine özgü sosyal bilim pratikleri açısından belirlenmeye çalışılmaktadır.

Bu çerçevede mekanın Türk toplumsal yapısı üzerindeki kimlik oluşturuıcı özelliklerine değinilmiş ortaya çıkan kentsel değişim gibi yeni süreçlerin bu kimlikler üzerinde ne tür dönüşümler, tahribatlar oluşturacağı belirlenmeye çalışılmıştır. Yine de tezin dolaylı olarak ortaya koymaya çalıştığı bu sorunlar tezin merkez problemini oluşturmamaktadır. Bu bakımdan tezin bu dolayımında ele aldığı sorunlar, bizleri asıl sorunu tartışmaya götürecek yol işaretleri olarak görülebilir.

Çalışmanın Tarihsel Arka Planı bölümünde kent olgusunun ve kentlerin ortaya çıkışı, tarih boyunca karşılaşılan farklı kent örnekleri ortaya konulmaya çalışılmış olup buradan hareketle de İstanbul kentinin tarihsel arka planına geçilmektedir. Bu noktada, İstanbul üzerine yapılan çalışmaların bazı sorunları tartışılacaktır. Çünkü İstanbul üzerine yapılan çalışmaların ürettiği bazı yanılsamalar pek çok alanda İstanbul üzerine çalışanların sağlıklı sonuçlar almasını engellemekte ya da yanlış yönlendirmelere neden olmaktadır.

Bu yönde, İstanbul'un bir takdim şeklinde anlatılması, İstanbul'a nostaljik, ya da oryantalistik yaklaşım, İstanbul'a turistik ya da imgesel yaklaşım, veya İstanbul'a bir mega kent, küresel kent, dünya kenti tarzı hamasi retoriklerle yaklaşımlar tartışılacak sorunlu yaklaşımlar arasındadır.

Araştırmanın Amaç ve Önemi

Bu çalışmada öncelikli amaç, bu yaklaşımların beslediği sorunlardan azade gerçekçi bir İstanbul portresi sunmak olacaktır. Bundan hareketle de Beyoğlu ve asıl örneklem bölgemiz olan Tophane semtine daha sağlıklı bir bakış olanağının kazanılabileceği düşünülmektedir.

Tezin Tarihsel Arka Plan bölümünde İstanbul analizlerinin geniş bir hacimde ele alınmasının nedeni de aslında İstanbul çalışmalarının ortaya çıkardığı bilgi kirliliğini ve sorunlu anlayışları engellemeyi hedeflemek olarak gösterilebilir. Bu anlayışı besleyen söz konusu arındırma işleminden geçirilmezse İstanbul hakkında gerçekçi bir bakış açısının ortaya konulamayacağı kaygısı da bir diğer nedendir.

Tarihsel olarak mekan ayrışması sorununa yaklaşımda ilgi çekici olan bir başka husus da İstanbul'daki bazı semtlerin algı olarak birbirleriyle karşılaştırılarak konumlandırılmasıdır. Buna uygun olarak Fatih- Harbiye; Aksaray- Nişantaşı; Avrupa-Anadolu yakası gibi ayrışmalardan ve karşılaştırmalardan söz edilebilir. Bu tarz

karşılaştırmalarda Cumhuriyet tarihinde görülen çeşitli ideolojik iktidar dönemlerinde birinin diğerinin aleyhine işletildiği bir hiyerarşi görülmektedir.

Bu tarz ayrışmaların ve karşılaştırmaların doğal bir sonucu olarak Türk edebiyatında bu durum Beyoğlu'nun, Muhafazakar edebiyat çevrelerinde Pamuk'un da aktardığı gibi "Garp emperyalizminin giriş kapısı" ya da "Frenk mukallitliğinin kalesi olarak" görülmesini beraberinde getirmiştir (Pamuk,2009:219-221).

Bu görüş, uzun süre Türk Edebiyatında muhkem bir imge olarak yaygın bir kullanıma sahip olmuştur, olmaya da devam etmektedir. Bu görüşün inşa ettiği bu algı, sadece bu ayrışmadan kaynaklanmamakta, Beyoğlu'nun tarihsel misyonu ve vizyonu ile onu oluşturan asli unsurların daha çok batı ile olan dinsel, kültürel ve ideolojik olarak münasebetlerinin yoğunluğu da bu algıyı güçlendirmiştir.

Beyoğlu semtinin sosyal dokusunu Gayrı Müslimlerin oluşturması ve Tophane, Kasımpaşa, Şişhane gibi semtlerin Beyoğlu'nu kuşatan Müslüman semtleri olması da bu algıyı besleyen nedenleri oluşturmuştur. Buna göre Tophane bir Müslüman semtidir. Tophane semtinin Müslüman unsurlardan oluşan bir semt olmasının da hem tarihi hem de aktüel olarak mekan paylaşım sorunlarını besleyen çok önemli yönleri vardır. Tezimizde bu yönler üzerinde de durmamızın nedeni budur.

Gayrı Müslimlerin bugün bile Tophane Semtinde adeta görülemezliği, bu tarihsel misyon ve vizyonla ilişkili midir bilinmez ama bilinen bir gerçek var ki içinde barındırdığı kültürel ve dini figür ya da yapılarla Tophane'nin Beyoğlu ya da Galata'nın devamı olan ve Pera olarak adlandırılan Gayrı Müslim semtine karşı Müslüman mahallesi olarak konumlandırılmayı hak edecek sayısız tarihsel referanslara sahip olduğu ve bunun bugünkü uzantılarını, etkileriyle birlikte somut olarak görmenin mümkün olduğudur.

Özellikle Kadiri ve Mevlevi Dergahları, Karabaş Tekkesi, Nusretiye Camii ve Kılıç Ali Paşa Camii gibi önemli dinsel, kültürel eserlerin varlığı bunun açık bir göstergesidir.

Taksim Camii'nin nasıl Pera (Beyoğlu) için bugün görünürlüğü tartışılıyorsa aynı şekilde Tophanede Gayri Müslim kültür nişanelerinin görünürlüğü de o kadar tartışılmayı hak ediyor. Denilebilir ki her iki mekanda da uygulanması planlanan kilise, camii, gibi projelerin hayata geçirilmesinde karşılaşılan en büyük güçlüğü bu zihinsel kabullerin ördüğü görünmez algı duvarları oluşturmaktadır (Ekinci:2002).

Semtin tarihsel misyonunun ve vizyonunun bugünkü mekan paylaşım sorunlarına etkisini doğru anlamadan girişilecek her tür çalışmanın eksik kalacağı düşüncesinden hareketle Beyoğlu/Tophane Semtindeki Kentsel Değişim ve onun iki ayağı olan dönüşüm ve yenilenme hamlelerinin sonuçlarını öngörmek ve doğru tahlil edebilmek için Beyoğlu/Tophane Semtinin tarihsel arka planını iyi bilmek ve belirlemek kaçınılmaz bir gereklilik olmaktadır.

Genel Problemler ve Ana Problem

Tezin ana problemini belirlemede hareket noktasını, İstanbul genelinde yaşanan kentsel değişim olgusunun özellikle Beyoğlu ve kendine has tarihsel kimliği, misyonu ve vizyonu bulunan Tophane'ye etkilerini incelemek oluşturuyor. Daha açık bir şekilde bu tezin ana soruna varıncaya kadar şu sorulara cevap aradığı rahatlıkla söylenebilir:

1-Kentsel ayrışma adını verdiğimiz süreç Tophane'de nasıl bir karşılık bulmaktadır?

2-Kentsel ayrışmanın doğurduğu “güvenlikli siteler, kentten yalıtık, siteril hayatlar” yani site olgusunun Tophane semtinin sakinlerinin gelecek dünya kurgusunda anlamı nedir?

3-Oldukça albenisi olan ve cazibe merkezleri olacak tarzda üretilen ve insanların talebine sunulan bu kentsel ayrışma mekanlarına Tophane insanının rağbeti ne düzeydedir?

4-Yeni kentsel mekanları cazip bulmayıp Tophane'de kalmayı tercih eden semt sakinlerini ne tür bir motivasyon beslemektedir?

5-Farklı etnik unsurların bir arada yaşadığı Tophane semti sakinleri açısından kent mekanının paylaşılmasında ne tür sorunlar doğmaktadır ve bu sorunlar nasıl çözülmektedir?

6- Tophane'deki kentsel mekan paylaşımı örneği bizlere; kentten kendini yalıtan, kent karşıtı söylemlerle, güvenliği özelleştirerek rant üreten kapitalist kentsel yapılanma biçimlerine, kendine yeten ve kent kültüründen uzak bir hayat tarzını üreten yeni kentsel mekanlara karşı bir ideal model imkanı sunabilir mi?

7- Farklılıkların kutsandığı, çok kültürlülüğün hakim bir anlayış olarak vurgulandığı günümüzde kentsel yapılanmanın buna aykırı olarak organize edildiğini görmek ilginç bir paradokstur. Yeni kentsel mekan üretimi anlayışı ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan kentsel ayrışma örneklerinin; sundukları yaşam tarzı ve mekan örgütlenmeleriyle kimlikleri homojenleştirmeleri, tek tip mimari sunumları, geleneksel sokak, semt, mahalle ve aile mekanlarını tahrip eden ve buralarda yaşanmış ilişki ağlarını ve alışkanlıkları yok eden tarzı ile Tophane'deki gündelik hayatın ayakta kalmış geleneksel değerlerinin karşılaştırılması yapılırsa ne tür bir sonuç ortaya çıkacaktır?

8-Osmanlı Tarihini çok kültürlülük paylaşımı olarak okuyanlara göre genelde İstanbul'un ve özelde Beyoğlu bölgesinin farklı etnik, kültürel, dinsel hatta cinsel kimliklerin bir arada yaşayabilme imkanlarının görülebilmesi ve model olarak değerlendirilebilmesine uygun bir örneklem bölge olduğu düşüncesi yaygındır. Gerçekte bunun böyle olup olmadığı ve tarihsel verilerin bu düşüncüyü destekleyip desteklemediği genelde İstanbul, özelde de Beyoğlu ve Tophane semtleri için bu anlayışın doğruluğu bu tezin de tartışma konuları arasındadır.

9-Ayrıca bu tez, İstanbul üzerine yapılan sosyolojik, antropolojik, tarihsel çalışmaların ve analizlerin ortaya nasıl bir İstanbul görüntüsü çıkardığını da tartışmaktadır.

10-Son yıllarda Beyoğlu bölgesi için özellikle Tophane semtini yakından ilgilendiren yeni kentsel değişim projeleri gündemdedir.

Bunlar; Beyoğlu bölgesinin turistik ilgiye açık hale getirilerek tümünden trafiğe kapatılması, şimdilerde zaten yapılan ve daha etkili ve geniş çaplı bir kentsel yenilenmenin devam ettirilmesi projelerine ek olarak küresel kapitalist sermayenin ilgisini üzerine çeken çok büyük çaplı Galataport ve yıllardır tartışılan Taksim Camii projesi ve Tarihi Taksim Kışlasının yeniden inşa edilmesi gibi kentsel planlamalardır (Bkz. Ek:2).

Bu konuda cevabı aranması gereken soru da: Bu planlamaların Tophane semti insanının mekan algısına nasıl seslenmekte olduğudur? Ya da bu projelerin Tophane'deki mekan paylaşım sorununa veya yeni kentsel yoksulluk ya da soyluluk üretimine etkileri neler olacak?

Son zamanlarda medyada mahalle baskısı olarak yansıyan semtteki olayların (mahallelinin sanat galerilerine, içkili mekanlara tepkisi) bu kentsel mekanın yeniden organize edilmesiyle ilgisi var mıdır, ne düzeydedir?

Görüldüğü gibi Kentsel mekanın yeniden paylaşılması adlı tez çalışmasında tek bir sorunu değil sorunlar yumağını birlikte ele almak gerekiyor. Ancak yine de tez konumuzun cevabını aradığı temel sorun bellidir?

Tezin ana problemini belirleyen bu temel soru da şudur: Tophane'de mekan; sınıfsal, dinsel, etnik, ideolojik kimliğe göre mi paylaşılmaktadır?

I. BÖLÜM: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ARKA PLAN

1.1. Kent Kuramları ve Kuramcıları

Toplumsal yapıda ortaya çıkan değişikliklerin yarattığı sorunları saptama ve cevap getirebilme çabası, sosyal bilimlerde farklı kuram ve kuramcılarının var olmasını etkileyen en önemli faktördür.

Aslanoğlu'nun dediği gibi konu kent ve kent sosyolojisi olunca, kent kuram ve kuramcılarının bu çabaya karşılık olarak tarihsel ve teorik düzeyde temel aldıkları verilere göre oldukça farklı düşündükleri ve birbirlerinden ayrıldıkları görülür (Aslanoğlu, 2000:62).

Söz gelimi, kentin tanımlanması, miladının belirlenmesi, ve kentleşme dinamiklerinin nedenleriyle birlikte saptanarak ortaya konulabilmesi çabaları bu türden farklı kuram ve kuramcıları ortaya çıkartmıştır. Bu bölümde kent analizlerinin ya da kuramlarının sınıflandırılmasına ve kent planlamacılarının son dönemleri etkileyen önde gelen isimlerine yoğunlaşılacaktır.

Bu yoğunlaşma esnasında belirlenen en önemli noktanın Sanayi öncesi ve sonrası epistemolojik anlamdaki paradigmal anlayış değişikliklerinin, farklılaşmalarının ve bunların ortaya çıkardığı kent kuram ve kuramcılarının modern kentleşme sürecine etkileri olduğu gerçeğinin hatırdan uzak tutulmaması gerektiğidir.

Özellikle bu nokta merkezinde son yüz yıldaki kent kuram ve kuramcılarının şekillendirdiği kent sosyolojisi disiplininin ortaya koyduğu kent imgesinin neredeyse paradigmal bir belirlenimle modern kent sosyolojisi üzerindeki baskın etkisi anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Kent sosyolojisinin artık modern kent ve kentleşme sürecinin dinamiklerini sağlıklı bir şekilde yorumlamak için özellikle modern zamanlarda zihin formasyonunu belirleyen

bu kent imgesini Lynch'in gösterdiği titizlikte ele almasının gereği ortada ve buna ihtiyaç duyduğu kesindir (Lynch:2010).

1.1.1. Kent Kuramlarının Sınıflandırılması

Kent teorilerinin ortaya çıkışını Romanist ve Germanist Teoriler şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutan Tuna'ya göre Germanist teoriler de kentin kökenini kırsal-feodal yapıda görenler ile kentin kökenini mevcut yerleşim örgütlemesinde arayanlar gibi ikili bir ayrıma sahiptir (Tuna:2011,70-74).

Tuna, Batı Orta Çağ'ında ilk burjuvazinin ortaya çıkışı ile kentleşme sürecinin başladığını Henri Pirenne' den aktarır. Bunun dışında Max Weber'in rasyonalizasyon, işbölümü ve batı şehri analizleri ile açıkladığı kent kökenini tanıtan kuramını da kent kuramları arasında değerlendirir (Tuna:2011,82-89).

Kent kuramlarının sınıflandırılmasında baz alınan belli başlı değişkenler aşağı yukarı Tuna'nın çizdiği kompozisyona benzer. Tuna, bu kompozisyonunun devamında Emrys Jones'un sanayi öncesi ve sonrası ayrımını; Arnold Toynbee'nin de üçlü bir şekilde yaptığı; geleneksel, mekanik ve geleceğin kenti ayrımlarını kullanarak Chicago Okulu'nun Kentsel Ekoloji Kuramını ele alır. Bu tarz kent kuramları analizlerinin gösterdiği ortak manzara kentin tanımlanmasında kullanılan belli başlı değişkenlerin sıralanmasında belirginleşir.

Örneğin; Aslanoğlu'nun "Kent, tarımsal olmayan üretimin yapıldığı, kontrol fonksiyonlarının toplandığı, belirli büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış bir mekan olması" şeklinde sıraladığı cümleler kent tanımlamalarının ve analizlerinin çoğuna rengini veren temel özelliklerdir (Aslanoğlu:2000,13).

Kentlerin doğuş nedenlerine ilişkin farklı kuramsal yaklaşımlarda da kentin tanımlanarak kavramsallaştırılmasında ve kent olgusunun anlaşılmasında karşılaşılan

güçlükler her zaman göze çarpmaktadır. Yine de tüm kuramsal bakış açılarında Carter tarafından iki noktada bir ortaklık tespit edilmektedir Bunlar da;

A)Kentlerin doğuşunu belirleyen nedeni tek neden olarak ele alan kuramsal yaklaşımlar;
B)Birden fazla nedenin karşılıklı etkileşimi içinde kent olgusunu ele alan kuramlardır (Carter,1989,3-4).

Bu noktada, kentlerin ortaya çıkışını, kent kavramının tanımlanmasını ya da kent olgusunun anlaşılmasını tek yanlı nedensellikte ele alan kuramları Carter; kent olgusunu ve ilişkilerini; a)Artık ürün merkezli okuyan; b)Hidrolik toplum modeliyle açıklayan; c)Ekonomik temelli (Pazar yeri olarak kent) gören; d)Askeri odaklı bir merkez olarak okuyan veya e)Dinsel kurumların merkezi olarak anlayan değişik kuramlar olarak sıralar (Carter:1989,3-9).

Tüm bu kuramlar, kentin doğuşunu, kent olgusunu ve kentteki ilişkilerin örgüsünü analiz ederken ya da kavramsallaştırırken Carter'ın sıraladığı nedenlerden sadece birine odaklanarak bunu yapmaktadırlar. Ekonomik, coğrafi, dinsel ya da askeri nedenlerle kentlerin miladını başlatmaya çalışan bu kuramlar daha çok bu nedenlerden birinin merkezinde bunu yapmaktadır.

Dolayısıyla Lampard'ın dediği gibi, kentlerin ortaya çıkışını açıklamaya çalışan bu tarz açıklamalar nedeniyle kent analizleri yetersiz kalmakta doyurucu olmayan ve pek çok değişkeni hesaplamamış bir nitelik kazanmaktadır. Bu durum kent sosyolojisi literatürü açısından belirsizliğin ve sorunların başını çekmektedir (Lampard,1967:529-530).

Tek yanlı nedensellikte kenti analiz eden bu kuramların dışında bu analizleri birçok nedenin karşılıklı etkisi bağlamında ele almaya çalışan ilk çabalara örnek olarak "Kentsel Ekoloji Okulu" ya da diğer adıyla Chicago Okulu dikkat çekmektedir (Aslanoğlu,2000:25).

Bir başka okul olarak marksist okul da her ne kadar kent analizlerini sınıf çatışmalarının zemini bağlamında ele alsada post marksist analizler klasik marksizmin ekonomi ya da sınıf temelli bu tek yanlı nedensellik içeren kent analizleri çerçevesinden bir miktar da olsa uzaklaşmıştır. Birçok neden bağlamında kentsel analizler yapılmasının öncüsü olarak da görebileceğimiz Chicago Okulu dışında Weber'in katkıları ile Giddens'in çözümlenmeleri de dikkat çekicidir.

Özellikle Weber; kent analizlerini kentteki fonksiyonel örgütlenme modelleri ve kültürel, dinsel etkenlerin ekonomik ilişkiler ve kavramlar yanında önemini vurgularken büyük bir özenle bunu yapmaktadır. Giddens'in çözümlenmeleri de çoğulcu nedensel analizlerin başka örnekleridir (Weber:2003,90-92).

Ancak bağımsız birer kuramsal disiplin olmaları hasebiyle kent kuramlarının analizlerini yaparken isimler üzerinden değil de büyük ekoller ya da kuramsal anlayışlar üzerinden bunu yapmanın kuramların kent anlayışlarının oluşmasındaki rollerini belirlemenin daha doğru olacağını söylemek mümkün. Yine de yer yer bazı isimlerin de tek başlarına yaptıkları kent literatürüne katkılarına da değinmekte fayda olacaktır.

Bunlardan en eskileri olan İbni Haldun'un şehir çözümlenmelerini anlattığı şaheseri Mukaddime'deki "medenilik-hadarilik" ayrımı ile "bedevilik-medenilik" diyalektiği üzerinden yaptığı okumalar (İbni Haldun:2011) ve Durkheim'in organik dayanışma ile ele aldığı kentsel ilişkiler örgüsünün anomik haller üreten noktalarına yaptığı işaretler de bu noktada isimlerin kent literatürüne katkıları olarak hatırlanabilir (Durkheim:2006).

Bu hatırlamanın kalıcı olması gerekliliği akılda tutulmak kaydıyla kent sosyolojisi disiplininin modern anlamda bilimsel bir hüviyete sahip olması açısından büyük önemi haiz kuramlar öncelenmelidir, bu yüzden çalışmanın bundan sonraki seyrinde bu bölümde bu niteliğe haiz kuramlarla başlanması tercih edilmiştir. Bunlardan birincisi Chicago Okulu'dur yani "Kentsel Ekoloji Okulu"

1.1.2. Chicago Okulu ve Kentsel Ekoloji Kuramı

Kentlerin doğuşunu sosyal bir süreç olarak tanımlayan Lampard'a göre kentlerin kökenine ya da kentlerin analizlerine ilişkin evrensel hipotezler, genellemeler geliştirmek son derece güçtür ve yanıltıcıdır. Lampard'a göre, karşılaştırmalı alanlarda tanımlı önermelerle yetinmeli, evrensel geçerliliği olan hipotezler aranmamalıdır (Lampard,1967:528-530).

Lampard'ın ifade ettiği bu düşüncelerin paralelinde olarak Kentlerin, tarihsel olarak oluşumları ve süreklilikleriyle; içlerinde yer alan ilişkileri ve olaylarıyla onları oluşturan sosyoekonomik, siyasi ve kültürel, etnik unsurlarıyla birçok başlık altında ele alınmayı gerektiren bir gizeme sahip olduğu söylenebilir. Bu gizemli yönlerinden bir kısmı tarihe kentlerin tarihi; sosyolojiye kentlerin sosyal yapısı ve analizleri; ekolojiye coğrafi ve fiziksel yönleri ile; siyaset bilimine; yönetimleri ve kurumsal organizasyonları gibi alt başlıklarla ilham konusu oluşturmuştur.

Kente sosyal bilimler açısından bir disiplin gözüyle bakabilenler yanında Marksist kuramın analizlerinin bir örneği olarak bakanlar da olmuştur. Marx ve Engels, Durkheim, Weber gibi kuramcılar kenti kendi başına bir disiplin olarak değil kuramlarını daha iyi ifade edebilmede sığındıkları bir konu olarak yaklaşmışlardır. Söz konusu isimler, başka olay ve olguları açıklamada kentin bir analiz örneği olarak ele alınması gereken ikircikli yönlerini öne çıkarmayı tercih etmişlerdir.

Kenti bağımsız bir disiplin altında ele alınmayı hak eden bir bakışla inceleyen ilk kuram olarak "Kentsel ekolojik kuram" kabul edilebilir. Bu kuramı ilk geliştiren Chicago Okuludur. 1915'te başlayıp 1940'lara kadar uzanan bir zaman dilimi içinde bu okulun mensupları tarafından geniş ölçekli kent odaklı çalışmalar yapılmıştır (Aslanoğlu:1998,59).

Robert E. Park, Ernest W. Burgess, R.D. McKenzie ve Louis Wirth'in çalışmalarıyla temellenen bu okulun laboratuvarını ise Chicago kenti oluşturmuştur (Duru ve Alkan,2002:11).

Chicago kenti üzerine odaklı bu isimlerin öncülüğünde yapılan çalışmalarla sonraki kent çalışmalarına temel referans oluşturacak argümanlar ileri sürülmüştür. Bu çalışmalar ayrıca kent sosyolojisi literatürünün ilk disiplinli kaynaklarını da oluşturmuştur (Aslanoğlu,2000:26-28).

Chicago okulu; kent analizlerinde iki temel düşünceden hareket eder: Birincisi; Kenti oluşturan mahallelerin dağılımını ve birbirleriyle etkileşimlerini esas alan "kentsel ekolojik kuram" ikincisi ise kentlerde yaşamın evrensel özelliklerini tanımlamayı amaçlarken kullanılacak bir kavram olarak "bir yaşam biçimi olarak kentlileşme" kavramıdır. Bu kuram kentin yabancılaştırıcı etkilerini ele alarak bu soruna çözümler getirmeyi amaçlamıştır.

Kent kuram ve kuramcılarının tarihsel sürecini aktarırken kentle ilgili çalışmaların ilkinin Chicago Okulu tarafından ortaya konduğunu söylemek insafsızlık olacaktır. Çünkü kente; tarihsel, sosyolojik, ekonomik ve daha pek çok açıdan ilginin tarihinin daha eskilere uzandığı da bir gerçektir.

Bu yüzden bu ilginin tarihsel açıdan sistemli aktarımını dönemsel olarak yapmayı denemenin daha sağlıklı olacağı düşünebilir. Bu açıdan bu kuram ve kuramcıların kente ilgisinin miladını feodaliteden sanayi toplumuna geçiş dönemi ile başlatmak en doğrusu olacaktır.

Bu dönemde öne çıkanlar arasında Marx, Engels, Durkheim, Weber gibi isimlerle beraber kuramsal bir disiplin anlamındaki en sistematik ve salt kent odaklı analizlerin Chicago okulu tarafından kapitalist dönemde ortaya konduğunu söylemek daha mümkün olacaktır. Ama yine de bu okulun küreselleşme ve sonrasındaki kentsel değişim ve dönüşüm süreçlerini anlamada yeterli bir veri sağladığı söylenemez.

Nitekim, Castells, Chicago Okulunun, yani Kentsel Ekoloji Kuramının kent analizlerinin statik bir yapıyı temel alarak süreçten bağımsızca kenti ele aldığını ve kentin evrilme sürecinde ne tür sorunlarla yüzleşeceğini tam olarak ortaya koyamadığını ifade etmektedir (Aslanoğlu, 2000:30).

Aynı şekilde Ekolojik Kuramın, analizlerinde kültürel değişkenlerin etkisinin hafife alındığını düşünenler ve bu noktada okulu eleştirenler de bir hayli fazladır (Aslanoğlu,2000:30).

Castells'in süreci değerlendirememesi noktasından ya da diğer eleştirmenlerin Chicago Okulu'nu kültürel değişkenleri ihmal etmekle suçlamaları kentsel değişim süreçlerini doğru analiz etmede başka kuramlar ve bakış açılarına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Özellikle küreselleşme ve sonrasındaki süreçte kentin görünümünü doğru görmek ve anlamak açısından bu çok önemlidir. Bu yüzden küreselleşme ve sonrasındaki kentsel gelişim süreçlerinin dinamiklerini analiz etmede ve doğru yorumlamada öne çıkan küreselleşme sonrası kent kuramlarını ayrı bir dönem olarak okumanın gereği öne çıkmaktadır.

1960'lar sonrasında günümüze kadarki süreci kapsayan bu dönemde, mekan analizleri hem metodolojik hem de epistemolojik olarak önemli açılımlar sağlamıştır. Bu açılımlarla mekanın toplumsal ve ekonomik olarak anlaşılıp yeniden üretilmesi hedeflenmiştir.

Post Marksist kuramcılar, mekanın örgütlenerek yeniden üretilmesinin kapitalist birikim süreçlerinin reel ve güncel bir sorunu olduğu noktasından kaygılarla bu sorunun çözümüne ilişkin stratejilerin ise içinden çıkılamayacak yeni ve güncel bir çok sorunun habercisi olacağını vurgulamaktadırlar. Lefebvre, Castells, Harvey ve Pahl gibi araştırmacı kent kuramcıları bu eleştirel gözle çeşitli mekan analizleri yapmışlardır (Uğurlu,2010:90).

Kente “ekonomi-politik yaklaşımlar” başlığı altında odaklanarak çalışmalarını sunan Post Marksist kuramın bu yeni öncüleri, kentin kapitalist süreçte nasıl dönüşerek metalaştığı ve bunun arkasındaki ekonomik, siyasi stratejilerin nasıl yürüdüğünü ele almışlardır.

Tüm bu eleştirel anlayış ve görüşlerin aksine kenti geliştirme, değiştirme, üretme ve pazarlama konularına odaklı, küresel sermayenin dönüştürücü ve üretim tüketim ilişkilerine odaklı kent planlamacıları ve bölgelendirme uzmanları ise bir yandan bu eleştirilere dikkat kesilmekte bir yandan da kapitalist sermayenin doğasına uygun kent tasarımları, inşası, dönüştürme ve yenileme çabalarına girişmektedir.

Bu işlerin ve çabaların her birinin ürettiği onlarca sorun ise kent sosyolojisi çalışmalarına ilham konusu oluşturmaya ve genç bir disiplin olarak kent sosyolojisinin çalışmalarına zengin bir içerik kazandırmanın habercisi olmaya kararlılık ve süreklilik içinde devam ediyor.

Bu sorunların başını ortodoks şehir planlamacılarının kent planlamaları çekiyor. Eleştirmenlerin Tüm uyarılarına rağmen öngörülen sorunların varlığına karşın paradigmatik hale gelmiş Ortodoks kent planlamacılarının kentsel yapılanma projeleri, dünya ölçeğine yayılarak tüm şehirlerde tek tipleşen yapılaşmalar, toplu konut alanları üretip kent kültürünü; kültürel, tarihsel mirasları tehdit edecek tasarımlar ortaya koymakta ısrar ediyor.

Bu sorunlu planlamalar ve yapılaşmalarda öne çıkan hususlar dünyanın dört bir tarafında aynıdır. Kente sistematik yaklaşan ve kentsel mekanın planlanması, bölgelendirilmesi çalışmaları ve bunlara ilham kaynağı oluşturan dinamikler ele alındığında geniş alanlar, parklar, yeşil alanı bol mekanlar üzerinde durulur.

Genellikle özel araçlarla ulaşım imkanı veren bu şehir planlamalarında güvenlik kaygısı ile ya da kent merkezindeki olumsuzluklara bir karşıtlık olarak kodlandırılmış alternatif yaşam merkezleri kurulur. Kurulan bu mekanların gerek üretiminde gerekse

pazarlanmasında kent sakinlerine bu mekanlar Alver'in de vurguladığı şekilde siteril, korunaklı, kentin keşmekeşinden, gürültüsünden uzak ve huzur bulunacağını vaad eden reklam stratejileri yolu ile duyurulmaktadır (Alver,2007:121).

Böylece son zamanlarda dünyanın dört bir tarafında büyük metropollerde ve kentlerde kent hayatından kendisini yalıtılmış kentin uzağında ama kentle de ticari ve sosyal bağlarını koparamamış güvenli(!) alternatif yaşam merkezleri adı verilen toplu konutların inşa edildiği görülür. Alver'in tüm detaylarıyla nedenlerini ortaya koyduğu bu alternatif yaşam alanlarındaki siterilleşme tutkusunun arka planı çok önemlidir (Alver:2007).

Kent yaşamının iç çelişkilerinin ürettiği bir büyük problemin sonucu olarak görülen bu duruma mimari açıdan mühendislik ve şehir bölge planlama ilkeleri açısından sosyal bilim çevrelerinden de insani duyarlılık ya da kültürel, siyasi endişeler içerikli çevrelerden yoğun itirazlar yöneltilmektedir (Bildiri:2008).

Bu itirazların dayandığı ortak nokta, bu planlama ve kentin bu şekilde organize edilmesiyle kentsel yaşamın geleceğinin, sürekliliğinin, kentsel mekandan beklenen işlevlerin tehdit altında olacağıdır.

1.1.3. Marksist Kent Kuramı ve Kuramcıları

Marksist Kent kuramının kenti ele alırken hareket noktası, kentin sosyalist mücadelenin önderliğini yapacak proleteryanın barınağı olarak görülmesidir. Marksist Kent Kuramı bu nokta merkezinde yoğunlaşan kent analizlerini sıklıkla yapar. Örneğin, Marx ve Engels'in çalışmalarında kentin iki şekilde ele alındığı açıkça görülür: Birincisi, kapitalist süreçle meydana gelen durumun bir mikrokosmosu olarak, ikincisi, yine kapitalist toplumun özel süreçlerinin gelişiminin önemli bir koşulu olarak ele alınır.

Buna göre kentler, kapitalist süreçlerin hayatiyet bulduğu mekanlar olarak tasvir edilirler. Örneğin Engels, İngiltere kapitalizminin gelişimi dönemlerinde İngiliz

kentlerini tasvir ederken bu kentleri sefaletin ve yoksulluğun mekanları olarak görür. Kapitalizmin vahşi doğasının bu kentleri adeta çalışan sınıflar için bir cehenneme dönüştürdüğünü vurgular (Holton,1999: 25-34).

Ana hatlarıyla Marksist kent kuramlarını ele aldığımızda üç noktanın Marksist kent kuramcıları için hareket noktası olarak belirlediğini ve bu noktaların merkezinde kentin çözümlenmelerinin yapıldığı açıkça görülüyor: Birincisi; kent-kır ayrımı; ikincisi, kentin sorunları ve üçüncü olarak kent ortamında yaşanan konut sorunları.

Kapitalist gelişme sürecinde kent-kır ayrımının belirginleşerek ortaya çıktığını gösterdikleri yazılarında Marx da Engels de bu süreçte belirginleşen sınıfsal ayrım temelli kentsel mekan ayrışmalarını ve bunların kente muhtemel etkilerini betimlerler (Marx,1987:87-88). Bu betimlemelerde öne çıkan en önemli sorunların, gettolaşma ile sınıfsal ayrımların tavan yaptığı ve bunu bir toplumsal çatışmanın izleyeceği öngörüsüdür.

Marx, modern kentin en önemli hususiyetlerini betimlediği cümlelerinde en büyük maddi ve zihinsel işbölümü olarak kent ve kırın ayrılmasını gösterir ve devamında;

“Kent ile kır arasındaki karşıtlık, barbarlıktan uygarlığa, aşiret düzeninden devlete, bölgesellikten ulusa geçişle birlikte ortaya çıkar ve zamanımıza kadar bütün uygarlık tarihi boyunca sürüp gider.”

Diyerek, bu kır-kent ayrımının tarihsel referanslarını devamında materyalist diyalektik çerçevesine uygun olarak ortaya koymaya çalışır (Marx,1987: 88-89). Bu çalışmasında Marx bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Kentin varlığı, yönetimin, polisin, vergilerin vb. zorunluluğunu, kısacası, belediye örgütünün, bu nedenle de genel olarak siyasetin zorunluluğunu içerir. Nüfusun ilk kez olarak iki büyük sınıf olarak bölünmesi doğrudan iş bölümüne ve üretim araçlarına dayanan bölünme, burada ve bu nedenle ortaya çıkmıştır. Zaten kent, nüfusun, üretim aletlerinin, sermayenin, zevklerin, gereksinmelerin bir merkezde toplanması olaydır,

oysa kır tam tersi bir olayı, ayrı ayrı olmayı ve dağınıklığı ortaya koyar.” (Marx,1987: 89).

Konut sorunları bağlamında ise Marksistler, gerek kentin mekansal organizasyonunda gerekse kentsel mekanın talebe uygun üretilme stratejilerinde kapitalist sermayenin rant merkezli yaklaşımının konut fiyatlarını yukarıya çeken ve mekanların değerleri üzerinde gerçekleşen manipülasyonlarla artık değerlerin maksimize edildiğini göstermeye çalışmaktadırlar. Harvey gibi Marx’ın sadık ardılları da bu analizlerin son yıllardaki durumla ne kadar örtüşüğünü anlatmaya çalışmaktadırlar.

Marx’a göre kentsel mekanın paylaşılmasında ya da kentsel mekanda ayrışmanın zirve yapmasında temel belirleyici neden olarak bu sınıfsal temelli kent organizasyonunu göstermek mümkündür. Harvey, bu görüşü olumlayarak küreselleşme ile birlikte at başı yürüyen teknolojik gelişmenin ve enformasyon devriminin küresel sermayenin hizmetinde, küresel çapta kentsel mekan üretimine etkilerini göstermeye çalışırken bu cümlelerle konuşmaktadır (Şengül,2001:13-16).

Harvey’e göre, küreselleşme sürecinde büyük kentlerde kullanım değeri için üretilmiş mekanlar değişim değeri olan mekanlara dönüştürülebilir. Özellikle birbirleriyle rekabet halinde olan küreselleşme çağındaki kentlerin küresel sermayeyi kendilerine çekmek için fiziksel altyapıyı yeniden düzenleyen, yenileyen süreçleri teşvik ettikleri görülür. Bu teşviklerle mekanlar artık ölçülebilir ve satılabilir değerlere dönüştürülmektedir (Harvey,1989:3-17).

Harvey’in bu sözleriyle bugün Beyoğlu, Galata ve Tophane üçgenindeki mekânsal yenilenmenin ne tür liberal ve küresel politikalarla ve rant üretimleriyle açıklanacağını ip uçları verilmiş olmaktadır. Ancak yine de mekânsal üretim mantığının tamamıyla bu saiklerce belirlendiğini düşünmek için bu sözler indirgemeci bir mantığın ürünü olarak okunabilir de. Çünkü neticede Harvey, Marksist argümanlarla analiz yapma yöntemine sahiptir ve her Marksist analiz yönteminin varıp dayanacağı argümantasyonların sahip olabileceği maluliyete Harvey de sahiptir.

Tüm bu Marksist temelli analizlerin özetle sınıfsal farklılıkları önceleyen ve sınıf kavgalarını körükleyen yanlarının reel dünyada belli düzeylerde karşılık bulmaları bir gerçek olmakla birlikte tüm bu süreçlerin kır-kent ayrımının ortaya çıkardığı bir bilinç düzeyiyle ilgili olduğunu söylemek ise bir o kadar kestirme bir yargıdır.

Çünkü kentlerin ortaya çıkması ve kıyın ortadan kalkmasıyla yok olduğu düşünülen ve tamamen modernleşmiş bir kentlilik bilinci ön kabulünden beslenen bu bakış açısı feodal düşünüş biçimlerinin her dönem kentlerde kentli yaşam biçimini benimsemiş çoğunluklarca yaşadığı ve yaşatıldığı gerçeğini görmezden geliyor. Ayrıca, bu bakış açısından yapılan tarih yorumlamalarının modern bilinci atıl bırakan bir çeşit anakronizmi beslediği açıktır.

Bugün, kentle kır arasındaki surların ortadan kalktığı bir gerçektir ama ondan daha etkili bir şekilde kır-kent ayrımının temel dinamikleri olan kültürel dinsel kategorilerin o surların yerine ikame edildiği de bir gerçektir. Ve bu gerçeklik sadece ekonomi temelli kentsel ayrışmalara öncülük etmiyor, etnik, dinsel, kültürel hatta cinsel temelli ayrışmalar da üretiyor.

Kentlerde görülen kentsel mekan ayrışmaları ya da paylaşım sorunlarının temelinde ekonomik temelli sınıfsal gerekçeler önemli olmakla birlikte başat bir gerekçeyi ya da tek başına belirleyici bir değişkenlik özelliği oluşturmuyor. Bunun delillerini İstanbul'daki pek çok mekansal örgütlenme örneklerinde göstermek mümkünken, Beyoğlu Tophane bölgesinde olup bitenler ise bunu daha belirgin hale getirecek örneklerle doludur. Özellikle kent sosyolojisi literatürüne hatırı sayılır derecede katkısı olan Isaacs'ın sorduğu soru ışığında mekan paylaşımını belirleyen dinamiklerin izlerini sürdürdüğümüzde çok daha farklı bir tablo ile karşılaşırız.

Isaacs, “Şehir halkı belli bir mahalleye saplanıp kalmaz, neden öyle yapsınlar ki, Şehirde olmanın anlamı seçenek bolluğu ve fırsat çokluğu değil midir zaten? diye sormaktadır (Jacobs,2011:137).

Bu soruda Isaacs'ın garipsediği tüm eylem biçimlerini İstanbul Tophane semti halkı üzerinde gözlemlemek mümkün. Tabii ki Isaacs'ın şaşırđıđı bu durumun rasyonel, makul açıklamalarından ziyade duygusal gerekçeleri daha baskın.

Isaacs'in bu yaklaşımına göre Tophane halkının, bir yandan kentin dört bir tarafına yayılmış kentsel dönüşüm projelerine bigane kalmakla ve şehrin sunduğu tüm çeşitliliğe, seçenek bolluğuna ve fırsat imkanlarına sırtını çevirerek kendi semtinde(mahallesinde) kalmasını sağlayan ve onları ikna eden sebeplerin rasyonel, gerçekçi olma ihtimali sıfırdır.

Gerçekte durum bu mudur? Yoksa semt sakinlerinin bu tercihinin arkasında makul ve gerçekçi sebepler bulmak olasılığı bu kadar zayıf mıdır? Bu sorulara cevap bulmanın en kestirme yolunun, ancak semt sakinlerinin gündelik yaşam pratiklerini gözlemleyerek elde edilebilmesi olduğu açıktır.

Bu noktadan yapılacak gözlemlerin ortaya çıkaracağı en basit sonuçlar, semt sakinlerinin yerleşik alışkanlıklarının ve yıllar içinde şekillenmiş davranış örüntülerinin, semt üzerinde semt sakinlerinin hissiyatının etkilerini açıkça gösterecektir.

Tophane semti sakinlerinin hayatı algılayış biçimi, yaşam tarzı ve geleceğe dair duygu ve düşüncelerinin bu seçimi belirleyen ana dinamikler olduğu açıktır. Bu dinamikler arasında ekonomik temelli olanların payı diğer değişkenlerin payı kadardır belki de. Tek başına belirleyicilik payesi vermek en basitinden indirgemeci bir mantık hatası olmaktadır.

Bu yüzden, Ortodoks Marksist Kent Kuramcılarının işaret ettiği türden bir sınıfsal ya da ekonomik saik merkezinden Semt'in bu teveccühünü açıklamanın işlevsizliği ya da yetersizliği ortaya çıkmaktadır.

Kapitalizmin mekan üretimi ve tüketimi, modern dünyada “zamanda ilerleme amaçlarına” karşın “mekansal engellerle karşılaşması” gibi bir paradoksu

barındırdığından, kentsel mekanların üretilmesinin vazgeçilmez araçlarından olan kent merkezlerindeki eski yapılar, binalar ve arsalar gibi mekansal birimlerin yeniden değerlen(diril)mesi gibi manipülasyonlar beklenen hamlelerdir. Bu amaçlar söz konusu manipülasyonlara güdümlü sermayenin ilgisini çekecek tarzda, bu kentsel mekanların yeniden üretilmesini ve değerlenmesini temel alıyor.

Bununla beraber mekanın değerinin artması ile birlikte bu mekanlarda yer tutmuş halkın sermaye karşısında yerlerinden olması gibi ekonomi-politikle izahı yapılabilecek bir ekonomik ilişki tarzı Marksizmin açıklamakta oldukça kolayca kaçtığı ve ezberlediği bir denklem adeta.

Ancak modern kentlerin Avrupa veya Amerika birleşik Devletlerindeki bu işleyiş tarzının ve bunlara yönelik analizlerin Türkiye gibi ülkelerde olduğu gibi çevirisinin yapılması bu kadar kolay olmasa gerek. Bunun nedenleri içinde Türk toplumsal hayatının dinamikleri olan tarihsel, kültürel, etnik ve dinsel referanslar bu tarz analizleri zayıflatmakta ya da zorlaştırmaktadır. Her iki halde de analizlerin gerçekliği tartışılmaktadır.

Her şeyden önce Türk toplumsal yaşamı içinde sanayileşmenin, bireyselleşmenin veya geniş ölçekte kapitalist yaşam biçiminin ve yaşam alışkanlıklarının izlerine batıdaki kadar belirgin bir rastlanış yoktur. Bu durum, kapitalist sistemin doğal olarak ürettiği iki sınıflı toplum analizleri ile ya da sınıfsal analizlerle açıklanmaya yeterli bir manzara da yoktur.

Kentsel mekanın tasarımı, üretimi ve bunun bölüşülmesinde batıdakine benzer sınıfsal analizler yapmanın bilimsel gerçekliği çok alt düzeydedir ya da bu analizi haklı çıkartacak en azından bir yüz yıllık kapitalist gelişimi takip etmeyi gerektirir.

Kısacası Türkiye'deki kentsel yapılanmayı, onun ortaya çıkardığı mekansal ayrışma ya da paylaşma sorunlarını ekonomik sınıfların çatışmaları analizleri merkezinde

yapacağımız her okuma başta kültürel, etnik, dinsel hatta cinsel kimliklerin bu paylaşımına, ayrışmaya etkilerini gözden kaçırmamıza neden olacaktır.

Weber, bu analizlerin batı toplumları üzerinde de gerçekçi temelleri olmadığını Hıristiyanlığın kentsel yapı üzerindeki belirleyiciliğine, protestan ahlakının kapitalist sistemin işleyişine ve etkilerine vurgu yaptığı tezinde bunu ısrarla vurgulamaktadır (Weber:2009).

Toplumsal iş bölümü ve kolektif şuurun tecessümü olarak toplumu ve onun üretimlerinden olan kenti ve kentliyi ele alan Durkheim ise bunu başka bir yolla yapar (Durkheim:2006).

Tüm bu kuram ve kuramcılarının sözünü ettiği kent analizlerinin elbette ki kentsel yapılanmanın saiklerini anlamada zengin bir çerçeve sundukları kesin ancak bu kuramların her birinin bu saiklerden bir ya da bir kaçını bakış açılarının merkezine ele almaları postmodern bir dünyada çok kültürlü, çok hukuklu ve her açıdan çoğulculuğu benimsemiş kentlerin analizini tam olarak sunamadıkları da bir gerçektir. Bu gerçeklik, sanayileşmesini ve modernleşmesini tamamlayamamış, tam olarak kapitalist süreçten geçmemiş toplumların kentsel yapıları söz konusu olduğunda daha bir açık hale geliyor

1.1.4. Modern Kent Planlamacıları

Tekeli'ye göre, 1920'lerde ve 1930'larda daha çok mimarlık hünerleriyle yoğurulmuş, kent planlama tarzları hakimdir. Ancak 2.Dünya savaşı sonrasında kentleşmenin hız kazanması beraberinde savaş öncesindeki gibi planlama yapma ve planlamaya sadık kalma anlamındaki önceden belirlenmiş sınırları ve ölçeği belirgin kent planlamaları yerini hızlı kentleşmenin doğurduğu sorunları revize edecek, tamir edecek kentsel yenilenmelere bırakmıştır (Tekeli,2010:11).

Bilimsel araştırmalarla, planlanmış bir kentin hayata geçirilmesinin hem zamanı yoktu hem de bilimselliğe bu kadar sadakatle oluşturulacak kentsel planlamaların işlevi, ergonomisi, insaniliği çoktan tartışmaya açılmıştır.

Tekeli'ye göre; Prost Planı, ya da Jansen Planı adlarıyla ülkemizde de etkili olan bu planlama biçimleri ikinci Dünya Savaşı sonrasında sürdürülemiyor, çünkü bütün dünyada hızlı ve büyük çapta bir kentleşme yaşanmaktadır. Bu hızlı kentleşme dinamiği beraberinde bir nesne gibi önceden belirlenmiş, parçaları yapılan bir şehrin inşasının pratikte mümkün olmadığı gerçeğini getiriyor. Kentlerin etrafını gecekondular kuşakları sarıyor, yapsatçı apartmanları ortaya çıkıyor. Kent merkezinin az katlı yapılarını yıkıp yerine çok katlı apartman yapmaya başlıyorlar. Kentin gelişmesine emrivakiler, plansızlıklar hakim olmaya başlıyor, böylece bu pratikler içinde planlama düşünceleri değişmeye başlıyor (Tekeli:2010,12).

Kapsamlı akılcı planlamalar devre dışı kalmaya böylece kontrol dışında gelişen ve ortaya çıkan modern kentleşme gerçeği tüm dünyaya hakim oluyor. Yine de kapsamlı akılcı kent planlamalarından büsbütün vazgeçilmemiştir. Bu planlama tarzlarının sonunu getiren asıl gelişmeler Fordist üretim anlayışından esnek üretim anlayışına; modernizmden portmodernizme; ulus devletler dünyasından küresel bir dünyaya doğru yol almaya başlayınca ortaya çıkıyor. Böylece kent, kentleşme bir ulus devlet sınırları içinde olan bir gerçeklik olmaktan küresel dünyadaki kentlerle yarışan bir unsura dönüşüyor. Bu yüzden 1960'lar sonrasında artık eski planlamalara dayalı kentleşme mantığı terkedilmeye başlanmıştır (Tekeli:2010,12-13).

Modern kentlerin sanayileşmenin etkisiyle yatay ve dikey olarak yoğunlaşması beraberinde bir dizi sorunu getirmiştir. Bu sorunların arasında başı çekenini ise kentsel mekanın, bu nüfus yoğunluğunu ve hareketliliğini ergonomik olarak ve işlevsel bir şekilde taşıyacak tarzda planlanmasının nasıl yapılacağıdır. Bu sorunun çözümü sadece fiziki görünümü itibarıyla kente estetik bir mimari ya da alt yapı kazandırmakla sağlanamazdı. Çünkü, bu soruna ek olarak bir dizi başka sorunu da vardır kentlerin.

Kent hayatını yaşayacak ve paylaşacak nüfus yoğunluğunun rahatı, birbirleriyle ve kentle temasının en sağlıklı ve verimli bir tarzda sağlanması; ulaşım, güvenlik, eğitim olanakları, ekonomik ilişkilerin örgütlenmesinin sağlıklı tarzda organize edileceği ve buna uyumlu bir kent planlaması, kentsel mekanların değişik kültürlere etnik yapılar ve inançlara mensup insanlarca sorunsuz paylaşılmasının sağlanması da başlıca sorunlar arasındadır.

Ancak sanayi kentleri veya modern kent planlamaları ortaya konulurken Marksist argümanları haklı çıkartacak tarzda sadece üretim tüketim ilişkileri merkezinde bir kent yapılanması amaçlı planlamaların öne çıktığı görülmektedir. İnsani değerler, tarihi ve kültürel dokulara önem, doğal çevre ile ve ekoloji ile uyumlu kentsel planlama amaçlarının bu konuda çok da öne çıkabildiği görülmemektedir.

Le Courbusier ve Ebenezer Howard örneklerinin karşılaştırılmasında bile hangi tarz kentsel planlamanın öne çıktığı ve modern kent planlamalarına hangi tarz kentsel planlamanın öncülük edeceği açıkça görülecektir.

Buna göre kent, tamamen kentteki üretim tüketim ilişkilerinin bir aracı olarak işlevsel yönü ile ortaya çıkmış günümüzde kentlere hakim olan dikey yapılanma yani yüksek katlı ikametgahlar, yapılar, alışveriş merkezleri, geniş alanları işgal eden parklar bahçeler, bulvarlar, ışıklandırılmış devasa meydanlar ve caddeler adeta insansızlaştırılmış bir ilişkiler yumağı haline gelmiş mekanik, ruhsuz bir görüntü ile dünyadaki tüm büyük kentlerde hakim renk haline gelmiştir.

Çalışmamızın bu bölümünde bu sürecin nasıl ve hangi planlamacıların etkisiyle bu hale geldiği Ebenezer Howard ve Le Corbusier örnekli karşılaştırmayla ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

1.1.4.1. Le Corbusier'in Rüya Kenti: Işıldayan Şehir

Bilgi Üniversitesi'yle Fondation Le Corbusier'nin ortaklaşa düzenlediği "Le Corbusier Doğu Gezisi 1911: Mimarın Formasyonunda Seyahatin Rolü" Konulu Konferans ve sergi Santral İstanbul'da Le Corbusier zihniyetiyle şekillenen modern mimariyle ve kentsel yapılanma biçimleriyle yeniden hesaplaşılmasına oldukça önemli bir fırsat üretmişken buna katkı olarak Türk Edebiyatı Dergisi'nin (Ekim:2011) "Şehir ve Kültür" adlı dosyasının da Le Corbusier'e ayrılan bölümünde de (Gökçe,2011:10-14) Le Corbusier'in İstanbul ve Ankara gibi iki büyük şehrimiz hakkındaki düşünce ve önerileri de artan kentsel yapılanma ve dönüşüm projelerinin nitelikçe neyi gözetmesi gerektiği hakkında bilgilenmede bir o kadar imkan sunuyordu.

Le Corbusier, söz konusu seyahatinde İstanbul'a doğal haliyle gelişen hayranlığının O'nu İstanbul'a dair korumacı bir anlayışı önermesine neden olmuştur. O'na göre İstanbul'un bu doğal halinin, otantikliğinin korunması gerekiyordu. Bunu da devrin seçkin Cumhuriyet yönetimine ve aydınlarına da bizzat vurgulamıştır. Sonradan büyük kentlere müdahale edecek cumhuriyet elitlerinden büyük bir projeyi kaçırmamanın pişmanlığını yaşasa da bu durumdan kazançlı çıkacak olanın yine İstanbul olduğu açıktır. Le Corbusier'in modern kent tasarımları düşünüldüğünde bu oldukça açıktır.

Le Corbusier'in öncülüğünü yaptığı Kentsel dönüşüm planlamacılarının hedeflediği en temel şey en basiti ile küresel kentleşme standardizasyonunu yakalamaktır. Bunun gerçekleşmesi demek topyekun ve küresel ölçekte dünyanın kentleşmesidir.

Dünyanın neresinde bulunursak bulunalım dünya kent ağının bir ucundan diğer bir ucuna iletişim halinde olmamız ve standardize edilmiş yaşam tarzlarıyla bir kentli sınıfın üretilmesi demektir bu durum. Böylece tüketim kültürü homojenleşen bir "kitle kültürü üretimini" hedefleyen kapitalizm ile küresel kentleşme/kentlileşme hedefi olan küresel kapitalizm bu konuda örtüşmektedir (Harvey,2002).

Türkiye’de kentsel dönüşüm planlamalarının hedefi ile küresel kapitalizm hedefinin bu noktada örtüşmek üzere yol aldığını söylemek en basitinden naif bir yaklaşım olur ama modern dünyanın reel koşulları gözetildiğinde ise kontrolsüz göçlerle iyice kontrol dışına çıkmış büyük şehirlerimizde yol, hizmet, ulaştırma, güvenlik, barınma ve sağlık hizmetlerinin eşit ve hızlı ulaştırılmasında ve iletişim, haberleşme ağı ile üretim tüketim imkanlarının yaygınlaştırılmasında hali hazırdaki kentsel yapılanma biçimlerinin bunlara sağlıklı bir şekilde olanak vereceği düşünülemez.

Bundan dolayı son on yıldır yerel yönetimler ve devlet eliyle Türkiye’de “kentsel dönüşüm planları” hızlı ve yaygın bir şekilde devreye sokulmaktadır. Bu planlamaların uygulanma biçimleri olarak kent bulvarları, caddeler, toplu yaşam alanları, park ve bahçelerde dünyanın hangi şehrine gidersek gidelim karşılaştığımız standartlarda birtakım şehir üretimleri söz konusudur.

Bu tarz şehir planlamalarının temelinde, artan dünya ve kent nüfusunun eğitim, sağlık, ulaşım fırsatlarından ve imkanlarından hızla ve pratik olarak faydalanması vardır. Ancak şehirlerin bu şekilde rasyonel ve pragmatik temeller üzerine kurulma çabalarının beraberinde getirdiği ve getireceği temel insani sorunlar fazlasıyla ıskalanmaktadır. “Mutluluğun Mimarisi” eserinde Botton, bu sorunların trjikomik bir betimlemesini yapar (Botton,2007).

Örneğin, Le Corbusier’in önerdiği radikal modern şehir biçimi fazlasıyla acımasızdır. “Yarının şehri ve şehir planlaması” ve “ışıldayan şehir” adlı kitaplarında günümüz kentsel dönüşüm planlamacılarına yaptığı öneriler sokakları ortadan kaldırmayı, gökdelenleri mümkün olduğunca yükseğe dikmeyi, varoşları yok ederek yatay değil dikey büyüyen ve insan kalabalığını yayan değil gökdelenlere diken bir öneri getiriyordu. Bu öneri gerçekte bugün Newyork, Paris ve Londra gibi kapitalizmin beşikleri olan kentlerde hayat bulmuştur (Botton,2007:271).

Şehirlerin hem bu şekilde yapılandırılması hem de farklılıkları göz ardı etmesi şehirlerde korunması gereken farklılıkları ve kendilerine özgü otantikliklerini nasıl

muhafaza edeceklerini merak ve endişe konusu yapmaktadır. Oysa şehirleri yapılandırırken onların gerçek yani asli işlevlerini hatırlamadan sadece bu seri üretimin rasyonel mantığı ile davranırsak Botton'un yerinde itirazını ve şehrin gerçek kimlik kurucu işlevini dramatik bir melodi eşliğinde hatırlamamız gerekecek:

“Çevremizdeki nesnelere saygı duyduğumuz duygu ve düşüncelerin soyut birer temsili olsun istiyoruz, onlara baktıkça bu duygu ve düşünceleri hatırlayalım istiyoruz. İçinde yaşadığımız binaların mekanların bizi bir kalıba sokmasını, ruh halimizi biçimlendirmesini arzuluyor, bize kendimizi daha iyi tanıma fırsatı vermelerini bekliyoruz onlardan. Ruhlarımızın neye ihtiyaç duyduğunu bize hatırlatacak nesnelere bulunsun istiyoruz çevremizden. Çünkü ruhlarımız gerçekte gereksinimlerini unutmaya meyillidir. Kaybolan gerçek benliğimizi duvar kağıtlarından caddelerden sokaklardan mahallelerden bulmayı umut ediyoruz çoğu zaman. Ve bu yerler ne kadar gerçek benliğimizi temsil ederlerse o kadar yuvamız olmaktadır” (Botton, 2007:119).

Botton'un bu dramatik melodisine rağmen, kentsel dönüşüm planlamalarında yoğun olarak görülen bu tekdüzelik, standardizasyon veya fabrikasyon durumuna işaret eden eleştirilenlerin gözünde bu durum oldukça büyük sosyal sorunların da habercisidir.

Modernizmin; aklı, ilerlemeyi ve bilimi teslisinin temelini yerleştiren ilmihali, sosyolojiden tarihe, tıptan siyasete oldukça etkili bir alanı çevrelemiştir. Bundan mimarinin de payını aldığı da garip bir gerçek. Bu gerçeklik temelinde mekansal üretimi hedefleyen modern mimarinin işlevselliği öne çıkartan yönü yanında ranttan ve kentsel sirkülasyona uygun bir zihin algısından beslenen pragmatist yönleri de ön plandadır (Alver,2007).

Modern mimari anlayışın tipik örneklerinden birisi olan Le corbusier, idealize ettiği evin işlevlerini betimlerken bunu gösteriyor:

“ 1-Sıcağa, soğuğa yağmura hırsızlara ve meraklı komşulara karşı koruma sağlamak. 2-Bol miktarda güneş ve ışık almak 3-İçinde yaşayanlara, yemek yiyebilecekleri, çalışabilecekleri ve kişisel işlerini görebilecekleri odalar sunmak.” (Jacobs, 2011:41).

Le Corbusier örneğinden hareketle modernizmin ideal kent hayalinin nasıl olacağını kestirmek mümkün. Komşulukların, birincil tarz ilişkilerin egemen olduğu mahalle, sokak gibi kentsel birimlerin ve bu birimlerde yaşanması olağan kentsel ilişkilerin bir takım geleneksel değerlerle, duygusal bağlarla biçimlenecek ilişki tarzlarıyla oluşmasına tahammülün en asgari seviyede gerçekleşmesi arzu edilen bir kent hayali.

Bu kentin sosyal dokusunu oluşturan nüveleri arasında, kültürel normların ve ilişkiler ağının geleneksel taşıyıcıları olan sanat, ahlak, din, gelenek ve görenek gibi pozitivist algılama biçimine ters yapıların mevcudiyeti fikri düşünülemez bile. Böylesi bir ev ideali sadece gündelik yaşamın en temel gereksinimlerini öncelemektedir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin en tabanına yerleştirdiği fizyolojik gereksinimlerin karşılandığı ev ve bu evlerin oluşturacağı kentsel doku ve yaşam tam da modern kapitalist toplumun istediği tüketici toplum bireylerinin yaşam alanlarıdır.

1925'lerde hayali kurulan evin bir de bulunması gereken kentsel mekanı olarak çağdaş kent hayali vardır Le Courbusier'in. Gökdelenler ormanı gibi dikine yapıların boy verdiği bu kentsel mekanlarda otoyollar alabildiğine uzaklıklara uzanıyor, devasa büyüklükteki alışveriş merkezleri ve teknolojik donanımın üst seviyede kullanıldığı yapılar.

Bu tarz kentsel yapılanmalarının ancak otomobil sahibi orta ve üst sınıflara hizmet edeceği açıktır. Bu açıdan yayaları ve kente özgü tüketim alışkanlıklarına sahip olmayan alt kesimin, yoksulların dışlandığı bu seçkinleştirici projelerin ayrımcı yönlerine dikkat çeker kitabında Jacobs. Jacobs'a göre kent bu planlamalar hayata geçirildiğinde otomatikman otomobil sahipleri ve yayalar şeklinde sınıflanacaktır (Jacobs,2011).

Bu kentte bir binayı süsleyen oyma heykeller ya da nakışlar, gereksiz süslemeler yoktur olmamalıdır. Rasyonelliği bozan her türden girişim ya da mimari tasarım adeta lanetleniyor. Bu yüzden Le Corbusier'in bina, yapı ve kent tasarımlarında elektrik üreten türbinler, uçaklar, teknoloji harikası aletlerden geçilmiyor.

Ruhsuz, profan ve alabildiğince mekanik bir yapılaşmaya örneklik teşkil edecek kadar maddi bir dünyanın kentini hayal diye satar. Le Corbusier'e göre mimarının en harika yapı örneği uçaklardır. Bir evin tepesine heykel dikmek gereksiz süslemelerle yük bindirmek bir uçağın tepesine heykel yapmak kadar abes ve bir o kadar da tehlikelidir (Jacobs,2011:41).

Le Corbusier, en sevdiği sandalye tipi olarak da kokpitlerdeki oturağı söylemiştir. İşlevselliğe faydaya radikal bir biçimde önem veren Corbusier, modern dünyanın barok tarzı mimarlığa ihtiyaç duymadığını duvarlardaki süsleme, boyama, heykel ekleme tarzı mimarının mimariyi kanserleştirdiğini öne sürer ve Courbusier'e göre süs olsun diye dikilecek binaya yer yok bu dünyada, bu dünyanın gerçek inşacıları mimarlar değil mühendislerdir diyerek de idealize ettiği dünyayı, kenti ve evi inşa edecek kişiliği de vurgular. Çünkü mühendis ölçer biçer rasyoneldir, mimar ise gereksiz ve işlevsel olmayan estetiği öne çıkartacaktır (Jacobs,2011:42).

Bu tarz bir ortodoks pozitivist mimarının bize sunacağı dünya ya da kent içinde üretilen yapılar, algılananı tarafından nasıl bir duygu ve ruh haline gireceğini hesaplamadan sadece ihtiyaçlarının en ilkel olanlarını baz alarak temellendirilmektedir.

Bu yüzden, bu gibi kent planlamacılarının ortaya koydukları yapılarda bir uzay mekiğine benzetmek ya da bir arabaya teknolojik bir araç gerece yakın bir görsellik sunmaktan öte estetik kaygı gözetilmemektedir. Le Courbusier'in hayalini kurduğu Paris kenti tamamen uygulama şansı bulsaydı, sokak ve caddeleri kentsel mimarisi ne hale gelecekti düşüncesi bile korkunç bu yüzden. Bu korkutucu ihtimalden İstanbul'un kurtulmuş olması büyük bir teselli kaynağıdır da denilebilir belki de.

1.1.4.2.Ebenezer Howard'ın İnsancıl Bir Kent Rüyası: Bahçeşehir

Ebenezer Howard 1898'de bir program önerir. 19. Yüzyıl Londra'sındaki yoksulların yaşam koşullarına bakmış, burnuna gelen berbat kokudan ya da gördüklerinden haklı olarak hoşlanmamıştı. Şehrin yanlışlarından veya durumundan nefret etmiyordu sadece

şehirden de şehir hayatından da nefret eden bir İngiliz saray raportörü olan Howard, Londra'nın büyümesini durdurmayı kafasına takmış, Bahçeşehir adını verdiği kasaba tasarımıyla köylerin azaldığı kırlara yoksulları çağırmaya çabalıyordu.

Bu çaba günümüzdeki gibi sadece uyku amaçlı, şehir hayatından ve kültüründen kopuk, banliyö tarzı güvenli sitelerden örülü şehir kurma tasarımı değildi elbette. Howard'ın niyeti, kendine yeten, doğal ortamlar sunmaktı.

Bahçeşehir, bir tarım kuşağı ile çevrelenecek, sakinlerine huzurlu, sakin bir hayat sunacaktı. Sanayi de sadece planlanan alanlara inşa edilecekti. Merkezde de ortak kullanım alanları; kültürel, ticari mekanlar, parklar ve kulüpler gibi yapılar kurulacaktı. Arsa spekülasyonlarını ve akıldışı arazi kullanımlarını kontrolsüz nüfus artışını denetleyecek kamusal bir iradenin yöneteceği bu şehirde nüfus, azami otuz binle sınırlı olacaktı (Jacobs,2011:38).

Ancak Howard'ın öncülüğünü yaptığı bu insancıl tasarımının kısa sürede küresel kapitalizmin kentsel mekan üreticilerinin elinde bir rant aracına dönüşmesi uzun sürmeyecekti. Ardılları tarafından geliştirilen bu tasarımın, en barbar hali ile modern dünyadaki liberal kent yapılanmalarının işlevsel bir aracına dönüşmesi için Le Corbusier'in Howard'tan ilhamla sunduğu kent tasarımını beklemek uzun sürmemiştir.

Le Corbusier, "ışığı şehir" adını verdiği rüya şehirde Howard'ın yatay alana yayılan şehirini ayağa kaldırıp alabildiğine yukarıya dikmiştir. Howard'ın aksine le Corbusier, dar alanda göklere uzanan gökdelenlerin oluşturduğu bir şehir hayal etmiştir.

Büyük, devasa bir park alanını andıran bu şehrin sağlı sollu yanlarına devasa gökdelenler dizilmiştir. Teknolojinin son harikaları ve nimetlerinden sonuna kadar faydalanılan bu şehirde arabasız kalmak imkansızdır. Arabanızla girdiğiniz şehrin iki yanında sağlı sollu gökdelenler, kamu binaları vardır. Kişi başı yoğunluğun dönüm başına 300 kişi olarak düşünüldüğü bu şehrin korkunç nüfus yoğunluğu olacağı

düşünülse de gökdelenlere yayılan nüfusun toplam alanın ancak %15'ine yoğunlaşacağı düşünüldüğünde şehir müthiş bir geniş alan bolluğu kazanıyor (Botton,2007:271).

Bu boş alanlara kocaman yeşil alanlar, parklar, tiyatrolar, spor alanları ve müzeler gibi toplu kullanım mekanları alışveriş merkezleri düşünülmüştür. Le Corbusier'in Paris için hayalini kurduğu bu tasarımın gerçekleşmesi ihtimali bile korkunç bu haliyle ama dünyanın pek çok bölgesinde hayat şansı bulduğu da bir o kadar gerçek aslında, komik ve bir o kadar da trajedik bir son bu Paris dışındaki şehirler için...

Kazanan küresel kapitalist mekan üreticileri her zamanki gibi bir de Paris ve kaybeden sadece Howard mı acaba?

1.2.Kent Kavramının Tanımı ve Kentlerin Miladı

Chicago Okulu'nun öncülüğünde Kent Sosyolojisi çalışmalarının hız kazandığı dönemden bu yana belli başlı konularla şekillenen Kent Sosyolojisi disiplini değişik dönemlerinde küresel çaptaki değişim, dönüşüm ve yenileme çalışmalarının toplumsal yapı ve onu oluşturan; kurumlar, olaylar ve ilişkiler üzerindeki etkisini incelemeyi devam ettirmektedir.

Bunun sonucunda sosyolojinin genç bir alt disiplini olarak Kent Sosyolojisinin günümüzde büyük bir birikimle literatürünü oluşturduğu rahatlıkla söylenebilir. Yine de bir çerçeve anlamında Kent Sosyolojisinin çalışma konuları ve bu çerçeve içinde beliren yaklaşımları ele alacak olursak; bunu Kent sosyolojisi alanında sosyologların çalışma ve analizlerini, bazı dönemlerde konuları ele alış tarzlarındaki değişiklikler ve ortaya çıkan gelişmelere paralel olarak dönemsel açıdan değerlendirmek gerekir.

Çünkü diğer türlü kent sosyolojisi analizlerinin önceliklerindeki değişimleri açıklamak imkansız olacaktır. Bu yüzden bu analizleri ve sosyal açıklamaları ortaya çıkaran dönemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- a) 18. ve 19. yüzyılın tarım, endüstri ve politik devrimlerinin, sosyolojinin kurucularının toplumsal değişime yaklaşımları,
- b) İki dünya savaşı arası dönemi, büyük kentlerde sosyal örgütsüzlük ve bütünleşme mekanizmalarının çalışması,
- c) Hemen İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan bir dönem; kentlerin yaygınlaşması, içsel bağımlılık kuralları ve 1960-1970'li yılların radikal çatışma kuramları,
- ç) 1970'lerin sonunda ve 1980'lerdeki üçüncü dünya ülkeleri kentlerinin kent krizleri, ekonomik bağımlılık ve merkez-çevre ilişkileri kuramları
- d) 1990'lardan 2002'lere gelirken gelişmiş ülkelerdeki kent merkezlerinde oluşan yaklaşımlar ile gelişmekte olan ülkelerin kent sorunlarına yönelik yaklaşımlarında anlayış farklılıkları derinleşmektedir.

Bununla birlikte küresel bütünleşmenin etkisi ile kent sistemlerinin ortak sorunları bütünleşme eğilimindedir. Kent sosyolojisi; ilk kentlerin nasıl ortaya çıktığını, tarihsel süreç içinde nasıl değişim gösterdiğini, farklı üretim biçimlerinin kentler üzerindeki etkisini, sanayileşme ve kentleşme ilişkisi başta olmak üzere; kentleşme ile aile yapısındaki siyasal davranışlarda, kültürde kısaca toplumsal yapıda meydana gelen bütün değişimleri incelemeye çalışır.

Kentler, uygarlıklarda doğmuş, uygarlıkları doğurmuş ve kendinden sonraki uygarlıklara da yol haritası olmuştur. Bu yüzden kentin tarihinin insanlığın uygarlık tarihi olduğu ve uygarlığın tüm izlerinin kent yerleşimlerinde varlığını koruduğu rahatlıkla söylenebilir.

İlk kentlerin ortaya çıkışlarının izleri sürüldüğünde genel bir alışkanlık haline gelmiştir ki Yunan ve Roma Kültüründeki kent yapısı ve evriminin izleri ön planda tutulmuştur. Ancak bu iz sürüş, sosyal bilimler üzerindeki batılı eğitim formasyonunun hakimiyeti

ya da etnocentrik bakışın etkisi nedeniyledir. Gerçekte ise Orta Asya ve Uzak Doğu kültürlerinde kent yerleşmelerinin görüldüğü milat daha eskilere dayanmaktadır (Türkiye Perspektifinden,2010:35).

Lampard'ın kentlerin kökeni ve ortaya çıkış nedenlerini, dinamikleri ile birlikte belirlemenin ne kadar güç olduğunu vurguladığı satırlarında bu zorluğu her kent araştırmasında görmemiz mümkündür (Lampard,1967:528-530).

Görüldüğü gibi kentlerin ortaya çıkışlarının gerçekçi verilerini ortaya koymanın zorlu bir iz sürmeyi gerektirdiği kesin. Bir o kadar zor olan da kent kavramının kavramsallaştırılmasında yaşanan zorluktur. Bu zorlanmanın kaynağında kent kavramının kendine özgü karmaşıklığı vardır.

Harvey, bu zorluğu; “onunla uğraşırken karşılaştığımız zorlukların bir kısmı onun kendine has karmaşıklığı nedeniyledir. Kent, kuşkusuz, disiplinlerin bugünkü yapısıyla kavramsallaştırılmaz” şeklinde ifade etmektedir (Harvey,2003: 27).

Tüm bu sorunlara, zorluklara rağmen kentlerin tarihsel süreç içinde ortaya çıkan değişik, çeşitli görünümünden hareketle kentin ortak özelliklerinin tespit edilerek tarifinin yapılabilmesi mümkündür. Keleş, bu ortak özelliklerden hareketle kent için “belli bir yönetsel örgüt biriminin sınırları içinde kalan yerler kenttir.” diyerek “yönetsel sınır ölçütü’ nü kentlerin belirgin bir ortak özelliği olarak öne çıkartmaktadır (Keleş,2010:97).

Keleş'e göre nüfus ölçütüne dayandırılarak da kent tanımlanabilir. Buna göre kent, “belli bir nüfus düzeyini aşmış olan yerleşmelerdir.” (Keleş;2010,97). Kenti, “Tarımsal olmayan üretimlerin yapıldığı ya da tüm üretimlerin fonksiyonel bir yönetsel mekanizmalar aracılığıyla gerçekleştiği alanlar” olarak betimleyen Kıray da bu şekilde farklı bir kent tanımlama ölçütü sunmaktadır (Kıray;1998:17).

Kenti; sanayi, liman, ticaret, rekreasyon ve turizm, maden veya petrol, üniversite, turistik kent gibi özelliklerle sınıflandıran bu sınıflamayı daha çok kentin üretim tarzına göre yapan ekonomik ölçütleri öne çıkartan tanımlamalar da hayli yaygındır (Özer,1997:2).

Toplum bilimsel ölçütü öne çıkartan Wirth'a göre ise kent; "toplumsal açıdan heterojen unsurları bünyesinde barındıran, insanların geniş bir alanda yoğun olarak ve sürekli bir birliktelikle ve işbölümü esasıyla yerleştikleri alandır"(Wirth,2002:85).

Görüldüğü gibi en az kent tanımlamaları kadar güç olan bir başka hususun kentlerin ortaya çıkışlarının miladını tam olarak belirlemek olduğu aşikardır. Buna karşın kentlerin ortaya çıktıkları dönemi M.Ö. 6000 yılları ile 4000 yılları arasında kabul eden yaygın bir görüş vardır. Maden bilgisindeki gelişmeleri kentlerin ortaya çıkışında esas neden kabul eden bu görüşlerin evrimci teoriden beslendikleri malumdur. Bunun dışında iklim, coğrafi uygunluk, kültürel ve ekonomik koşullardaki durum gibi nedenlere dayanan görüşler de vardır. Mitolojik ya da dinsel referanslar ise kent yerleşmelerinin tarihini çok daha eskilere götürmektedir. Bugün devlet olarak tanımlanan örgütlenme modellerini başlatan Antik Yunan'daki siteler (şehir devletleri) özellikle batı merkezli kent tarihi okumalarında modern kentlerin de ilk prototipleri olarak kabul edilir. Yine de bu tarz şehirlere Babiller, Sümerler ve İbranilerde de rastlanmış olduğu hatırdan uzakta tutulamaz (Pustu,2006:132).

Tarihin değişik dönemlerinde değişik kentsel yerleşmeler görülmekle birlikte kentsel mimariye yol gösteren ana dinamikler aşağı yukarı benzer özelliklerde olmuştur. Weber'e göre beş belirgin özellik aşağı yukarı tüm kentsel yerleşmelerin boyasını oluşturmaktadır. Bunlar; kaleler, pazarlar, mahkeme binaları, birlik ve örgütlenme tarzı, özerk yönetim anlayışı gibi niteliklerdir (Weber,2003:105).

Kısacası, kentin tarihinin ve kent kavramının tanımlanmasının belirlenmesinde tam bir karmaşa söz konusudur. Yine de kentin tarihine yönelik bu yaygın kabuller ve kenti niteleyen temel ortak özelliklerdeki konsensus bu karmaşayı en aza indirgemektedir.

Böylece, kendine has nitelikleri olan bir kent kavramı ve tarihi ile ilgili bir tasavvur elde etmiş oluyoruz.

1.2.1.Kent Kavramı ve Kentle İlgili Temel Kavramlar

Kent üzerine yapılan tanımlamalar kentlerin toplumsal yapı içindeki önemini ve toplumsal değişimdeki rolünü açıklamaktan uzak kalmış, yalnız kent-kır karşılaştırılmasıyla sınırlı kalmıştır. Durkheim, Marx ve Weber gibi “klasikleşmiş” üçlünün sosyoloji üzerine etkileri devam etmektedir. Kent sosyolojisini bunun dışında tutmak mümkün değildir.

Bilindiği üzere sosyolojinin kurulmasında etkin olan ve günümüzde çağdaş izleyiciler olan bu klasik üçlünün yaşadığı dönemle 19. yüzyıl devrimlerinin yaşandığı dönem arasında yakınlık vardır. Tarım, endüstri, politik ve entelektüel devrimler bu yazarların çalışmalarında etkin rol oynamıştır. Durkheim’ın işbölümü, Marx’ın sınıf çatışması, Weber’in rasyonel yükselmesi çerçevesinde toplumsal değişimler açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yazarların üçü de kentleşmeyi endüstrileşmenin anahtar bir özelliği olarak görmüşlerdir.

Sjoberg’e göre bu durumu Sanayi öncesi kent yaklaşımında evrensel bir tipleme yaratma amacıyla teknolojinin bağımsız değişken olarak belirlenmesi ile ya da tarihe araştırmacıların kusurlu bir bakış açısı olan anakronik yaklaşması doğurmaktadır. (Aslanoğlu,2000:49)

Kent tanımlamalarında kavramsal kargaşanın ve öznel tavırların yol açtığı çıkmaz ancak kent kavramına ilişkin tüm bu tanımlamalarda öne çıkan özellikler, değişkenler sıralandığında aşılabilir bir durumdur. Bu yüzden bu durumda kenti tanımlamak için belirlenen ortak birçok değişken kullanılabilir. Kartal’ın yaptığı tasnife benzer bir şekilde Temel değişkenler olarak şunları sıralayabiliriz:

a) Kentin Üretim Özelliği: Kentsel yaşam mekanlarında üretim tüketim ilişkilerinin ne şekilde gerçekleştiği

b) Kentin Büyüklüğü: Kentsel mekanın niceliksel durumu, ne kadarlık bir alana yayıldığı

c) Kentin Yoğunluğu: Kentteki nüfus yoğunluğu ve hareketliliğinin nasıl bir olaylar ya da özellikler içerdiği

d) Kentin İçerdiği Heterojenlik: Kentsel mekandaki nüfusun dinsel, etnik, kültürel, sınıfsal açıdan farklılıklar içerip içermediği

e) Kentteki Bütünleşme Durumu: Ulaşım ve haberleşme yoluyla gerçekleşen insan ilişkilerinin söz konusu yerleşmenin coğrafi alanına ne biçimde dağıldığını ve bu ilişkilerin yoğunluğunu gösteren değişkenler (Kartal,1978:5).

Kent Yerleşim Yerlerinin Temel Özellikleri bu görünümünden hareketle aslında sosyal bilimciler için tanımlanabilmeye elverişli çerçeveler sunarlar. Bu çerçeveler ise şu şekilde ifade edilebilir: Kent, farklılıkların çeşitlilik içinde anlamlı olduğu mekânlardan oluşur. Yoğun ilişkiler yumağının yaşandığı bir mekândır. Kendiliğinden ortaya çıkan, kestirilemeyen ya da sürprizleri barındıran, yeniliklere açık, ama aynı zamanda kendi kurallarını üreten bir mekândır.

Sjoberg'in dediği gibi sanayi kenti, sanayi öncesi kentten farklı olarak sanayi ve ticaret merkezidir. İdari ve dini işler önemini yitirmiştir. Sanayi kentinde kullanılan teknoloji, üretim, tarım, ulaşım ve haberleşme olanakları ile araçları dolayısıyla da ilişkil biçimleri değişmiştir. Bu durum kenti ve kentlerde nüfus yoğunluğunu ve kentlere has ilişki biçimleri olan işbölümü ve uzmanlaşmayı ve ikincil (resmi) ilişki tarzlarını doğurmuştur. Böylece kentsel mekan, sanayi öncesi mekandan net bir biçimde ayrılmıştır. İşte bu ayırım sürecinin sonunda ortaya çıkan kent, kentli ve kentleşme,

kentlileşme tiplerini bugünkü modern kent algısını oluşturmuştur (Sjoberg,1967:229).

1.2.2. Kentleşme ve Kentlileşme Kavramları

Kentleşme, çok farklı tanımlara sahip bir kavramdır. Ancak kentleşme hakkındaki tanımları Nadaloğlu'na göre bir ana çerçevede toplamak mümkündür. Buna göre kentleşme “çeşitli nedenlerle kırsal kesimlere yönelen göç sonucunda, bir taraftan mevcut kentlerin nüfus ve alan itibarıyla büyümesi, diğer taraftan da köy kasaba vb. yerleşim birimlerinin giderek büyümesi sonunda kente dönüşüp, mevcut kent sayısının da artmasıdır (Nadaloğlu,1996).

Bu çerçeveye göre kentleşme, dar anlamda kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını ifade eder. Bazı yoğunluk ve büyüklük değerlerinden başlayarak nüfusun alansal yığılması Dinçer'e göre; kent kültürü olarak tanımlanan bir dizi değer yargısı, davranış ve eğilimin yayılması ise kentleşmenin ve kentli tipinin ortaya çıkmasını dolayısıyla da tüm bu toplamın da kentlileşmeyi doğurmasını açıklamaktadır (Dinçer,1999:343).

Tanımlamalardan hareketle kentleşme, kentlilik ve kentlileşme gibi kavramların anlam içeriklerinde bir konsensusü bulmak mümkün ancak yine de her üç kavramın da kent sosyolojisi çalışmalarının toplu bir değerlendirilmesi yapıldığında çeşitli dönemlerde değişik anlam içerikleri ile ele alındığını görmekteyiz.

Kent sosyolojisi analizlerini dönemsel olarak değerlendirdiğimizde kentleşme, kentlilik ve kentlileşme gibi kavramların çoğunun ortaya çıkışında dönem içindeki gelişmelerin etkili olduğu görülür. Ancak hangi noktadan bakılırsa bakılsın kentleşmenin modernleşme ve bunun doğal getirisi olan sanayileşmenin ve onun da uzantısı olan kentsel mekanlardaki nüfus artışına paralel olarak ortaya çıkmış bir süreç olduğu rahatlıkla görülebilir. Buna göre kentleşme; sanayileşme ve modernleşme süreçlerinin

sonucu olarak ortaya çıkararak, yerleşim yerlerinde ve toplumsal yaşamdaki yapısal dönüşümü meydana getirir.

Modernizm, sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan ekonomik ve toplumsal dönüşümün mekânsal yansımalarını, kenti bir toplumsal projenin parçası olarak algılar. Böylece kentleşme, sanayileşme ve sanayi sonrası kentsel alanlarda yoğunlaşan kamusal ve özel aktivitelerle, bu aktivitelerin çevresel etkilerinin bir bütünü olarak tanımlanabilir.

Kentleşme, ilk etapta nüfussal yoğunluğu çağrıştıran bir anlam içeriğine sahip olsa da; kent içindeki doğum ve ölüm oranları, toplumsal örgütlenme tarzı; ilişki kurma çeşitlilikleri, işbölümü gibi durumların kırdan çok daha fazla farklı olduğu süreçlerle ilgili bir olgudur (Keleş,1972:6). Bu yüzden bir mekânsal alanın kentleşme göstergelerini bu olgular üzerinden anlamak daha çok mümkündür.

Kentli, daha çok ikincil ilişkiler geliştiren, sorunlarını kendisi mekanik dayanışmaya ihtiyaç duymadan çözmek zorunda olan, ve toplumun bir üyesi olarak kendisine bir rol biçen ve rolünün gereğini işbölümü etrafında kurulan kentsel roller arasındaki normlarla belirleyen, rasyonel tutumlara sahip kişi olarak tanımlanır (Bağlı-Binici,2005:23).

Kentlileşme ise, bir toplumsal değişme, uyum ve bütünleşme süreci, kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir ögesi olma sürecidir. Bu süreç kentin bürokratik yapısı, yerleşik kentli nüfus ve kentsel örgütler ile ilişki artıkça hızlanmaktadır (Bağlı-Binici, 2005:21-22).

Kentlileşme, temelde bireylerin kentsel yaşam içindeki etkileşimleriyle ortaya çıkan bir kültür değişmesidir. Örgütlenme ve bilinçlenme kent kültürünün bağımsız değişkenleridir.

Bu noktada kent yaşamının çoğulcu demokratik yapıya uygun olarak davranmayı örgütlediğini söyleyen Tekeli, Kırdan kente göç edenlerin önemli bir kısmının kırsal tutumlarını kentte de sürdürmeye çalışmalarının hem kentsel yapıda sorunlar

doğurduğuna hem de söz konusu kentli olma ya da kentleşme sürecini geriletğine işaret etmektedir (Tekeli,1996).

1.2.3. Kentleşme Türleri ile İlgili Bazı Kavramlar:

Normal kentleşmeyi ifade ederken; nüfus büyüklüğü, üretim düzeyi ve üretimi denetleme ve dağıtımını koordine etme rolü ile istihdam düzeyinin dikkate alındığını söyleyebiliriz. Buradan hareketle herhangi bir anda doğurduğu zarar, öteki yönlerden doğurduğu yarardan az olan ve zaman içindeki değişimi yararı artırma yönünde olan kentleşme, normal kentleşme olarak tanımlanabilir.

Bu tanımdan çıkaracağımız sonuç, herhangi bir anda doğurduğu zarar, sağlayacağı yaradan fazla ise bu tür kentleşme aşırı, sahte, hızlı olarak ifade edilmektedir. Kentleşmenin her toplumun kendi tarihsel koşulları içinde ve mevcut toplumsal yapı içinde ele alınıp kavramlaştırılmasının daha doğru olacağı ileri sürülebilir.

Kelime anlamı ‘normsuzluk’ ya da ‘kuralsızlık’ olan ‘anomi’ kavramını sosyolojiye kazandıran ve sistematik olarak kullanan Durkheim’dir. Durheim’e göre ‘anomi’ bir toplumda ya da bir grupta meydana gelen görece kuralsızlıktır. Bu kuralsızlık, anomi halinin ürettiği yabancılaşmanın ve yalnızlaşmanın sonuçlarını anlattığı yazısında Özdenören, kentin insanı insanlardan yalıtın yönlerine değinir (Özdenören,2009:87).

Köyden kente daha iyi bir iş, daha iyi ev daha iyi sosyal kültürel çevre edinilebilmek için göçen kitleler, kentin hazır olmayan sosyal altyapısından bu özlemlerini ve amaçlarını gerçekleştirecek araçları bulmadıkları için; anomik kentleşme ve kentleşme döngüsüne girmektedirler. Ne tam köylü ne de tam kentli olabilen kitleler, anomi ve yabancılaşma olasılığı ile karşı karşıya gelmektedir.

Küresel kent, Dünya Kenti, Mega Kent söylemleri Kurtuluş’a göre daha kapsamlı küreselleşme söylemi amaçlarıyla örtüşen bir düzlemde ortaya çıkmıştır. Bunu ilk ele alan akademi çevresinin içinde Friedman, Wolff, Sassen gibi isimler vardır. Daha çok

Dünya Kenti hipotezi etrafındaki tartışmalarla şekillenen ve geliştirilen bir kavramdır (Kurtuluş:2005:26).

Öte yandan, Tekeli, Dünya Kenti ve Mega Kent ayrımlarında İstanbul için Dünya Kenti ifadesinin daha işlevsel ve olumlu olduğunun altını çizer. Çünkü Tekeli'ye göre Mega Kent, ifadesi bir kent için o kenti “başa çıkılamaz, baş edilemez” bir hale getirmektedir. Oysa Dünya Kenti ifadesinde bir program, planlama içeriği vardır ve umut vaat edicidir (İdeal Kent Dergisi, Mayıs, 2010:26).

Tekeli'ye göre mega kent ifadesi bir yakınmanın ne kadar ifadesi ve İstanbul için yanlış bir nitelendirme ise dünya kenti kavramı İstanbul için bir o kadar doğru nitelendirmeyi gerçekleştirebilecek bir kavramdır, çünkü İstanbul'un örgütlenmesi, kapital ihraç etmesi sanatsal kapital anlamındaki gücü ve Avrupa ülkelerini derleyecek toparlayacak ve bir araya getirecek potansiyeli İstanbul'a bu hüviyeti kazandırıyor (Tekeli,2010:26-27).

Metropol kent genel anlamıyla nüfusun yoğun olduğu, ekonomik, sosyal ve yönetim açısından o bölgenin merkezi durumunda bulunan kentlere verilen addır. Örneğin Türkiye'de; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Mersin; İzmit gibi kentler metropol kentler olarak adlandırılır.

Metropolitan alan ise nüfus, ekonomik, sosyal ve yönetim açısından belli bir büyüklüğe varmış metropol kentlerin çevrelerinde yer alan diğer kentler ve çevre kentler(uydu kent) ile oluşturdukları birime denir. Metropolitan alan ya da 'megapolis' o bölgenin ekonomik ve sosyal yönden tam bir merkezidir. Çevresi ona bağlı olarak gelişir. Merkezdeki bir gelişme çevreye de yansımaktadır. Örneğin ülkemizde, İzmit'ten Çorlu'ya kadar olan alanı metropolitan alan olarak değerlendirebiliriz. Bu çevreden İstanbul'da tam bir megapolis olarak adlandırılabilir.

Bu alanda yoğun bir sanayileşme mevcuttur. Fakat bu sanayileşmenin yönlendirildiği ya da bağlı olduğu merkez İstanbul'dur. Bu bölgede faaliyet gösteren bütün holdinglerin ya

da kuruluşların büyük oranda yönetim birimleri İstanbul'da bulunmaktadır. Dolayısıyla bu alanın merkezi İstanbul'dur.

Uydu kentler, metropol (büyük kent)çevresine kurulmuş ve tamamı bir arada bir bütün meydana getiren alanlardır. Bu alanlar, kendi içlerinde bir bütün olmakla birlikte, kente bağımlı durumdadırlar. Başta ulaşım ve su olmak üzere genellikle birçok alt yapı hizmetleri metropol kent tarafından karşılanmaktadır.

Uydu kentler, metropol kentlerin karşılaştıkları sorunları çözmeye yollarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Kent merkezlerindeki yoğunlaşmayı çevreye yaymak dolayısıyla merkezin yükünü azaltmak projesidir. Dünya Kenti nitelemesi ise, dünya ekonomisini domine eden merkezleri organize eden kurumsal yapıları, kuruluşları, şirketleri barındıran ve uluslar arası ticaret ağlarını yönlendiren çok uluslu şirketlerin karargah merkezi konumunda bulunan kentleri tanımlayan bir kavramdır. Bu kavramsal çerçeveye uyan belli başlı dünya kentleri olarak; Paris, Londra, Newyork, Tokyo, Moskova gibi kentler gösterilir (Kurtuluş,2005: 34-35).

Tekeli'ye göre İstanbul'un ne dünya kenti olma vasfı vardır bu anlamda ne de uydu kent, megakent gibi bir adlandırılma niteliği bunun nedenlerini de belli kıstasların yokluğuna bağlamaktadır (İdeal Kent,Aralık,2010:20-25).

Tanyeli ise Tekeli gibi İstanbul'u bir dünya kenti olarak adlandıramasak da bir Metropol olarak adlandırmanın daha doğru olacağını belirtmektedir. Bugün hangi kentsel parametreye göre olursa olsun, İstanbul çağdaş bir metropoldür diyor Tanyeli, ancak buna rağmen onun metropollüğünden kuşku duyanların onu bir büyük köy olarak nitelendirdiğini ekler. Tanyeli'ye göre bu karmaşayı aşmanın bir anlama sorunu olduğu ve bu sorunun da ancak belli başlı bazı ideolojik/tarihsel bariyerleri aşmayı gerektirdiğini vurgular (Tanyeli,2004:19).

1.3.Kentsel Değişim ve Kentsel Dönüşüm Kavramları

“Şehirler insanlara benzer insanlar da şehirlere... Şehirler ve medeniyetler, insanlar gibi doğar, büyür, yaşlanır ve ölür. Ya mezarları olur türbeler şeklinde (arkeologlar höyük derler.) Ya da bir dal gibi yeniden filizlenirler. Gövdeleri yaşlı, dalları daha körpe olur. Modern medeniyet yeni kurulan ve yeniden filizlenen bütün şehirleri tıpkı insanlar gibi bir birine benzetmiştir. Tıpkı insanlar gibi diyoruz çünkü, her hangi bir yerde yaşayan herhangi bir insanı alın dünyanın herhangi bir yerine götürün onun nereli olduğunu anlayamazsınız. Giyim kuşamıyla, tüketim alışkanlığıyla, abur cubur (fast food) yemesiyle herkes artık birbirine benziyor. Yeni çağda (New age) hepimiz dünyalıyız artık” (Karataş,2009).

Bu sözleri ile Karataş, modernlikle gelenek arasındaki gerilimden beslenen başkalaşmalara işaret ederken; modernleşmenin bir sonucu olan medeniyet değişiminin ortaya çıkardığı yeni insan tiplerini de karikatürize ediyor. Bu karikatürle birlikte Karataş, Osmanlı bakiyesi olan Türkiye’de gerek batılılaşma gerekse onu başat bir unsur yapan modernleşmenin bir ürünü olan yeni insan, yeni şehir ve bunlardaki yeni ilişki tarzlarının çarpıklıklarına ve ürettikleri çok sorunlu bir sosyal yapıya da işaretler gösteriyor. Bu durumu Tanpınar da “medeniyet değiştirmek libas değiştirmeye benzemez.” diyerek başka bir ironik sözle özetlemiyor muydu? (Tanpınar,2001)

Gelenekle modernlik arasındaki bu keskin kategorik ayrımı modern ve modern öncesi insan tiplerini üzerinde yoğunlaşmış ve bu ikilinin hayatı algılama ve ilişki kurma biçimlerini dikkate alarak daha net görebiliriz.

Kentsel dönüşüm gerçeği zaten bu keskin kategorik ayrım yeterince dikkate alınmadan doğru yorumlanamaz. Bu yüzden işe modern ve modern öncesi insanın hayatı algılama farklılıklarına değinerek başlamak en doğrusu olacaktır.

Modern insan, ancak nesnelere ve mekânlarla var olabiliyor. Modern öncesi insan ise ancak bir nesneye ihtiyaç duyduğunda sahip olmaya güdüleniyordu. Modern öncesi insanın, mekanlar ve nesnelere ilişkisinde bu nesnelere veya mekanların var olma

çabasına katkı yapmasını ve kendisine bir kimlik kazandırmasını beklediği pek görülmez. Bu durum, modern insan için çok önemlidir.

Modern insanın, kimlik edinme ve bununla var olma amaçlı bir mal mülk edinme hevesi vardır. Bu amaçla kentler ve onların dokularıyla ilişkiye giren modern insanın bu varoluşunu anlamlı kılan sokaklarla, mahallelerle, cadde ve konutlarla özel bir bağı vardır.

Modern insan için bu mekânların ve nesnelerin, kişisel tarihi, kimliğinin oluşumu ve yer yurt edinmesi anlamında hayati bir önemi ve vazgeçilmez bir işlevi vardır. Ancak son otuz yıldır modern insanın hayatında vazgeçilmez bir öneme sahip olan bu hayati ilişkisini tehdit eder tarzda ortaya çıkan bir kentleşme/kentlileşme süreci başının üzerinde bir tehdit gibi durmaktadır. Adına Kentsel dönüşüm de diyebileceğimiz bu tehdidin içerdiği onlarca sosyal sorun sıralanabilir.

Bu anlamda da çalışmamızın bu bölümünde gerek kentsel dönüşüm olgusu ve onu ortaya çıkaran tarihsel ve sosyal ekonomik süreçler gerekse bu sorunların betimlemesi ve bunlara yönelik çözüm önerileri ele alınmaya çalışılacaktır.

1.3.1. Kentsel Değişim Kavramı ve Tarihsel Süreci

1980 sonrası değişen ekonomik ve siyasal süreçlerin neo-liberal politikalar çerçevesinde kentlerde de önemli dönüşümlere, bu dönüşümler de önemli kutuplaşmalara yol açmıştır. Bununla birlikte, son on yıla kadar bu kutuplaşmalar ve yeni kentsel dönüşüm politikalarının ciddi bir sorun ürettiği düşünülmemiştir. Söz konusu sınıfsal kutuplaşma, bir yanda kentlerde yeni zenginler olarak niteleyebileceğimiz bir kesimin varlığı ile tanımlanırken, diğer yanda giderek artan ve geleneksel orta sınıfı da içine çeken bir yoksullaşmaya da işaret etmektedir. Son ekonomik krizle birlikte derinleşen sınıfsal ayırım temelli çatışmalar bu kutuplaşmayı daha da uç noktalara itmiştir.

İşten çıkartmalar, ücret düzeylerindeki düşüş, işyeri kapanmaları, eğitim, sağlık ve benzeri alanlarda devlet tarafından sağlanan ve dolaylı ücret anlamına gelen hizmet sunumlarından yapılan kesintiler çalışan sınıfların yaşamını daha önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak oranda olumsuz olarak etkilemeye başlamıştır. Bu durum, kent yoksullarını gerek güvenlik gerekse hayat standartlarında belli bir düzeyi ve istikrarı hedefleyen talepleri ile doğru orantılı mekân arayışlarına sevk etmiştir.

Son yıllarda tarımsal üretimi caydırıcı İMF ve Dünya Bankası güdümlü politikalar, kırdan da yoksullaşma sürecini hızlandırmıştır. Bu tür bir gelişmenin sonuçları kuşkusuz kentlerde kendisini gösterecektir. Kırdan tutunamayan nüfusun özellikle büyük kentlere yönelmesi büyük olasılıktır. Bu tür bir göç dalgasının hâlihazırda işsizlik ve yoksullaşma sürecinin derinleştiği kentleri daha da büyük bir krize itmesi kaçınılmazdır.

Mevcut işsizler ve yoksullar yığına kırdan kaynaklanan büyük ölçekli katılımlar kentlerdeki kutuplaşmayı daha da uç noktalara itip, kent sorununu siyasal huzursuzlukların ve mücadelelerin merkezine yerleştirmesi oldukça olasıdır. Bu durumda kentin eski ve yerleşik mekânlarının oluşan yeni talepler doğrultusunda ve yeni üretim tüketim ilişkileri çerçevesinden hareketle dönüştürülmesi politikaları gerek devlet gerekse yerel yönetimler eliyle hız kazanmıştır.

Bu hıza paralel olarak uygulamaya sokulan ve arz edilen yeni mekânsal tasarımlar, kentsel yapılaşma modelleri ve mekân stratejileri gerekli hukuki ve siyasal düzenlemelerle birlikte topluca “kentsel dönüşüm politikaları” olarak adlandırılmıştır. Kaynağına ve ilk ortaya çıkış zeminlerine bakıldığında ise yeni kentleşme ve kentlileşme stratejilerinin ikinci dünya savaşı yıllarının hemen sonrasına rastladığı ve Avrupa’nın bu stratejilere ve uygulamalara kendisini savaşın enkazından temizleme hamleleri olarak başladığını görürüz.

Avrupa’daki yıkımın oluşturduğu olumsuzlukları ortadan kaldırmaya yönelik olan ilk kentsel dönüşüm hamlelerinin ciddi bir alt yapısal oluşuma da hizmet ettiği bir

gerçektir. Ancak her zaman için kentsel dönüşüm politikalarını harekete geçiren nedenler bu kadar görünür ve masum olmamıştır.

Örneğin, liberalizmin artık tüm coğrafyalara egemen olan tarzı devletlerin küçülmesine neden olmuş küresel sermayenin dolaşımının serbestçe gerçekleşebilmesinin yolları tüm dünyada çeşitli siyasi ekonomik ve hukuki düzenlemelerle sağlanmıştır. Bunların bir sonucu olarak da devletin kentsel alana müdahalesine ilişkin olarak iki temel politika değişikliğinin ön plana çıktığı gözlenmektedir.

Birinci değişim kentsel hizmetlerin sağlanmasından devletin hızla çekilmesidir. Eğitim, sağlık, ulaşım ve benzeri türden hizmetlerin sağlanmasından devlet dereceli olarak çekilirken, çekilmediği alanlarda da hizmetin sağlanmasını ihale ve benzeri yöntemlerle özel sektöre bırakmıştır. Bu yönelim, bir anlamda refah devletinin çözülüşünün kentsel düzlemdeki yansımasıdır. Benzer biçimde yerel devlet özellikle çalışan kesimlere yönelik kira ve işsizlik yardımı gibi uygulamalardan da dereceli olarak uzaklaşmıştır.

Kent mekânına ilişkin düzenlemelerde de giderek gevşekleştirilmiş olan belli planlama kurumları güçlerini önemli ölçüde yitirmiştir. Bu durum sermaye merkezli veya yerel yönetim odaklı bir kentsel dönüşüm olgusunu ortaya çıkartmıştır. Bu olguyu ortaya çıkartan temel sebepler iyice analiz edildiğinde kentsel dönüşüm stratejilerinin arkasından kapitalist üretim tarzının dünya ölçeğine yayılan üretim tüketim ilişkilerinin krizden bu yolla kurtulma çabaları görülür.

Bayram'a göre "her ölçekte gündeme getirilen **“Kentsel Dönüşüm Projeleri”**nin ortak özellikleri nelerdir? diye bakıldığında;

“yeni bir sosyal ve ekonomik ilişki sistematığı öngörmeleri, uzun vadeli makro planlardan (nazım planlardan) bağımsız olarak düşünülmeleri, deprem tehlikesi de bahane edilerek iyileştirmeyi değil, yıkıp yeniden yapmayı esas almaları ve bütün bunları ekonomik olarak yapılabilir kılmak için kentsel rantı arttırmaya ve artan bu rantın yeniden paylaşımının örgütlenmesine yönelik olmalarıdır” (Bayram, 2009).

Kapitalist üretim biçiminin insan topluluklarının ihtiyaçları için değil kapitalist sınıfın kâr elde etmesi için üretim yaptığına işaret edenler, kapitalist üretimin amacının faydalı nesnelere (kullanım değeri) üretmek değil, değişim değeri olan metaller üretmek olduğunu söylerler. Bu üretim biçimiyle kapitalizmin insan ihtiyaçlarının dışında üretime yönelerek, insanın gerçek ihtiyaçlarına çare olamadığını ve insanlığı yıkıma sürüklediğini de vurgularlar.

Bu bakış açısını benimsediğimizde “**Kentsel dönüşüm**” adı altında yapılan uygulamaları bu yıkımlardan sadece biri olarak görme eğilimi taşırız. Bu bakış açısından “kentsel dönüşüm” olarak ifade edilen olgu, kaçınılmaz bir modernleşme projesi değil, kapitalizmin bizzat kendisinin ürettiği krizleri aşma çabası içindeki kaynak arayışları olarak algılanmasını da gerekli görür. Kısaca bu anlamıyla “**kentsel dönüşüm**” çağdaş kapitalizmin krizinin yeni bir çözümü gibi durmaktadır.

“Kentsel dönüşüm” projelerini Kapitalizmin karı önceleyen ve bu merkezde organize ettiği üretim tüketim ilişkilerinin bir meyvesi olarak gören Mukul, bu durumu betimleyen cümlelerinde şunları vurgulamaktadır:

“Kapitalizm güç oluşturmak ve bu gücü korumak için daima “mekânsal stratejiler” kullanır. Bu stratejilerin önemli ayaklarından biri mekân üzerindeki denetimdir. Bu bağlamda sermaye birikimi ve bitmek tükenmek bilmeyen kâr arayışlarının egemen olduğu kapitalist sistemin genişlemeci mantığı, sürekli olarak kendi faaliyetlerini kolaylaştıracak coğrafi mekânlar arar. Ürettiği kendi krizlerinin çıkış yoludur söz konusu olan. Böylece coğrafi genişleme ve mekânsal düzenlemeler bu duruma yönelik bir seçenek olur” (Mukul,2009).

Coğrafi genişleme ve mekânsal düzenlemeler uzun ömürlü fiziki ve sosyal altyapı yatırımlarını gerektirdiği için, üretim ve mekân ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi, kapitalizmin kriz yaratıcı eğilimini ortadan tamamiyle kaldırmasa da bir ölçüde dizginler. Bu tür düzenlemeler, zamanın bir noktasında söz konusu mekânı tamamen yok etmek zorunda kalır (kentsel dönüşüm adına gecekonduların yıkımları).

Zamanın başka kesitinde ise sonsuz sermaye birikiminin açlığını doyuracak, tamamıyla farklı bir coğrafi mekân yaratacaktır (kentsel dönüşüm adıyla üretilen mekânlar). İşte bu süreç David Harvey'in deyimiyle "sermaye birikiminin, yaratıcı yıkım (creative destruction) etkinliğinin tarihidir"(Harvey,1999:29-30).

Böylece mekân, sadece kendi başına varlığı olan bir nesne değil, kapitalist üretim tarzındaki toplumsal ilişkiler sonucunda üretilen bir meta, bu ilişkilerle yeniden üretilen ve bu ilişkileri etkileyen bir dinamik olur. Kentsel süreç, üretim, dolaşım, değişim ve tüketim için maddi altyapının yaratımını ifade ediyor. Harvey'e göre;

"kente kapitalist birikim süreçlerinden özerk bir yapı ve bir özgünlük atfetmek hatalıdır. Kent, ancak kapitalist birikim süreçleri ile anlam kazanıyor. Tersine, mekânı fetişleştirmek, toplumsal ilişkilerden bağımsız bir güç atfetmek anlamına geliyor" (Harvey,1999:215).

Ülkemizde gecekondular rantından ya da diğer adıyla "kentsel dönüşüm"den milyarlarca dolar bekleniyor olması, sorunun ülkemiz gibi "çevresel konumlu ülkelerde", mekânın, merkez ülkeler için yeniden üretilmesiyle ilgili olduğu gerçeğini ortaya koyuyor.

Sonuç olarak, kentsel süreçler egemen iktidarların ideolojisi tarafından belirlenir, bu bakımdan tüm "kentsel dönüşüm" projeleri sınıfsal açıdan ele alınmalıdır. Başka bir ifadeyle, merkez ülkeler, sistemi aşırı sermaye birikiminden kurtararak Harvey'in deyimiyle zaman-mekân sabitesi ararlar. Bu yolla "mekânsal dönüşüm"ü, kendi lehlerine çevirerek kaçınılmaz eşitsizlikleri yaratırlar. Bütün bunlar olurken; varlıklarını, işlerini, ekonomik güvenliklerini, onurlarını ve umutlarını kaybederek bunun bedelini ödeyenler, bizim ülkemiz gibi "çevresel konumlu ülkelerin" en alt kesimdeki halklarıdır (Harvey, 1999:317-320).

Küreselleşme ile birlikte dünya ölçeğine yayılan yeni bir kent olgusu ve buna yönelik ciddi ihtiyaç olduğu vurgusu ile birlikte dünyanın pek çok ülkesinde hükümetler ve yerel yönetimler eliyle kentlerde yeniden yapılanma hamleleri ve stratejileri görülmektedir.

Özellikle kentli nüfusun artık ezici çoğunluğu sağladığı Türkiye’de önceki şehirleşme ve göç dalgasının doğurduğu çarpık şehirleşme görüntülerine ve yeni ihtiyaçların ortaya çıkardığı sorunlara müdahaleler anlamında bir dizi tedbirler ve stratejiler planlandığı görülmektedir. Şimdilerde Türkiye’nin dört bir tarafında yerel yönetimler eliyle özellikle kent tarihinin önemli merkezlerine ve ruhsatsız yapılaşmalara karşı başlatılan kentsel dönüşüm başlığı altında zikredilecek birçok müdahale örneğine rastlıyoruz.

Ancak gerek şehir planlamacıları gerekse sosyal araştırmacı pek çok uzman ve hatta siyaset bilimcilere göre bu müdahalelerin uzun vadede telafisi zor sosyal, siyasi ve kentsel yapılaşma anlamında mekânsal sorunlara yol açabileceği kaygısı da ciddi bir muhalefetle dillendirilmektedir.

1.3.2. Türkiye’de Kentsel Değişim ve Üretebileceği Sorunlar

Kentsel dönüşüm planlamacılarının hedeflediği en temel şey en basiti ile küresel kentleşme standardizasyonunu yakalamaktır. Bunun gerçekleşmesi demek topyekun ve küresel ölçekte dünyanın kentleşmesidir. Dünyanın neresinde bulunursak bulunalım dünya kent ağının bir ucundan diğer bir ucuna iletişim halinde olmamız ve standardize edilmiş yaşam tarzlarıyla bir kentli sınıfın üretilmesi demektir bu durum. Böylece tüketim kültürü homojenleşen bir “**kitle kültürü üretimini**” hedefleyen kapitalizm ile küresel kentleşme/kentlileşme hedefi olan küresel kapitalizm bu konuda örtüşmektedir.

Türkiye’de kentsel dönüşüm planlamalarının hedefi ile küresel kapitalizm hedefinin bu noktada örtüşmek üzere yol aldığını söylemek en basitinden naif bir yaklaşım olur ama modern dünyanın reel koşulları gözetildiğinde ise kontrolsüz göçlerle iyice kontrol dışına çıkmış büyük şehirlerimizde yol, hizmet ulaştırma, güvenlik, barınma ve sağlık hizmetlerinin eşit ve hızlı ulaştırılmasında ve iletişim, haberleşme ağı ile üretim tüketim imkanlarının yaygınlaştırılmasında hali hazırdaki kentsel yapılanma biçimlerinin bunlara sağlıklı bir şekilde olanak vereceği düşünülemez.

Bundan dolayı son on yıldır yerel yönetimler ve devlet eliyle Türkiye’de **“kentsel dönüşüm planları”** hızlı ve yaygın bir şekilde devreye sokulmaktadır. Bu planlamaların uygulaması olarak kent bulvarları, caddeler, toplu yaşam alanları, park ve bahçelerde dünyanın hangi şehrine gidersek gidelim karşılaştığımız standartlarda birtakım şehir üretimleri söz konusudur.

Bu tarz şehir planlamalarının temelinde artan dünya ve kent nüfusunun eğitim sağlık ulaşım fırsatlarından ve imkanlarından hızla ve pratik olarak faydalanması vardır. Ancak şehirlerin bu şekilde rasyonel ve pragmatik temeller üzerine kurulma çabalarının beraberinde getirdiği ve getireceği temel insani sorunlar fazlasıyla ıskalanmaktadır. Örneğin Le Corbusier’in önerdiği radikal modern şehir biçimi fazlasıyla acımasızdır.

“Yarının şehri ve şehir planlaması” ve **“ışıldayan şehir”** adlı kitaplarında günümüz kentsel dönüşüm planlamacılarına yaptığı öneriler sokakları ortadan kaldırmayı gökdelenleri mümkün olduğunca yükseğe dikmeyi varoşları yok ederek yatay değil dikey büyüyen ve insan kalabalığını yayan değil gökdelenlere diken bir öneri getiriyordu. Bu öneri gerçekte bugün Newyork, Paris ve Londra gibi kapitalizmin beşikleri olan kentlerde hayat bulmuştur (Botton,2007:271).

Şehirlerin hem bu şekilde yapılandırılması hem de farklılıkları göz ardı etmesi şehirlerde korunması gereken farklılıkları ve kendilerine özgü otantikliklerini nasıl muhafaza edeceklerini merak ve endişe konusu yapmaktadır. Oysa şehirleri yapılandırırken onların gerçek yani asli işlevlerini hatırlamadan sadece bu seri üretimin rasyonel mantığı ile davranırsak Botton’un yerinde itirazını ve şehrin gerçek kimlik kurucu işlevini dramatik bir melodi eşliğinde hatırlamamız gerekecek:

“Çevremizdeki nesnelere saygı duyduğumuz duygu ve düşüncelerin soyut birer temsili olsun istiyoruz, onlara baktıkça bu duygu ve düşünceleri hatırlayalım istiyoruz. İçinde yaşadığımız binaların mekânların bizi bir kalıba sokmasını, ruh halimizi biçimlendirmesini arzuluyor, bize kendimizi daha iyi tanıma fırsatı vermelerini bekliyoruz onlardan. Ruhlarımızın neye ihtiyaç duyduğunu bize hatırlatacak nesnelere bulunsun istiyoruz çevremizden. Çünkü ruhlarımız gerçekte gereksinimlerini unutmaya meyillidir. Kaybolan

gerçek benliğimizi duvar kağıtlarından caddelerden sokaklardan mahallelerden bulmayı umut ediyoruz çoğu zaman. Ve bu yerler ne kadar gerçek benliğimizi temsil ederlerse o kadar yuvamız olmaktadır”(Botton, 2007:119).

Botton'un bu dramatik melodisine rağmen, kentsel dönüşüm planlamalarında yoğun olarak görülen bu tekdüzelik, standardizasyon veya fabrikasyon durumuna işaret eden eleştirilenlerin gözünde bu durum oldukça büyük sosyal sorunların da habercisidir. Bu çevrelerce işaret edilen sorunlar arasında aşağıdakileri maddeler halinde sıralamak mümkün;

1-Kentsel dönüşüm planlamacıları ve uygulayıcıları olan yerel yönetimler; Üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve meslek odalarının eleştirilerini yeterince dikkate almamaktadır.

2-Kentsel dönüşüm planları ve projelerinde dikkat edilmesi gereken toplumsal değerlerin, milli duyguların ve bireysel sıkıntıların görmezden gelinerek bu insanlar için oluşturulan toplu yaşam alanlarının bu insanlara rağmen sadece üretim tüketim ilişkileri merkezinde ve arz talep eğrileri doğrultusunda iktisadi bir işlemle hizmete sunulduğunu bu görünümüyle bu projelerin bu anlamda siyasetle iktisadi teşebbüslerin çıkar birliğine hizmet ettiğini söylemek çok zordur.

Çoğu zaman kentsel dönüşüm projelerinin tek yetkili olmaları hasebiyle yerel yönetimler tarafından aceleye getirilerek ve bir oldubitti mantığı ile uygulamaya sokulduğu ve yerel yönetimlerin bu tavırlarıyla katılımcı demokrasinin herkese danışan ve herkesi memnun eden tabiatına aykırı bir manzara doğurduğu söylenmektedir.

3-Kentsel dönüşüm projeleri adı altında halka sunulan yeni toplu yaşam alanlarında mimarinin estetik boyutlarının ihmal edildiği tekdüze ve birbirine benzeyen mekanların yan yana veya üst üste dizilişleriyle kentlerin farklı kimlik ya da kültür özelliklerinin zamanla unutulmuş olarak yok olmasına zemin hazırlandığı ve bu dönüşüm projeleri ile

üretilen yapılarda adeta bir fabrikasyon mantığı ile çalışılarak estetik değerin değil kullanım değerinin gözetildiği düşünülmektedir.

Kentsel dönüşüm projelerine hizmet sunan firmaların vizyonunun ve birikiminin bir kente kimlik kazandıracak ya da onun asli özelliklerini belirleyecek kriterleri belirlemede yetersiz kaldığı, köylü müteahhit mantığı ile toplu yaşam alanlarının oluşturulamayacağı, bunun kentlerin asli dokularına uzun vadede zarar vereceği düşünülmektedir.

4-Kentsel dönüşüm projeleri ile site veya toplu yaşam alanlarına taşınan insanların toplu yaşam kültürüne yabancılıkları ve bunların bu yaşama rehabilite edilme süreçlerinin de ayrıca projelendirilmesi ve buna yönelik sosyal politikaların uygulanması gereğinin ihmal edildiği söylenmektedir.

Bu toplu yaşam alanlarının kent merkezlerine uzaklığı ile birlikte zorla yerlerinden edilen ve bu alanlarda yaşamaya mecbur edilen bireylerin önceki yaşam alanlarında alıştıkları ve barındıkları işlerinden ya da üretim merkezlerinden uzaklaşmaları ile birlikte bu durumun İngiltere ve Almanya'da yaşandığı gibi bir yeni işsizlik sorununun da yeni bir üreticisi olacağı ön görülmektedir.

5-Yerel yönetimler, toplumun en fazla dışlanmışlık sorunuyla karşı karşıya olan gruplarını hedef almakta, örgütlenemeyen ve örgütlenemediği için de hakkını arayamayan insanlar üzerinde baskıcı bir anlayışla müdahalelerini gerçekleştirmektedirler. Bugün, çoğunlukla gecekondulu ve/veya eskimiş tarihi konut alanlarında yaşayan, sosyal güvenceleri olmayan ve düşük gelir grubunda bulunan insanlar, ne yapacaklarını, kime başvuracaklarını ve başlarına ne geleceğini bilmeden çaresizce beklemektedirler.

Kentte tutunmanın, enformel işgücü piyasasında var olabilmenin bir yolu olarak dayanışma ilişkileriyle ayakta durabilen ya da bu tür ilişkileri dahi kuramamış gruplardan oluşan bu insanların, yakın gelecekte kentin çeperlerinde kurulmakta olan

toplu konut adacıklarına taşınmaları halinde, bu yeni yaşama alanlarında toplumsal uyum sorunları ve yeni yoksulluk süreçleriyle karşılaşmalarının kaçınılmaz olacağı iddia edilmektedir.

6-Eski yaşam alışkanlıklarının kolayca terk edilebileceği ve bireylerin kolayca adapte olacağı varsayılarak hızlıca uygulamaya sokulan bu toplu yaşam alanı projelerinin bireylerde anomi oluşturacağı veya ruhsal pek çok rahatsızlığı ortaya çıkartabileceği gerçeğinin görmezden gelindiği söylenmektedir.

Oysa “**Mutluluğun Mimarisi**”ni yazarken Botton’un vurguladıkları; mekanların insanın geçmişiyle, psikolojisi ile olan irtibatını; nasıl bir canlılık ve ruhsal özellik taşıdığını ve onun insan mutluluğunun kaynağı olabilirliğine ilişkin sözlerinin bu tarz projelerde çok da ciddiye alındığı rahatlıkla söylenemez (Botton, 2007:110).

Bu eleştiriyi dillendiren Yalçından, bu durumu betimleyen ifadelerinde şunları aktarmaktadır:

“Varlıklarını uzun süredir enformel ilişkiler üzerinden sürdüren yoksul kesimlerin bu ilişkileri yok sayan bir mekânsal örgütlenme içinde yaşayabilmeleri olası değil. Aynı durum sosyal güvenceli işçi sınıfı için de geçerli; çünkü alım/yaşam gücü iyice zayıflamış işçi sınıfı da çeşitli biçimlerde bu ağa entegre olmuş durumda ve kopması işsiz ve yoksul kesim kadar olmasa bile onlar için de yıkım anlamına gelir”(Yalçından, 2007).

İstanbul’da kentsel dönüşüm projeleri kapsamında Sulukule örneğinde yaşananların kolayca gösterdiği gibi kendilerine özgü bir yaşam tarzı gelenek ve görenekleri olan romanların bu kentsel yapılarda kültürlerini nasıl koruyacakları ve bunu nasıl aktaracakları böylece diğer alt kültürler üzerinde de bazı endişelerin niçin taşınması gereğini ortaya çıkartmaktadır.

7-Kentsel dönüşüm projeleri ile hayata geçen toplu yaşam alanlarında özürülülerin yaşlıların veya özel bakım ya da hizmet gerektiren insanların gerek yaşayış alışkanlıkları ya da kişisel tarihlerine uygun ne tür hizmet modellerinin veya

rehabilitasyon hizmetlerinin düşünöldüğü bir sorundur. Örneğın, mahalle komşuluk cami ve kahvehane tarzı bir ilişkiler yumağı ile yaşamaya alışkın orta yaşlıların bundan sonraki hayatlarında sadece resmi ilişkiler kuran birer birey olmalarını beklemek ve bunun nasıl gerçekleşeceğini düşünmek gibi sorunlar göz ardı edilmektedir.

8-Kentsel dönüşüm projelerinin günlük politikalara ve seçmenlerin oy tercihlerine yönelik bir çabaya hizmet ettiğinin düşünölməsi ve yeterli altyapının oluşmadan ulaşım, sağlık veya eğitim hizmetlerinin v.s bu projelerin hızlandırılmasının ya da yapı denetimi anlayışında yeterince kanuni düzenlemelerin yapılmaması gibi eksiklikler de bu kentsel dönüşüm projelerinde söz konusu edilen sorunların başını çekmektedir.

9-Türkiye’de yaşanan dönüşüm süreci ile sınıf çatışmalarından arındırılmış mutena semtler; fabrikasız, işçisiz, yoksulsuz ve yoksulluğa bağılı suçların olmadığı bir dünya kenti hedefleniyor... Bu şekilde, üst düzey yöneticiler, kalifiye uzmanlar, sanatçılar vs kente çekilebilecek; üretimden arınmış bir tüketim kenti oluşturulacak. Her halükarda üretimi de, işçiyi ve yoksulu gönderdiğimiz yerlerden bekleyeceğiz . Bu bildik hikâye çerçevesinde TOKİ kentin çeperlerinde sürekli toplu konut üretiyor; işçiyi ve yoksulu bu konutlara itelıyor/ötelıyor.

10- Kentin eski ve tarihî semt, bölge, sokak ve mahallelerinin restore edilerek belli sınıfların hizmetine sokulması, söz konusu mekânlarda sadece belli gelir ve kültür seviyesine sahip insanların bulunmasını zorunlu kılıyor. Öteden beri kent merkezleri, zenginlerin çevreye ve banliyölere çekilmelerine paralel bir şekilde yoksul, alt kültür grupları, hemşeriler yahut değişik küçük etnik yapıların yerleşmesine sahne oluyor.

Her türlü zenginliğin çekilmesine bağılı olarak da bu bölgeler harabeleşiyor, köhneleşiyor. Ancak merkezi oluşturan eski, yıpranmış, harabeleşmiş mekânlar, küresel-kapitalist sürecin iştahını kabartmaya başlamasından sonra yoğun bir taleple karşılaşılıyor. Terk edilen tekrar hatırlanıyor. Ancak bu hatırlama, bölgeyi kent hayatının genel yapısı ve ruhu ile donatmaya dönük bir düşe sahip değil. Aksine yeniden çekim

merkezi haline gelen bu tür bölgelerin, bir rant sağlama güdüsünün ilgisine girdiği görülüyor.

Önce bu yerlerdeki insanlar yerlerinden edilip, kentin uzak bölgelerinde kendileri için yapılan toplu konutlara yerleştiriliyor. Sözü edilen sınıflardan ve gruplardan boşaltılan, arındırılan mekanlar büyük restorasyon sürecinden sonra sterilize edilip ve hijyenleştirilip yeni sakinlerine, sınıfsal ve kültürel özellikleri bir hayli değişik gruplara pazarlanıyor.

Böylece Alver'in yerinde tespitiyle maddi ve kültürel sermaye bakımından üst sınıfları oluşturan insanlarla dolan soylulaştırılmış mekânlar, kentsel mekânda farklı bir esinti ve adacık olarak yeni bir kimlik kazanıyor. Hayata dâhil olamayan, hayattan kopartılmış birer müze-şehir ve müze-mekân olma kaderi ile baş başa kalıyorlar (Alver, 2009).

11-Standart binaların maliyetinin düşüklüğü ve banliyölerdeki konut güvenliği ihtiyacına olan yoğun ilginin patlattığı korku mimarisi ürünü siteleşme ya da gettolaşmanın homojenlik veya standartlar üreten yapılaşmalara ivme kazandırması da kentsel dönüşüm olgusunun günümüzdeki durumuna işaret eden diğer sonuçlarındandır (Tanyeli:2004,288).

1.3.3. Kentsel Değişimle İlgili Sorunlara Çözüm Önerileri

Yerel yönetim mantığına ve yukarıda andığımız sorunlar bağlamında kentsel dönüşüm politikalarına itiraz eden bir grup mimar, yazar, çevreci ve akademisyenin yayınladıkları *“Kamuoyuna Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Uygulamaları Hakkında Duyuru ve Davet”* adlı bildiriye yer alan bazı öneriler dikkat çekicidir. Bu eleştiriler ve önerilen çözümler eşliğinde kentsel dönüşüm stratejileri ve uygulamaları ile ilgili bir dizi çözüm bildiriye oldukça derli toplu bir şekilde sıralanmıştır (Bildiri,2008).

Ana hatlarıyla bu sorunlar; planlamalardaki eksiklikler, kısa vadeli hesaplamalarla yapılan kentsel değişim/dönüşüm uygulamalarının ortaya çıkardığı/çıkacağı bir dizi

soruna işaret etmektedir. Bildirinin devamında kentsel dönüşüm/yenilenme uygulamalarının sadece fiziki, ekonomik ya da sosyal boyutlardan birisine odaklanarak ve diğerlerinin ihmal edilmesiyle ortaya konduğuna dair güçlü bir eleştiri vurgusu dikkat çekmektedir. Bildirinin üzerinde durduğu bir başka nokta da yerel yönetimlerin ya da proje uygulayıcılarının katılım, karar alma süreçlerinde şeffaflık ve hesap verilebilirlik anlamında eksikliklere sahip oldukları yönündedir (Bkz. Ek:4).

Kentsel değişim/dönüşüm uygulamalarının yer ve zaman seçimi, ile bunları uygulayacak personellerin uzmanlık, deneyim yeterliliği ve projelerin özgünlüğü gibi problemler bildiride dikkati çekilen diğer konular arasındadır.

Son olarak Türkiye’de kentsel değişim/dönüşüm veya yenilenme projelerinde hedeflenen kent modelinin de sorunsal yönlerine değinilmektedir. Buna göre bu projelerin kentleri yaşanabilir ya da yaşatılabilir olma özelliğine sahip kılma özelliğinden yoksun olduğu vurgulanmaktadır (Bkz. Ek.4).

Türkiye’de kentsel değişimin gerek proje gerekse uygulama süreci pek çok açıdan sorunludur. Bu sorunlara yönelik çözüm önerileri ve bu sorunların pratik hayata yansıyan, görünür pratik sonuçları iyi bir analizi ve sosyal bilimlerin pek çok alanında ele alınmayı hak etmektedir. Gerek Beyoğlu gerekse Türkiye genelindeki kentsel değişim furyasının gelecekte yaşanabilir ve yaşatılabilir bir kent modeli ortaya koyabilmesinin imkanları bu analizlerle ve çalışmalarla elde edilecektir.

Daha da önemlisi, şehir planlamacıları ve yerel yönetimler gibi kentsel dönüşüme yön verenler, kentin günlük hayatı ve gerçeklerinden kendilerini soyutlamamalı ve sosyal bağlamından kopmamış **“yaşanabilir ve yaşatılabilir bir kent”** hedeflemelidir. Tok’un da ifade ettiği gibi kentsel dönüşüm mekanı sadece fiziksel olarak dönüştürmek değildir, aynı zamanda mekanın sosyo-kültürel ve toplumsal olarak (yeniden) inşasıyla da yakından ilişkilidir (Tok,2009).

1.3.4. Kentsel Mekanda Ayrışma ve Kentsel Mekanı Paylaşma Kavramları

Kentsel değişim kavramı, kentsel dönüşüm ve kentsel yenilenme kavramlarını kuşatan daha genel bir çerçevedir. Değişim, Dönüşüm ve Yenilenme kavramları kent sosyolojisi literatürünü besleyen en önemli kavramlardandır. Bunların yerli yerinde kullanımını kentsel yapılanma ve planlamalarını ilgilendiren her tür çabayı doğru okuma ve analiz etmede vaz geçilmez bir gerekliliğe haizdir.

Ancak bu kavramlar çerçevesinde çalışan sosyal bilimcilerin en büyük handikapı bu kavramları sıklıkla aynı anlamda ya da birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullanmalarındır. Bunun doğal sonucu olarak bu durum, bu konuda gelişen terminolojik hataların yaygınlaşmasına katkı yapmaktadır. Bu yüzden, bu çalışmanın öncelenen amaçlarından ilki, bu konudaki kavram kargaşasını ortadan kaldırmak ya da söz konusu edilen hatalara katkı ya da zemin oluşturmamaya çalışmak konusunda hassasiyet göstermek şeklinde olacaktır. Bu noktada eklenmesi gereken kavramlardan ikisi de yine sözünü ettiğimiz kargaşadan payını alan kavramlara örnek olacaktır. Bunlardan birincisi; kentsel ayrışma diğeri de kentsel paylaşma kavramlarıdır.

Kentsel paylaşım ya da paylaşma kavramı zaten doğrudan bu tezin konu başlığını oluşturmaktadır. Bu tezde dile getirilecek iddiaların yerini bulması ve doğru anlaşılması da zaten kentsel paylaşım sorunu adını verdiğimiz bu tez başlığındaki “kentsel paylaşım” kavramının netleşmesi ile mümkün olacaktır.

Kentsel mekanı paylaşma kavramını/sorununu doğru anlamak ve tahlil etmenin ilk ve kaçınılmaz adımlarından birisi de bu kavramın Kentsel değişim, kentsel planlama, kentsel dönüşüm ve kentsel yenilenme kavramlarıyla ilgisini isabetli bir biçimde doğru belirlemektir. Kentsel paylaşım sorunu, kentsel yapılanma planlamalarını doğrudan ilgilendirmese de dolaylı etkileriyle birlikte ele alınması gereken bir anlam içeriğine sahiptir.

Özellikle kentlerin ortaya çıkma serüvenlerinde kent planlamacılarının etkisi, proje ve hayalleri ön plandadır. Bu yüzden kentsel planlama kavramı daha çok kurulacak, inşa edilecek kentlerin; henüz taslak, tasarı, proje, ütopya, hayal anlamındaki yönleridir.

Kentsel değişim kavramı ise kurulmuş, inşa edilmiş, hayata geçirilmiş kentlerin yenilenmesini, dönüştürülmesini veya değiştirilmesini gerektiren tüm uğraşlar için ortak anlamda kullanılan bir kavramdır. Bu konuda ayrımı net olarak ortaya konulması gereken bir başka kavram ise Kentsel dönüşüm kavramıdır, bir kentin kuruluş özelliklerinin toptan değiştirilmesine yönelik ve yeniden bir başka biçimde ve hatta çoğu zaman yer değiştirerek yeni alanlar oluşturularak kurulması, inşa edilmesi değiştirilmesi çabalarını gösteren bir kavramdır.

Kentsel yenilenme kavramı ise kentsel dönüşümün bir başka yönü olarak ortaya çıkan bir kavramdır. Kentsel yenilenmede, kentin eskiyen, tahrip olmuş, işlevini yitirmiş otantik mekanlarının, alt yapılarının; cadde, sokak ve mahallelerinin yani eski kentsel mekanlarının yenilenmesini, revize edilerek tekrar işlev kazanmasını ve bunu yaparken estetik açıdan görsel bir zevk ihtiyacı gideren çabalarla ortaya çıkan bir anlam içeriğine sahip bir kavramdır.

Kentsel yenilenme ile kentin artık yaşanmaz hale gelmiş eski dokusu yeniden canlandırılmış ve çöküntü alanları şeklinde ortaya çıkmış eski muhitler yeniden gözde mekanlara dönüşmektedir. Bu durum, tam da İstanbul Tophane’de sosyal bilimler açısından ve daha çok sosyolojik olarak tezimizin incelenme cazibesini artıran bir dizi sosyo-ekonomik ve kültürel hatta siyasi birçok sorunu da gündeme getirmektedir.

Örneğin, alt yapısı, eski dokusu yeniden canlandırılarak güzelleştirilmiş Tophane’deki birçok sokak, mahalle ve ev gözde mekanlara dönüşürken, bu durum hem bu semti işlevsizliği, eski oluşu, güvenlik sorunları gibi nedenlerle terk eden üst sınıfa mensup eski sakinlerin hem de rant çevrelerinin de bu semte teveccühlerini artırmaktadır. Ancak bu semtte kalmaya direnmiş ya da eski haliyle maliyeti düşük evlerinde oturmaya

alışmış ya da zorunlu olarak ikamet eden hali hazırdaki semt sakinleri üzerinde de bir tehdit gibi durmaktadır.

Kentsel soyluluk ya da kent seçkinleri üreten veya kenti mutenalaştırma hamleleri olarak da yorumlanacak bu gerilimin ortaya çıkardığı kentsel paylaşım sorunu da tam da bu zemin üzerine oturmaktadır. Ayrıca semtte eskilerden beri oluşmuş kültürel alışkanlıklar, hayat tarzı, etnik yapılanma biçimleri gibi düzenekleri tehdit eden yeni yaşam tarzlarının da kentin bu mekanına yerleşmeye çalışan yeni seçkinlerce ortaya konması da kentsel mekanı paylaşmada öne çıkan sorunların ana temelini oluşturuyor.

Kısacası, kentsel mekanın paylaşılması sorunu kentsel yenilenme çabalarının bir sonucudur. Kentsel dönüşümün bir sonucu olarak ortaya çıkmış kentsel ayrışma sorunu kavramı ise oluşturulan yeni kentsel mekanlarda sıfırdan bir hayat yaşamak üzere özel adacıklarında kent kültüründen ve sosyo-ekonomik yaşamından yalıtılmış bir halde yapılandırılmış site tarzı siteril hayatların anlatılmasında kullanılan bir kavramdır. Alver'in de çalışmasında konu edindiği kentsel ayrışma sorununun anlaşılmasında esas aldığı bir kavramdır "siteril hayatlar"(Alver,2007).

Sosyal bilim alanında son yıllarda kentsel ayrışma ve onun ürettiği sorunları ele alan yığınla çalışma vardır. Ancak kentsel yenilenmenin sonucu olarak ortaya çıkmış bu kentsel mekanın paylaşılması sorununu doğrudan ele alan müstakil çalışma neredeyse yok gibidir.

Kentsel mekan paylaşımı sorunu daha çok kentsel ayrışma sorunu ya da kentsel dönüşüm sorunu olarak ele alınırken alt başlık olarak değerlendirilmekte çoğu zaman da göz ardı edilmektedir.

Kısacası, İstanbul Tophane'de aktüel olarak yaşanan ve Türkiye'nin bir çok kentsel yenilenme geçiren eski kentsel mekanlarında görülen kentsel mekanın paylaşılmasına yönelik bir dizi sorun vardır ve bunların müstakil bir çalışmaya konu edilmesi gereklidir. Bu gereklilikten beslenen bu çalışmanın ana motivasyonu da budur. Bu

motivasyonun arzulanan verimi sağlaması da kentsel mekan paylaşımı kavramının belirgin hale getirilerek diğer benzer şekilde kullanılan kavramlardan farkının açıkça ortaya konulmasını gerektiriyor.

Bu amaçla, konunun bundan sonraki kısmında kentsel mekanın paylaşılması sorunu ile ne anlatılmak istendiği mekan paylaşım sorununun gerçekte ne anlama geldiği ve mekan ayrışması sorunundan ne tür farklılıklara sahip olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.3.5. Yükselen Kent Karşıtı Söylemlerin Kentsel Ayrışmaya Etkisi

Kentsel Dönüşümde, son yıllarda kentin merkezlerinin uzağında, kent hayatından ayrışma ve kopma tarzında ortaya çıkan güçlü bir eğilim görülmektedir. Site tarzı toplu konut adacıkları şeklinde üretilen yapılar bu eğilime sahip kitlelerce yoğun talep görmektedir. Bu üretim tarzını ortaya çıkaran ve pazarlayan rant merkezlerinde söz konusu talebin arka planını çok iyi belirlemiş ve böylece değerlendiren, okuyarak stratejiler oluşturan rant çevreleri vardır. Bu çevrelerin stratejilerinin başında kent ve kent yaşamı hakkında güvensizlik iklimi oluşturmaya dönük güçlü bir çaba da vardır. Bu çabayı ve artık ideolojileşen bir eylemlilik sürecine dönüşen bu çabanın özellikle bu yönlerini Oktay, çok açık bir biçimde vurgulamaktadır (Oktay,2002:51).

Yine Oktay'a göre, kent hayatının kozmopolitliği ve oluşturduğu kaotik ortama yapılan vurgularla beslenen bu çaba, giderek kenti suç, şiddet ve güvensizliğin merkezi olarak göstermekte bunun gösteriminde de görsel ve yazılı medyanın tüm işlevsel araçlarından faydalanmaktadır (Oktay,2002:52).

Kentteki suç, güvenlik sorunu ve şiddet, ahlaksızlığa dair haberler günlerce gündemde kaldığı ya da bırakıldığı için kentli nüfus açısından bu durum gelecek ve insanca, ahlaklı bir yaşam olanakları konusunda ciddi bir kaygı potansiyeli doğurmaktadır. Gazetelerin üçüncü sayfa haberlerindeki yoğun görünürlükleriyle kent yaşamından

aktarılan olumsuz içerikli haberlerin yoğunluğu ve vurgusu artırıldıkça kente dair olumsuz düşünceler pekişmektedir.

Bunlardan etkilenen büyük oranı oluşturan kentli kalabalıklar için artık kent, içinde huzurla yaşanabilecek imkanlardan mahrum bir mekandır ve ivedilikle terkedilmesi, uzaklaşılması gereken bir yerdir. Kentin kalabalıklığı, gürültüsü, trafiği, hava kirliliği ve bunların ürettiği her gün yaşanan stres nedeniyle kent, artık sağlıklı yaşam imkanı olmayan bir mekandır. Daha huzurlu, insanca ve olanakları açısından ideal eğitim, sağlık olanağına sahip, güvenli ve kaotik olmayan mekan arayışlarına hazır hale getirilmiş kentli kalabalıklara sadece sunulacak öneriler, alternatifler gereklidir (Alver,2007:120).

Tüm bu olumsuz değişkenlerin etkisi ile artık kent merkezlerinden kaçmak, uzaklaşmak, ayrılmak talebi artıkça, sıra bu talebe uygun arz edilecek mekanların üretimine gelmektedir. İşte tam da bu noktada artık had safhaya ulaşmış taleplere karşılık verebilecek mekan üretimlerinin ve pazarlamalarının önü açılmaktadır (Işık-Pınarcıoğlu,2001:146).

Bu amaca uygun üretilen toplu konut adacıkları ya da kent mekanından ayrılmış güvenli siteler tarzı mekanlar mekan üreticileri ve rant avcılarının elinde artık kentte cehennem hayatı yaşadığına inanan kitlelerin önüne bir cennet, adeta yeniden doğuş, arındırılmış bir hayat fırsatı gibi sunulmaktadır. Söz konusu mekan üreticilerinin bu mekanları pazarlarken kullandıkları reklam stratejilerinde yoğun olarak; huzur, cennet, güven, güvenlik gibi vurguları sıklıkla yapmaları bundandır (Alver,2007:121).

Bu yolla müşteriler cehennemden kurtarılıp adeta cennete davet edilmektedir. Ancak mekan üretiminin hedefine ulaşmasında kent karşıtı iklimin güçlenmesinin ve bu karşıtlığa paralel olarak alternatif yaşam alanlarının arz edilmesi çok önemlidir.

Bu yüzden kentsel ayrışma tarzı mekan üretiminin hedeflenen müşteri potansiyelini sürekli artan bir taleple değerlendirmesi kente ve kent merkezlerine dair algının

olumsuzluğunun sürekli canlı tutulması ile mümkün olmaktadır. Bu da ciddi bir kente karşı kışkırtma stratejisi gerektirmektedir. Kent karşıtı söylemlerin tırmandırılmasında söz konusu çevrelerin kullandıkları bir başka strateji ise kent merkezlerindeki farklı kimliklerle yaşama mecburiyetinin, handikabının gündeme getirilmesi ile ilgilidir. Bu şekilde kent yaşamı bir gerilimler, sorunlar, karşıtlıklar mekanı olmaktadır (Ayata,2000:169).

Kent karşıtı söylemleri tırmandıran çevrelerde değişik rant amaçları için kent sakinlerine komşusunu seçme ve belirleme hakkının olduğu ayrıca istemediği insanlarla aynı kentsel mekanda yaşama mecburiyeti olmadığı vurgulanarak belirtilmektedir.

Kaotik ortamın korkuttuğu bireyler artık huzuru aradıkları ve kendilerine benzer aidiyetlere, kimliklere, inanç ve düşüncelere sahip olduklarını düşündükleri insanlarla toplu yaşam adacıklarında yaşamak gibi bir ideale kışkırtılmaktadır (Perouse,2005:100).

Tabi ki bunu salt kışkırtmayla ya da stratejilerle açıklamak çok iyi bir yaklaşım olacaktır ama genel olarak bunda etkili olan saikin bu olduğu rahatlıkla söylenebilir. İstanbul Tophane Semtinde yaşayan nüfus niteliğinin bu durumdan ne kadar etkilendiği ne kadarının kentsel ayrışma mekanlarına ilgili olduğu, ya da Tophane semtinde kalma konusunda ısrarcı olanların kent karşıtı söylemlerden niçin etkilenmeyip ve bu ısrarı niçin sürdürdükleri aslında bu konuda oluşan bilincin anlaşılmasına önemli katkılar sağlayabilir. Bu yüzden tezin özellikle mülakat kısmında semt sakinlerinin bu yönleri hakkında katkı yapacak sorulara cevap aranması düşünülmektedir.

1.4. Türkiye’de Kentleşmenin Tarihsel Süreci

Türkiye’de kentleşmenin ve onun tarihsel gelişimini değerlendirmenin imkanları açısından bakıldığında çok geniş bir yelpazeden söz etmek gerekmektedir. Bu yelpazenin altında gerek Orhun, Göktürkler gibi Asya steplerindeki yerleşme tarzları gerekse İslam Dönemi Türk yerleşim tarzları bulunmaktadır. Bununla birlikte bu

yerleşim tarzlarının hangilerinde şehirleşme tarzı bir yerleşimden söz edileceği de başlıca sorunlardandır.

Ancak yine kolaylık ve anlaşılabilirlik, sadelik açısından Türk kentleşmesi tarihi söz konusu edildiğinde en azından bu çalışma için Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi şehirleşme/kentleşme olgusundan söz edildiği anlaşılmalıdır. Böylece bu çalışmada yine bu paralelde Türk kentleşme tarihinden söz edildiği rahatlıkla söylenebilir. Bu noktadan hareket ederek Türk kentleşme tarihinde bir süreç okuması yapıldığında ortaya Türk kentleşmesinin belirgin hatlarla ortaya konulabileceğine inandığımız temel karakteristik özelliklerinin olduğunu görebiliriz.

Türkiye'deki kentleşmenin tarihsel gelişiminin izlerini doğru sürmenin ilk adımı Türkiye'nin üzerinde bulunduğu coğrafyanın eski sakinlerini, medeniyetlerini ele almaktır. Bu noktada Bizans, Urartu, Hitit gibi eski medeniyetlere beşiklik yapmış Anadolu'nun İslamlaşma süreci ile birlikte Selçuklu ve Osmanlı dönemleriyle kazandığı kimliğin analizleri eşliğinde bugünkü Türkiye Cumhuriyeti kentleşmesinin donelerini doğru tespit etmek kolaylaşacaktır.

Bu yüzden Türkiye'deki kentleşmenin tarihsel gelişimini belli karakteristik özelliklerin belirlediği İslam öncesi ve sonrası; geleneksel veya modern şeklinde bir tasnife tabi tutmak kent tarihçilerinin sıklıkla başvurduğu mukayese yollarındandır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti topraklarında yerleşik halde bulunan nüfusun kültürel, etnik yapısı dikkate alındığında bugünkü Türk kentleşmesine daha çok bu etnik ya da kültürel özelliklerin rengini verdiği rahatlıkla söylenebilmektedir.

Böylece Bir İslam Kenti/şehri, ya da Türk Kenti tabiri veya kavramsallaştırması üzerinden gitmek daha kolay olacaktır. Daha kolay olması bu durumun daha doğru bir tercih olduğu anlamına gelmez çünkü İslam kentlerinde Bizans, Rum izlerinin de bulunduğu dikkate alındığında bunun ne anlam ifade ettiği daha iyi anlaşılacaktır.

Ancak bu tarz bir tarihsel süreç anlatımının başlı başına başka bir araştırmanın konusu olabilecek genişlikte olduğu düşünüldüğünde Türk kentinin özellikle İslamlaşma serüveni ile birlikte kazandığı İslam kenti hüviyetine odaklanmak kaçınılmaz olmaktadır.

1.4.1.İslam (Osmanlı) Kenti ve Özellikleri

İslam kenti analizleri ilk olarak Grunebaum tarafından yapılmıştır. Grunebaum, İslamiyet'te kenti bir Müslüman'ın dinsel görevlerinin karşılandığı mekân olarak tanımlamaktadır. Lapidus, İslam kentinde mekânsal yapı özelliklerinin beş ana ögesi olduğunu öne sürmektedir. Bunlar: Kale, Cuma Camisi, Hanlar, Bedestenler, mahalleler ve Açık Pazar yerleridir. Lapidus'un İslam Kenti betimlemesinde dinin sosyal kontrol merkezi olarak mahallelerde, kentin her biriminde (sokak, ev) ne kadar güçlü olduğu görülmektedir (Aslanoğlu, 2000:49-50)

Kaleler; saray ve üst kademe yöneticilerinin oluşturduğu, yönetim işlevinin sürdürüldüğü yapıların oluşturduğu yönetici merkezidir. Cuma camisi, hanlar, bedestenler ve açık Pazaryerlerinin oluşturduğu kent merkezi; Mahalleler (yoğun konut alanları),dış mahalleler gibi mekansal birimler de İslam şehrinin ana birimlerindedir. Tabi ki bu mekansal birimlerin de sokak ve ev gibi daha küçük birimleri de vardır (Aslanoğlu,2000: 49-50).

Sosyal kontrol mekanizmaları olmadan kentlerin, çevreleri üzerinde etkin olamayacakları düşüncesiyle Sjoberg, İslam kentlerinde sosyal kontrol mekanizmaları olarak aile, lonca ve mahalle kültürü üzerinde yoğunlaşır (Sjoberg,1960:13).

İslam dininin hepsini kuşatan yönüyle en üst mekanizma olarak içindeki tüm alt kültürleri de belirleyecek şekilde yönetimce desteklendiğini ekler (Sjoberg, 1967:190-193).

Sjoberg'e göre gündelik yaşamın kent mahalleri içinde sosyal kontrolünü sağlayan İslamiyetin diğer dinlerden daha etkin olduğunu ve İslam kentinin yönetsel erklerinin bunu özellikle düzenlediğini söyler (Sjoberg,1967:190-193).

İslam Kentlerinin değerlendirilmesinde gerek Lapidus gerekse Sjoberg'in açıklamaları takip edildiğinde bu açıklamalarda İslam veya doğu dünyasına yönelik bildik oryantalist ön kabüllerin etkisi hissedilmektedir. Ancak yine de bu durum, İslam kentlerinin planlanmasında ve yapılanmasında İslam dininin etkisinin olmadığını göstermez. Gerçekte durum bu şekildedir. Hatta İstanbul şehrinin yapılanmasında bu temel üzerine bir kentsel paylaşım modelinin ortaya konulduğu çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde gösterilmeye çalışılacaktır.

Lapidus ve Sjoberg'de gördüğümüz oryantalistik etkinin ortaya çıkardığı sorunsal bakış açısı kent tarihçileri ve kuramcılarında görmeye alıştığımız başka bir sorunlu bakış açısını da hatırlatıyor. Bu da modern kent analizcilerinin kent tasniflerini sanayi öncesi ve sonrası ayırımına tabi tutarlarken kendisini göstermektedir. Teknoloji, rasyonellik, işbölümü gibi modern imgeler ve göstergeler eşliğinde bugünden tarih içindeki kentleri anlamaya ve tasnif etmeye çalışan bu sorunlu bakış açısının ürettiği en önemli sorunda bu anakronizmdir (Aslanoğlu,2000:49).

Bu anakronik ve oryantalist yaklaşımlar maalesef tarihe müracaat eden araştırmacıların zihin formasyonunu epistemik olarak kuran bir iktidar işlevi görmektedir. Bu yüzden Osmanlı, Selçuklu gibi İslam kentleri üzerine yoğunlaşan cümleler de bu tarz tasnif biçimlerinden nasibini almaktadır. Bu çalışmada yapılan geleneksel-modern kent ayrımı İslam kentinin modern bilinçteki kent imgelemine uygun olması ve anlaşılması modern kentten ayrıldığı noktaları doğru belirlemek için tercih edilmektedir.

Bu bakış açısına göre İslam kenti geleneksel bir kent modeli örneğidir ve geleneksel yapı içinde mekânsal olarak bu kentin en küçük bölümleri mahallelerdir. Her mahalle kendi heterojen cemaati ve küçük pazarıyla belirlenmektedir. Mahalleler arası sosyal dayanışma kimi zaman hemşerilerinin dini kimlik aramalarını yansıtmaktadır. Etnik

mahalleler, yapılan zanaat türüne göre isimlenen mahalleler yer almaktadır. Mahalleler içinde bulunan konutlar sıkışıktır.

Kentler, doğrudan doğruya, ne üretim araçlarına ne de iş gücüne sahip olmaksızın üretimden doğan artık değeri eline geçiren merkezi bürokrasinin yerleşme merkezi ve üretilen zenginliklerin tüketilme alanıydı. Devlet kentleşmeyi destekledi. Kentler, yönetim merkezleri ve devlet ile kırsal bölgeler arası alışverişin olduğu yerlerdi. Bunun yanı sıra devlet için, özellikle de ordu için aynı zamanda üretim merkezleri idi ve imparatorluğun “Osmanlılaştırılması” açısından vazgeçilmez unsurlardı.

Osmanlı kentinde konut dokusu, bütün İslam dünyasında mahalle olarak adlandırılan küçük cemaatlere ayrılır. Bunlar başlangıçta ayrıdır ve her biri dini bir yapının çevresinde düzenlenmiştir. Cansever, bu yapıların konumlandırılması ile ortaya çıkan kentsel yapının dayanışma ve yardımlaşma ruhunu ayrıca İslam’daki tevhid inancını ortaya koyduğunu söyler (Cansever,1992:154).

İmparatorluğun kuruluş ve ilk yayılma döneminde, kentleşme yeni mahallelerin oluşumu süreci ile eş anlama gelmekte idi. Köylülerden, göçebelerden ve başka merkezlerden gelen göçmenlerden oluşan homojen gruplar, etnik kökenlerine veya aynı toplumsal mesleki veya dini gruplara ait olmalarına göre az aileli topluluklar halinde yerleşerek yeni mahalleler kuruyorlardı.

Osmanlı imparatorluğunun batılılaşma sürecine girmesiyle birlikte ekonomik, toplumsal ve siyasal yapılardaki değişikliklerle birlikte kentlerin yapıları da değişmiştir. Bu değişimin dramatik sonuçlarını İslam şehir ve mimarisinin genetik kodlarını bozmakla eş değer tutan Cansever’e göre İslam mimarisi Cumhuriyet döneminde bilginin inanca akseden yönünü kaybetmiştir (Cansever,1997: 24-25).

1.4.2.Cumhuriyet Döneminde Kentleşme ve Özellikleri

Türkiye’de kentleşme 1950’lere gelinceye değin yavaş bir tempoda devam etmiştir. Savaş yılları içinde ise özellikle büyük kentlerin savunma zorlukları altında boşaltılmaları kentsel nüfusta önemli bir artışın olmadığı gözlenir. Cumhuriyetin kurulduğu yıllar ile 2.Dünya Savaşı’nın bulunduğu yıllar arasında kentleşmede görülen hafif canlılık ise devlet eliyle kurulan temel sanayi kuruluşlarına bağlanabilir (Kaya,2004:101).

Ayrıca devletin modernleştirme politikalarının ivme kazandırdığı ve özendirdiği bir kentleşme siyaseti izlediği modern mimarinin ve işlevselliğe önem veren tarih, kültürel doku gibi ölçütlerin çok da merkeze alınmadığı bir planlama ile kentleşme politikası izlendiği rahatlıkla söylenebilir. Ankara, Eskişehir gibi cumhuriyet ideolojisini yansıtan şehirleşme/kentleşme çabaları yanında Osmanlı, Selçuklu terekesi Bursa, Konya, İstanbul gibi kentler de vardır.

Ancak geleneksel İslam şehri dokusunun korunmasına yönelik cumhuriyetin ilk 60 yılında özel bir çaba sarf edildiği söylenememekle birlikte aksine bu dokunun tahrip olmasına özellikle göz yumulduğu da özellikle tek partili dönem olan CHP döneminde görülmektedir. Mekan siyasetinin devrin politik, ideolojik tercihlerine paralel olarak yürütüldüğüne açıkça rastlanır.

Türkiye’nin kentleşme tarihi süreci okunduğunda Türkiye Cumhuriyeti’nin özellikle jakoben politikalarının baskın olduğu iktidarları döneminde Türk kentinin, modern muasır medeniyetler seviyesine çıkartılma hedefine yönelik söylevlerle kalkınma politikalarının bir konusu olarak değerlendirilmeye çalışıldığı muhakkaktır.

Ancak bu hedefe yönelik kentsel planlamaların başarısı birkaç kent örneği ile sınırlı kalmıştır, İzmir, Ankara, Eskişehir bu şehir örneklerindedir. Başta İstanbul olmak üzere tüm illerde bu hedef gerçekleşmemiş var olan tarihi, kültürel dokusuyla çok zengin bir miras hüviyetindeki kentsel mekan kimlikleri de korunamamıştır.

Son zamanlarda kentsel mekan yenilenmelerinin yoğun olmasının nedenini de aslında Cumhuriyet ideolojisinin baskısı altında çöküntü merkezlerine dönüşen tarihi kentlerin birer çöküntü merkezleri haline gelmelerinin önlenmesi ve tarihiyle barışık bir siyasal iktidarın ideolojik tercihinde aramak gerekir.

1.4.3.Kalkınma Planlarında Türkiye’de Kentleşme Politikaları

1960’dan sonra Türkiye’de kentleşme politikalarını en genel çizgileriyle kalkınma planlarında görmekteyiz. 5 yıllık kalkınma planlarında kentleşme ile ilgili politika ilkelerini şöyle özetleyebiliriz.

I. Beş Yıllık Planda, ayrıntılı ve açık bir kentleşme politikası yer almamıştır. Sadece kentleşmenin coğrafi dağılışı bakımından bölgeler arasında denge ilkesine ağırlık verilmiş ve bu dengenin sağlanması için yatırımların yapılmasında bu ilkenin göz önünde bulundurulmasına dikkat çekilmiştir (Keleş,1983:96).

II. Planda kentlere olan göçün belli bir merkezde toplanması için İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi gelişmiş bölge merkezleri dışında yeni gelişmiş merkezlerin oluşturulması öngörülmüştür (Keleş,1983:96).

III. Planda büyük kentlerin, lüks tüketim alışkanlıklarının zamansız ve gereksiz bir biçimde yaydığını tüketimi hızlandırıp, yatırım malları ve ara malları sanayine dönük yatırımları kısıtlayıcı etkide bulunduğu, dolayısıyla hızlı kentleşmenin kontrol altına alınması öngörülmektedir (Keleş,1983:96).

Keleş’in aktardığı verilerle düşünüldüğünde III. Planda öngörülen İmar planları, var olan yapılarıyla, kentlerin sorunlarına yanıt getirmekten, mekânsal gelişmeyi düzenlemekten uzak, başka bir deyimle büyük ölçüde, oluşmuş düzensiz gelişmeyi yasallaştırmaktan başka bir işlev göremez durumundadırlar. Sanayileşme potansiyeli olan ve geliştirilmesi istenilen yerleşme merkezlerinde bütün sektörler göz önünde bulundurularak sanayi yerleşmesine uygun alanlar tespit edilecektir. Büyük kentlerin,

metropollerin ve metropolleşen yörelerin nüfuslarının artacağı, ekonomik ve sosyal etkilerinin genişleyeceği dikkate alınacaktır. Bu yerlerde, fiziki plan, arsa, altyapı, ulaşım, istihdam, konut, eğitim, sağlık gibi alanlarda ağırlaşacağı anlaşılan sorunların hafifletilmesine çalışılacaktır. Plan dönemi sonunda en az bir kentin yüksek katma değerli faaliyetlerin yoğunlaştığı uluslar arası bir merkez haline getirilmesi sağlanacaktır. Kentlerde tarihi, doğal ve kültürel değere sahip alanlar ve ederlerin korunması ve yenilenmesine önem verilecek, kent kimliğini oluşturan şehircilik ve mimari tarzların koruma ve geliştirme faaliyetleri teşvik edilecektir (Keleş,1983:96-100).

1.4.4. Türk Kentleşmesinin Temel Belirleyenleri

Kentleşme hareketi açıklanırken genellikle Kaya'nın tasnifine benzer bir şekilde konu, ekonomik nedenler, teknolojik nedenler, siyasal nedenler ve psiko-sosyolojik nedenler başlığı altında incelenmektedir. Bu dört grupta toplanan kentleşme faktörlerini birbirinden tam olarak ayırmak olanaklı değildir. Çünkü bu faktörler birbirine bağımlı ve birbirini etkilemektedir (Kaya,2004:97).

Tarımda kapitalistleşme süreci, modern tarım işletmelerinde üretimi arttırmakla birlikte bir iş gücü açığını da ortaya çıkarmaktadır. Ortaya çıkan bu işgücü fazlası, iş olanaklarının fazla olduğu kentlere yönelmektedir. Diğer yandan, özellikle az gelişmiş ülkelerde, tarımın verimliliği ve kişi başına düşen tarımsal gelir, köylülüğün köyünde tutmaya yetmeyecek kadar düşüktür (Erkan,2002:68).

Gerek sanayi devriminin getirdiği değişiklikler, gerekse tarıma egemen olan koşullar, kentleşmenin hızlanması, teknolojik gelişmelerle birlikte sağlanmıştır. Artan üretimin kentleşmede rol oynaması, ürünün ucuz ve kolay taşınmasını sağlayacak teknolojik araçların gelişmesine bağlıdır. Gezme, yerleşme ve ticaret özgürlüklerini kısıtlayan yasaların kaldırılması da kentleşme üzerinde etki yapar (Kaya,2004:99).

Kentler birçok alanda kırsal kesime göre birçok olanağa sahiptir. Kentlerin özgür havası, daha geniş bir kümeye sahip olma duygusu, kentte olmanın gururunu yaşam, eğitim, sağlık, sosyal yaşam gibi olanakların daha gelişmiş olması, kentlerin çekiciliğini arttırmaktadır. Kentlerin bu çekici özelliği kırsal alandan kente göçü teşvik etmektedir (Kaya,2004:99).

Türk Kentleşmesini belirleyen onu hızlandıran ve şekillendiren ana değişkenler irdelendiğinde bunların belli başlı özellikler olduğu görülür. Genel olarak Türk Kent Tarihi analizlerinin çoğuna göre bunlar; tarım, demografi, teknoloji, sanayileşme, sosyal-kültürel ve siyasi olay ve olgular (terör, göç ve afetler gibi) modernleşme, politik irade ile belirlenen değişkenlerdir (Kaya,2004:96-100).

1.4.4.1. Tarımsal ve Demografik Yapıdaki Değişmeler

Modern üretim tüketim ilişkilerinin Türk ekonomisine hakim olması ve ekonomideki paradigmatik değişmelerin etkisiyle Türkiye’de geleneksel üretim tarzının başat aktörü pozisyonundaki tarım ve tarımsal yaşam alışkanlıkları neredeyse ortadan kalkmak zorunda kalmıştır. Buna bağlı olarak kırsal kesimde tarıma dayalı bölgelerde ortaya çıkan işsizliğin ivme kazandırdığı kentlere yoğun göç kentleşmenin Türkiye’deki en önemli dinamiğini oluşturmuştur.

Türkiye nüfusunun Cumhuriyetin kurulmasından 1950 li DP İktidarı dönemine kadar ki kır kent dağılımında kırsal kesimin kentsel nüfusa oranı %70’e %30 iken 50’li yıllardan günümüze kadar bu oran tersine dönüşmüştür. Bunun en temel belirleyeni ya da nedeni tarımsal, geleneksel üretim tarzından kopuşla izah edilmektedir. Göçün tetiklediği bu durumu doğuran bir başka etken de nüfusun hızlı artması ve yatay olarak ülke coğrafyasına nüfus yoğunluğunun bölgesel olarak çarpık dağılımı olmuştur (Kaya,2004:95-96).

Kaya’ya göre, bu çarpık nüfus dağılımları devasa büyükşehirlerin de kurulmasına kaynaklık etmiştir. Ankara, İstanbul, İzmir gibi kentler giderek metropol olarak

adlandırılabilir h viyetlere kavuŒmuŒtur. Ülkemizde Cumhuriyetin ilanından 1950 yılına kadar olan dönemde, ölüm hızının azalması ve doğum hızının artması ile yıllık nüfus artış hızı y kselmiŒtir (Kaya,2004: 93-94).

Türkiye'deki nüfus hareketliliği ve deęiŒimi yıllara göre incelendiğinde belli baŒlı bazı deęiŒimler gözlemlenmektedir. Örneğin, nüfus artış hızının 60'lardan sonra giderek d Œt ę  buna mukabil olarak kentleŒme hızının ise artığı görülür (Kaya,2004: 93-94).

KentleŒme hızı en yüksek orana 1950–1960 döneminde ulaŒmıŒtır. kentleŒme hızı her yıl artış göstermektedir. KentleŒme hızının, nüfus artış hızından çok, yerleŒmeler arasında kent nüfusu yararına bir hareketten kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Nüfus artıŒıyla birlikte i  g  lere katılan nüfusun önemli bir artış göstermesi i  g   olayının kentleŒmede önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Kaya,2004: 92-96).

1.4.4.2. Teknolojik geliŒmeler, İletişim, HaberleŒme ve UlaŒım İmkanlarındaki ArtıŒ

Türkiye'de son kırk beŒ yıl içinde ulaŒım olanaklarında kentleŒmeyi hızlandırmaya yetecek bir deęiŒim olmuŒtur. UlaŒım, haberleŒme ve taŒıma/nakliye araçlarının sayısının artması ve karayollarının geliŒmesi, köylü nüfusun kentlere göç etmesini eskiye oranla çok daha kolaylaŒtırmıŒtır. Kaya'ya göre, kentleŒmeyi hızlandıran bu sürecin diğer bir rolü de, iletişim alanındaki hızlı geliŒmelerin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Özellikle televizyonun yaygınlaŒması ve kırsal alanda da hemen hemen her eve girmiŒ olması, insanların baŒka yaŒam biçimlerinden haberdar olmalarını saęlamıŒtır (Kaya,2004:100).

Kaya'nın aktardığı bu dinamiklerin beslediği geliŒmelerin Türkiye'deki son dönem kentleŒme sürecine etkileri Türk Kent Sosyolojisi  alıŒmalarını besleyen en önemli kaynakları oluŒurmaktadır. Mübeccel Kıray'dan Niyazi Berkes'e, Orhan Türkdoğan'dan, RuŒen KeleŒ'e oradan da günümüze artan bir yoğunlukla devam eden

bu çalışmaların oluşturduğu literatür artık hatırı sayılır bir kent sosyolojisi birikimi oluşturmaktadır.

Türk sineması ve televizyonlara konu olan İstanbul ve İzmir, Ankara gibi kentsel alanların yaşam tarzlarına öykünen bu araçlarla özendirilen şehir hayatının cazibesine, hayaline kapılan bireylerin akın ettiği bu şehirlerde devasa gecekondu/slum bölgeleri inşa edilmiş ve bunu besleyen bir kültür de bu süreci peşi sıra izlemiştir. Bu süreç kent sosyolojisi için çok zengin bir malzeme de sunmuştur. Kent sosyolojisi çalışmalarına kaynaklık ve ilham konusu olacak gecekondu yaşamı ve arabesk kültürü üzerinde devasa bir literatür oluşmuştur.

1.4.4.3. Politika, Terör ve Kente Göçü Hızlandıran Diğer Nedenler

Kırsal nüfusu kırdan koparan etkenler kentleşme için gerekli olmakla birlikte yeterli olmayan bir değişkenler bütünüdür. Kaynağından harekete geçen nüfusun bir başka yerleşmeye örneğin, köye ya da kasabaya değil de bir kente göçmesi için ikinci bir etmenin kentin çekiciliğinin işe karışması gerekmektedir.

Bu noktada televizyonun, sinemanın, görsel ve yazılı medyanın, dönemin politik aygıtlarının ve iktidar inisiyatiflerinin etkisi hatırlanmalıdır. Kent yaşamının heterojenliği ve çeşitliliğe açık yapısı kırsal kesim insanının monotonluktan bıkan kitlesine bir hareket, değişim yapma motivasyonu kazandırmakla kalmıyor aynı zamanda bu etken, sadece yurt içine değil aynı zamanda yurt dışı göçlere de zemin hazırlıyordu. Kentlerdeki yaşam düzeyi ile kırsal alandaki yaşam düzeyi farklılığı psikolojik olarak göçü özendirir (Erkan,2002:68).

Sosyal ve psikolojik nedenler, tek başlarına ya da bağımsız olarak bir göç güdüsü yaratmazlar. Aynı köyden ya da akrabalar arasında daha önce kente göç etmiş olanlardan özellikle daha iyi bir yaşam düzeyine erişmiş olanlar model olarak alınmaktadır.

Nitekim taşı toprağı altın diye göç edilen rüya şehir sadece İstanbul değildi başta Almanya olmak üzere Fransa, İsviçre Hollanda da Türk nüfusundaki bu yatay hareketliliğe kapılarını açmak durumunda kalmıştır. Ancak Avrupa'ya dış göçün motivasyon kaynağının iç göçlerden farklı olarak sadece ekonomik açıdan bir çıkış kapısı olarak görülmesi olduğu özellikle söylenebilir.

Özellikle DP ve ANAP İktidarları döneminde ve bütün 5 yıllık kalkınma planlarında kentleşmeyi teşvik edici hedefler vardır Kentsel nüfus oranının kırsal nüfusa göre yüksek olması kalkınmanın bir göstergesi olduğu için kalkınma planlarında kentleşme özendirilmiştir. Modernleşme projelerinde jakoben eğilim, köylüyü kentte istediğı için bu istek, cumhuriyetin ikinci yarı döneminde vazgeçilmez bir politika olarak benimsenmiştir (Bkz. Keleş, 1983:95-101).

1980'li yıllarla birlikte terörün etkisi ve köylerin yakılması süreci ile beraber de Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bir türlü imkan bulamamış kentleşme hızı kısa sürede Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa, Batman gibi büyük şehirler doğurmuştur.

II. BÖLÜM: İSTANBUL BEYOĞLU'NDA MEKAN PAYLAŞIM SORUNU: TOPHANE ÖRNEĞİ

Beyoğlu'nun tarihsel süreç içindeki mekan paylaşım sorununu belirleyen temel etkenlerin belirlenmesinde, semtin bugünkü durumuna gelinceye kadar ki tarihsel gelişmeleri ve bu gelişmelerle birlikte semt hakkında oluşarak yerleşik hale gelmiş bazı algılamaya biçimlerini belirlemek gerekmektedir. Bu amaçla bu bölümde semtin Osmanlı zamanında bir ayrışma modeli olduğu gösterilmekte bunun dönemin siyasal ve sosyal açıdan önemi belirlenmeye çalışılmaktadır.

Bu noktada, gerek yerli gerekse yabancı kaynaklardan edinilen bilgi ve belgeler incelenmekte, sonuç olarak semtin bugünkü kimliğinin tanımlanmasında birtakım işaret taşları olarak bu belgelerden yararlanılmaktadır.

2.1. Bir Kentsel Ayrışma Modeli Olarak Osmanlı İstanbul'u

“Tüm koca İstanbul, neredeyse geçmiş yüzyıllardaki kadar huzurlu uykusuna devam ederken, azınlıklara tahsis edilen kıyılarıdaki semtlerde, Batı'nın patırtılı gecesi başlamak üzeredir”(Loti:1999,21).

Pierre Loti, İstanbul'a yaptığı üç günlük bir seyahatin izlenimlerini aktarmaya bu ifadelerle başlar. Bu ifadelerde azınlıklara tahsis edilmiş, özerk kentsel mekanlardaki gayri müslim yaşam tarzının ipuçlarını serer ve devamında;

“İşte Haliç, sadece İstanbul'u ikiye ayıran bir iç deniz olmakla kalmaz aynı zamanda bir yakasında uyuyan, ötekisinde coşup duran insanlar arasına iki üç asırlık bir farkı da ortaya koyar” şeklinde İstanbul'daki müslüman ve gayri müslim azınlıklar arasındaki kentsel ayrışmayı betimleyen Loti, aslında doğu batı geriliminin kentsel mekandaki izdüşümünü göstermektedir” (Loti,1999:22-23).

Bir oryantalist titizliği ile İstanbul izlenimlerini aktaran Loti'nin satırlarında klasik oryantalist tanımlama biçimlerinin en belirgin örnekleri olan doğu'yu takdim etme,

tanımlama ve doğu insanına özcü yaklaşma; doğuluya mistik, gizemli, kaderci bir rol biçme gibi çabalar görölmekle birlikte bu eleştirilebilecek anlatı tarzının dışında tezimize dayanak noktası sayılabilecek materyalleri de bulabiliyoruz. Bunlardan birisi de kentsel mekan ayrışmasının Osmanlı İstanbul’undaki derinliğini çok iyi göstermektedir.

Loti, İstanbul’un Müslüman kesimini barındıran yakasında ramazan gelince ortaya çıkan renk, şatafat ve coşkunun ise ramazan boyunca Galata ve Beyoğlu’ndaki coşkuyu, şatafatı gölgede bıraktığının da vurgusunu yapar. “Şehir adeta bu ayda sessizliğe, uykuya bürünmüş Müslüman halkın uyanışına şahitlik eder.” demektedir (Loti,1999:24).

Göröldüğu gibi kentsel mekan ayrışması İstanbul’da aynı zamanda dinsel kimliklerin birbirlerine meydan okudukları bir kültürel rekabet imkanına dönuşmüştür.

Loti’nin bu betimlemelerinden çıkan sonuç da İstanbul ahalisinin keskin sınırlarla birbirlerinden farklı bir hayat tarzını yaşadıkları ve bu çok çeşitlilik temeli üzerine kurulu yaşamın hiçbir anında hoşgörü, tahammül kavramlarının geriliminin yaşanmadığıdır.

İstanbul’da kent mimarisinin yapılanmasının ana karakteristiği olarak ilk dikkat çekici görüntülerden biridir; Galata Kulesi ve arka planında görölen kilise, sinagog tarzı yapılara karşı Osmanlı devletinin bunların tam da karşısında Selatin (Sultanlar) Camileriyle adeta bir gövde gösterisi yapması. Fatih Camii ile başlayan; Şehzadebaşı Camii, Süleymaniye, Sultan Ahmet Camii ile devam eden gösteri, bu camilere ek olarak kiliseden devşirilmiş Ayasofya’nın ve hemen berisinde inşa edilmiş Eminönü Camii göröntüsü ile adeta bir hilal şeklini almıştır.

Kentsel ayrışmanın en belirgin biçimiyle kendisini hissettirdiği bu manzara Osmanlıdaki kentsel yapılanmanın aynı zamanda bir kentsel ayrışma modeli olduğunu düşündürtüyor. Gayrı Müslim azınlıklara ayrılmış mekanlar ise ya Galata, Pera

(Beyoğlu) gibi ayrışmanın en derin hatlarla belirginleştiği ya da Kumkapı, Haliç sahiline (Fener, Balat) itildikleri mekanlardı. Geriye kalan azınlık nüfusu ise İstanbul'un doğal ayrışma mekanları olan Adalar gibi semtlerde yaşamaktaydı (Bkz.Ek:1).

Görüldüğü gibi Osmanlı'da şehir ahalsinin kentsel ayrışmasında etnik, kültürel veya sınıfsal kimliklerden en önde yer alan kimlik dinsel kimliktir. Mahalleleri, semtleri birbirinden ayıran en önemli faktördür dinsel kimlik. Bu durum, Osmanlının hoşgörü ya da tahammül kültürü ile ilgili değildir ve sanıldığı gibi Osmanlı devletindeki şehir yapılanması bu iki kavramın geriliminden asla beslenmemiştir. Ortaylı'ya göre, her geleneksel kentte olduğu gibi, İstanbul'da da sistem dışı grupların yaşayacağı bölgeler sınırlandırılarak belirginleştirilmiştir (Ortaylı,2008:205).

Osmanlıda arzu edilen yaşam tarzı farklılıkların farklılıklarını en belirgin hali ile yaşayıp koruyabilecekleri bir kentsel yaşam ortamı oluşturmaktır. Bu yüzden farklılıkların bir arada hoşgörü ya da tahammül gerilimi ile yaşamalarına izin verilmez, mümkünse birbirleri ile temas kurmaları bile engellenmektedir. Ancak ticaret, devlet işleri ve kültürel bazı gerekliliklerle temaslar kuruluyor ancak daha ötesi çok da gerekli görülmemektedir.

Osmanlı kentsel yaşam pratiği içinde bu dinsel kimlikler arası ilişkilerin yoğunlaşması Tanzimat sonrasında hız kazanmakta özellikle 19. Yüzyılın başlarında bu durum ortaya çıkmıştır. Bunun nedenlerini Osmanlının yeniden yapılanması, yeni kurum ve organizasyonlar oluşturması dış ülkelerle yeni temaslar anlaşmalar yapması ve dünyadaki ticaretin serbestçe dolaşımına yönelik atılan adımlarla azınlıklara ilişkin dayatılan kapitülasyonlar etkili olmuştur (Ortaylı,2008:203-205).

Kısacası, Osmanlının hoş görü ya da tahammül kültürü üzerine yapılan genellemelerin çoğundaki ortak hata Osmanlı bünyesinde yaşayan Gayrı Müslim azınlıkların sanki Müslüman ahali ile iç içe, bir arada yaşadığına dair önsel kabuldür. Oysa bunun aksine dinsel kimlikleri birbirlerinden yalıtın ve ihtiyaç olmadıkça birbirleriyle temas

ettirmeyen bir kentsel yapılanma biçimi hakimdir. Bu hakimiyetin tecellisi olarak da “Müslüman mahallesinde salyangoz satılmamaktadır.”

Bu durumda Osmanlıda hoşgörü veya tahammül arasında sıkışan bir iletişim kültürü de yoktu gerek de olmuyordu denilebilir. Osmanlıda her yerleşim birimi bir topluluğun kültürel tanıtımını yapan anlatım bütünüdür. Bu yerleşimlerde bir arada yaşayan insanların her çeşit kültürel olgularını görmek mümkündür.

Köy, mahalle, Kasaba, Şehir olsun her düzeydeki yerleşim birimlerinin kendine özgü bir kişiliği vardır. Ancak bu toplulukların bağlı olduğu İslam, Hristiyanlık, Yahudilik gibi büyük dinlerin kültürel etkilerini, yahut daha genel kriterler içinde Doğu, Batı kültürleri gibi etkenlerin karakterlerini taşıyabilirler.

Osmanlı toplumunda mahallenin örgütlenme tarzı genellikle bu dinsel kimliklerin belirleyiciliğinde olmuştur. En küçük dinsel cemaatlerin bile bir mahalle içinde homojen bir birliktelikle yaşadığı görülür. Gürcüler, Keldaniler, Süryaniler, Maruniler, Ermeniler, Rumlar, Kıptiler gibi Katolik unsurlar bile; Pavlaki, Thondraki, Selikian ve Bogomiller, Gregoryenler, Nasturiler, Melkitler gibi Ortodoks unsurlardan ayrı bir bölgede, kentsel birimde yaşamayı tercih etmişlerdir (Özbilgen,2011:277).

Bu çerçeveye ek olarak Cumhuriyet Dönemi öncesindeki Osmanlı'nın son dönemlerindeki azınlık nüfusunun İstanbul'daki panoramasını gösteren belgeler incelendiğinde daha açık bir tablo görülecektir (Bkz. Ek:1, Tablo:4).

Görüldüğü gibi Osmanlıda kentsel mekanın paylaşılması dinsel kimliklerin birbirlerinden bağımsız bir kentsel ayrışma modeli ortaya koyarak mümkün olmuştur. Kentsel ayrışmanın örneğini sadece kentsel birimlerin birbirlerinden bağımsız olmasıyla görmüyoruz, aynı zamanda giyim kuşam tarzında da farklılıkların farklılıklarını göstermesinde ve bunun bir devlet politikası olarak denetlenmesinde görmekteyiz.

Osmanlı padişahlarının yer yer hangi dinsel kimliğe mensup insanların ne tür kıyafetler giyeceğine dair düzenlemeler yapmak üzere fermanlar yayınladıkları tarihsel belgelerle sabittir (Refik,1987:71).

Buna göre dinsel kimlik ve aidiyetlerin hem kentsel mekan ayrışmasıyla hem de yaşam tarzının gösterenlerine müdahale yoluyla teminat altına alındıklarını söylemek doğru olacaktır. Söz gelimi, mescit etrafında Gayrı Müslimlerin ev edinmeleri ya da Gayrı Müslimlerle komşu olmalarına getirilen sınırlandırmalar da bu tezi güçlendiren dayanak noktalarını oluşturmaktadır (Özbilgen,2011:234).

2.1.1. Osmanlı'da Farklılıkların Bir Arada Yaşaması Deneyimi

Özel'e göre, İslam Medeniyeti, Sümer Medeniyeti kadar ölüdür. Birisi canlandırmak istiyorsa, bilmeli ki medeniyet inşası genellikle insanların teorik bir çerçeve kurmaları ile sonuçlanır ve dinin de bu teorik çerçeveye girmesini zorlar (Özel, 2010: 35- 36).

Medeniyet kurma ve medeniyet iddiası taşıyan söylemlere eleştirel yaklaşan isimlerden birisi de Aktay'dır. Aktay'a göre, İslam medeniyeti iddiası taşıyan söylevlerin en büyük handikabı İslam medeniyeti dedikleri şeyin İslam'ın hakimiyet kurduğu tüm coğrafyaların ve içindeki halkların, kültürleriyle birlikte donuklaştığı, aynılaştığı bir alışkanlıklar sistemi bütünlüğü içinde olduğunu düşünmeleridir. İslam Medeniyeti bu bakış açısına göre, belli yapılar, giyim-kuşam, yeme- içme alışkanlıkları, adabı muaşeret, estetik değerlerde bir standartlar sistemi, şehir ve mimaride kalıplaşmış bir gelenekler sistemidir (Aktay,2007:378-379).

Yine bu bakış açısından İslam medeniyeti, hakim olduğu yerlerde komşuluk ilişkilerinde, örf ve adetlerde, hayata ve dünyaya ve insana bakışta belirlenmiş bir zihinsel formasyon düzeyi ve dünyanın her yerinde bu kalıpların belirlendiği bir anlayış formatı üretir. Söz konusu standartların bir kısmı için bu doğru olsa da büyük çoğunluğu için bunu söylemek fazlaca indi bir yaklaşım olacaktır. Çünkü Emevi, Abbasi, Osmanlı, Selçuklu ve Endülüs, Safeviler Dönemi İrani tarihinden bu konularda

standartlar belirlemek çok mümkün görünmüyor. Kaldı ki bu dönemler için serdedilen düşüncelerde bile tarihçilerin konsensüsünün oluştuğunu söylemek de güçtür. Bu yüzden hangi İslam ve hangi dönem medeniyeti söz konusu edilmektedir bu anlayışta bunu belirlemek ayrıca imkansızdır. Aktay'ın soruları eşliğinde soracak olursak, İslam'ın böyle bir hedefi olup olmaması ya da Kur'an ve Sünnet literatüründe peygamber(ler)in böylesi iddialarının olup olmaması ayrıca sorunludur bu bakış açısıyla (Aktay,2007:379-380).

Bizim medeniyetimiz düşüncesinin nihai sonunun ari bir ırksal tutum potansiyeli ve alışkanlıkları üretmek olacağı düşüncesi bile korkunçtur bu yüzden. Ortak estetik duyarlılıklar geliştirmek, bunu kültürel tüm birimlere yaymak düşüncesi böylesi bir zihniyetin hedefidir. Ancak bunun gereği ve doğruluğu üzerindeki tartışma kapıları sonsuza kadar açıktır.

Söz gelimi, yıllarca Osmanlı kentsel mimarisine yön veren medeniyet anlayışının “farklılıkları bir arada yaşatmak” olduğu sıklıkla dillendirilmiştir. Oysaki Ortaylı'nın aktardığı veriler örneğinde bile Osmanlı'nın farklılıklarla bir arada yaşama zorunluluğunu en çok hissettiği İstanbul'da bile Gayri Müslimlerin tam bir kentsel ayrışma düzeniyle tecrit edildikleri mekanlarda, kendi farklılıklarını Müslümanlardan ayrı yaşam adacıklarında koruyabildikleri ve devrin iktidarının bir tasarrufu ve denetlemesiyle bunun mümkün olabildiği görmezden gelinen bir gerçektir (Ortaylı, 2008:80-81).

Dört tarafı surlarla çevrilmiş Beyoğlu'nun, surların etrafını ören hendeklerle ve çevresini kuşatan Müslüman semtlerle yapılandırılmış mimari durumu hiç de farklılıkların bir arada yaşadığı bir medeniyet anlayışını yansıtmamaktadır.

“-Komşumuz Ermeni Agop ve mahalle bakkalımız Yahudi Salamon” güzellemeleleri ile dolu hatıratların çoğu ise Cumhuriyet devri edebiyatının güzellemeleleridir ki bu güzellemelelerin sonu da 6-7 Eylül kabusu ile sona ermiştir. Gerçekte Osmanlı, farklılıkların birbirine geçtiği ve birbirleriyle etkileşimine sonsuz hoşgörülle bakarak

izin verdiği bir yönetim değildi. Ancak şu rahatlıkla söylenebilir ki Osmanlı'nın kentsel mimarisi, farklılıkların farklılıklarını teminat altına alan ve bu farklılığı koruyan bir anlayışla hareket eden bir yönetim dinamiğine sahipti. Bu dinamiği besleyen ve gösteren en önemli kanıt da Osmanlı Dönemi İstanbul'unda Gayrı Müslim nüfusun yoğunluğunu gösteren belgelerde mevcuttur (Bkz. Ek:1, Tablo:2 ve 4).

Bu dinamiğe sahip olduğunu söylemek Osmanlı'nın farklılıkların bir arada yaşamalarına imkan verdiği bir yönetim anlayışına sahip olduğunu söylemekle aynı şey olmaz ve doğal olarak böylesi bir düşünce ya da iddia yanlış olmaktadır. Refik'in aktardığı, kılık kıyafet düzenlemesi yapılırken bile Osmanlı devleti yönetiminin Gayrı Müslim kadınlarının Müslüman kadınlarına benzememesi için ve Müslüman ahalinin karşısında Gayrı Müslim azınlıkların daha aşağı bir statüde olduklarını belirginleştiren kılık kıyafet tercihinin renginden türüne kadar karışılması ilginçtir (Refik,1987:72-73).

Bu ilginçlik mimaride de kendini göstermektedir. Gayrı Müslimlerin ikamet yerlerinin Müslümanların binalarından daha yüksekte olamayacağı, mescit cami etrafında gayrı Müslimlerin oturamayacağı gibi düzenlemeler dönem dönem fermanlarla duyurulmuştur. Özellikle IV. Murat Dönemi bu tarz düzenlemelerin ayyuka çıktığı dönemlerdir (Refik,1987:77).

Ortaylı'ya göre Gayrı Müslimler bu dönemde yeni mabetler inşa edemedikleri gibi var olan mabetleri eskidiğinde onları tamir edecek izni bile almakta zorlanmaktadırlar. Tüm bunlara ek olarak Müslümanların mekanlarında ata binememeleri de cabasıdır (Ortaylı, 2008:205).

İşte tüm bu örnekler şunu göstermektedir ki bir arada hoşgörü ya da tahammül göstererek yaşamak çabasının çok ötesinde bir farklılıkların farkını, üstünlüklerin üstünlüğünü koruma bası merkezli bir medeniyet anlayışı hakimdir Osmanlı şehirlerinin yapılanmasında.

Bu yüzden sadece Beyoğlu değil, aynı zamanda Fener- Balat- Adalar gibi kentsel mekanlarda homojen, Gayrı Müslim cemaatler veya azınlıklar rahatlıkla kendi yaşam pratiklerine ve ideallerine, inançlarına uygun bir yaşam imkanını ancak Müslümanlarla karışmadan bulabiliyorlardı. Aynı emniyet duygusu ve rahatlığı tersinden bakıldığında Müslümanlar için de söz konusuydu. Ne zaman ki Cumhuriyetin aynılaştırıcı, ulus kimlik inşasına dayanan tepeden inmece homojenleştirme çabaları zirveye çıkmış o zaman da farklılıkların bir araya geldiği birbirlerini yok ettiği melez bir kimlikler mozaiği ortaya çıkmıştır.

2.1.2. Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan Devraldığı Miras: Dinsel Kimlik Temelli Ayrışma

Çok kültürlülük ve çok hukukluluk tezlerinin çoğunda; artık modern üniter ulus-devlet yapılarının yerlerini postmodern dönemde farklı etnik, dinsel, kültürel kimliklerin bir arada yaşadıkları liberal yaşam tarzlarına ve devlet yapılanmalarına terk ettikleri veya edecekleri vurgulanmaktadır. Buna göre etnik kimlik temelindeki ulus devlet yapılanmasını temel alan ayrışma modelleri giderek ortadan kalkacaktır.

ABD, Kanada, İngiltere, Almanya, Fransa gibi yoğun olarak farklı kültürel coğrafyalardan göç alarak nüfus nitelikleri oluşan ülkelerde bu oluşan heterojen kimlik niteliğine sahip nüfusun nasıl kontrol edileceği büyük bir problemdir. Bu sürecin doğal sonucu olarak bu heterojen nüfus niteliğinin bir arada uyumlu ve sorunsuzca nasıl yaşayacağı, bu farklı kimliklerin birbirlerine karşı hoşgörü ya da tahammül sınırlarının nasıl belirginleştirileceği, yaşadıkları kentsel mekanları nasıl sorunsuzca paylaşacakları gibi.

Kısacası, tüm bunlara olanak verecek bir devlet, mekan, hukuk, kültür organizasyonunun mümkün olup olamayacağı tartışılmaktadır. Bu noktada entegrasyon, uyum, bütünleşme, asimilasyon gibi sosyal politikaların sahneye girdiği bu ülkelerde çok kültürlü ve çok hukuklu bir düzenin denemelerinin farklı ölçülerde devreye girdiği görülmektedir.

19.Yüzyılın sonları, Osmanlı'nın önceki yüzyıldan devraldığı İmparatorluk bakiyesi olan heterojen nüfus niteliğini nasıl bir arada uyumlu ve sorunsuzca tutabileceğine dair tartışmaların zirveye çıktığı çözüm olanaklarının birer birer sahneye girdiği bir tartışma iklimine sahiptir. Bu noktada yapılan son nüfus sayımlarıyla ve bu sayımlarla belirlenen azınlık nüfusunun; İstanbul'un değişik bölgelerine Rum, Ermeni, Yahudi ve diğer cemaatler arasında nasıl dağıldığını gösteren belgeleri incelemek gerekir (Ölmez,2002:29).

Önerilen çözüm başlıkları olarak üç tarzı siyasetin aydınları böldüğü bu tartışma nihayetinde Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla ve yeni devlet anlayışının etnik temellere vurgu yapan bir kimlik anlayışını kabulüyle sona ermiş görünüyordu.

Ancak bu görüntü 2. Dünya savaşı sonrasında ve özellikle 1970'li yıllarla birlikte liberalizmin başat bir dünya düzeni tercihi olmasıyla bozulmuştur. Artık dünya, serbest piyasa ekonomisinin, sermayenin tüm dünyada küresel ölçekte kendisine rahat güzergahlar bulma hevesiyle çok hukuklu, çok kültürlü bir yapıya doğru evriliyordu. Bu evrilmeye paralel olarak devletlerin katı hukuk kurallarıyla ya da homojen ulus kimlikler etrafında örgütlenmelerine devam etmeleri sakıncalıydı.

Bu yüzden tüm dünyada giderek küreselleşmenin mantığına ve ihtiyaçlarına, gerekliliklerine uygun devlet yapılanmaları ortaya çıkmalıydı. Soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte bu süreci hızlandıran ivme kazanılmış bunun tetiklediği göçlerle sınırsız ve adeta devletsiz bir yeni dünya düzeni serbest piyasa kurallarının emrine amade hale gelmiştir.

Osmanlı'nın mekan ve diğer paylaşım sorunlarını dinsel kimlikler ve yaşayış tarzlarının merkezinde bunları gittikçe daha çok derinleşen sınırlarla birbirlerinden ayırıştırarak yüzyıllarca sorunsuzca çözdüğü düşünüldüğünde yeni dünya düzeninde bu sorunların çözümü için gerekli model imkanı edinilmiş olabilir. Bu imkan hakkında Cansever'in önerileri bir bütünlük, tevhit oluşturacak tarzda şehirlerin örgütlenmesi ve planlamasıyla ilgilidir (Cansever,1997).

Osmanlı söz konusu sorunları farklı dinsel kimliklerin birbirleriyle doğrudan temasını mümkün olduğunca engelleyerek ve onları birbirlerinden farklı kılan kültürel nişaneleri mümkün olduğunca koruyarak bunu başarmıştır. Osmanlı'nın Gayri Müslimlerin kıyafetlerine, mimari yapılarına müdahale eden dominant yönetim tarzının bu başarıyı amaçladığı açıktır. Bu amaçla yapılan düzenlemeleri Refik çok ayrıntılı bir şekilde betimlemektedir (Refik,1987:70-77).

Osmanlı için mekan ve hukuk paylaşımını sorunsuz kılan da bu farklı kimlikler arasındaki farkı tam bir ayrışma ile ortaya çıkartabilmesindeki başarılarıdır. Farklı kimlikler arasındaki ayrışmayı sağlayan mekanizmaları etkin bir biçimde kullanması Osmanlı'nın birlikte ama birbirleriyle temas etmeyen bir yaşam kültürünü yüzyıllarca bir arada sorunsuzca yaşatmasını sağlamıştır.

Fransız ihtilalinin etkisiyle yayılan eşitlik, hürriyet, ulus kimliği temelli ideolojilerin yaydığı enerji Osmanlı tebaasını etkilediğinde söz konusu ayrıştırma mekanizmaları gittikçe işlevini yitirmiş, yerlerini birlikte ve birbirleriyle doğrudan temasları artan artıkça da aralarındaki farkı yok eden bir geçişkenlik durumu doğuran aynılaştırmanın etkileri hissedilir hale gelmiştir. Ayrıştırma mekanizmalarının başında gelen şeri hukuk ve mekan ayrışması yerini aydınlanmacı aklın ve ulus kimliği temelli vatandaşlık kavramını esas alan eşitlik temelli hukuka bırakmış, oluşan kentsel mekanlarda da farklı kültürlerin artık birbirleriyle doğrudan temas edebildikleri kentsel mekanlar çoğalmıştır.

Ulus devlet modeli devlet, yaşam ve mekânsal yapılanmalar giderek “Türkiye Türklerindir” sloganıyla hayat bulan bir homojenleştirici politikalarla güç kazanıp kurumsallaşmıştır. Tüm bu niteliklere rağmen Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş iradesi ve felsefesinin aslında Osmanlı'dan çok kopuk olmadığını söyleyenler de vardır.

Bunların başını çeken İsmet Özel'e göre Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus devlet temelli kurulduğu düşünceleri bir hurafeden ibarettir. Gerçekte Türkiye Cumhuriyeti dinsel kimlik temelli bir iradeye ve felsefeye sahiptir. Özel, bu düşüncesini Türk kimliği ile İslam Kimliğinin ayrılmaz bütünlük ifade ettiği ile temellendirmeye çalışır. Özel'e göre,

Türkiye Cumhuriyeti etnik İslamcılık yaptı. Çünkü devlet, kadrolarını emanet edeceği unsurları seçerken sadece Müslüman kökenlileri tercih etti. Bu Türkiye'nin İslamî homojenizasyonunda çok büyük rol oynamıştır (Özel, 2010: 43- 45).

Türk ve Kürt kimliklerinin kuruluş müzakerelerinde başat ve iki etnik kimliği kuşatan İslam ortak kabulünden hareketle birleşerek Türkiye'yi kurduğunu ekleyen Özel'e göre Müslümanlık kimliği, Türk kimliğinin belirleyicisidir.

“Türkiye, bütün diğer halkı Müslüman ülkelerden farklı bir yer. Diğer coğrafyalarda İslam'la birlikte bir Araplaşma vardır. Halk, halk olarak yerinde durur, hak dini benimser. Sadece din değiştirmiştir. Halbuki Türkiye, Müslümanlar buraya geldikleri için vatan olmuş bir ülkedir” (Özel, 2010: 40). “Halkın Müslüman olması ve toprağın da vatan olması, biri diğerini sağlayan kimliklerdir. İkisinden biri kaldırılırsa kimlik değişir” (Özel, 2010: 42).

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Türk olarak tanımlanan unsurları Müslüman olan bireyleridir. Bunların etnik farklılıkları çok önemli değildir. Önemli olan Müslüman olmalarıdır ki bu da Türk olduklarını göstermektedir. Özel'e göre; Osmanlı'nın iki farklı kimlik temelinde organize olan; mimarisi, sanatı, eğitimi, ekonomisi, ailesi ve siyaseti yani kısacası yaşam tarzı, Türkiye Cumhuriyeti'nde sadece tek ulus temellidir ki bu ulus kimliğine vurgu yapan etnik görünümlü Türk kimliği aslında dinsel içeriğin anlam kazandırdığı bir dinsel kimliktir (Özel,2010:42).

Türk kimliği bu ifadelerle göre, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan ve kendine Müslümanım diyen her bireyin kimliğidir aynı zamanda. Söz konusu kimliğin etnik bir içeriği yoktur. Eğer etnik bir içerikle ilgili olsaydı der Özel, mübadelelerin sadece dinsel kimliklere mensup Rumlar, Ermeniler ve Türkler arasında değil; aynı zamanda etnik kimlikler olan Kürtler, Araplar ve Türkler arasında da olması gerekirdi. Özel bu konudaki temellendirmelerini şu delillerle yapar:

“Türkiye, İslamî homojenizasyonunu cumhuriyetle birlikte tesis etti. Mübadele ile Türk Hristiyanlar Yunanistan'a verilir, Türk olmayan Müslümanlar Yunanistan'dan alındı. Balkan ve Kafkasya'dan Müslümanlar buraya gavur olmamak için geldiler. Gelenlerin

sayısı 12 milyon kadardır: Çerkezler, Abhazyalılar, Dağıstanlılar, Gürcüler, Çeçenler, Boşnaklar, Pomaklar, Arnavutlar. Türkiye Cumhuriyeti etnik İslamcılık yaptı. Çünkü, devlet kadrolarını emanet edeceği unsurları seçerken sadece Müslüman kökenlileri tercih etti. Bu, Türkiye'nin İslamî homojenizasyonunda çok büyük rol oynamıştır.” (Özel, 2010: 43- 45).

Aynı temellendirmelere ek olarak Özel, Avrupa'nın Türk kimliğine bakışının tarihsel birikimle özeti yapıldığında aslında Türk derlerken Müslüman kimliğine yapılan vurguların öne çıktığının görüldüğünü söylemektedir. Özel'in bu konudaki müstakil çalışması olan kitabında ana fikir olarak kalkış noktasını şu düşünce oluşturmaktadır: Türklük kimliğinin muhteva olarak gerek Türk halkının gerekse Avrupalı, batılı insanların algı dünyasında etnik içerikli bir anlamı yoktur. Bu kavram tamamen dinsel içerikli bir anlama sahiptir (Özel,2010).

Bu yüzden, “Türk müsün Gavur musun?” tercihi çoğu zaman Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi boyunca her tür paylaşım sorunlarının merkezinde gerilim üreten bir “ya sev ya terk et” ideolojisine dönüşmüştür. 6-7 Eylül olaylarının arkasındaki ya da “Türkiye halkının %99'u Müslümandır.” gibi artık özdeyiş haline gelmiş sloganların arkasında bu vardır.

Bu düşüncelerden hareketle Türkiye Cumhuriyeti'nin aslında Osmanlı'dan devraldığı mirasın bir kısmını sahiplendiği söylenebilir. O da Müslüman kimliği temelinde ancak Türk kimliği gibi etnik görünümlü bir kılıkla vatandaşlarının bütünlüğünü sağlamaya çabalama mirasıdır. Çünkü gerek Türkiye Cumhuriyeti için gerekse Osmanlı için de denilebilir ki iki tür kimlik vardır “Türklük ve gavurluk” Her iki kimlik de her iki devlet yapılanmasında karşıtlandırılırken etnik kimlik değil dinsel kimlik temelinde bunu yapmıştır.

Osmanlı kent mimarisinin organizasyonunda da aslında bu karşıtlandırmanın kabulü etkili olmuştur. Türk ve Gavur mahallelerinin varlığı, deyimler ve atasözlerine, günlük yaşam pratiklerine yansıyan bu ayrışmadır. Görüldüğü gibi Gerek Osmanlı'da gerekse

Türkiye Cumhuriyeti'nde her tür paylaşım gibi mekan paylaşımının da arka planında etnik, sınıfsal ya da cinsel kimlikler etkin rol oynamamakta bu paylaşımı belirleyen başat kimlik dinsel kimlik olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar demokratik, laik, ulus kimlik temelli ve üniter bir yapı temelinde kurulduğu söylene de bugün hıristiyanların her tür misyonerlik çabaları oldukça agresif bir tavırla karşılanmaktadır. Bu durumun aslında dinsel kimlik temeline ilişkin hassasiyetin oluşturduğu bilinç altının dışı vurumu olarak okunabilir mi acaba?

Konumuzla ilgisi açısından ancak dolaylı bir biçimde ele alınabilecek bu soru başlı başına bir tez konudur, ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan devraldığı zihinsel, bilinçaltı mirasına örnek oluşturması açısından bu örnek oldukça kullanışlıdır.

Aynı şekilde bugün Tophane'deki mekan paylaşım sorunlarının temelinde de bu zihniyetin izleri görülür. Bugün Beyoğlu'nda her ne kadar geçmişte bir gavur mahallesi imajı olsa da artık Beyoğlu'nda Gayrı Müslimlerin görülemezliği gibi bir durum söz konusudur. Geçmişte Beyoğlu bölgesinde yaşayan Gayrı Müslim nüfusun yoğunluğunu görmek için Karpat'ın çalışmaları da bu konuda ufuk açıcudur (Karpat,2003:141).

6-7 Eylül olayları ve 1974 Kıbrıs Barış hareketinin tedirgin ettiği Rumların bölgeyi terk etmesi ya da yıllarca kamufle olmalarıyla açıklanabilecek bu durum son kırk yıl dikkate alındığında sanki bir daha eskiye dönüşü yani Beyoğlu'nu bir Gavur mahallesine döndürmeyi mümkün kılmayacak bir kalıba soktuğu düşünülebilir.

Beyoğlu semti için artık giderek Müslümanlaşan bir semt olma süreci son kırk yıldır hızlanarak devam ede dursun Taksim'in göbeğine Camii projesi ve bunu hayata geçirmek istemekteki ısrarın arka planında da semtin Müslümanlaştırılma düşüncesi ya da Türkiye Cumhuriyeti'nin farklı dinsel kimliklere tahammül edememesindeki bilinç altı mı etkilidir acaba?

Tam da bu bilinçaltı ve semtin Müslümanlaştırılması süreci doğal mecralardan yatağını bulmuşken semtteki kentsel yenilenme projelerinin Beyoğlu'ndan sürdüğü sanat galerileri, butik oteller, küçük eğlence yerleri, barlar, türkü evlerinin Beyoğlu'nun zaten Müslüman olan kenar semtlerine taşınması ile başlayan sorunları aslında biraz da bu bilinç altının dışı vurumu ile yorumlamak, görmek gerekiyor. Bu bilinçaltının dışı vurumuna örnekler açısından Ekinci'nin çalışması oldukça ufuk açıcudur (Ekinci,1997).

Semtte yüz yıllardır oluşmuş, Osmanlıda da Türkiye Cumhuriyeti Döneminde de kuşaktan kuşağa aktarılmış Gavur ya da Gayrı Müslim yaşam tarzlarına olan derin karşıtlığın, ayrışmanın semt sakinleri ile girilen bu yeni temasla ne tür dirençleri, gerilimleri, sorunları besleyeceği açıktır. Çünkü semt sakinlerinin algı dünyasında birer gavurluk görünümü olan bu yaşayış şekilleri ve yerleşmeler Müslüman semti olan Tophane'nin içinde salyangoz satma girişimleridir ki salyangoz ancak gavur mahallesinde alıcı bulur.

2.1.3. Beyoğlu'nun bir Eğlence Merkezi Olarak Algılanması ve 6-7 Eylül Olaylarının Etkisi

Bir kentin, insanların zihninde imajının oluşmasındaki en önemli etkenler; içinde yaşayan insanların yaşantısı, faaliyetleri ve onlar hakkında dış dünyanın duydukları ile ilgilidir. Bu ilginin bir tarihsel süreklilikle tekrarlanması ile bu imaj giderek en sıradan insanın zihninde adeta nesnel bir imgeye dönüşmekte o kent ve sakinleri hakkında basmakalıp yargılar üretmektedir. Lynch'e göre bizlerin bu şekilde kentler ve insanları hakkında oluşturduğu imgeler bir bütünsellik arz etmez elbet ancak yine de bunların parçalı olması ve kent hakkında özcü yargılar üretmesini engellemez bu durum (Lynch,2011:2-3).

Bu yüzden Beyoğlu semti hakkında tarihsel süreklilikle gelen ve daha çok şehir efsanesi niteliğindeki bütünsel olmayan algı neredeyse bir bütünsellik gücünde sıradan insanın belleğine bu yere ait gerçek olmayan imgeyi bir nesnellik görüntüsü ile yerleştiriyor.

Tabi ki bu görüntünün eşliğinde sadece Beyoğlu için değil onun içinde, kıyısında ve köşesinde kalmış diğer semtler için de makus bir talih başlıyor.

Bugünlerde Beyoğlu'na yönelik algı ya da imge onun bir eğlence merkezi olduğu yönündedir, bu durum Beyoğlu'nda hangi semtte otursanız oturun peşinizden sizi takip eden bir hedonist kitlenin tehdidini de beraberinde taşıyor. Bugün Tophane, Tarlabası, Şişhane, Kuledibi, Asmalı Mescit gibi Beyoğlu'nun kenar semtlerinin başına gelen de budur.

Beyoğlu hakkında zihinlerde yer etmiş ve bugünkü mekan paylaşım sorununa etki eden bir algı olarak Beyoğlu'nun bir eğlence merkezi olarak algılanması bugün Tophane semtine de etkide bulunmakta burada yaşayan sakinler üzerinde eğlence sektörünün talep edenlerinin bir istilasına maruz kalmaktadır. Semtler hakkında oluşan mitlerin ya da imgelerin nasıl bir süreç içinde ve düşüncelerle ortaya çıktığını Perouse, tarihe derin bir müracaatla anlayabileceğimizi söylemektedir (Perouse,2011:17-20).

Ancak tarihe Perouse'nin önerdiği şekilde baktığımızda Pierre Loti, Edmondo de Amicis, Gauiter, Gerard de Nerval, Flaubert ve Lamartine gibi oryantalist batılı gezginlerin, aydınların takdim ettikleri bir doğu şehri fantezilerinin en pejoratif görüntüsü ile karşılaşma riskimiz de vardır ki bu riskin Türk edebiyatının önemli aydınları üzerindeki olumsuz etkilerini Pamuk, batılı gözüyle İstanbul'a bakmanın örneklerini İstanbul ve Beyoğlu üzerine yazdığı satırlarda göstermektedir (Pamuk,2009:204-228).

Bu bakış açısının inşa ettiği Beyoğlu veya Pera algısı aslında bu algı sorunlarının temelini de oluşturmaktadır. Pamuk'a göre batılı yazarların İstanbul ve Beyoğlu hakkındaki hatta genel olarak Osmanlı Tarihi hakkındaki yazdıkları Türk düşünce dünyasındaki batılılaşma furyasına kendisini delicesine kaptıran Türk yazarlar arasında o kadar etkilidir ki bu durum "batılı gözüyle İstanbul ya da Beyoğlu'na bakma algısının inşasına neden olmuştur. Bu durumdan gerek Yahya Kemal gerekse de Ahmet Hamdi Tanpınar da kurtulamamıştır (Pamuk,2009:219-221).

Beyoğlu Belediyesi'nin cadde ve sokaklara yayılan masa ve taburelere, eğlence tarzına savaş açması ve Tophane semtindeki butik otellere, sanat galerilerine ve eğlence mekanlarına olan halkın tepkilerini biraz da bu algı üzerinden okumakta, analiz etmede fayda vardır. Tarihsel misyonu ve vizyonu gereği Beyoğlu bölgesi daha çok gayri Müslim azınlıkların yaşam alanı olma özelliği vardır. Tophane, Kasımpaşa, Şişhane ile kuşatılmış bu bölge, aslında Osmanlı zamanında tipik bir kentsel ayrışma örneğidir.

Sanıldığı gibi Osmanlı farklılıklarının bir arada yaşadığı bir kentleşme yapısına sahip değildir. Bugün Tophane olarak bilinen semt eskiden Karaköy caddesinin deniz tarafında kalan ve gümrük hamalları, yeniçeriler dergah ve tekke müritleri ile beslenen Müslüman ahalinin yaşadığı Beyoğlu'nu kuşatan adeta ona sınır çizen bir misyon ve vizyonla yapılandırılmıştı. Aynı durum Beyoğlu'nun üst tarafında bulunan Kasımpaşa ve Şişhane için de söz konusudur.

Dört tarafı Müslüman ahali ile kuşatılmış Beyoğlu aynı zamanda semtler arasında ayrıca hendeklerin ve hendeklerin bitiminde Galata'dan Şişhaneye uzanan surların çerçevelediği bir fanus içinde idi. Cumhuriyetle birlikte "Türkiye Türklerindir" ideolojisinin ve homojen bir ulus devlet üretme idealinin sonucu olarak 6-7 Eylül olayları ve akabinde 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında gelişen bir dizi olaylarla sonuçlanan bir sürecin sonunda bugün Beyoğlu; hem Kasımpaşa'yı hem de Tophane'yi hem de Şişhane'yi de iç içe geçiren ve böylece farklı etnik, kültürel, siyasi, dinsel, cinsel unsurları bir araya getiren bir mozaik görüntüye kavuşmuştur.

Kaya'ya göre Fatih, fetih sonrasında Galata surlarını yıktırma kararı vermiştir hatta Müslümanların bu semtlere yerleşmesi teşvik edilmiştir ancak ticaret merkezi olması hasebiyle bu semt, Haliç kıyısındaki Fener, Balat, Ayvansaray, Cibali gibi semtler ve Marmara denizi kıyısındaki Samatya, Kumkapı gibi bölgeler büyük ölçüde azınlıklara bırakılmıştır (Kaya,2010:101).

Tabi ki bu izolasyon durumu sonraki padişahlar eliyle de sürdürülmüştür. Ama bu durumun sadece bölgelerin ticaret merkezleri olmaları ile açıklanması eksik bir bilgi

olacaktır. Çünkü bu semtlerin yapılandırılmasında açıkça görülen durum, semt sakinlerinin kültürel, etnik, dini özellikleri dikkate alınarak bunun gerçekleştiği yönündedir.

Nitekim bölgenin Fatih zamanındaki yapılanması şu şekildedir: Tophane ile Pera arasında bulunan bölge, zamanla “Levanten” olarak adlandırılan Batı kökenli İstanbullu ailelerin ve diğer batılı ülke vatandaşlarının oturdukları bir yaşam alanı olarak şekillenecek, bu ülkelerin elçilikleri de buralarda inşa olunacaktır (Kaya,2010:105).

Zamanla Fatih Sultan Mehmet’le birlikte başlayan bu süreç Galata etrafında Müslüman semtleri oluşturmayla devam etmiştir. Galata’nın etrafında bulunan Kasımpaşa’ya tersanenin taşınması ve Top döküm yerleri olarak konuşlandırılan bölgenin Tophane gibi bir Müslüman semtini doğurmasıyla Galata ve Pera adeta Müslüman mahallelerinin kuşatmasında surlar ve hendeklerle izole edilmiş bir görünüme kavuşuyordu (Kaya,2010:102).

Aynı durum Fener Balat bölgesi için de söz konusu olmuştur. Bu bölgedeki Gayrı Müslim azınlık da etraflarında tarikatlar, dergahlar ve tekkelerin müritlerinin kuşattığı bir halkanın içindeydiler (Kaya,2010:101).

Görüldüğü gibi fetih heyecanıyla Fatih, ilk zamanlar Galata bölgesini Müslüman halka açmaya çalışmıştır fakat daha sonra bunun üretebileceği sorunlar ya da bu tarz bir izolasyonun getireceği yararları dikkate alarak bundan vazgeçmiştir.(Kaya,2010:102)

Böylece, o günden başlayarak Osmanlının son zamanlarına değin uzanan kentsel ayrışma esaslı bölge özelliği sürdürülmüştür. Bu durum, aslında Osmanlı kentsel planlama ya da yerleşkesinin ayrışma mı paylaşma esasına göre mi düzenlendiğinin cevabını verebilir niteliktedir.

Bu yüzden Osmanlı’nın farklılıkları bir arada yaşatma idealine vurgu yapanların aslında bir gerçeği ıskaladıkları gözden kaçmıyor. O da Osmanlının farklılıklara bir arada değil

de bir birlerinden bağımsız ve birbirleriyle temasa geçmelerini engelleyen tarzda bir kentsel yapılanma tarzı ile tahammül ettiği gerçeği.

Bu durumu Osmanlı kent mimarisini ele alırken açıkça görmemize rağmen Türkiye Cumhuriyetinin bir arada tüm kültürleri birbirine benzetme ve yok ederek tek kültür çatısı altında eritme çabası Osmanlının farklılıkları bir arada ama birbirleri ile temasa geçmeden yaşatma yaşatma ideali ile aynı zannedilmektedir.

Aslında ikisi arasındaki temel fark birincisinde, yani Osmanlının kentsel mekan planlamasında kültürleri, yaşam tarzlarını ve gösterenleri olan kültürel dinsel sembolleri koruma amacı öne çıkarken Cumhuriyet devri kent planlamasının hedefinde ise bu kültürleri homojenleştirme çabası vardır.

Gerçekte bugün Tophane semtinde 6-7 Eylül olayları ile başlayan kentsel mekan paylaşma sorununun tarihsel arka planını oluşturan neden de bu iki dönem arasındaki kentsel yapılanma tarzındaki radikal farklılıktır. Osmanlı da asla sorun oluşturmamış bu yapılanma biçiminin dönem dönem cumhuriyet döneminde sorunlar üretmesi bundandır. Özellikle Osmanlıda Gayrı Müslim yaşam tarzının doğal bir getirisi olan eğlence mekanlarının Beyoğlu'ndaki varlığının doğallığı ve Beyoğlu'nun bir gayrı müslim semti olarak algılanmasının sonucu olarak bugün bu semtte değişik kültürel, dinsel etnik kimlikleri buluşturan Beyoğlu'na dönük bir ezberi oluşturmuştur (Ortaylı,2008:80-81).

Bu algı ve bu algı sonucu ortaya çıkan yaşama pratikleri karşısında birçok Müslüman yaşam tarzını bu semtte yaşayan ahalinin tepkisini çekmektedir. Kısacası Beyoğlu, eskiden de sadece bir eğlence merkezi değildi. Böyle algılanmasının nedeni Osmanlı zamanında buranın sadece Gayrı Müslim bir ahali topluluğuna mekan olmasıdır. Böyle olduğu için de Gayrı Müslim yaşam pratiği içinde doğal karşılanabilecek eğlence mekanlarına, meyhanelere, sahip olmakla Müslüman ahali nezdinde buralardaki mekanların bir kaçamak yapma adresleri olmasıdır (Ortaylı,2008:77-80).

İslami yaşam tarzının yaşandığı mahallerde, mekanlarda İslam'a uygun olmayan eğlence imkanlarının bu semtlerde bulunabilmesi de zamanla buranın topyekun bir eğlence mekanı olarak algılanmasını doğurmuştur. Hendekleri, surları aşarak Beyoğlu'na gelen Müslüman kesime mensup eğlence serüvencilerinin ağzından gözünden anlatılan Beyoğlu bu yolla ve geçen zaman içinde bir eğlence fenomeni olarak üretilmiştir (Dökmeci,1990:28).

Bu üretim, bugünkü algının doğuşuna da kaynaklık etmiştir. Beyoğlu'nun bugünkü imgesinin oluşmasında İstanbul hakkında üretilen oryantalist argümanların eleştirisini keskin bir dille yapan Perouse, gerçekçi İstanbul algısının ortaya çıkmasının önündeki en büyük engel olarak bu argümanları gösterir (Perouse,2011:18-19).

Beyoğlu, Osmanlı'nın Batı'ya açılan penceresidir. Osmanlı'nın son dönemlerinde Batı hayranlığı vardı. Bu hayranlığı ve hevesi doğuran birinci örnek Beyoğlu'ndaki yaşam tarzından alınıyor. Avrupa'dan haber alma kaynağı da yine Beyoğlu idi. Avrupa'nın değişik ülkelerinden, milletlerinden gelen farklı kültürdeki insanlar burada kendilerine bir yaşam alanı buluyorlardı.

Yahya Kemal'in "ezansız semt" dediği, Tanpınar'ın nefrete yakın bir küçümseme ile bahsettiği Beyoğlu'nun edebiyatımızın önde gelen isimlerinin algı dünyasındaki karşılığı oldukça olumsuzdur (Pamuk,2009:240). Buna rağmen aynı yazarların batılılaşma cereyanının etkisi ile Pera'da yaşama arzuları da bir o kadar ilginç bir tezattır (Pamuk,2009:240).

Pierre Loti'nin; İstanbul'un özellikle Galata, Pera bölgesini betimleyen satırlarında bu bölgede yaşayan Gayrı Müslim azınlığın yaşam tarzının bir parçası olarak her gece coşkulu, şatafatlı eğlenceler düzenlediği görülüyor. Müslüman ahalinin sadece ramazan aylarında geceleri bu bölgedeki coşkuyu, şatafatı gölgede bırakacak bir eğlence kültürüne sahip olduğu anlatılmaktadır (Loti,1999).

Beyoğlu ile ilgili eğlence yeri olma imgesini güçlendiren anlatılar Loti ile sınırlı değildir. Amicis, İstanbul seyahatinden edindiği izlenimlerini aktardığı bir seyahat güncesi tarzındaki kitabında klasik oryantalist tanımlamalar ve betimlemeleriyle bildik bir İstanbul takdimi yapar. Bu takdimde sefahat, fantezi, gizem, harem gibi hayal dünyasının sınırlarını zorlayan iştahlı aktarımlar yapar İstanbul ve Beyoğlu hakkında (Amicis,1981).

Beyoğlu aynı zamanda Batı tarzında yaşamın en somut görünen yeri olmuştur. Avrupalılaşmak, Batılılaşmak isteyenlerin tercih ettiği mekân yine Beyoğlu olmuştur. Bu anlamda pilot bölgeydi. Fakat Osmanlı bunu model olsun, pilot bölge olsun diye yapmadı. Uluslararası hukukun getirdiği bir sonuçtu bu. Cumhuriyet’le birlikte gelişen ulus devlet projesi için aslında Beyoğlu bir tehdit oluşturmaktaydı. Çünkü Beyoğlu çok uluslu, çok kültürlü yapıdan oluşuyordu.

Türkiye Cumhuriyeti’nin ulus devlet idealine aykırıydı Beyoğlu. Yani Türkiye tek tipleştiriliyorken Beyoğlu karmaşık ve kozmopolit bir yapısıyla ön plana çıkıyordu. Beyoğlu, “Ne mutlu Türküm diyene” şeklinde kendisini ifade eden bir sistemin kuruluş felsefesine aykırı bir yer aslında. 6-7 Eylül olaylarının bu yüzden patladığı bile söylenebilir.

Osmanlı’ya baktığımızda o yapıda kozmopolit bir toplum hiç rahatsızlık vermemiştir. Çünkü Osmanlı farklılıklardan besleniyordu. Herkesi farklılıklarıyla kabul ediyordu. Türkiye Cumhuriyeti ise etnik ve dinsel temelli unsurlara vurgu yaptığından farklılıklar kendisinin kuruluş felsefesine aykırı geliyordu. 6-7 Eylül Olaylarını doğuran ana sebep Türkiye Cumhuriyeti’nin bünyesinde yabancı unsurlara tahammül edememesidir. Farklılıkları neredeyse bünyesinden atmaya çalışmıştır.

Beyoğlu sadece bir eğlence mekânı değildir. Eğlence mekânı olarak algılanması bir dayatmadır. Bu algıyı doğuran tarihsel süreç şöyle başladı; Burada yoğunluk olarak yaşayan Gayri Müslimlerin yaşam tarzlarının, kültürlerinin doğal bir sonucu olarak

ortaya çıkmış bazı eğlence mekânlarının varlığı bir gerçektir. Ama bu, bütün Beyoğlu'nun eğlence mekânı olduğunu göstermez (Ortaylı,2008:77-82).

Müslüman ahalinin içinden İslami yaşam tarzına kayıtsız ya da Avrupai yaşam tarzına öykünen (özenen) insanların sadece bu tip mekânlarda eğlenebilme imkânı bulmaları, bu mekânların da Beyoğlu'nda (Pera'da) bulunması zamanla halkın gözünde Beyoğlu'nun sadece bir eğlence mekânı olarak algılanmasını beraberinde getirdi. Hatta edebiyatımızda Bekri Mustafa tarzı mizahi tipler bu kaçkınları sembolize eden örneklemelerdir (Ortaylı,2008:77-82).

Ortaylı'ya göre Beyoğlu'nda hâlihazırda yaşanan bir kültür, bir inanç, iktisadi ve sosyal yönden alabildiğince canlı bir yaşam vardı. Eğlence mekânları da bu mekânların sadece küçük parçalarıydılar. Beyoğlu, değişik yaşam tarzlarının bir arada bulunduğu bir bölgedir. Dindar insan kiliseye gider, tekstilcileri, mağazacıları, esnafları, mahallelisi, aileleri, eğitim yuvaları var. Ortaylı'nın bu bilgiler eşliğinde sorduğu soru ve cevabı oldukça manidardır; *“Osmanlı zamanında buranın halkı dindar bir halkmış. Çünkü adım başı kilise vardır, peki, Beyoğlu bir eğlence mekânıdır algısı neyi doğurur? Sanatsal ve kültürel açıdan ciddi bazı yozlaşmaların önünü açar. Ailelerin, mahallelinin buralardan çekip gitmesini hızlandırır. Ahlaksızlığın, suçların artmasına neden olur”* (Ortaylı,2008:78-82).

Bugün buralarda Müslüman ahali değil de Yahudi, Hıristiyan veya Rum ahalisinden oluşan aileler yaşasaydı onlar da **“sadece eğlence mekânıdır”** algısından rahatsız olacaklardı. Yerleşik mahalle, ev, sokak, esnaf, cami, kilise, eğitim ve sağlık alanları bu algı yüzünden hep tehdit altındadır. Beyoğlu'nda bir yaşam kurulmuştur. Aileler var, mahalleli var, eğitim, sağlık, kültür ve tarihi alanları var. Eğlence mekânıdır dersiniz buraları yok sayarsınız.

Gayri Müslimler yaşamış buralarda o yüzden eğlence mekânı olmuştur diyenler ve bu algıyı yaymaya çalışanlar aslında Gayri Müslim unsurların hayat tarzlarına bakışta ve yanlış algılanmaların oluşmasına zemin oluşturmaktadırlar.

2.1.4. Beyoğlu'ndaki Kentsel Yenilenme Önündeki Zihinsel Bariyerler

“Pek az şeyin metalaştırmadan kaçabildiği, hiper modernitenin hızlandırılmış dolaşım koşullarında metalaştırılmayacak kadar, bir tüketim nesnesi haline getirilemeyecek kadar her şeye baskın çıkabilecek kadar büyük ve kapsayıcı bir şey yoktur. Dev mimari projeler, hatta şehirlerin ya da kentsel alanların bütünü piyasa nesneleri olarak sunulabilirler”(Keyder,2009:46-47).

1980'li yılların başlarında Dalan'ın ele almaya giriştiği zorlu sorunu yani İstanbul kentsel değişim sorununu Bartu, Harvey'in bu sözleriyle betimliyor. Bartu'ya göre Dalan, “İstanbul'u şanı geçmiş tarihinde yatan yorgun bir şehir olmaktan çıkararak 21. Yüzyıl için vaatlerle dolu bir metropol kente dönüştürmek için” çaba harcıyordu. Ancak Bartu'ya göre bu çaba çok reklamı yapılmış bir dizi kentsel yenilenme projesi ile birlikte İstanbul'u tüketim konusu bir seyirlik gösteri haline getiriyordu (Keyder,2009:47)

Bartu'nun aktardığı gibi, Dalan dönemi İstanbul'u için düşünülen bu projelerin en önemli ayağını Beyoğlu Bölgesi oluşturuyordu. Beyoğlu Bölgesi için Tarlabası yıkımı olarak bilinen bu dönüşüm projesine göre semtin ana arteri olan İstiklal Caddesi bir yaya bölgesi haline getirilecek, buna karşılık ona paralel olarak açılacak başka arter, Tarlabası Caddesi, araç trafiği bakımından eski şehri çevrenin ana meydanı olan Taksim Meydanı'na bağlayacaktı.

Tabi ki bu projenin uygulanması demek, bölgedeki bir çok tarihi binanın, kültürel mirasa konu eserlerin de yok olacağı anlamına geliyordu. Bunun dışında bölgedeki sakinlerin de yerlerinden edilip başka yerlere yerleşmelerini gerektirecekti. İşte tam da bu projenin ilanı ve uygulanması sürecinde Dalan ile Mimarlar Odası, kültür sanat çevreleri, akademik camia ve siyaset dünyası arasında ülkemizde görmeye alışık olmadığımız tarzda alevli tartışmalar başladı. Bu tartışmaların oluşturduğu külliyat ve örnekler günümüzdeki benzer projeler karşısında da esin kaynağı olma işlevi görmektedir. Ancak bu tartışmaların içinde tipik olarak her daim görmeye alışık olduğumuz düşünceler de belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu tepkiler arasında Pera'yı bir gavur semti olarak görüp oradaki tarihe ve sosyal dokuya zarar vermenin önemli olmadığını düşünenler yanında olaya insanlık, tarihi değerler, kültür mirası tarzında yaklaşanlar da vardır. Bu konuda sağdan ve soldan dile getirilen muhalefetin bazen milliyetçi hassasiyetlerle bir araya gelmesi ilginçtir. Bartu, burada kimin sağı kimin solu temsil ettiğine dair ilginç çelişkiler görmektedir (Keyder,2009:48-49).

Kentsel Değişim ve yenilenme projelerine yönelik eleştiri geleneğinin izleri aslında Osmanlı İstanbul'unun son yüzyılındaki kentsel değişim uygulamalarına kadar geri götürülebilir. Ancak 1980'ler itibarıyla küreselleşmeye uyum, dünya kenti olma ve modernizmin gereklilikleri saikleriyle ortaya çıkmış kentsel değişim dönüşüm projelerine ve uygulamalarına yönelik eleştiri malzemeleri, bu eleştirilere yön veren zihinsel donanımlar ve motivasyon kaynakları yenidir. Örneğin, kentsel yenilenme projeleri uygulamalarıyla ilgili kentsel mekanda bir gentrification (Soylulaştırma) sürecinin işletildiğine yönelik eleştiriler gibi.

Yerel yönetimler ve birtakım inşaat şirketleri eliyle İstanbul'un özellikle sur içinde gerçekleştirilen kentsel yenilenme çalışmalarından hareketle, bu çalışmaların Avrupa'da ya da ABD de olduğu gibi bir soylulaştırma (gentrification) sorunu üreteceğine dair yaygın bir beklenti ve buna dair yoğun bir eleştiri var. Sur içindeki kentsel yenilenme projelerinin hali hazırda böyle sorunları ürettiğine dair de güçlü iddialar vardır.

Yenilenmiş kentsel mekanlarda yaşayan eski semt sakinlerini yerinden edecek, yerlerine kentin kalburüstü sınıfına mensup insanları yerleştireceği böylece bu kentsel mekanda bir soylu seçkinliğinin oluşacağını iddia eden bu görüşler, bu süreci açıklarken gentrification ya da Türkçede mutenalaştırma-nezihleştirme-soylulaştırma diye çevrilebilecek bu kavramları kullanmaktadırlar.

İstanbul'un pek çok bölgesinde Sur içi başta olmak üzere Sulukule, Tarlabası, Galata, Balat, Fener, Asmalı mescit gibi mekanlardaki kentsel yenilenme mekanlarında var

olan durumun tam da buna denk düştüğü dillendirilmektedir. Gerçekte bu iddialar ya da görüşler bu yenilenme çalışmalarını sonrasında bu mekanlara yerleşen yeni insan tipleri ve bunların ekonomik, sosyal, kültürel ve ideolojik durumları dikkate alındığında yabana atılamayacak görüşlerdir.

Ancak bu görüşlerin bu süreci ısrarla sınıf çatışmalarının temelinde “üretim araçlarına sahip olanların olmayanlara karşı sınıfsal üstünlük kurma çabaları” olarak gören klasik Marksist jargona mahkum ederek okuma çabaları, sürecin tek yanlı nedensellikte ele alınması sığılığını doğurması bir tarafa aynı zamanda bu sürecin sloganlar eşliğinde yorumlanmasına da neden olmaktadır.

Bu duruma işaret eden yazısında Altan; Şimdiye kadar genellikle büyük şehirlerdeki ve özellikle İstanbul’daki kentsel değişim, dönüşüm ve yenilenme projelerine yönelik eleştiriler sadece sınıf çatışmalarına indirgeniyor bu yüzden... Sur içi İstanbul’u için düşünülen tüm yenilenme çalışmaları tek bir slogana hapsediliyor: “Soylulaştırmaya hayır!” (Altan,2012).

Gerçekte sürecin böylesi bir sonucu doğurduğu bir gerçek ama bu sürecin böyle bir sonucu doğurmayı amaçlayıp amaçlamadığı ya da başka sonuçları da doğurup doğurmadığı/doğurmayacağı yeterince tartışma imkanı bulamıyor. Ayrıca bu süreci başlatan temel neden olarak sadece rant kaygısını dillendirenlerin ya da sermayenin mekanda yatay olarak büyümek ve bu yüzden mekan üretimini kentsel rant imkanları için kullanma heveslerine indirgemek de aynı tarzdaki bir başka bakış açısıdır (Harvey:2008,87).

İstanbul Tophane’de kentsel değişim ya da yenilenme namına yürütülen çalışmaları sadece bir soylulaştırma denemesi ya da kentsel mekan üretimi yaparak bunu ranta dönüştürme refleksi ile okuyarak bu süreci tek nedenle temellendiren bakış açısı, bölgedeki diğer etkili değişkenler ya da soylulaştırma dışında doğan sonuçlar dikkate alındığında sosyal bilimler açısından bu şekilde çok da verimli analiz yapıldığı söylenemez doğrusu.

Klasik Marksist jargonla dile gelen ve bu soruna muhalefeti ele alan bu sloganla, bölgedeki yenileşme çabalarını ihtiyaç boyutlarını dikkate almadan eleştirmek fazlasıyla romantik bir bakış açısıdır.

Bölgede bir yenileşme, değişme ve dönüşme projelerine ihtiyaç olduğu bir vakıa. Bu vakıanın gerektirdiği tüm girişimleri söz konusu rant ve soylulaştırma çabalarına indirgemek ise konuyu gerçekçi bir değerlendirme imkanından mahrum bırakmaktadır.

Denilebilir ki İstanbul Sur İçi kentsel yenilenme mekanlarında ortaya çıkan mekan paylaşım sorununun en gerilimli bölgelerinden biri burasıdır. Sulukule'de Cihangir'de mekan paylaşım sorununun kısa sürede gentrification'la sonuçlanması ve kent yoksullarının yerini bölgede seçkinlere terk etmesi karşısında sadece sanat ve sosyal bilim camiasından güçlü olmayan itirazların yükselmesi bu durumu göstermektedir.

Buna karşın bölgedeki gerginliğin, mekan paylaşım sorununun ortaya daha çok direniş ya da şiddet içerikli bir karşı koyma durumu çıkartması başlı başına değişik alanların ve çevrelerin ilgisini hak etmektedir. Ancak İstanbul'un Tophane semti dışındaki diğer yenilenme bölgelerinde ortaya çıkmış sorunlar sadece ideolojik ya da entelektüel düzlemi ilgilendirmiş aynı zamanda bu kadar uzun süreli bir gerilimin kaynağını oluşturamamıştır.

Bu sorunun mekan paylaşım sorunlarından en önemlisi olan orada yaşayan insan çeşitliliği ya da kültürel, ekonomik, cinsel, etnik farklılıkların birbirleriyle yaşadıkları mekan paylaşım sorunu ile doğrudan bir ilgisi yoktur. Bu yüzden Tophane semtindeki mekan paylaşım sorununu aslında bu ikinci düzlemde ele almak sorunun temel belirleyenlerini, etki alanlarını ve aktörlerini ortaya en doğru şekilde çıkarmak için kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Bölgede rant üretimi hedefleyen bir mekan üretimi sorunu ve bu soruna paralel olarak ortaya çıkan bir soylulaştırma (gentrification ya da mutenalaştırma) çabası olduğu

açıktır. Ancak bunun bölgedeki mekan paylaşım sorunları yanındaki etkisi diğer sorunların boyutları karşısında çok küçük kalmaktadır.

Her şeyden önce bölgedeki yenileşme çalışmalarının aktörleri olan yerel yönetimler ya da inşaatçılarla bunun muhatabı olan semt sakinleri birbirlerinden çok farklı ekonomik düşüncelere ya da yaşayışlara sahip değiller.

En azından bunlar arasında Marksist terminolojideki sınıf bilinci anlamındaki bir ayrışma söz konusu değil. Bu böyle olmayınca proleter ve burjuva arasına sıkıştırılacak bir kavganın da aktörleri olmaları beklenemez. Bu ayrışma bir tarafa çoğu zaman bu aktörler birbirlerinin yerine geçecek rol değişimleri bile yaşamaktadırlar.

Bölgede yenilenme projelerine duyulan ihtiyaç ve bu amaçla ortaya konan çalışmalara yapılacak estetik yoksunluğu, insani değerlerden yoksunluk, maliyetin yüksekliği ya da düşüklüğü, kültürel ve tarihsel dokuya uyumsuzluk, bu mekanlardaki yenileşme çabalarının bölgeyi “insansızlaştırma” çabası olması gibi noktalardan gelmesi gereken eleştirilere duyulan hayati ihtiyaç çoğu zaman bu sloganların gürültüsüne boğuluyor. Ve bölgede hayat bulmaması gereken birçok proje bu gürültüler arasından sessizce hayata geçirilmektedir.

Kısacası, Altan’ın da belirttiği gibi kentsel yenilenme mekanlarına yönelik yerel yönetimler eliyle yürütülen çalışmalara yapılması gereken gerçek eleştiriler gündeme bu gürültü nedeniyle gelememekte böylece çarpık bir yenilenme çabası, bölgedeki tarihsel ve kültürel dokuya zarar vermeye devam etmektedir. Yine de bu noktadan hareketle eleştiriler ortaya koyan çevreler de yok değil. Bunların seslerinin artması gerekir. Sol jargon bazen bu noktaya yoğunlaşan eleştiriler de yapmaktadır ancak bunun dozunu fazla artırdığında solun tabiatına uygun düşmeyecek bir muhafazakarlığa doğru gidilmesi tehlikesi yüzünden bunu ısrarla yapamamaktadır (Altan,2012).

Kentsel yenilenme projelerinin, insaniliğinin kültüre ve tarihe, sanata ve sosyal hayatın pratik yönüne katkılarının tartışılmasının gerekliliği ortadadır. Türkiye’de buna yönelik

muhalefet aygıtlarının yeterli verimi ortaya koyamamaları daha çok bu çevrelerdeki öte yandan yerel yönetimlerde bulunan zihniyetlerin ideolojik bariyerlerine çarpmaktadır.

Örneğin, Taksim'deki gerekli yayalaştırma projesine “Taksim’de 1 Mayıs Mitingi yaptırmayacaklar” düşüncesi ile karşı koymak, ya da Türk toplum yapısının bir gereği olarak Taksim’de cami projesine karşı çıkmanın arka planında yenilenme önünde engelleyici, set ören bir “bariyerli zihniyet” ön plandadır. Bu zihniyetin nasıl bir bariyer örme mantığı ile çalıştığının örneğini Ekinci çalışmasında aktarmaktadır (Ekinci,1997).

Türkiye’de son yıllarda genelde kentsel değişim ya da özelde kentsel yenilenme çalışmalarının olumlu sonuçlar vermemesi ya da beklentilere tam anlamıyla karşılık vermemesinin iktidar nezdindeki nedeni de bu kanattan yapılan projelerin ehil olmayanların elinde müteahhit karı gözeten firmalara aceleyle ya da denetimsiz verilmesidir. Bunu besleyen “önce hizmet” sloganı da bu aceleyi ve denetimsizliği doğuran bir başka etkidir. Marksist jargonun aksine burada üretilen rant değil hizmettir ve rant üretimini hedeflemeyen bir anlayışın doğurduğu sorunlar olarak da bu projelere bakılabilir.

Çünkü rant üretiminin ya da mekanı rant için üretmenin rasyonel doğasında bu üretimi talep edilebilir bir estetik ve maliyetle de desteklemek vardır. Ki bu tarz bir üretimde bunlara çok da riayet ettiği söylenemez.

Örneğin, TOKİ’nin toplu konutlara inşa ettiği yapılara yönelik en önemli eleştiriler estetik duyarlılık yoksunluğu ya da malzeme kalitesindeki düşüklük mimari projelerindeki tek tiplilik ve kültürel dokuyla, tarihle uyumsuzluk, insani değerlerden yoksunluk olarak sıralanabilir.

TOKİ’nin bunları üretirken ranta dönüştürme çabalarının olduğunu düşünmek en azından kar elde etmenin rasyonel eylem biçimlerine ters davranışlar anlamına gelecek bu üretim eksiklerini açıklamayı zorlaştıracaktır.

Bu yüzden TOKİ'nin bu yapıları sadece hizmet, ihtiyaç karşılama ve bunu siyasal bir takım iktidar vaatlerini gerçekleştirme aracı olarak kullandığını söylemek daha doğru olacaktır; bu mekanları rant üretme araçları olarak değerlendirdiğini söylemek ise insafsız ve yanlış olacaktır.

Tophane'de sanat galerisi açanların, işletenlerin; butik otellerini, eğlence merkezlerini kültürel, siyasi, sosyal yaşam alışkanlıklarını bölgede yıllardır yaşayan halkın burnunun dibine sokanların gördükleri tepkilere rant kavgası demeleri ya da bunları irticacı reflekslere yorumlamaları söz konusu zihindeki ideolojik bariyerlere bir başka örnektir. Bu ideolojik bariyerler nedeniyle sağlıklı bir sosyolojik analiz yapmanın imkanları birer birer elden kaçmaktadır.

Beyoğlu bölgesi ve özelinde Tophane Semtini topyekun bir eğlence merkeziymiş gibi algılama ya da zihinsel kodlamayı bu şekilde yapma da son zamanlarda İstanbul Tophane semtinde yaşadığımız sorunları başlatan bir başka bakış açısıdır. Çünkü gerçekte ne Beyoğlu topyekun böyle bir yerdir ne de Tophane. Oraya eğlenmek için gelen insanların bölgeyi karaya çıkmış gemi tayfası açlığında ve zorbalığında düşündüklerini görmemiz ve bunlara yönelik semt sakinlerinin tepkisini anlamamız için bu bakış açısının doğurduğu bu sonucu doğru kaydetmek gerekiyor.

Gerçekte Beyoğlu bir eğlence merkezi midir? Veya sadece böyle midir? Böyle mi olmalıdır? Orada yaşanan bir hayat yok mudur? Öyleyse okul, sağlık sektörü, dini hayatın birçok önemli sembolleri olan kiliseler, havralar, camiler, tekkeler, dergahların merkezi olan Beyoğlu'na yönelik bu bakış açısının kaynağı nedir? Bu sorular hayati dereceden önemli sorulardır. Çünkü genelde Beyoğlu, özelde Tophane içindeki güncel mekan paylaşım sorunlarının arka planında bu soruların cevabı bulunmaktadır. Görüldüğü gibi Tophane'deki mekan paylaşım sorunu salt sınıfsal farklılıkların yarattığı çatışmalarla açıklanamaz. Bu sorunun temelinde kültürel, tarihi, düşünsel birçok etken birlikte rol oynamaktadır.

2.1.5. İstanbul ve Beyoğlu’ndaki Kentsel Dönüşüm ve Yenilenme Projelerinin Kentsel Alanı İnsansızlaştırması Süreci

Kentsel yenilenme projeleri kent mekanlarının çöküntü alanları haline gelmesini önleme adına önemli hamlelerdir. Bu yolla kentin yaşam alanlarının yaşanabilir özelliklere sahip olması sağlanmakta aynı zamanda bu yaşamın güvenle ve rahatlıkla sürdürülebilir özelliklere sahip olmasını da hedefler. Ancak bu yapılırken genellikle yenilenecek kentsel mekanın tüm birimlerine (ev, mahalle, sokak, dükkan, iş yerleri ve alt yapılar gibi) bu yenilenme uygulanmaktadır.

Oysa Jacobs’un dediği gibi “şehirlerin eski binalara ya da birimlere o kadar ihtiyacı vardır ki” bu ihtiyaç karşılandığında yenilenen kentsel mekanın soylulaştırılmasının da önüne geçilmiş olmaktadır.(Jacops,2011:208)

Çünkü, şehrin belli bir bölgesinde sadece yeni binalar varsa, orada bulunacak teşebbüsler ve sakinler de doğal olarak sadece bu inşaatların maliyetlerini karşılayabilecek olanlarla sınırlı kalır.

Yeni binaları kullanmanın yüksek maliyeti bu kentsel mekanlara da daima yeni seçkinleri sermaye sahiplerini çağıracağı için kentsel yenilenme projesi bu kentsel mekanda tam bir seçkinleştirme projesi olarak sonuçlanacaktır. Bu kentsel mekanın eski yoksulları da çareyi bu kentsel mekandan kaçmakta bulacaklardır. İstanbul Tophane’yi bekleyen sürecin bu olduğu ısrarla belirtilmektedir. Çünkü yanı başındaki Cihangir’in yeni geçmişi de tıpkı bu şekilde gerçekleşmiştir.

Jakobs; “mağaza zincirleri, lüks lokanta ve restoranlarla, banka şubeleri ile dolacak bu kentsel mekanın sakinleri de bu üretim yerlerinin maliyetlerini karşılayacak seçkin bir zümre olacaktır” diyor (Jacobs:2011,209).

Oysa ucuz lokantalar, kahvehaneler, bakkaliyeler ya da berber, terzi gibi yoksul kesimin tüketim alışkanlıklarına cevap verebilecek üretim tarzları korunursa ve ucuz kiraya

imkan veren eski binalar da makul bir miktarda bulundurulursa bu kentsel mekan sadece kent soylularının eline geçmez bu mekandaki kentsel paylaşım sorunu da doğal mecralardan çözüm bulacaktır (Jacobs,2011:210).

Kentsel mekanın yenilenmesi ve dönüştürülmesi projelerinde dikkat edilmeyen pekçok husus arasında mahallelerin, köşe başlarının, sokağa açılan pencerelerin, ve evlerin aslında son zamanlarda kentsel ayrışma mekanlarında bile olanca güvenlik önlemine ve teknolojik teçhizat düzeneğine rağmen sağlanamayan güvenlik sorunlarını halletmeleridir.

Jacobs'a göre sokağa açılan bir pencere bir mobese işlevi görmekte esnafın bir cadde ya da sokak üzerindeki güven veren etkisinin yerini hiçbir teknolojik cihazın alamayacağını eklemektedir. Buna göre büyük bloklar halinde tasarlanan binaların, oturdukları konumlarının, insansızlaştırılmış köşe başlarında ve geniş park alanlarında ne kadar ışıklandırma yapılırsa yapılsın güvenlik sorunlarının artarak devam edeceğini gösteren açıklamalarıyla Jacobs; "insanın gözüyle ve teniyle temas etmeyen kentsel yenilenme mekanlarının dramatik sonunun bu olacağı bir gerçektir"(Jacobs,2011:211)

İnsansızlaştırma sürecini de doğuran kentsel dönüşüm ve yenilenme projeleri insanları yapay ilişkiler ağına mahkum etmekle bırakmıyor çoğu zaman güvenli olduğu gerekçesiyle tercih edilen bu yeni kentsel mekanların ya da yenileştirilmiş kentsel alanların zamanla nasıl birer suç bölgesi haline geldiklerini de kitabında ABD'nin büyük şehirlerindeki bu tarz kentsel yapılanmaları anlattığı bölümde göstermektedir (Jacobs,2011:209).

Kentsel yenilenme mekanlarında yapılan düzenlemelerle ve özellikle tarihi sit alanlarında gerçekleştirilen yenilenme çalışmaları söz konusu kentsel mekanları görsel açıdan seyredilebilir, içinde dolaşılabilir hale getirmektedir.

Bunun turistik ilgiyi ve sektörünü canlandırdığı açıktır. Ancak bu durumun semtin aktüel yaşam bölgesi olduğunu unutturması ve bölge sakinleri üzerinde turistik bakış

açısının o mekanı sahipsiz bir müze algısıyla karşılanmasını beraberinde getiriyor. Turistik bakış, mekan üzerinde tek tasarruf yetkisinin kendisinde olduğunu dayatır bu algıyla. Bu durum, semt sakinlerinin de mekanı sahiplenme motivasyonunu oldukça düşürmektedir (Alver,2007).

Kentsel mekan yenilemesi sonrasında ortaya çıkan bu manzara, mekanın sanki insandan soyut, ilişkilerden bigane olduğunu hissettiriyor. Bu yönüyle kentsel yenilenme bu mekanlarda adeta “insansızlaştırma” sürecini de beraberinde getiriyor. Kentsel Yenilenme çalışmalarının yoğun olarak yapıldığı Sultanahmet etrafındaki tarihi sit alanlarında görülen durum bundan farklı değil.

Sadece turistik talebe açık ve salt gezme, görme, eğlenme ilişkileri ile çerçevesi örülmüş bu mekanın gündelik yaşam döngüsü geceleri oteller, eğlence yerleri, parklar dışında bu yerleri ziyaret eden ziyaretçiler ve onlara yönelik hizmet sektörü dışında bir talep görmemektedir. Hayat sanki geceleri buralardan çekiliyor gibi bir izlenim bırakmaktadır.

Tophane içlerinde bu durum bu ölçüde henüz ortaya çıkmasa da Şişhane, Kuledibi, Amerikan Pazarı, Salı Pazarı, Asmalı Mescit gibi Tophaneyi çevreleyen muhitlerde bu sürecin çoktandır başladığını ve yaşandığını artık görebilmekteyiz. Cihangir’de soylulaştırmaya dönüşen kentsel yenilenme sürecinin özellikle Şişhane, Tophane ve Tarlabası gibi muhitlerde “insansızlaştırma” süreci doğurduğu bir vakıdır artık.

Galataport gibi dev bir dönüşüm projesinin hedeflediği Galata etrafındaki Tophane semtini de içine alan kentsel dönüşüm yapılanmasının birkaç yıl içinde ortaya çıkartacağı kentsel mekan görüntüsü ise bu muhitlerde yaşanan hayat tarzlarının habercisi gibidir. Galataport Projesinin kapsamı ve içeriğinin tüm yönleriyle ortaya konması ve anlaşılması açısından sol-haber merkezinin çalışması oldukça açıklayıcıdır (Bkz. Ek:2).

İnsansızlaştırma sürecinin en önemli ivmesinin de bu proje olacağı şimdiden rahatlıkla öngörülebilmektedir. Beyoğlu, Galata, Tophane, Şişhane gibi kentsel mekanlardaki yenilenme çalışmalarının en belirgin sonuçları bunlar değildir sadece. Semtlerin iç kısımlarına kira maliyetlerini karşılayamadıkları için sızan ve ucuz kira ya da konut restorasyonları ile mahallelinin burnunun dibine butik oteller, eğlence yerleri, barlar ve türkü evlerini yansıtan süreç de semt içinde farklı hayat tarzı, anlayış ve düşünce çatışmalarının zeminini beslemektedir.

Sanıldığı gibi bir sınıf farklılaşmasının değil kültürel dinamiklerin temel neden olarak öne çıktığı bu çatışmanın üretebileceği gerilimlerin çeşitlerinin neler olabileceğini sosyal bilimcilerin şimdilerde çok net bir şekilde öngörebildiği söylenemez.

2.1.6. İstanbul'un Kentsel Çöküntü Alanlarının Yenilenmesi İle Doğan Yeni Problemler

Kentsel mekan ayrışmasını hızlandıran süreç, kentlerin özellikle kentsel çöküntü bölgeleri haline gelen semtlerinde; güvenlik, barınma sorunları, altyapı eksikliği, eğitim ve sağlık olanaklarından yararlanma mahrumiyeti, sosyal ve kültürel yaşamı zenginleştiren etkinliklerden ve çocukların güvenle oyun oynayabilecekleri park ve bahçe gibi mekanlardan yoksunluk gibi bir çok nedenle ayrılan insanların artık bu kentsel mekanlarda kalmayı düşünmemeleridir.

Bu nedenlerin sürüklediği süreç semtin eski sakinlerini yeni kentsel mekanlarda kent merkezinin gürültüsünden, güvenlik sorunlarından ve mahrumiyetlerinden uzaklaşma güdüsüyle harekete geçirmiştir. Bu süreçle birlikte ortaya çıkan yeni kentsel mekanlara talebi üreten kent planlamacıları bu durumu hem kentin yeniden yapılanması konusunda bir imkan olarak değerlendirmek hem de bundan mümkün olduğunca rant üretebilmenin yollarını da açtılar.

Bunlara paralel olarak üretilen yeni kentsel mekanların arzı için cazip fiyat kampanyalarını duyuran reklam stratejileri ile kentsel merkeze yönelik bir korkutma

harekatı da düzenlenmiş oldu. Buna göre kent merkezi suçun, ihlallerin, sorunların merkezidir.

Buralardan kaçmak ve sunulan yeni kentsel mekanlarda yaşama arzusunu kışkırtan kent merkezlerinin adeta dışlandığı bir süreç böylece hız kazanmakla kalmıyor kendisine uygun paranoyak kent sakinlerinin feodal kentsel yapıları andıran kale içi şehir yapılanmalarını çağrıştıran güvenli ve kent merkezindeki ilişki ağlarından kendini yalıtmış bir kentsel mekan üretimine de gerekli meşru zeminler oluşturulmaktadır.

Ancak bu sürecin bu şekilde hız kazanması İstanbul'un eski yerleşim yerlerini ve özellikle koca Sur İçi'ni bir kentsel çöküntü merkezi haline getirmekle kalmıyor aynı zamanda bu kentsel mekandaki sosyal kültürel ilişki ağlarını yoksullaştırma, suç bölgeleri haline getirmek gibi bir sonuçla da yüzleştiriyordu.

Bu tarz bir yüzleştirme denemesini yapan Özbay'ın ortaya koyduğu ve artık bir kentsel çöküntü bölgesi olan Küçük Pazar Semtine yönelik kentsel yoksulluk çalışması örnek bir çalışmadır (Özbay,2009). Bu çalışmada kentsel çöküntü bölgelerinde yaşayan kent yoksullarının kentsel dışlanmaya maruz kalmalarının dramı bir alan çalışması desteği ile betimlenmektedir.

Aynı şekilde, kent yoksullarının kentsel çöküntü bölgelerindeki dramlarının bir örneğini de Saybaşı, Tarlabası örneğinde göstermektedir (Saybaşı,2011:98-138). “Türkiye’de Yoksulluk Algısı” araştırması (Osmanoğlu,2010) ve Sultanbeyli’yi örneklem bölge olarak seçen Oğuz Işık ve M. Melih Pınarcıoğlu’nun “Nöbetleşe Yoksulluk”(2011) çalışmaları da yine hem kentsel yoksulluğa hem de yoksulluğun kentsel çöküntü mekanlarındaki dramına ayna tutmaktadır.

Eminönü, Aksaray, Topkapı, Taksim, Beyoğlu, Tophane, Kasımpaşa, Şişhane gibi Sur İçi İstanbul’unu oluşturan tarihsel ve kültürel dokusu zengin semtlerin başına gelen de budur. Bu semtlerden kopuşla birlikte buralarda oluşan boşluğu dışlanan yoksulların

doldurması ile bu semtlerdeki yeni sakinlerin bölgeyi kentsel çöküntü merkezi haline getirmesi birbirini besleyen bir karşılıklılık içinde bu süreci tamamlamıştır.

Ötkünç'ün sorduğu şu soru mekansal kümelenmelerin kentsel yenilenme süreçleri ve soylulaştırmaya etkisini göstermesi açısından anlamlıdır: Benzer işi yapan grupların kümelenmesi, aynı iş ve yaşam alanlarını paylaşması tarihsel açıdan yeni bir olgu değilken neden günümüzde yaratıcı sınıflar ve yaratıcı kümeler bu derece ön planda yer almaya ve yüceltmeye başlamıştır? (Ötkünç ve Coşkun,2012). Bu sorunun cevabı günümüzde Galata, Beyoğlu çevresinde mekânsal kümelenme adı verilen bazı oluşumların varlığını ve bunların varlığı ile bölgedeki kentsel yenilenme süreci arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır.

Buna göre yaratıcı sınıfların ve kümelerin varlığını bazı kentsel mekanların yeniden üretilip pazarlanmasında fonksiyonel bulan neo-liberalist kent yönetimleri ve mekan üreticileri kentsel mekan yenilenmesinin dinamikleri olan bu sınıfları bu mekanlara yerleşme isteğine doğru kışkırtmaktadır.

Böylece kültürel ve turizm gelirleri açısından kent imajı ve kalkınması anlamında işlevsel olan bu yaratıcı sınıfların bu eski mekanlarda oluşturdukları kümelenmelerle semtteki mekanların cazibesi artırılmış olup orta ve üst sınıflarının bu kentsel çöküntü merkezlerine yeniden taşınmasını cazip hale getirmektedir. Böylece Galata, Beyoğlu ve dolaylı olarak Tophane semtlerinde seçkinleştirme: Soylulaştırma (Mutenalaştırma) faaliyetinin kusursuz bir şekilde gerçekleşmesi için gerekli imkanlar oluşturulmaktadır.

Dünyadaki tüm mutenalaştırma süreçlerinin bu şekilde gerçekleştiği sosyal bilimsel bir gerçekliktir. Bu noktada semt sakinleri açısından semtteki galerilerin ve sanatçı sınıfının varlığı sonradan gelebilecek soylulaştırmanın Truva Atları olarak görülmektedir, ya da bu şekilde görülmekte haklı mıdır? Sorusu dikkat çekicidir.

Sur İçi İstanbul'unu boşaltan eski semt sakinlerinin, yeni üretilmiş kentsel mekanlara rağbeti ile boşalan eski muhitler, sokaklar, evler, mahalleler ve ahşap evler; zamanla

bakımsızlıktan ve onları sahiplenen yeni sakinlerinin yoksunluklarına paralel olarak ihmal etmelerinden dolayı da bu semtlerde sadece fiziksel olarak değil sosyal ve kültürel olarak da gözlemlenebilecek bir çöküntü görüntüsü oluşturmuşlardır.

Ancak bölgeye yönelik 10 yılı aşkın süredir devam eden ve edecek olan kentsel yenilenme projeleri ile birlikte ve bunu izleyeceği düşünülen devasa kentsel değişim/dönüşüm projeleriyle bu sürecin sona ermesi beklenmektedir.

Bugün bunun işaretleri de artık belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Sürecin bu şekilde dönüşmesi ile Beyoğlu Bölgesinin bu sefer Cihangir de olduğu gibi bu sefer yeni birtakım sorunların merkezi olacağı öngörüsü şimdiden bu bölgede mekan paylaşımına yönelik sorunları da hızlandırmaktadır.

Cihangir’de olduğu gibi bu kentsel yenilenme projeleriyle ve Galataport dönüşüm projesi birlikte bölgenin değerini ve cazibesini artıracığından bu değer ve cazibenin kentin seçkinlerince paylaşılmasının, talan edilmesinin korkuları sosyal bilimcilere semtin mutenalaştırılması ya da soylulaştırılması sürecini yaşayacağı öngörüsünü yaptırıyor (Bkz. Ek:2).

Bugün bu bölgedeki semtlerde var olan mekan paylaşım sorunlarının dinamiğini de bir miktar da olsa bu öngörünün haklılığı oluşturuyor. Yalnız semtteki bu mekan paylaşım sorununun arkasında sadece bu nedeni belirlemek fazla aceleci ve indi bir yaklaşımdır. Çünkü bölgenin tarihsel süreçle beraberinde getirdiği ve yüklendiği misyon, vizyon, alışkanlıklar ya da başka birtakım özelliklerin varlığı bu yaklaşımda fazla ısrarcı olmamız gerektiğini hatırlatıyor.

Bunların neler olduğuna tezimizin ilerleyen bölümlerinde değinilecektir. Ayrıca kentin çöküntü alanlarının yenilenmesi süreci her zaman sosyal bilimcilerin öngördüğü gibi bir takım olumsuz sonuçlar doğurmayabiliyor. Örneğin; Abay’ın İstanbul Fatih İlçesine bağlı “Kadınlar Pazarı” Semtine ilişkin alan çalışması yer yer bu tarz sonuçları öngören çalışmaları yanlışlar mahiyettedir (Abay,2006).

Bu durum, Tophane Semtindeki kentsel yenilenme uygulamalarının doğuracağı muhtemel sonuçları önceden haber veren öngörülere temkinli yaklaşmak gerektiğinin de uyarıcısı aynı zamanda.

Şimdiden bölgede yerleşik halde bulunan semt sakinlerinin ve buralara gelenlerin sosyolojik panoramasının; etnik, dinsel, kültürel, cinsel ve ekonomik temelli farklılıklarının doğurduğu/doğuracağı sorunları hatırlatmak söz konusu yaklaşımın aceleci ve indi olacağını göstermesi açısından yeterli olacaktır.

Bununla birlikte yaşam anlayışı ve tarzı açısından, semtteki yerleşik davranış normları ve kalıplarının semte yönelik ilgiye ya da yeni yönelen yeni sakinlere göstermeleri muhtemel tepkilerin arka planını oluşturduğunu da söylemek de buna eklenebilir.

2.1.7. Kentsel Mekanın Paylaşılmasında Ve Kimliklerin Korunabilmesinde Ayrışmanın Önemi

Kentsel mekanın değişik etnik, dinsel, ideolojik veya kültürel kimlikler tarafından paylaşılmasında en kolay yol aralarında belirgin engeller, sınırlar ve geçişkenliği sınırlandıracak ve de bunun denetlenmesini sağlayacak mekanizmalar oluşturmaktır. Tarih boyunca yönetimler bunu sağlamak için söz konusu farklı kimliklere sahip insanları surlar içinde birbirlerinden korunacakları yapılarla ayrıştırarak bu sorunu halletmeye çalışmışlardır. Osmanlı İstanbul'u ve Türkiye Cumhuriyetinin ilk 25 yılı için bu konuda benzer siyaset biçimleriyle kentsel yapılanmaların gerçekleştiği görülmektedir.

Bu sayede kimliklerin ait oldukları kültürel zemini korumaları; dil, inanç, ideolojik tercihler, gelenek, görenek ve adetlerini kuşaktan kuşağa aktarma imkanı buldukları söylenebilir.

Keyder'e göre İstanbul, her zaman geleneklerin birbirine karışmadan yaşadığı ve bir arada var olduğu bir dinler ve diller mozaiği olmuştur. Müslümanlar, Rumlar, Yahudiler

ve Ermeniler yan yana yaşamış, ama hemen hemen hiçbir zaman birbirlerinden kız alıp vermemişlerdi; farklı cemaatlerin seçkinleriyle Osmanlı iktidarının karşılıklı sessiz bir anlaşması sonucunda, dini ve kültürel hayatlar korporatif denebilecek bir bölümlenmeye uğruyordu. Şehrin nüfusu, farklı ırklardan, çeşitli milliyetlerden, değişik dillerden, birbirlerinden kolayca ayrılabilen kılıklardan ve çatışma içindeki inançlardan oluşan şaşırtıcı bir mozaik sunuyor. Bu hiç kuşkusuz şehrin insan manzarası denebilecek yanını benzersiz biçimde ilginç kılıyordu ama katıksız toplum kaynaşmasını, ortak bir toplumsal hayatın gelişmesini de olanaksız kılıyordu (Keyder,2009:11).

Osmanlı İstanbul'unun hem coğrafi hem de demografik bakımdan bölünmüş bir şehir olduğunu ifade eden Keyder'in anlattığı bu tabloda kısacası Osmanlı yönetimi, etnik grupları birbirinden ayrı tutmakta, iç hiyerarşilerini muhafaza etmekte ve saraya karşı sorumlu kılmakta genellikle başarılı yollar bulmuştu. Millet sistemi içinde bunu başarıyla uygulayan Osmanlı Yönetimi gelişen küreselleşme dünyası karşısında gücünü yitiren bir merkezi iktidar altında eski üstten tavırlı etnik korporatizmini sürdürmekte zorlanmıştı (Keyder,2009:12).

Küreselleşmenin gerektirdiği demografik ve coğrafi bütünlüğe aykırı bu durum kurulan yeni cumhuriyetin önündeki en büyük engel durumundaydı. Ancak yine de Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş temellerini imleyen etnik Türk vurgusu sadra şifa vermekten uzaktı. Çünkü ulus devletin kuruluşunun İstanbul için yeni koruyucu sınırlar çizmesi yeni bir engel oluşturmuştur. Çünkü küresel olanı yerel olana içselleştiren ulus düşüncesi bu durumun nedeniydi.

Kemalizm'in doruk noktasını oluşturan 1923-1950 yılları arası dönem, İstanbul'a Ankara'daki seçkinlerin milliyetçi projesini dayatıyordu. Bu durum Osmanlı İstanbul'unun son yüzyılından farklı bir demografik yapı ortaya çıkartıyordu. Çünkü Müslüman ve Türk kimliğinin rengini verdiği bir ulus devlet idealine karşı Osmanlı İstanbul'unda Hıristiyan nüfus 1890'lı yıllara kadar çoğunlukta idi. 1914' te ancak Müslüman nüfus %55'leri bulmuştur (Keyder,2009:13).

Kemalizm'in ulus devlet projeleri eliyle Hıristiyan nüfusun 1914'te 450 bin olan sayısı 1927'de 240 bine; 6-7 Eylül ve mübadelelerle birlikte 1980'lerde 2 binin altına inmiştir. Böylece "Türkiye nüfusunun %99'u Müslümandır." özdeyişi gerçekleşmiş oluyordu (Keyder,2009:18-19). Osmanlı'da kimliklerin birbirlerinden ayrılması ve birbirleriyle bütünleşmesinin önünde surlara, yasaklara, düzenlemelere dayalı engeller vardı, Kemalizmin ise ulus devlet kurma düşüncesi ile farklılıkları yok etme herkesi tek bir kimlik çatısı altında toplamaya yönelik siyaseti vardı.

Ancak her iki dönemde de küreselleşen dünyanın gerekliliklerini yerine getirecek bir yapı söz konusu değildir. Bu yüzden 1980'ler sonrasındaki çoğulcu, katılımcı, farklı kimlik ve kültürlere yönelik barışçıl siyaset tarzı aslında her iki dönemin küreselleşme önündeki engellerine son verme hedefi ve kaygısının rolü vardır.

Çünkü eski halleriyle ne kimlikleri birbirlerinden uzaklaştırmayla ya da kimlikleri birbirlerine benzeştirmeye küreselleşen dünyada tutunmak mümkün görülüyordu,

Modernizmin insanları büyük kentlerde bir araya getiren gerekliliklerden dolayı ve kentsel mekanda bu farklı kimliklerin ister istemez birbirleriyle temasını gerektiren üretim tüketim ilişkilerinin organize edilen yapısından dolayı bu tarz yönetsel anlayışlar artık işlevsel olamamaktadır.

Böylece bu yeni kentsel üretim tarzının temelinde şekillenen yeni kentsel imar planlamaları kimliklerin farklılıklarını korumasını zorlaştırmış dünyanın her tarafında her kültürü tek kültüre dönüştüren bir kitle kültürü doğmuştur. Ortak üretim ve tüketim alışkanlıklarının kazandırıldığı bu süreç sonunda küreselleşme ile at başı giden bir kitle kültürü küresel kapitalizmin kar, tüketim güdüsüne hizmet eden bir araca dönüşmüştür.

Bunun etkilerini, sadece ekonomide değil siyasette, sanatta, mimaride kısaca her alanda görebilmekteyiz. Liberalizmin birey üretme hedefi aynı zamanda kapitalizme yağlı bir müşteri kazandırma amacıyla örtüşüyor burada. Bu yüzden cemaatinden, kültürel kodlarından kurtulmuş bir birey gibisi yoktur. Kendi kararlarını alabilen, yatırım,

tüketim, harcama yapabilen bir birey kapitalizmin sermaye döngüsüne en iyi taşeronluk yapacak bir araçtır.

Bu yüzden modernizmin bireyselleştirme mantığı aslında yeni üretim-tüketim paradigmasına hizmet eder. Bu mantığın geçerli olduğu dünyada birey kutsanmıştır. Kentlileşme kimliği kazandığında ve elinde bir kredi kartı olduğunda bireyin artık küresel rant ağına düşen bir sinekten farkı yoktur.

Üretim tüketim ilişkilerinin evrensel bir ortak ihtiyaç, tercih belirlenimiyle yürüdüğü bu süreçte farklı kimliklerin elbette ki surlar içinde birbirlerinden koruyabilecekleri bir kendine özgümlükleri de kalmamaktadır.

Bunun doğal sonucu olarak da kentleşme, kentlileşme hız kazanmış, kentli bir kimlik giderek tüm farklılıkların ve aidiyetlerin üstüne çıkarak kimlikleri domine eden bir hüviyete kavuşmuştur. Bu yüzden kent ve kentli olgusu çok önemlidir modern kapitalist dünyada. Kültürel kimlikler içinde kendisini koruyan bir zırha sahip birey surlar içinde yalıtılmış ve kendisi gibi olanlarla bunu yaşarsa ele geçirilmesi imkansızdır.

Bireyin ele geçirilmesi kalenin fethedilmesine bağlıdır. Kaleler fethedilir surlar yıkılırsa bireyi koruyan tüm mekanizmalar da birer birer düşecektir. Kentli olmanın beraberinde getirdiği davranış alışkanlıklarının ve dünyanın tüm kent merkezlerinde AVM'lerin kentli nüfuslar açısından benimsenmesi sonucunun ilk adımları böylece sanayileşme ve onun uzantısı olan kentlere akınla daha iyi anlaşılabilir.

Yalnız, kentlilik kültürünü tam anlamıyla benimsememiş kentte yaşayan kalabalık bir kesimin de bir yandan kente adapte olma çabaları ve buna dair bir istekleri olsa da aynı kesimde tersinden bu değişime karşı bir direnç ve aynı zamanda kültürel aidiyetlerine karşı bir bağlılık Muhafazakarlık şeklinde kendini göstermektedir.

Tophane semtinin kozmopolit sakinlerinde Sulu kule örneğinde yaşanan mutenalaştırma süreci ve romanların kültürel özgünlüklerine yönelik kentsel dönüşüm hamlelerinin

aynısının semt üzerinde bir tehdit gibi algılanması bu direnci giderek kentsel yenilenme veya dönüşüm hamlelerine karşı güçlendiriyor.

Sanat galerilerine ya da Tophane semtindeki butik oteller ya da açılan barlara karşı semt ahalisinin reaksiyonlarını biraz da bu noktadan yorumlamakta fayda vardır. Yoksa semt olarak Tophane'nin farklı kimliklerle ortak bir yaşama açık tarihsel tecrübesi çok eskilere götürülebilir ki semtteki son reaksiyonların farklılıklara tahammülsüzlükle açıklanabilmesi söz konusu olamaz. Çünkü halihazırda Tophane semtinin sakinlerini Doğu, Karadeniz ve Trakya bölgesinden Müslüman, Gayrı Müslim inanişına sahip pek çok dinsel, kültürel kimlik oluşturmaktadır.

Kürt'ü, Laz'ı, Arap'ı, Çerkez'i, Roman'ı, Rum'u ve Ermeni'si hepsi bir arada semtte Osmanlının son zamanlarından bu yana birlikte yaşama kültürünü bir şekilde edinmiş bir şekilde yaşamaktadırlar. Ancak bu bir aradalık temasın ayrışmayı göz ardı ettiği bir birliktelik değil semtte öteden beri oturmuş semtin normlar sisteminin, sözlü kurallarının ki semt sakinlerinin argo tabiriyle rajon adını verdiği bir dizi kabullerle başarmaktadır.

Sanıldığı gibi bu bir aradalık bu farklı kimliklerin birbirleriyle sınırsız, hesapsız bir iletişimin varlığıyla sağlanmamakta görünmez sınırlar, duvarlar yoluyla korunmaktadır. Bu görünmez sınırlar, duvarlar semt sakinleri için geçmişin feodal kalelerinin surları işlevini görmektedir.

Gündelik hayatın akışı içinde sadece alışverişle birbirleriyle temas eden bu farklı kimliklerin çok küçük bir yerleşim alanını büyük bir barışla yıllardır koruyabilmelerini sağlayanda bu görünmeyen sınırlar, duvarlardır. Söz gelimi, oturdukları kahvehanelerin, kurdukları derneklerin, oturdukları apartmanların ve mahallelerin birbirleriyle teması engelleyen yönleri birbirleriyle paylaştıkları eylemlerin farklılığı örnek olarak verilebilir.

Örneğin, tüm bir semt boyunca en az beş farklı dille iletişim olduğu vakidir. Araplar, Arapça; Roman'lar Romence; Kürtler Kürtçe iletişimi kendi aralarında oldukça rahat bir şekilde kullanabilmektedir. Söz konusu farklı kimliklerin düğünleri, cenazeleri, mevlitleri hep farklı bir formasyona sahiptir. Bu formasyonu tüm farklılığıyla ortaya koyarken hiçbir kültürel, etnik kimlik herhangi bir kompleks ya da kaygı duymamaktadır.

Romanların mevlitleri, düğünleri oldukça renkli ve bir o kadar da farklıdır. Semt çocuklarının oynadıkları alanlar bile paylaşılmaktadır. Ama ilginç olan hiçbir grubun oyun alanı, düğün yapma tarzı, konuştuğu dil yüzünden rahatsız edilmemesi. Bu durum yıllardır vardır ve bunu sağlayan mekanizmaların elle tutulur gözle görülür somut bir karşılığı yok.

Suni duvarlar, sınırlarla ya da adına "Rajon" denilen ve semt insanlarınca kabullenmiş bir tarz töre kabul edilen kurallar dizisidir bunu mümkün kılan. Aslında bu semtte farklılıkların bir arada yaşadığı bir tecrübeden ziyade bir arada olmadan da bir arada yaşamanın Osmanlıdan devralınan tecrübesinin Bu durum hayat bulmasıdır.

Kimsenin kimseye ilişmediği, farklılıklarını kabullenerek ve ilginç sınır çizmeler marifetiyle de her kültürün kendi kültürel özgünlüğünü koruyabilme becerisi ortaya koyması da bundandır. Bu durumu bozan ve mekansal paylaşımı zorlaştıran aslında devlet kurumlarının eğitim, sağlık hizmetiyle orada bulunan organizasyonlarının bu farklılıkları dikkate almadan herkese aynı müfredatla ve aynı süreçle hizmet vermeye çalışmasıdır.

Okul okumak, kariyer planlaması, statü endişesi gibi modern kaygıların yanına yaklaşmamış, yaklaşamayacak olan romanlara ve semtteki diğer bazı etnik unsurlara dayatılan zorunlu eğitim anlayışı bu türdendir.

8 yıllık kesintisiz eğitimin adeta bazıları için bir işkenceye döndüğü bu anlayış aynı zamanda herkesi tek tipleştirilen içeriğiyle semtin karakterine rajon'una ters düşen uygulamalar da barındırıyor.

Denilebilir ki semt sakinlerinin semtte yıllardır başarıyla sergilediği kentsel paylaşım becerisine ayak uyduramayanların başında devlet kurumları geliyor.

2.1.8. Tophane'deki Kentsel Yenilenme Süreci bir Gentrification (Mutenalaştırılma) Örneği midir?

İstanbul genelinde yaşanan gentrification'u üç dalga halinde sınıflandıran Öğmen'e göre Birinci gentrification dalgası boğaz kıyısında 1970'lerden itibaren Kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy'de gerçekleşti: İkinci gentrification dalgası, Beyoğlu (Pera), Cihangir, Asmalımescit Tünel Bölgesi ve Galata'da yaşandı; Üçüncü dalgada ise gentrification, 1990'larda kentin en yoksul bölgelerine, Haliç'in Balat ve Fener mahallelerine sıçradı (Öğmen,2012:53).

Özellikle gentrification olarak nitelenen dalgada tezimizin örneklem bölgesi olan Tophane Senti de bulunmaktadır. Ancak Tophane'deki kentsel yenilenme sürecinin Cihangir ya da Fener, Balat Semtleri açısından sonuçlandığı artık açıkça görülen bir gentrification sürecinin bir örneği olduğu tartışmalıdır.

Elbetteki bu sürecin semti kaçınılmaz bir biçimde gentrification'a yani mutenalaştırmaya doğru sürüklediği açıktır. Ancak salt yenilenme projeleriyle ve uygulamalarıyla bu sürecin mutenalaştırmayla sonuçlandığı düşüncesi aceleci bir düşüncedir. Çünkü yenilenme projeleri dışında Semtin geleceği üzerinde bir heyula gibi dolaşan Galataport gibi devasa bir kentsel değişim/dönüşüm projesinin etkisi gözardı edilmektedir.

Semtin hali hazırdaki sakinleri açısından yenilenme projeleri ile birlikte sanat galerileri ya da butik otellerin akınına uğrayan semt mekanlarının mutenalaştırılması mümkün

değil bunu ancak Galataport Projesinin yapabileceğini vurgulamaktalar. Bu yüzden Semtin mutenalaştırılmasına yönelik adımların etkisi ele alındığında araştırmacıların Batı’da yaşanan süreçleri aynısıyla vaki olacakmış gibi algılamalarının etkisi açıkça görülüyor.

Tophane’deki var olduğuna inandığı Mutenalaştırma (Soylulaştırma:Gentrification) sürecini anlatırken Karaca, bu duruma işaret etmektedir ve aynı zamanda bu süreci anlamak isteyenlerin sıklıkla yaptığı bir hataya, genellemeye dikkatleri çekmektedir:

“Az miktarda ekonomik, çok miktarda kültürel sermayeyle donanmış sanatçılar ve küçük bütçeli sanat organizasyonları tekrar tekrar, temel özelliği az yatırım yapılmış olmak olan mahallelere gider. Söz konusu bölgede "sahne" bir defa kuruldu mu bu sefer mutenalaştırma mekanizması işlemeye başlar: Restoranlar, kafeler, butikler sanatın peşine takılır. Şehrin bir zamanlar "sorunlu" olan bir bölgesi dikkat çekmeye başlar ve "kentsel dönüşüm"e tabi olur. Sahneye spekülâtörler, müteahhitler ve yatırımcılar çıkar, sanatsal cazibeyi söz konusu mahallede yükselen kiralara, artan yaşam standartlarına dönüştürürler. Sanatçılar ve sanat organizasyonları, ayrıca o mahallede uzun yıllardır yaşayan sakinler, artık bu yeni standartları karşılayamazlar ve aynı döngüyü sıfırdan başlatmak üzere mahalleyi terk edip başka yere taşınmak zorunda kalırlar. Mutenalaştırma sürecini -ve sanat dünyasının bunda oynadığı hayati rolü- anlamak, şayet kendimizi bu yıkımın arkasındaki güçlerle aynı saflarda bulmak istemiyorsak kritik bir önem taşıyor. Tophane sakinlerinin saldırıları haklı bulduğu anlamına gelmese de sanat mekânlarıyla mahalle sakinleri arasındaki iletişimin koptuğunu ya da en azından eskiden varsayıldığı gibi güçlü olmadığını açık ve net bir şekilde gösteriyor”(Karaca, 2011).

Görüldüğü gibi Tophane Semtindeki kentsel yenilenme dinamiklerinin ortaya çıkardığı düşünülen mutenalaştırma süreci bildik tüm kalıplar ve önyargılarla anlaşılmaya çalışılıyor. Bu önyargılar arasında semt sakinlerinin çabalarının ve sanatçıların varlığının bu sürecin hızlanmasına etkisi fazlasıyla göz ardı edilmektedir.

Fakat mutenalaştırma dinamikleri, tekil sanatçıların ve sanat mekânlarının, sakini oldukları mahalledeki diğer sakinlerle iyi ilişkiler yeşertme çabalarını aşar; zira tam da onların orada bulunuşları zaten mutenalaştırma sürecine katkıda bulunur.

Karaca'ya göre yapılması gereken Kentsel geliştirme girişimlerine karşı güçlü yerel dayanışma ağlarının kurulmasıdır; Bu, Tophane'nin o kompleks toplumsal kompozisyonunda mümkün olabilir de olmayabilir de; ancak mutenalaştırmaya karşı ciddi bir mücadele verilecekse bu yolda adımlar atılmalıdır.

Tophane saldırısı illa ki, mutenalaştırma süreçlerinin temel özelliği olan insanları mülksüzleştirme ve evlerinden etme meselesiyle açıklanamasa da ve yaşam biçimlerinin çeşitliliğinin ve mahallenin toplumsal-ekonomik kompozisyonunun değişiminin göz önünde bulundurulması gerekse de, yine de mutenalaştırma sorunsalının İstanbul sanat dünyasında çalışanlar nezdinde daha yaygın bir biçimde tartışılmasını sağlamıştır. Bu tartışmalar, Karaca'ya göre, Tophane'deki komşular arasında, mutenalaştırmaya direnmek için ihtiyaçları olan türden bir dayanışmayı yeşertebilir. Zira hepsi, farklı biçimler olsa da aynı güvencesizliği paylaşıyorlar aslında (Karaca,2011).

Ahıska, “Ne mutenalaştırma kuramları ne de Tophane "halk"ının muhafazakarlığına ya da direnişine dair kolayca kaçan varsayımlar kendi başlarına açıklayıcı olabilir.” Diyor ve Toplumsal coğrafyacı Jean-François Pérouse'nin eleştirisi olan sözlerini de bu düşüncelerini temellendirmede kullanıyor:

“ yanılıcı bir birleşmiş mahalle miti olsa da, bölge, nüfusu bakımından son derece heterojen ve de eski, katmanlı ve karmaşık bir tarihe sahiptir. Sanat galerilerine yapılan saldırılar hakkında herhangi bir yorum yapmadan önce bu tarihi kavramak gerekir” (Ahıska,2011).

2.2.Tophane Semtinde Kentsel Mekanın Paylaşılması

Tophane Semtinde mekanın farklı dinsel, etnik, cinsel ya da sınıfsal kimlikler tarafından paylaşılmasında ana saikin ne olduğunun belirlenmeye çalışıldığı bu bölümde semtin sosyal, kültürel ve ekonomik dokusunu oluşturan ana öğelerin belirlenmesi gerekmektedir.

Bu belirleme yapılırken semtin, mekânsal birimlerini oluşturan sokaklarının, mahallelerinin özellikleri saptanmaya çalışılmaktadır. Böylece semtin ana panoraması ortaya çıkartılmakta semtin ana kullanım mekanları ortak ve ayrışma mekanları olarak değerlendirilme imkanı elde edilmektedir.

Buna ek olarak özellikle semt içerisindeki etkin ve aktif STK'ların, dernek, vakıf tarzı organizasyonların semtteki mekan ayrışması ve paylaşımına etkileri görülmeye çalışılmaktadır.

2.2.1.Tophane Semtinin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Panoraması

Tophane, İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde, boğaz kıyısında bir semttir. Osmanlı döneminde İstanbul'un en eski sanayi bölgesidir. Avrupa yakasında, Boğazın Haliç le bulunduğu yerde, Karaköy-Fındıklı arasındadır. Fatih Sultan Mehmet zamanında kurulan daha sonraları Kanuni Sultan Süleyman ve III. Selim dönemlerinde geliştirilen ünlü top dökümhanesi dolayısıyla semte Tophane ismi verilmiştir (Tunç,2004:12).

İstanbul'un Türkler tarafından fethinden önce Tophane Senti'nin Galata'nın Ceneviz surlarının hemen dışındaki bir yer olarak, oturulmayan kırlık ve bahçelik bir bölge olduğu bazı kaynaklarda ifade edilirken kimi yazarlara göre de burası bir ormanlıktı. Bizans devrinde semt adının "Metopon" olduğu kabul edilirken, daha yeni araştırmalar, yerinin güzel görünümünden dolayı "Gümüş Şehir" (Argyropolis) olduğu tezini ortaya atmıştır (Tunç,2004:11).

Bizans'ta burada çok eski bir Apollon Mabedi bulunduğu gibi, daha sonra Türklerin yaptıracağı kışlanın yerinde de, St. Irene veya Hadrien ve Natalie Kilise'sinin olduğu söylenmektedir. Tophâne binaları ve kışlası 1955 – 1956 da yıktırıldıktan sonra Nusretiye Camii karşısına isabet eden bir yerde bir Bizans Kilisesi'ne ait olmasına ihtimal verilebilecek bazı temel izleri ve tuğla duvar parçalarının ortaya çıktığı görülmüştür (Tunç,2004:12).

Galata'nın devamı şeklinde nitelenen semtin Venedik ve Cenevizlilere ev sahipliği yapan yönünün yanı sıra dönem dönem kentsel değişim uygulamalarına maruz kaldığı bilinmektedir. Afetler, yangınlar, depremlerle birlikte pek çok kez dönüşüm ve yenilenme anlamında kentsel değişim uygulamalarına maruz kalan Galata Bölgesi'nin devamı niteliğindeki Tophane Semti, Cumhuriyet Dönemi dışında Galata'ya ya da karşı yaka anlamındaki Pera'ya dahil kabul edilmemiş dışı ya da devamı olarak bilinmiştir.

Kaya'ya göre, semtin bu şekilde bilinmesinin ya da tanımlanmasının Müslüman yoğunluğuna sahip bir semt olması ile ilgili olması muhtemeldir. Semtin Müslüman veya Muhafazakar kimliğe sahip olmasını da tarihçiler ekseriyetle Kasımpaşa'da kurulan tersanelerin ve Tophane'deki top döküm merkezinin kurulmasıyla beraber Müslüman ahalinin semte yerleşmesi ve dergah, tekke yoğunluğunun artmasıyla açıklarlar (Kaya,2010:101).

Semt sakinlerinin bugünkü Muhafazakarlığının ya da semtin Müslüman semti olarak algılanmasının tarihsel arka planında Mevlevi ve Kadiri Dergahlarının, Kabataş Tekkesinin yüzyıllarca semtteki varlığının etkisi rol oynamıştır. Bu tekke ve Dergahların sayısının yoğunluğu Fatih'in İstanbul'u Bizans zamanında olduğu gibi bir dini merkez haline getirme çabası ile ilişkilendirenler vardır.

Bunlara göre Fatih, bir yandan Pera'yı Hıristiyanlığın merkezi haline getirmeye çalışırken bir yandan da bu bölgeyi Müslümanlarla kuşatmak kuşattığı bu semtlerde de İslam dokusunu koruma gibi bir amaç taşımıştır. Bu yüzden dergahlar, tekkeler semtteki Müslüman unsur için hem koruyucu bir kalkan Pera için de kuşatıcı bir sur işlevi görmektedir (Kaya,2010:100-101).

Tophane Binası olan Tophane-i Amire, Fatih Sultan Mehmet zamanında top dökümü için inşa edilmiştir. Bu top döküm binasının askerleri için yapılan Tophane Kışlası ise bugün yoktur. 1823'de Firuzağa Yangınında kışlalar yanmış, sonra yenilenmiştir. Bu yenileme sırasında Nusretiye Camisi de yapılmıştır. Tophane'deki eski askeri yapılardan en son ortadan kalkan, 1958'de yol genişletmesi nedeniyle, eski müşirlik binası ve Salı

Pazarı'na dek uzanan sanayi kışlasıdır. Kışlalar sahasında bugün sadece 1848 tarihli saat kulesi ve Mecidiye Kasrı (1848-1849) kalmıştır (Kaya,2010:100-103).

Tophane nüfusu önceleri çoğunlukla Rumlardan ve Ermenilerden oluşurken, yüzyılın başından itibaren limanda ve sanayi tesislerinde hamal olarak çalışmak için Anadolu'dan gelen Müslümanlar 6-7 Eylül Olayları sonrasındaki istimlâk hareketleri neticesinde semtte çoğunluk haline gelmişlerdir.

Nüfus, özellikle Siirt'in İkizbağlar (Tom) ve Bağtepe (Halenze) gibi köylerden gelen Araplarla artmış, ayrıca bu nüfusa Bitlis, Erzincan, Erzurum gibi illerden gelen göçmenler de katılmıştır. Semt halkı genel olarak Muhafazakar eğilimlidir.

Tophane binası bugün Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Kültür Merkezi olarak kullanılmaktadır. Her yıl mart ayının ilk haftası okulun kuruluş yıldönümü kutlamaları çerçevesinde geleneksel kıyafet balosuna da ev sahipliğı yapmaktadır. şu anda da nargilecileri ve Amerikan pazarıyla her gün birçok kişinin buraya uğramasını sağlamaktadır (Aral,2010).

İstanbul'un tarihi semtlerinden biri olan Tophane, adını Fatih'in top dökümü için inşa ettiğı Tophane-i Amire binasından almıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar Ermeni, Rum ve Levanten azınlığın yaşadığı bir semtken, özellikle Siirt ve Bitlis'ten limanda hamallık yapmak üzere gelenlerin artmasıyla bambaşka bir sosyolojiye doğru evrilmeye başladı. Bu evrim, 6-7 Eylül olaylarında doruk noktasına ulaştı ve azınlıklar evlerini terk edip kaçarken, Tophane özellikle Siirt'in Halenze köyünden gelen Arapların söz sahibi olduğu bir semte dönüştü. Siirtlileri az da olsa Bitlisliler, Erzincanlılar ve Erzurumlular izledi (Aral,2010).

Semtteki Romanların varlığı da Fatih zamanına kadar geri götürülebilir. Azınlıkların gitmesiyle, semt muhafazakâr bir profile sahip oldu. Bunda Arap nüfusun İslam'a bakışının yanı sıra, semtteki Kadiri Tekkesi'nin varlığı ve daha sonra diğer başka tarikatların örgütlenmesi de rol oynadı.

Tophane'deki Siirtli popülasyonu hakkında da konuşan Aral, kendisiyle yapılan söyleşide Siirtlilerin Tophane'deki varlıklarını ve yoğunluğunu açıklıyor:

“Tophane, Siirtliler için eski bir yerleşim yeri. Anadolu'dan göç başladığı zaman Siirtliler ağırlıktaymış. 1890'ların sonunda Arap ve Kürt hamallar gelmiş Tophane'ye. Daha önce hamallık Ermenilerin elindeymiş. Sonra çatışmalar çıkıyor, Ermeni sorunu tırmanınca Ermeni hamalların bir kısmı öldürülüyor. Daha sonra da hamallık piyasası Arapların ve Kürtlerin eline geçiyor. Siirtliler ve Bitlisliler yoğun olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında Tophane'ye yerleşmeye başlıyor. Bu dönemde Tophane'ye Siirt ve Bitlis'ten yapılan göçlerin önemli bir ağırlığını Siirt'li Araplar oluşturuyor. Tophane'ye gelen Siirtlilerin de hemen hepsi Arap kökenlidir. Zaten büyük kısmı da şehre yakın Halenze (Bağtepe), Firsef (Dereyamaç), Tom (İkizbağlar), Sinepi gibi köylerden gelmiştir. Bitlis'ten, Erzincan'dan ve Siirt'ten gelenlerle birlikte romanlar ve Gayrı Müslim azınlık grupları da bu nüfus popülasyonuna eklendiğinde Tophane'de bugün Arapça ve Kürtçe dışında Türkçe romanca, rumca, gibi dillerin çeşitliliği ve etnik kimlik farklılıklarının mozaiği ile karşılaşırız. Tophane, Osmanlı döneminde limana açıldığı için bir liman yerleşme bölgesi. Limanı koruyan Yeniçeri bölükleri orada mevzilenmiş”(Aral,2010).

Aral'a göre; uzun yıllar Semtte Arap kökenli Siirtlilerin hakimiyeti olmuş. Hatta önde gelenlerinden biri Arap Nasri namı bir kabadayıydı, şu anda 90 yaşına yakındır ve hâlâ hayattadır. Tophane Tayfun kulübü İstanbul liglerine uzun yıllar futbolcu yetiştirmiş bir semt takımıydı. Hâlâ eskisi kadar revaçta olmasa da ayaktadır. Yani bu insanlar eski bir İstanbul mahallesinde kendi yaşam biçimlerini biraz kapalı da olsa yıllarca yaşattılar. Semtin üzerine çöken son dönemdeki kentsel yenilenme ve dönüşüm projelerinin bugünlerde bu mozaiğe ve semtteki yerel unsurlara yönelik tehdidi hem Tophanedeki sorunları hem de bu sorunların gidebileceği noktaları göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir (Aral,2010).

2005'ten sonra farklı yerleşme anlayışları gelişti. Tophane'de binalar alındı, farklı kültürlerden insanlar eski bir semtte yaşamının değişik bir şey olacağını düşünerek Tophane'ye gelmeye başladı. Ama Tophane'de bir kast toplumu iklimi vardır. Bu yeni yerleşmeler, Tophanelinin yaşama alanının sınırına gelmek, hatta içeri gelmek gibi oldu.

Tophane'deki insan Şu anda yaşama alanına sahip çıkıyor ve 'Burası benim,' diyor. Başvurduğu Őiddetin arkasında bile bir aidiyet meselesi var. Bu yöntemle, 'Bu mahalle benden sorulur, dışarıdan gelenlere karŐıyım,' demeye alıŐıyor.

Sanat galerilerine ve semtteki butik otellere yönelik semt insanının tepkilerinin arka planını ilk zamanlar bu duygu oluŐtursa da son zamanlarda bu gerilimin Şiddet dozunun tersine aktığını ve semt insanı ile yeni gelenler arasında bu iŐletmelerle ilgili ticari ortaklık münasebetlerinin kurulduğu hatta semt insanının girişimci yönünü ortaya çıkartarak bizzat bu işletmeleri kurup, yönettiğini görmeye baŐlıyoruz.

Aslında semt açısından bu durum semtin mutenalaşma sürecinin başında olduğunu gösteriyor. Çünkü bu sürecin sonunda semtteki kültürel doku ve etnik çeşitliliğin giderek deđiŐeceđine dair işaretler görülmeye başlamış Şimdiden.

Bunların önemli iŐaretlerinden ikisi semtte görece daha zayıf durumda olan Erzincan'lı ve Roman grubun semti terk etmesidir. Bunun Sulukule'deki mutenalaştırılma sürecini haber veren bir durum olduğu açıktır. Şu farkla ki bu semtte bu süreç daha uzun daha zor ve daha gerilimli yaŐanacaktır. Bunun bu Şekilde olacağının göstergeleri ve temellendirmeleri son dönemde semt insanının gösterdiği reaksiyonlarla kendisini belli etmektedir.

2.2.2.Semtın Mahalleleri ve Sokakları

Resmi olarak ile, köy ya da mahalle olarak kayıtlarda yer almayan bir semttir Tophane. Beyoğlu ile sınırları içinde, sınırlarının nerede başlayıp bittiği ile ilgili nesnel veriler yetersiz. Bu yüzden, Tophane Semti denilince akla ilkin tarihsel olarak semtin sembolü olmuş Tophane'i Amire Binası, Tophane eŐmesi ve Tophane Otobüs durağı üstündeki Tophane Parkı gelmektedir. Merkezini bu sembollerin oluşturduğu ve çevresinde konumlanan mahalle, cadde ve sokaklar Tophane Semtini meydana getirmektedir.

Tophane-i Amire'nin arka kısımlarında sınırları biten Cihangir ayrı bir semt hüviyetindedir. Ancak, Tophane ile Cihangir'i ayıran meşhur Boğazkesen Caddesi'nin bu binayı Cihangir'in başladığı sınırdan bırakması da ilginçtir. Bu durum, aslında Tophane'yi Cihangirin sınırları içinde başlatmaktadır. Aynı durum Galata Kulesi'nden Lüleci hendek Caddesi'ne uzanan hat boyunca yerleşik halde bulunan semt sakinlerinin Kule dibinden Tophane Parkı'na kadar olan bölüme kadar (Bkz.Ek:5) kendilerini Tophane'li addetmesine benziyor.

Boğazkesen Caddesinin her iki yanında da Tophanelilik kimliği ve semt kültürü egemendir. Çukurcuma Sokağı, Kadirler Yokuşu, Galatasaray Yokuşu ve Tomtom Kaptan Mahallesi sakinleri Boğazkesen Caddesinin her iki yanına konuşlanmış birimler olarak kendilerini Tophaneli olarak addetmektedir.

Semt sembollerinden uzaklaştıkça daha yoğun bir Tophanelilik kültürünün egemen olduğunun görülmesi geçmişten günümüze Tophane'nin Karaköy-Kabataş sınırlarından yukarıya, yani Pera (Beyoğlu) ve Galata'ya doğru taşınması ile ilgilidir.

Fetihten sonra 4-5 kez ciddi bir kentsel dönüşüm süreci geçiren bu bölge özellikle meşhur 6-7 Eylül sonrasında bugünkü görünümüne kavuşmuştur. Böylece, Tophane-i Amire ve Tophane Çeşmesi merkez mekansal birimler olmaktan semtin çevre birimlerine evrilmiştir (Kaya,2007:101).

Tophane Semtinin bugünkü sınırlarını aşağıda Karaköy Caddesi üzerindeki Kılıç Ali Paşa Camii ve yanı başındaki Tophane Çeşmesi ile başlatmak mümkün. Kabataş İskelesine doğru Salı Pazarı ile Fındıklı Sahili; karşılarında da Tophane-i Amire Binası ile Semt'in aşağı taraflarını çerçevelemek mümkün (Bkz.Ek:5).

Beyoğlu İstiklal Caddesi'nin Tünel tarafındaki hat boyunca sol tarafta uzanan tüm yokuşlar da Tophane Semtini ve merkezine giden yolları göstermektedir. Bu da semtin Yukarıdaki sınırlarını imleyen çerçevesidir. Bu sınırlar içinde meşhur Kumbaracı Yokuşu, Galatasaray Postanesinden Boğazkesen Caddesine inen yokuş, Fransız Sokağı,

İtalyan sokağı ve yokuşu; Tünel tarafından da Galata Kulesinden semtin merkezine kadar inen Lüleci hendek Caddesi gibi mekansal birimler de semtin yan sınırlarını göstermektedir. Semt içindeki resmi mahalleler de Tomtom Kaptan, Hacı mimi gibi mahallelerdir. Semti betimleyen bu ifadeler yanında Semtin genel görünümünü gösteren bir haritanın semtin uzamda yayıldığı sınırları görmek daha kolaylaştırıcı bir işlevselliğe sahip olabilir (Bkz. Ek:3, Tophane Alan haritaları).

2.2.3.Semtın Ortak Kullanım ve Ayrışma Mekanları

Tophane Semti, bu tasvirden de anlaşılacağı üzere resmi hüviyeti olmayan ama kimliği, ruhu ve mekansal birimleriyle İstanbulluların hafızasına kazınmış, bildik, tanıdık bir semt. Tophane Semtinin bu kültürel kodlarını belirginleştiren ana tema İslam Kültürüdür. Gerek semtin sembolleri gerekse sakinleri İslam kültürünün temsilcileridir. Kadirler Tekkesi, Mevlevi Dergahı, Karabaş Tekkesi ve Camii, Kılıç Ali Paşa ve Nusretiye ve Tomtom Kaptan Camileri bu kültür nişanelerinden bazılarıdır.

Tophane'nin Cumhuriyet sonrası özellikle 1950'lerden günümüze değin Pera'ya doğru tırmanması, yer değiştirmesi ve genişlemesi ile Müslüman nüfus yoğunluklu semt, kimlik dokusunu oldukça çeşitlendirmiş içine Rum, Ermeni, Yahudi ve Hıristiyan pek çok unsuru da almıştır. Böylece semt, görünürde bir Müslüman semti hüviyetinden uzaklaşmıştır.

Ancak bu durum bile Tophane'nin Müslüman semti olmak özelliğini yitirtmemiş aksine bugün bile semtin mekansal birimlerinin paylaşımında Gayrı Müslimlerin görülemezliği hakimdir.

Arap, Türk, Kürt ve Roman unsurlar etnik kimlikleriyle açıkça ve Müslüman kimlikleriyle rahatlıkla ortaya çıkabiliyorken Gayrı Müslim unsurların bu rahatlığa sahip olmadıkları görülmektedir. Bunun semtin Müslüman semti olmasıyla açıklanabilir olduğunun en önemli göstergesi ise Pera, Galata ve Beyoğlu'nun diğer semtlerinde Gayrı Müslim unsurların daha açıktan bir görünürlüğe sahip olmalarıdır.

Görülüyor ki semtin mekansal birimlerinin paylaşılmasında ekonomik sınıf farklılığı ve diğer kimlik öğeleri dışında dinsel kimlikler belirleyici olmakta etnik temelli ayrımlar ise semtin içindeki mahalle sokak ve caddelerin yani mekansal birimlerin paylaşımında öne çıkmaktadır. Kürt, Arap, Laz, Roman mahalleleri, mekanları semt hayatının akışı içinde gözle görülür bir şekilde ayrışmakta.

Tüm cadde, sokak ve mahalleler ortaklaşa kullanılan mekansal birimler olmakla birlikte; birlikte zaman geçirme, düğün, dernek, kahvehaneler için seçilen mekanlar gönüllü bir ayrışma ile gerçekleşmektedir. Örneğin Romanların, Kürtlerin ve Arapların kahvehaneleri, dernekleri ve oyun alanları birbirlerine ilişmeyecek tarzda ayrıdır. Semt insanlarını ortak paydalarda ve eylemlerde toplayan ortak mekansal birimler ise Tophane Tayfun Spor Kulübü, Semt Konağı, ve Tophane Parkıdır.

Son zamanlarda semtteki bu mekansal ayrışmaları en aza indirecek, semt içi yardımlaşma ve dayanışma duygusunu en üst düzeye taşıyacak sivil toplum örgütlenmelerine hız verilmiştir. Semtin eski sakinlerinin kurduğu onlarca vakıf ve dernek semt sakinlerini sıklıkla bir araya getirecek etkinlikler gerçekleştirmektedir.

Bunlar arasında; Tophane Parkı içindeki mini halı sahada mahalleler arası futbol turnuvaları, semtteki herkesin katılımına açık iftar ve sahur organizasyonları, Kefken ve Avşa'da semt çocuk ve gençlerinin kaynaşmalarını amaçlayan Yaz kampları ile yardımlaşma dayanışma faaliyetleri vardır. Bu alanda son on yıldır yapılan bu tarz faaliyet performansının yakınına bile hiçbir İstanbul semtinin yaklaşamayacağını semt sakinleri dile getirmektedir.

2.2.4.Semtteki Vakıf, Dernek Tarzı Sivil Toplum Oluşumları Ve Faaliyet Alanları

Tophane'deki demografik çeşitliliği oluşturan farklı etnik unsurlar arasında Siirt'in Bağtepe (Halenze) Köyünden gelen Araplar başta olmak üzere Bitlis'li Kürtler, Erzincan'lılar, Rizeliler yanında Romanlar da var. Bunun dışında semtin konuştuğu

bölgenin Karaköy, Fındıklı, Taksim ve Beyoğlu gibi ticaret merkezlerine yakınlığı semt içinde mobilize olan insan çeşitliliğini ve yoğunluğunu artırıyor.

Özellikle bu semtleri birbirine bağlayan Boğazkesen, Lüleci Hendek Caddesi ve Kumbaracı Yokuşu gibi geçiş güzergahları bu insan çeşitliliğini besleyen ana noktalardır. Semt sakinleri olan bu etnik unsurların hemşerilik bağlarıyla birbirleriyle kurdukları yardımlaşma dayanışma örgütlenmelerinin başında dernekler geliyor.

Hemşeri Dernekleri çatısı altında gerek İstanbul gerekse köken olarak geldikleri bölgeler hakkında bilgi, iletişim olanağı bularak metropolde tutunmak, bireyselleşmenin beraberinde getirdiği yalnızlığı, çaresizliği aşmak yolunda önemli işlevler gören bu derneklerin sayısı günden güne artmaktadır.

Bu dernekler aracılığıyla semtte barınma ve geçim sorunu yaşayan hemşeriler yanında semtin yoksul sakinleri tespit edilip odun, kömür, yiyecek içecek giyecek veya nakdi yardımlar(1) yapılmakta semt içerisinde bütünleşmenin, semt kültürü ile kaynaşmanın adımları atılmaktadır.

Bu tarz dayanışma organizasyonlarının tarihi de çok eskilere dayanmakta adeta bu durum semt kimliğini ve kültürünü besleyen bir rajon olarak semtin varlıklı kesimlerine dayatılmaktadır.

Ramazanlarda tüm semtin davetine açık Toplu iftar ve sahur organizasyonlarından semtin yoksul kesimleri özellikle en yoksul (madun) kesim olan romanlar bu durumdan oldukça faydalanmaktadır. Bu durum, semtteki yenileşme sürecinin mutenalaşma ile sonuçlanmasını geciktiren bir özellik olarak dikkat çekmektedir.

Bu noktada söz konusu yardımlaşma ve dayanışma dernekleri işlevi gören dernek tarzı faaliyetlere örnek olarak Gönül Bağı Derneği, Siirt Halenzeliler (Bağtepe'liler) Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Bitlis Güroymaklılar Derneği, Siirt Dereyamaç

(Fisken'liler) Köyü Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, İkiz Bağlar Köyü (Tom'lular) ve Bitlisliler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği gibi dernekler sıralanabilir.

Hemşeri dernekleri tarzı organizasyonların metropollerde sıkışmış ve yalnızlaş(tırıl)mış bireyleri ortak bir dayanışma yardımlaşma çatısı altında toplamalarının kentsel kültürün edinilmesini geciktirici, yozlaştırıcı olumsuz işlevlerini sıralayan sosyal bilimcilerin aksine bu tarz organizasyonları Mübeccel Kıray'ın işaret ettiği gibi bir tampon mekanizması olarak algılayanlar da çoktur (Kıray:1976,5).

Tophane ve civarındaki sivil toplum örgütlenmelerinin en basit göstergeleri olan bu organizasyonlar semtte tutunmanın hatta genelde kentte tutunabilmenin en işlevsel örnekleridir.

Bu dernekler aracılığıyla İstanbul'un genelindeki hemşeriler arasında ve gelinen bölgeler hakkında bilgi iletişim kaynağı olma yanında hafta sonlarında köy özlemi ve gurbet acısını giderme gibi rehabilite edici özellikleri olan bu dernekler vasıtasıyla köylerden kente uzanan bir ağ kurulmaktadır.

Hafta sonlarında semt sokakları ve kahvehaneleri insan kalabalığından geçilmez. Bu kentsel birimler bu özlem ve acıları giderecek bir teselliye bulmak umuduyla hafta sonlarını ironik bir söyleyiş tarzıyla metropollerdeki köylerinde(!) geçirme yarışındadır.

Bu durumun, kent kültürünü, kentleşme bilincini geciktirmesi yönüyle eleştiri aldığı hatta kentli kimliğin gerektirdiği modern, rasyonel örgütlenme tarzlarının oluşum imkanlarını azalttığı eleştirileri de bunlara ek olarak yapılmakla birlikte bu durumun, kentsel mekanda tutunmaya çalışan bireylerin anomi ile gelişecek bir çok patolojik durumlarını da engellediği ve kentsel metropollerde yaşama bilinci ve kentlilik kültürünü edinme konusunda uzun vadede bir geçiş süreci fırsatı sunduğu da bir gerçek olarak rahatlıkla söylenebilir.

Hatta bu durumun kentsel yenilenme mekanlarında semt sakinlerinin semtte kalma ve semtin soylulaştırımına karşı direnme unsurlarını besleyen dinamizmi de açıklayabileceği açıktır. Bu noktada soylulaştırım önündeki Tophane gibi bariyer oluşturan semtlerin en önemli dinamiği olan bu noktanın ayrıca altının çizilmesi gerekmektedir.

III. BÖLÜM: METODOLOJİ

Kentsel Mekanın Paylaşılması Sorununu Beyoğlu/Tophane örnekleminde ele alan bu çalışmanın bu bölümünde tezin probleminin belirlenmesindeki arka plan hakkında, tezin konu, yöntem ve amaçlarının belirlenmesi ve konunun ele alınış biçimi, kaynak toplamada ve verilerin analizinde kullanılan yöntem hakkında bilgiler sunulmaktadır. Belirlenen yöntemin neden seçildiği üzerinde tartışılmakta ve gerekçelendirmelerin sağlıklı bir temellendirilmeyle ortaya konulmasına çalışılmaktadır.

3.1.Araştırmanın Konusu ve Yöntemi

20. Yüzyılın başlarında Chicago Üniversitesinde bir grup sosyolog, Chicago'daki kent toplulukları üzerine birinci sınıf nitel araştırmalar yürüttüler. Bunlardan en önemlisi Gerald Suttles'in "Sefalet Mahallesinin Toplumsal Düzeni" adlı çalışmasıdır (Cole,1999:137).

Bu çalışma örnekleri o günden bu güne gerek Türkiye'de gerekse dünya genelinde Kent Sosyolojisi çalışmalarına ilham konusu oluşturmuştur. Türkiye'de Mübeccel Kıray, Orhan Türkdoğan ve Ruşen Keleş gibi isimlerin kent ve kentleşme, gecekondulaşma üzerine yaptıkları çalışmalar bu ilham kaynağının ürünü ilk örneklerdendir. Sıralanan isimlerin ve çalışmalarının teşvik ettiği bir akademik çalışma ikliminde Türkiye'de artık bu alandaki çalışmaların benzer örneklerinin oldukça yaygın ve rağbet edilir hale geldiği söylenebilir.

Gerek kentsel alanın çöküntü ve yoksulluk bölgeleri gerekse kentsel ayrışma mekanları üzerine olsun bir çok çalışma yapılmıştır, yapılmaktadır.

Bu araştırmaları besleyen ana yöntem nicel yoğunluklu bir alan araştırması olmasına rağmen, derinlemesine mülakatlar ve katılımlı gözlem tekniğine dayalı nitel araştırmalar da son dönemlerde bu alandaki çalışmalarda daha çok tercih edilir hale gelmiştir.

Ancak yine de sosyal bilimler alanında nitel çalışma yapmanın olgusallık ve objektiflik gibi bilimin vazgeçilmez ilkelerine sadık kalınarak ne düzeyde gerçekleştirilebileceği tartışmalıdır.

Bu tartışmanın varlığının doğuracağı hoşgörüyü güvenerek yorumların bazen öznel boyutlara kaçabileceği ihtimali gözletilmeye çalışılsa da çalışmamız bu sosyal bilimsel güven(!) ortamında şekline almıştır denilebilir.

Nitel araştırma yapmanın olay mahalli ile veya örneklem bölgenin tüm detaylarıyla daha kolay ilişki kurma imkanı vermesi, kuşkusuz bu tercih veya rağbetin ana nedenidir. Örneğin; “mühendisler ve ideoloji” adlı atölye çalışmasını derinlemesine mülakatlar ve katılımlı gözlem teknikleriyle nitel bir kimliğe büründüren Göle’nin bu çalışması bu konuda sosyal bilim alanında alan araştırmalarını nitel tarzda yapan akademisyenlerin son dönemlerdeki en ilginç örneklerindedir (Göle,2004).

Bu örnek çalışmaya ilham konusu anlamında katkı oluşturabilecek bir çok çalışma örneği daha vardır. Örneğin Köksal Alver’in “Siteril Hayatlar” çalışması “Kentte Mekansal Ayırışma ve Güvenlikli Siteler” konusunu Konya Kent örneği üzerinden yapılmıştır (Alver,2007). “Der-saadetten İstanbul’a Eminönü Ailesi” adlı çalışmasıyla Şaban Kızıldağ da nitel araştırma örneklerinden birisini örneklem bölge olarak İstanbul Eminönü’nü belirleyerek yapmıştır (Kızıldağ,2004).

Hatice Kurtuluş’un İstanbul’da Kentsel Ayırışma (Kurtuluş,2005) ve Ayça Kurtoğlu’nun Ankara Keçiören İlçesi örneğinden hareketle ortaya koyduğu “Hemşerilik ve Şehirde Siyaset” (Kurtoğlu,2004) ile Yasin Aktay’ın “Küresel Kentleşme: Konya Örneği” (Aktay,2005) adlı çalışmaları yine bu literatüre dahil edilebilecek örnek çalışmalar olarak anılabilir.

Görüldüğü gibi kentsel mekan üzerine nitel çalışma örnekleri oldukça fazla ve çeşitlendirilebilir konulara sahip. Ancak konuların kahir ekseriyetinin kentsel mekanın ayırışma sorununu ele alması ve kentsel mekanın paylaşılması sorununa yer veren

çalışmaların çok az oluşu bazı çalışmaların model alınmasını ve konu ile ilgili yeterli teorik ve uygulamalı dokümanların teminini zorlaştırmıştır.

Bu çalışma ile hedeflenen noktalardan birisi de eksik olduğuna inandığımız kentsel mekan paylaşımı sorununa literatür anlamında katkı yapmaktır.

Kısacası bu çalışma nitel bir çalışma örneğidir. Böyle olduğu için bu konuda yapılmış çok sayıda nitel çalışma örnekleri dikkate alınmaktadır. Nitel çalışmanın amacı, yapıldıkları sosyal ortamlar, örneklem bölgedeki kişileri anlamak, oradaki sosyal ilişkilerin anlaşılabilir olarak açıklanmasını sağlamaktır. Dolayısıyla anlam ve yorum merkezli bir çalışma, öznellik potansiyeli içermesi gibi bilimsel ilkelere aykırı olabilecek bir handikabı da her zaman bir dezavantaj olarak bünyesinde taşıyacaktır.

Bu handikaptan en düşük seviyede etkilenmek için mümkün olduğunca “kentsel mekanın paylaşılması sorununu” seçilen örneklem bölge olan “Tophane” semtinde en iyi yansıtabilecek, ifade ve deneyimleriyle bu sorunun merkezine davet edecek kişiler ve kişilikler mülakat nesnelere olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca katılımlı gözlem ve onun beraberinde getirdiği veri kolaylığı da faydalanılan tekniklerden olup katılımlı gözlem yapmanın bilimsel çalışmaların sıhhati açısından sakıncalarından da mümkün olduğunca uzak durulmaya çalışılmıştır.

Çünkü, nitel araştırma yönteminde araştırmacının pozitivist karaktere sahip nicel araştırma yöntemini benimseyen çevrelerce sıklıkla dile getirilen “tarafsız olamama, ölçülebilir veriler ortaya koyamama ve neticede nesnel, olgusal sonuçlara ulaşamamak” tarzındaki eleştirilere hedef olabileceği bir gerçektir.

Bilimsel yöntemlerde adeta iki karşıt kutbu temsil eden yorumsamacı veya anlamacı yaklaşım ile açıklamacı yaklaşımın çatışma ekseninde her kesimden bilim anlayışını memnun etmenin zorluğu ortadadır. Fenomenolojik bakış açısı ile pozitivistimin

geriliminden beslenen bu çatışma ekseninde yol almak da bir o kadar ihtiyat gerektiren bir iş olmaktadır.

Bunun zorluklarının farkındalığıyla bu tez çalışmasında semt insanı ile bütünleşme ve objektif kriter yapmayı engelleyen duygusal bir bağlılığın oluşma durumlarına karşı gerek tez araştırması esnasında gerekse çalışma bittikten sonra kaleme alınan ifadelerin nesnelliği üzerinde titiz bir dil kullanılmaya çalışılmıştır.

Kümbetoğlu'nun dediğine uygun olarak söylenebileceği gibi doğa bilimleri açısından pozitivist ya da niceliksel yöntemin sıklıkla tercih edilmesinin doğallığı yanında sosyal olarak inşa edilen sosyal gerçekliklerin nitel ya da yorumlayıcı yöntemle anlaşılmasının doğallığı da aynı düzeyde bir kabul edilebilirlik şansına sahiptir (Kümbetoğlu,2005:20-30).

Bu açıdan, Edmund Husserll tarafından 19. Yüzyılda dominant bir etki alanına sahip pozitvizme karşı konuşlandırılan Fenomenolojik Kuramın insanların bilinç yapılarını izah etmenin de önemini fark ettiren vurgusunun 1930'lardan sonra sosyal bilimleri domine etmesi ile artık sosyal olayları izah etmede açıklamacı, niceliksel yöntemlerin yavaş yavaş terk edilmesini de sağlamıştır.

Sosyal bilimler alanında yorumsamacı, anlamacı, nitel yöntemlerle çalışmaların popolarite kazanması ve sosyal bilimler araştırmacılarının teveccühünün bu yöne doğru kayması artık sosyal olay ve grupları ortaya çıkaran bilinç ve arka planındaki özün de bilinmesi gerekliliğini de inşa etmiştir (Husserl,2003:80).

Bu gerekliliğin ve sosyal bilimler alanındaki bu paradigmal değişimin etkisiyle birlikte Tophane semti sakinlerinin biliş, duyuş, düşünüş durumlarının bilinç düzeyinde ne tür saiklerle ortaya çıktığını anlamanın ve bunu sağlıklı yorumlamanın en işlevsel aracı olarak nitel yöntemin derinlemesine mülakat, katılımlı gözlem gibi tekniklerinin tercih edilmesinin gerekçeleri de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Çünkü Tophane gibi bir sosyal dokuya sahip semtte insanların bilinç, değer, anlam dünyalarının bilinmeden sağlıklı yorum geliştirmenin imkansızlığı ve bunu salt nicel araştırma yönteminin teknikleri ile ortaya koymanın imkansızlığı ortadadır.

Bu gerekçelerin temellendirdiği bir araştırma iklimi ve ihtiyatıyla başlayan ve süregiden çalışmamızın katılımlı gözlem, derinlemesine mülakat ve ikinci el kaynakların geneliğinde bilgi, belge ve dokümanlarla yol alma tercihi yarı yapılandırılmış rehber soru formlarıyla ve özenle seçilmiş mülakat kişileriyle görüşmelerle tamamlanmıştır.

Mülakat kişileri ile görüşme sırasında bu tercihimizin, semt insanların duygularını, düşüncelerini, anlam dünyasını ve reflekslerini tanımada yaşadıkları sorunlarını empati yoluyla anlamada büyük imkanlar ve kazanımlar içerdiği fazlasıyla görülmüştür.

Tophane semtindeki “semt kültürü ve kimliği” kavramlarına odaklı bu çalışmanın Durkheim’den öğrene geldiğimiz “Kollektif Bilinç” kavramını çağrıştıran yönleri de Husserl’in Fenomenolojik Öz’ünü hatırlatan ve ancak nitel araştırma ile tespiti yapılabilecek bir olgunun varlığını da belgelemektedir.

Bu olguyu ve arkasındaki tarihsel, kültürel arka planı ortaya çıkartmanın semtin yaşamına, kültürüne, kimliğine hakim olan ve tüm bu yönleriyle semti tanıyan kişilere kişiliklere kulak vermeyi de gerektirmesi derinlemesine mülakatın anket tarzı ölçme tekniğine neden başvurulmadığının da aynı zamanda izahıdır.

3.2.Araştırmanın Problemi ve Sınırlılıkları

Pozitivizm, sosyal olguları nesnel bir gerçekliğe sahip kabul eder, aynı zamanda ele aldığı konunun değişkenlerinin tanımlanabilir olduğunu ve ölçülebilir olduğunu daç Aynı şekilde genellenebilir zorunlu bir nedensel ilişkiler merkezinde konuları inceler. Bu yolla bilimsel öndeyi olanaklarının elde edileceğini iddia eder. Araştırmalarında formel ölçme araçları kullanır, deneysel ve niceliksel tekniklerden yararlanır. Objektif bilginin ve nesnel betimleme imkanlarının kazanılmasını hedefler. Her ne kadar sosyal

olay ve olguların ya da ilişkilerin bu tarz bir nesnel gerçeklik ve zorunlu nedensel ilişkilerin temelinde izahının imkansız olduğunu söyleyen yeni bilimsel paradigmaya koşut post modern söylemler ve düşünceler hızla güç kazanmaktaysa da pozitivism açısından sosyal araştırmaların dayanması gereken ilkeler, amaçlar ve kurallar bunlar olmalıdır (Glesne:2012,12).

Pozitivist bakış açısından bilimsel yöntemin panoraması bu şekilde olmakla birlikte Yorumlayıcı yaklaşım gerçekliğin sosyal olarak oluşturulmuş ve değişkenlerinin karmaşık, bağlantılı ve zor ölçülebilir yönlerine vurgu yapar. Yorumlayıcı yöntem, anlama ve yorum merkezli bir araştırma düzeni önerir bu yüzden. Örüntüleri araştırma, niceliksel ve deneysel tekniklerden mümkün olduğunca uzaklaşmak ve ayrıntılı rapora, analize, yoruma, anlama çabasına odaklanan bir yöntemi salık verir. Burada araştırmacı araştırdığı olayın pozitivist yöntemdeki gibi pasif rolünü benimsemez, ilgisi, sezgisi ve özneliğiyle empatik bir katılım süreci ile araştırmasında aktif bir pozisyona sahiptir (Glesne,2012:12).

Görüldüğü gibi her iki bilimsel yöntem yaklaşımı olaylara bambaşka bir çerçeveden yaklaşmanın vurgularını yapmaktadırlar.

Bu iki farklı bakış açısının bir araştırmada karma şekilde birbirlerine katıştırılarak uygulanması da bir seçenek olabilir mi? Sorusu önem kazanmaktadır. Bu soruya Glesne şu cevabı verir:

“eğer isterseniz nitel ve nicel yöntemleri ya da teknikleri birleştirebilirsiniz. Bir deneysel araştırmacı bazen görüşmeleri, bir etnograf da bazen anketleri kullanır. Veri toplamada bir yöntem genelde diğerine göre daha ağırlıklıdır. Örneğin, etnografik bir araştırma yaparken yönteminiz ağırlıklı olarak niteldir ancak çalışmanızda bir anket de kullanabilirsiniz. Ancak bu birleştirmeyi yapmanız bile yine de kendinizi dünya görüşünüze uyan bir araştırma paradigmasının içinde bulursunuz”(Glesne,2012:18-19).

Kendimizi en rahat hissettiğimiz, bizi tatmin edecek bilimsel araştırma zevki ve ilgisini bizde sıcak tutacak yol ve yöntemleri tercih etmemiz de bunun dışında başka bir etkendir.

İşin doğrusu, hem sosyal bilimler alanında son zamanlarda post yapısalcı ve anti pozitivist dalgaın etkisiyle ve fenomenolojik bakışın domüne ettiği bilim çevresinin ortak kabuller sistemi arasında yer tutması hasebiyle nitel araştırmalar günümüzde en çok rağbeti toplayan yöntemlerdendir. Adeta bilimin bir zeistgeist'i konumunu hak eden bu teveccühe bigane kalmak imkansızdır.

Bundan dolayı bu tez çalışmasında nitel araştırma yöntemini benimsediğimiz söylenebilir. Bu benimsemenin tüm gerekçelerini ve temellendirmelerini elbette ki sadece bu iki noktaya bağlamak zayıf bir bağ olacaktır. Bu bağı güçlü kılan bunun dışındaki gerekçe ve temellendirmeler için biraz da nitel araştırma ile nicel araştırma yöntemleri arasındaki radikal farklılıklar üzerinde değerlendirmelere devam etmek gerekir. Bu değerlendirmelerin sıhhatinin de her iki yöntemin tarihsel gelişim süreçlerini dikkate alarak gerçekleşeceği bilinmelidir.

Nitel araştırmaların 1930'lardan sonra sosyal bilimler alanında nicel yönteme alternatif olma sürecinde pozitivist yöntemin benimsediği nicel araştırma yönteminin, araştırdığı sosyal olgulara dışarıdan bakmanın eksikliğini, zafiyetini taşıdığı sosyal bilim uzmanlarınca hep dile getirilmiştir. Sosyal olguların değişkenlerinin çokluğunun salt nicel ölçeklerle değerlendirilemeyeceğine olan inancı artırmasıyla birlikte toplum araştırmacılarının fenomenolojik sosyolojiye uygun olarak toplumsal gruplarla derinlemesine incelemeler yapma, onların davranış örüntülerini anlama ve yorumlama üzerine yoğunlaşması gerektiğine dair görüşler de yaygınlaşmış ve güçlenmiştir.

Yine de nitel araştırma yönteminin de zaaflarının farkındalığıyla ve bu noktadan nesnellik, genel geçerlik standartlarını yakalayamama gibi maluliyetler içermesi yönleriyle bu araştırma yönteminin uygulandığı her safhada azami bir ihtiyat düzeyinin korunmasının gereği de ortadadır.

“Kentsel mekanın paylaşılması sorunu” başlıklı ve örneklem bölge olarak “İstanbul Beyoğlu ilçesi Tophane Semtini” seçmiş bu tez çalışması böylece bu ihtiyat temelinde yürüyen bir hüviyet kazanmıştır.

Bu tezde, nitel yönetime başvurulmasının temel nedeni, araştırma evreni hakkında detaylı, birinci ağızdan duyulmuş bilgilere ulaşmak ve aynı zamanda tez konusunda dile getirilen ana probleme parmak basacak açıklamalara duyulan ihtiyacı giderme özelliğidir. Bu ihtiyaca binaen yapılan görüşmelerde bu tez çalışmasının cevabını aradığı “semtteki kentsel mekan paylaşım sorunu dinsel/kültürel kimlikler üzerinden mi yoksa sınıfsal kimlikler üzerinden mi tartışılmalıdır? Problemine cevap(lar) aranmaktadır.

Bu cevap(lar)a ulaşmamızı mümkün kılacak bilgi, belge ve teorik malzemeler yanında mülakatlarımızın ve gözlemlerimizin bize sunduğu imkanlar da değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Görüşmeler için seçilen kişilerin semtin nabzını tutan ve semtin reel kentsel mekan paylaşım sorununa duyarlı, bundan da etkilenen kişiler olmasına dikkat edilmiştir. Görüşme öncesi kime hangi soruların sorulacağı önceden planlanmış, sorular yarı yapılandırılmış bir tarzda organize edilmiştir.

Soruların belli başlıklar altında yoğunlaştırılması ve her bir görüşülen kişiye sorulacak soruların bu sorular arasından seçilerek belirlenmesi ve sorunun, muhatabı olacak kişiye göre yapılandırılması izlenen adımlardanır. Böylece tezimiz için gerekli alan araştırması verilerine ulaşılmış, verilerin analizi ve sonuçlanarak değerlendirilmesi aşamasında ise tez başlangıcındaki hipotezlerimizle bu verilerin uyumu karşılaştırılmıştır.

3.3.Araştırmanın Veri Toplama Araçları

“Kentsel mekan paylaşımı sorunu” kuşkusuz, salt saha araştırması ile ele alınacak bir konu değildir. Konunun farklı yönelimleri ve ilgili olduğu kavramsal, tarihsel arka planın çeşitliliği, güçlü bir teorik altyapıyı da gerektirmektedir.

Bu gereklilikten hareketle, tezin teorik/kuramsal ve tarihsel arka planını oluşturmada ikinci el kaynaklar çoğunlukta olmak üzere, internetten, yazılı ve görsel medya kaynaklarından ve arşivlerden faydalanılmıştır.

Böylece; tez çalışmamızın alan araştırması ve teorik bölümleri ile ilgili gerekli veriler elde edilmeye çalışılmış ve eldeki verilerle ulaşılan bulguların ışığında araştırmamızın hipotezleri, ana problemi analiz edilmiştir.

Bu araştırmada örneklem bölge olarak seçilen Beyoğlu genelini ve özel olarak odaklanılmış bölge olan Tophane Semtini gösteren haritalar ve kentsel değişim, yenilenme projelerinin sınırlarını anlatan uydu fotoğrafları da veri toplamada başvurulan kaynaklar arasındadır.

Semtin aktüel anlamda yaşadığı mekânsal değişim, yenilenme ve paylaşım gibi sorunlarını ele alan yazılar ya da semtin tarihsel misyonunu ve vizyonunu demografik olarak yansıtan verilerden de faydalanılmış olup ekler bölümünde ilgili örnekler gösterilmiştir.

Göremediklerimiz hakkında bilgi edinmek ve gördüklerimiz hakkında ise alternatif açıklamalar yapmak nitel araştırmaların kazandırdığı en güçlü imkanlardandır. Bu yüzden, görüşme kişileri ile girilen diyalogun rastlantısal olarak neler doğuracağı belli değildir.

Çünkü görüşmenin aynı zamanda etkileşim üretme yönü olan bir teknik olduğu dikkate alındığında görüşme öncesi hazırlıklarla sonrasındaki durum değişmelerinin mutlak

anlamda doğru yorumlanması gereklidir. Bu yüzden etkileşime hazırlık, soru hazırlamak ve rastlantısal durumlar karşısında hazırlıklı ve dikkatli olmak gibi bir dizi tedbir alınmalıdır.

Glesne'nin yerinde tespiti ile söylenecek olursa, bu anlamıyla mülakat(görüşme) tekniğinin tüm bu hazırlıkları sağlıklı bir şekilde ortaya koymada adeta bir sanatçı hüneri gerektirdiği ve görüşmenin de bir sanat olduğu açıktır (Glesne:2012,141-143).

Görüşmelerde, görüşülen kişilere yönelik uygulanan teknikler tekdüze değildir. Muhatabın durumuna göre formel ya da informel ilişki ve iletişim tarzları kullanılmıştır. Soru tarzları uygulanırken buna dikkat edilmektedir. Önceden hazırlanmış rehber soru formları eşliğinde muhataplarla yürütülen görüşmelerin sınırları ve muhataplardan ayrı ayrı beklentiler dikkate alınmıştır.

Bunun dışında görüşmenin akışına göre yer yer notlar tutulmuş bazen de doğaçlama tarzı ile soru cevap diyalogu geliştirilmiştir. Görüşme esnasında muhatapların duygu, düşünce ve davranış tarzları da gözlemlenmiştir. Hesaplanmamış yeni durumlar ve sorunlarla karşılaşıldığında bu noktalar özenle not edilerek çalışmanın sürekliliğine etkileriyle birlikte gündeme alınmıştır.

Bu şekilde yürüyen bir çalışmada derinlemesine mülakatın muhtemel tüm kazanım imkanları sonuna kadar kullanılmaya çalışılmış olup özellikle tezin cevabını aradığı sorular merkezinden uzaklaşılmasına azami dikkat edilmiştir.

Çünkü belirlenen soruların merkezinden uzaklaşmanın handikapları da önceden belirlenmiştir. Bu sorularla amaçlanan; semt insanının gözünde semtte yaşanan kentsel değişim/yenilenme sürecinin ortaya çıkardığı bir dizi başka sorunun nedenleriyle belirlenmesidir.

Bu amaçlara uygun olarak ve bunlara ulaşmayı mümkün kılacak kişiler bu noktada belirlenirken hangi tür cevabın hangi tür mülakat kişisinde olması beklenebilir?

Sorusunun rehberliğinde hareket edilmiştir. Örneğin, semtin sosyal dokusunun önemli etnik çeşitliliğini temsil eden Arap, Kürt, Roman, Laz unsurlarından her birinden semti iyi bilen, gözlem yorum ve analiz potansiyeli yüksek kişilerin seçilmesine öncelik verilmiştir.

Ayrıca semtte son dönemlerde yaşanan gerginliklerin, olayların içerisinde rol oynamış kişiler de yine semtteki yenilenme sürecinin sonuçlarını doğru anlayabilmenin imkanları olarak seçilip değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bunların dışında semtin tarihi, kimliği ve kültürü hakkında da görüşme listemiz dışında etkin kişilerle de görüşülmüştür.

3.4.Görüşme Soruları

1-Aynı kentsel mekan içinde farklılıkların bir aradalığında yaşanan belli başlı sorunlar nelerdir?

2-Semtteki gündelik hayata semt kültürünün etkisi var mıdır? Mekansal ortaklıkta yaşanan sorunlara çözüm anlamında semt kültürünün katkısı ne düzeydedir?

3-Güçlenen kent karşıtı söylemlerin semt sakinleri üzerindeki etkisi, semt sakinlerinin bu söylemlere tepkisi nasıldır?

4-Semttten ayrılanlar hangi gerekçelerle ayrılmakta, semtte yaşama ısrarında olanlar hangi gerekçelerle bunda ısrarcı olmaktadır?

5-Farklı etnik kimliklerle gündelik hayat nasıl yaşanmaktadır; mekânsal paylaşım ya da ayrışma hangi düzeylerde ve zeminlerde oluşmaktadır?

6-Semtin sakinleri üzerinde semtin ne tür olumsuzlukları etkili olmaktadır?(güvenlik, sağlık olanakları, eğitim, barınma olanakları, farklı kimliklerle bir arada yaşamak gibi...)

7-Galataport gibi kentsel dönüşüm ya da semtteki mekan yenileme projelerine semt sakinlerinin ilgisi, endişesi ve beklentisi ne düzeydedir? Semt sakinleri ne tür beklentiler içindedir ve ne tür endişeler taşımaktadır?

8-Semte, kentsel yenilenme sonunda akın eden yeni sakinler ve hali hazırdaki turizm, eğlence sektörü, butik oteller, iş merkezleri gibi yeni aktörlerin etkisi semt sakinleri tarafından nasıl karşılanmaktadır?

9-Artan emlak fiyatları ile ortaya çıkan pahalı barınma sorunu nedeniyle kentsel mekandaki kent yoksullarının akibeti ne olmaktadır? Bu durum, kentsel mekanın soylulaştır(ıl)ması ile mi açıklanmalıdır?

10-Kentsel mekanı paylaşan yeni ve eski sakinlerin bir birleri ile yaşadığı güncel sorunların temelinde hangi nedenler bulunmaktadır? Çözüm olanakları var mıdır? Bu konuda neler yapılmaktadır?

Belirlenen bu çerçevede sorulan sorular, görüşülenlerin eğitim durumuna uygun tarzda, muhatapların anlayacağı seviyede sorulmuş, alınan cevaplar da akademik literatürün gerektirdiği seviyede ve formatta değerlendirilerek kaleme alınmıştır.

Örneğin;1.Soru: Aynı kentsel mekan içinde farklılıkların bir aradalığında yaşanan belli başlı sorunlar nelerdir? Sorusu; muhatapların eğitim düzeylerine göre,

“-Semtteki diğer etnik kökenli insanlarla beraber yaşamamanın hangi yönleri sizleri rahatsız ediyor, bu durum güncel hayatınızda ne tür sorunlar üretiyor ya da üretiyor mu? Şeklinde düzenlenerek sorulmuştur. Keza diğer sorular da görüşmeler esnasında muhatabına göre benzer bir düzenlemeye tabi tutulmuştur.

3.5.Görüşme Sorularının Muhatapları

Eyüp Güzel: Yerel Gazeteci, www.tophanehaber.com www.siirtliler.net Sitelerinin yayın yönetmeni, Siirt Halenzeliler Derneği Yönetim Kurulu Üyesi, Tophane Derneği Üyesi.

Göksel Zileoğlu: Düğün organizatörü, darbükatör, semt sakini, semtteki en tanınmış ve semtin tüm etnik unsurları tarafından sevilen romanlarından.

Edip Sağlık: Semtin en eski kurumsal birimlerinden Tophane Tayfun Cafe ve Tophane Tayfun Spor Kulübü Yöneticisi, İslam Sanatları Galerisi kurucusu.

Celal Kıyagen: Semtteki Bitlisli nüfusun dernek temsilcisi ve eski bir semt sakini.

Nidai Sevim: Kentsel yenilenme sürecinin semtten en çok uzaklaştırdığı Semtteki Erzincanlı nüfusun temsilcisi ve dernek yöneticisi, emlakçı.

Adem Süzgün: Semtteki Siirtli nüfusun temsilcisi, Siirtliler ve Tophaneliler Derneği yöneticisi, AK Parti İlçe Teşkilatında görevli, semtin en renkli ve en eski simalarından.

Asena Günal: Tütün Deposu Sanat Evi Yöneticisi.

İsmail Acar: Lüleci Hendek Mahallesi Muhtar Yardımcısı.

Yorgancı Haydar (90 yaşında); bu semtin tarihinin en eski ve canlı tanıklarından.

Kenan Aras (Emlakçı);semtteki emlak hareketliliğini yakından bilen isim.

IV. BÖLÜM: ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ

4.1. Darbukatör Göksel (Zileoğlu)

Soylulaştırma ya da kentsel mekandaki yoksulların dışlanması veya başka bir deyişle gentrification gibi durumlar doğuran kentsel yenilenme sürecinin bu bölgede en çok mağduru olan kesimi kuşkusuz romanlardır.

Romanlar, Tophane semti içinde kendilerine has yaşayış tarzına sahip, alt kültür öğelerinin en marjinal örneklerini sergileyen bir gruptur. Bu grup, genel özellikleri itibarı ile semtin en eski, en atıl olan çöküntü bölgelerini mesken tutan; alt gelir düzeyine sahip ve en eğitimsiz grup niteliğini de taşımaktadır.

Jakops'un sözünü ettiği kentsel yenilenme süreci yaşayan mekanlarda eski bina gereksinimine en çok muhtaç grup da romanlardır (Jakops,2011:208). Bu tarz yerleşme, barınma mekanlarının azalması karşısında gelir düzeylerine uygun barınma olanaklarından da mahrum kalan bu etnik grup, son zamanlarda Tophane'yi terk edip Kasımpaşa'nın çöküntü bölgelerine doğru göç etmeye başlamış. Göksel Zileoğlu'na göre son bir yılda otuza yakın roman ailesi bu şekilde davranmış.

Tophane'nin 2000'li yılların başından bu yana kentsel yenilenme sürecini yoğunlukla yaşaması romanların ihtiyaç duyduğu eski, atıl, çöküntü mekanların azalmasına hatta neredeyse yok olmasına neden olmuş, bu yüzden de semtte bu gelir düzeyiyle ve yaşayış tarzı ile barınmak neredeyse imkansız hale gelmiştir.

Göksel Zileoğlu, semtin amatör düğün organizatörü ve semtin Arap, Kürt, Laz ve Roman sakinleri arasında en sevilen kişiliklerinden biridir. Yıllardır semtteki her etnik grubun düğünlerinde onun neşeli, coşkulu hünerlerinin izi görülüyor. Semtteki her etnik grup yıllardır düğünlerini Göksel'in marifetli darbukasına teslim ediyor.

Semtte düğün yapmış her etnik gruptan çiftin düğün hatıralarında Göksel'in darbuka sesi yankılanmaktadır. Ancak Göksel Zileoğlu'nun darbukasını son zamanlarda

coşkusunu neşesini kaybetmiş kendisine bunun nedenlerini sorduğumuz söyleşimizde daha çok kentsel yenilenme sürecinin sonuçlarına vurgu yapıyor. Zileoğlu, en basitinden düğün organizasyonlarının semte yeni yerleşen sakinler arasında farklı bir konsepte sahip olduğunu ve daha profesyonel gruplarla yapıldığını söylerken kendi düğün yapma tarzının bu yeni sakinlere hitap etmediğinden yakınıyor. Bu yüzden işlerinin de eskisi gibi olmadığından şikayet ediyor.

Göksel Zileoğlu'na göre romanlar, sadece gelir düzeylerine uygun yer bulamamaktan şikayetçi değiller, aynı zamanda semtin yıllardan bu yana oluşmuş hoşgörü, farklı gruplarla iletişim kurma becerisinin de azaldığını, bunun azalmasından da şikayetçi olduklarını söylüyor. Tophane'de argo tabirle "rajon" denilen bu iletişim dilinin işlevini yitirdiğini, yeni sakinlerin hiç de dikkate almadığı hatta bilmediği bir ölü dil haline geldiğini ekliyor.

Zileoğlu, gelenek görenek anlamındaki değerler sisteminin gündelik dili olan "Tophane rajonu" semtteki tüm farklı etnik kimlikleri yıllarca birbirleriyle sorunsuz yaşatan bir niteliğe de sahiptir. Bunun bozulmasıyla birlikte semtteki tahammül, hoşgörü, iletişim kültürünün de niteliğini yitirdiğini ekliyor. Kısacası Zileoğlu, romanların sadece ekonomik nedenlerle değil bozulan iletişim kültürü nedeniyle de semtte tutunamadığını belirtiyor.

Bunu somut örneklerle de şu şekilde ifade ediyor: "Sigaram bittiğinde bir başkasından rahatlıkla isterdim eskiden, şimdilerde bu o kadar rahat olmuyor. Herkese nazımız geçerdi eskiden şimdi geçmiyor", Zileoğlu, ailesiyle sokaklarda kendilerini artık rajon bilmez ve türedi yeni semt sakinleri nedeniyle rahat ifade edemediklerini de ekliyor.

Romanların semtteki en tanınmış simalarından olan Zileoğlu, ya da namı diğer Darbukacı Göksel, sürecin sonu hakkında da umutsuz bir öngöründe bulunuyor ve "en geç, beş yıl sonra bu semtte birer yabancıya dönüşeceğiz, verdiğimiz selamlar karşılıksız kalacak" diyor. Göksel'in darbukası artık neşesini kaybetmişe, coşkusunu yitirmişe benziyor ve bu şekilde dokunaklı çalıyor.

4.2. Tophanelilik Kimliđi ve Adem Sűzgűn

Semtin en eski sakinlerinden olan bir ailenin űyesi, Siirtli Araplardan, AK Parti yerel yűnetimlerinde aktif gűrevleri var. Beyođlu ilēe teřkilat űyesi, yıllardır serbest olarak birēok iř kolunda Tophane'de ticari faaliyetleri var. Bulunduđu apartmanın kendisi ve ēevresinde yođun olarak hostel hizmetleri var. Bu konuda semtin yerleřik deđerlerine (rajon) ters dűřen uygunsuz vaziyetlerle műcadele ettiđini sűylűyor.

Bu konuda yaşadığı bazı ilginē deneyimlerini, kavga ve tartişmalarını paylaşıyor. Bunları sıklıkla yaşadığını ve neredeyse pes edecek seviyeye geldiğini sűylűyor, bir yandan da turistlerin yaşam tarzlarına uygun hizmet veren bu butik otellerdeki uygulamalardan rahatsız bir yandan da turist profilini Tophane rajonuna ve jargonuna uyum sağlayacak Arap turistlerle doldurma telaşında.

Adem Sűzgűn'e gűre semtteki ēatıřmaların, sorunların temelinde kentsel yenilenme sűreci ile yerleřen sakinlerin semt kűltűrűne uyum sađla(ya)mamaları var. Sűzgűn'e gűre bu haliyle bile bu sorunun ēűzűműnűn en azından műřteri profilini deđerleştirmekle műmkűn olabileceđini sűylűyor ve bu konudaki űnerisine bir giriřimci olarak hayat vermek derdinde.

Bu yűzden semtin eski ama sermaye sahibi sakinlerinden destek bekliyor. Onlarla bu butik otelleri semtin inanē ve kűltűr dokusuna uyum sađlayacađına inandıđı Arap turistlerin hizmetine sunmak istiyor.

Adem Sűzgűn'e gűre problemin nedeni sadece yenilenen bu kentsel mekanda sermayenin yoksulları kovması deđeril; kűltűrel ve etnik temelli uyumsuzlukların semtteki sakinler arasında gerilimler beslemesidir. Bu aēıdan geleneksel deđerlerle řekillenmiř semtin eskilerden gelen yerleřik normlarına ters dűřen yeni semt sakinlerinin yařam tarzları ile műcadele etmek gerekir diyor ama alternatif projelerle.

Bu konuda çözümünü de öneren yönüyle Adem Süzgün, ilgiyi hak ediyor. Adem Süzgün, sadece bu yönüyle değil aynı zamanda semtin eski etnik farklılıklarının tarihine hakimiyeti yönüyle de bilgi veren yöne sahip. Bu konuda zengin bir hatıra ve deneyim sicili var. 1970'li yıllardan bu yana semte rengini veren tüm etnik gruplardan arkadaşlıkları, hatıraları, deneyimleri var.

4.3.Tophanedeki Kentsel Yenilenme Sürecinin Pasif Direnişçisi: Terzi (Yorgancı) Haydar

1940'lı yıllardan kalma müstakil binasında o yıllardan bu yana yorgancılık yapan Yorgancı Haydar; hiç evlenmemiş iki yaşlı kız kardeşiyle yaşıyor. 90 yaşını aşkın bu kişinin müstakil binası 3 katlı ve en alt katta iki dükkanı var. Dükkanları ve üst kattaki daireleri kiraya vermediği gibi onca alıcıya rağmen ısrarla satmıyor da.

Çok fazla tamirat ve tadilat yapılmamış bu bina harap görünümüne rağmen emlakçıların iştahını kabartan bir değere sahip. Konumu itibarıyla oldukça değerli olan bu binayı Yorgancı Haydar oldukça sahiplenerek koruyor.

Halen alttaki dükkanda yorgancılık yapıyor. Sabahları geleneksel esnaf ciddiyetiyle erkenden dükkanını açıyor, dükkanı ve etrafını silip süpürüyor, yorganları tek tek indirip tozlarını alıyor buruşan kumaşlarını ütülüyor ve düzenleyerek sergiliyor. Çoğunun modası geçmiş ürünlerine ve kumaşlarına gözü gibi bakıyor. Daha sonra büyük bir sabırla müşterilerini bekliyor.

Yıllardır bu şekilde neredeyse her gün siftohsız dükkanını kapatmasına rağmen bunu yapıyor. Ciro hakkında aynı şey anlatılıyor ya hiç satış yapamadığı ya da yılda yüz liralık anca satış yaptığı şeklinde. Ancak buna rağmen Yorgancı Haydar'ın emekli maaşı emlak rantiyecilerine karşı yürüttüğü bu sessiz ve pasif direnişi yapmasına yetiyor.

Yorgancı Haydar'ın bu direniş i yıllardır aynı sabır, azim ve kararlılıkla sürüyor. Anlaşılan o ki sürmeye de devam edecek. Semtteki ölçüsüz yenilenme sürecinin mağlupları olan, kolayca teslim olan semt sakinlerine inat sanki bu sürece meydan okuyor, harap binasının etrafına ördüğü görünmez surların fethedilmeyeceğine inanarak...

Yorgancı Haydar, semtteki kentsel dönüşüm ve yenilenme projelerine karşı pasif direniş in sembolü belki de. Herkeste iki farklı duygu uyandırıyor bu haliyle: Kimi, onun iflah olmaz bir deli olduğunu kimileri de azmin, direniş in, teslim olmamanın, direniş in hayranlık uyandıran sembolü olduğunu düşünüyor.

Yorgancı Haydar, kameralara, fotoğraf makinalarına, muhabirlere ve gazetecilere karşı oldukça mesafeli; bunlarla karşısına çıkıp görüşme yapmak imkansız, bu yüzden sadece sohbetinden faydalanılabilir, semtin tarihinin canlı tanıklarından ve semtin dönüşümü hakkında, semtteki etnik farklılıklar ve onların yaşadıkları hakkında oldukça malumat sahibi ve sohbeti hoş biri, yani bir deli ile karşılaştığımız hissini yok ediyor bu yönüyle.

Bu sınırlandırıcı yönleri belki de kalesini fethetmek isteyenlere karşı ördüğü görünmez surlar olarak düşünülebilir. Ancak bir gerçek var ki küresel kapitalist mekan üretiminin beslendiği emlak rantı ve rantiyecilerinin Yorgancı Haydar'dan daha çok çekeceği var...

4.4.Tophanelilik Kimliği ve Rajonu Hakkında Semtin Aktif Bir Gönüllüsü ile konuşma: Edip Sağlık

Tophane'nin bir okul hatta bir ekol olduğunu iddia eden ve bu iddiasını semtin gündelik hayatından anektodlarla temellendiren Edip Sağlık, 39 yaşında. Tophane'nin aktüel yaşamında, her daim aktif bir katılımcı, gözlemci olmayı başaran, aynı zamanda bu katılımı ve gözlem deneyimlerini derin analiz kabiliyeti ile değerlendirmeyi aynı ustalıklarla yapabilen bir kişilik.

Tophane Tayfun Cafe ve İstanbul 1. Amatör Liginin en eski takımlarından olan semtin sembollerinden Tophane Tayfun Spor Kulübünün yöneticisi aynı zamanda. Tophanedeki pek çok dernek ve vakfın hem üyesi hem de yardım gönüllüsü. Tophane ile ilgili sanat etkinliklerinin de sıkı bir takipçisi olması yanında Kumbaracı yokuşunda arkadaşı Bekir Mete ile İslam sanatları galerisi de açmış.

Bir sanat sever olarak yeni başlayan bu girişimini Tophane semti sakinlerine yöneltilen “sanat ve sanatçı düşmanlığı” algısına bir karşı duruş olarak açıklıyor. Bilindiği gibi, Tophane’de 2010 yılı 21 Eylül akşamında yaşanan ve bir süre ülke gündemini meşgul eden sanat galerilerine, eğlence yerlerine ve butik otellere yönelik bir halk tepkisi olmuştu. Sosyal bilim çevrelerinde bu durum bir “mahalle baskısı” kavramı çerçevesinde tartışılmıştı. Edip Sağlık, bu sürecin yakından tanıdığı olmuş bizlere bu olaylarla ilgili izlenimlerini de aktarıyor.

Edip Sağlık, Tophane semtinin çekirdek nüvesini oluşturan farklı pek çok etnik grubu da yakından tanıyan, onların her grubu ile deneyimleri olan ve onlarla ilgili çarpıcı analizleri olan biri.

Edip Sağlık, bu yönleriyle gerek semtin yeni sakinlerinin semt imajı konusunda oluşturdukları tahribatla gerekse medya, ulusal basın ve çeşitli siyasal, ideolojik mahfillerde yürütülen “Tophane” ve “Tophanelilik” imajına yönelik kararlı bir mücadele yürütüyor ve bunu “Tophanelilik” kimliğinin gerektirdiği bir rol olarak görüyor pek çok Tophaneli gibi.

Bu noktada Edip sağlık, semtin okulunun pedagojik formasyonu olarak belirlediği “Tophanelilik Kimliğini” ve bir normlar sistemi olarak ve bir çeşit töre gibi işleyen, “Tophanelilik Rajonunun” önemini vurguluyor, ısrarla bu iki kavram etrafında dolaşıyor analizlerinde.

Edip Sağlık’a göre, hangi etnik gruba, hangi kimliğe veya sınıfa mensup olursa olsun semt sakini için “Tophanelilik Kimliği” tüm bunların üstünde, birleştirici, kuşatıcı ve

başat bir kimliği temsil eder. Bu kimliğin gerektirdiği doğal refleksler vardır ve bunlar “Tophanelilik Rajonu” olarak belirlenen kurallarla belirlenmiştir.

Sözlü ve kuşaktan kuşağa aktarılan bu roller sistemini semt sakini olan roman da, Arap da Kürt de Türk de bilir, yeraltı suçlarıyla tanımlanmış işleri icra edenler de. Kentsel yenilenme süreci ile semte taşınan yeni iş kollarına mensup kişilerin ve bunların müşterisi olan zevatın bu rajonu ya da kimliği anlamaları, benimseyerek semt kültürüne uyum içinde bir yaşam tarzına ulaşmaları zaman alacaktır diyor, Edip Sağlık.

Bu yüzden semtin kimliği ve rajonu konusundaki hassasiyetinin ve kendi çabalarının anlamına bu noktadan hareketle yaklaşmanın daha elverişli bir anlama imkanı doğuracağını söylüyor.

Edip Sağlık’a göre bu sorunlu sürecin semt kültürünün yeni sakinlere aktarılacak zamanla aşılabileceğini ama kentsel yenilenme sürecinin bu kadar sabırla yürümediğini sürecin bu kültürü aktarma konusunda gerektirdiği zamanı vermediğini söylüyor.

Bu açıdan, kentsel yenilenme sürecinin semtte ne kadar hızla ve plansız yürüdüğünü eski semt sakinlerinin yerleşmiş inanç, değer ve yaşam alışkanlıklarını nasıl bir baskı altına aldığını ekleyerek aslında bu süreçte bir tür mahalleye baskının hüküm sürdüğünü anlatıyor. Sağlık’a göre sorunların temelinde de bu fütursuzluk, plansızlık ve baskı var.

Edip Sağlık, semtin kimliğine ve tarihsel misyonuna, vizyonuna ters düşen yeni bir kimlik üretimine neden olacak kentsel yenilenme sürecinin doğal haliyle bırakıldığında Tophanelilik kimliği, kültürü ve rajonunu yok edecek bir özelliğinin bulunduğundan hareketle ve bu kaygıyla semt içerisindeki bu geleneksel kimliği, kültürü, rajonu besleyen dernek, vakıf ve organizasyonların önemine, sürekli olmalarının gerekliliğine vurgu yapıyor. Bu konuda da aktif bir gönüllü olarak çalışıyor.

Bu organizasyonlar yıllar boyu semtte sürekliliği olan ve semt sakinlerinin kaynaşmasına kimlik, değer üretimine ve aktarımına hizmet eden; düğün, cenaze, tüm

semtin katılımına açık iftar ve sahur yemekleri, bayramlaşma merasimleri; umre, hac gezileri; piknikler, ve kermesler tarzı etkinliklerdir.

Edip Sağlık'a göre her etnik grup bu organizasyonların sürekliliği nedeniyle diğer etnik grubun düğün şarkılarını, oyunlarını bilir. Bir roman, Kürtlere has Şemmame oyununu rahatlıkla oynayabiliyorken bir Kürt veya Arap da Roman havasında çalınan bir düğünde ustalıkla oynayabiliyor, diğer etnik grubun şarkı ve türkülerini rahatlıkla söyleyebiliyor.

Bu etkileşimin gündelik hayattaki bolca örneklerine bir de birbirlerinden kız alıp verme eklenince de komşuluklar dışında semtte kan bağı ile kurulan birliktelikler de eklenmektedir. Bir roman, Romence yanında Arapça; bir Arap da Arapça yanında Kürtçeyi rahatlıkla konuşabiliyor. Bu yönleriyle bu kadar kozmopolit bir kimlikler mozaigine sahip başka da bir semt ne İstanbul'da ne de Türkiye'de bulunabilir diyerek bunun muhafaza edilmesi hatta Tüm Türkiye için bir model teşkil edecek tarzda sunulması taraftarı.

Edip Sağlık, özellikle bu organizasyonların korunması ve geliştirilmesinin semtin bu nadide ve örneklik teşkil edebilecek kültürünün sürekliliği açısından çok önemli olduğunu, bunları korumanın Tophaneyi korumak anlamına geldiğini ekliyor. Bu konudaki düşüncelerin de sadece kendisi açısından önemli olmadığını Tophanelilerin genelinde bu düşünce ve temennilerin bulunduğunu söylüyor, “-Yalnız değilim.” diyerek.

4.5.Sanat Galerilerine Baskın Mahalle Baskısı mı Mahalleliye Baskı mı?

20 Eylül'deki Sanat Galerileri baskınına yönelik medya ilgisi daha çok Tophane semtindeki galeri sahipleri ile semt sakinleri arasındaki gerilime odaklanmıştı. Bedri Baykam canlı yayında yeni bir Sivas Madımak Oteli Hadisesi ile karşı karşıya olduğumuzu adeta müjdelemek ister gibi bir tarzda konuşuyordu.

Bu tarz bir hadisenin belli çevrelerdeki hesaplara uyan yönleri yine bu çevrelerin iştahını kabartacak cinstendi. Ancak korkulan olmadı ve kısa sürede olayın farklı yönleri olduğu sağduyu sahibi değişik çevrelerce gün geçtikçe ortaya çıkartılmaya başlandı.

Böylece medyanın ilk başta ilgisini daha çok çeken olaydaki linç kültürü, reality show, ya da şiddet yanı kısa süre sonra yerini daha derinlikli analiz ve yorumların yapıldığı tartışma platformlarına bıraktı ve ortaya çıkan yeni bilgiler eşliğinde Tophanedeki bu olayın semtte birkaç yıldır devam eden kentsel yenilenme süreci ve onun ortaya çıkardığı mekan paylaşım sorunları ile ilgisi belirginleşmeye başlamıştır.

Bu belirginlikle birlikte semtteki emlak fiyatlarının özellikle Galataport projesinin gündeme gelmesi ile fırlaması ve yenilenen kentsel mekana talebin hızla artmasıyla tavan yapması Tophane'yi bir bütün olarak emlak spekülâtorlerinin ve rantiyecilerinin ilgi odağı yapmıştır. Bunun peşinden kentsel mekanda yaşayan kent yoksullarının dışlanması ve semtin mutenalaştırılması süreci gelmiştir.

İşte tam da bu noktada sanat galerilerinin Şişli, Nişantaşı, Etiler, Taksim gibi kentsel yenilenme süreçlerini tamamlamış semtlerdeki kira maliyetlerinden kaçarak Tophane'ye inmeleri, bunlarla birlikte Tophane'nin konumu itibariyle apart otel, butik hotel ya da hostel hizmetlerine elverişliliği ile birlikte bu sektörde girişimci olanların marifetiyle semtteki eski yapıların yenilenmesi ve butik otel ya da hostel tarzında hizmete girmesi gibi gelişmeler peşi sıra bu sorunlar dizisini biriktirmiştir.

Semtte biriken bu sorunlar semtin eskiden beri sakini olanlarla bu yeni yerleşenler arasındaki ilk karşılaşmalarla katlanarak devam etmiştir. Burada bir hususu belirtmekte fayda vardır ki o da sanat galerilerini işletenlerle semt sakinlerinin de aynı sürecin mağdurları oldukları gerçeğidir. Yani sanat galericileri de semt sakinleri de artan emlak maliyetlerini karşılamada zorluk yaşamaktadır.

Bu yüzden Tophane semti sakinleri ile sanat galericileri arasındaki gerilimin temel sebebi Marksist argümanların ısrarla vurguladıklarının aksine bir sınıf farklılığı kaynaklı olmaktan ziyade bir kültürel farklılıkla ilgilidir. Bu süreçte galericilerle semt sakinleri ortak bir dertten muzdariptir aslında.

Son kertede kentsel yenilenme süreci iki tarafın da aleyhine işlemektedir. Sanat galerisi sahipleri de kiraladıkları mekanları yine semt sakinlerinden temin etmektedirler. Hüseyin Dormen, semtteki Bitlisliler derneğinin başkanı olmakla birlikte aynı zamanda bir sanat galerisinin de mülk sahibi konumundadır. Dolayısıyla semtte sanat galerilerine yönelik tepkinin medyadaki ilk algılatma biçimi olan semtin sanat düşmanlığı şeklindeki yargılar tamamen boşa çıkmaktadır.

Tophane'deki bu olayların kültürel eksenli bir mekan paylaşım sorunu olduğu açıktır. Ancak bu durum kentsel mekan paylaşımı açısından sınıf merkezli çatışmaların rolünün olmadığı anlamına gelmez. Çünkü, sanat galerileri işletenlerin genelinde ya da butik otel ve hostel tarzı işletmelerin sahiplerinin sınıfsal kökenleri hakkında daha çok semt insanları gözünde "Beyaz Türk" imajı hakimdir.

Bu kesimlerde görülen düşünce, yaşam tarzı ve alışkanlıkların en karakteristik özelliklerini taşıyan bu kesim semt insanının genelinde aydınlanmacı, batılı hayat tarzını benimsemiş, ve topluma tepeden bakan jakoben tutumlara sahip Kemalist bir kuşağın genetik kodlarını taşıyan bir kimlik izlenimi bırakmaktadır. Bu izlenim nedeniyledir ki bu davranış kültürünün geneline "Beyaz Türk" yakıştırması yapılır veya zengin sınıflı olarak görülür.

İşte tam da bu noktadan bir sınıfsal ayrışmaya dayalı bir çatışmadan söz etme imkanı oluşabiliyorken bile yine de özdeki ideolojik, kültürel ayırım noktaları bu analizde aceleci ve ısrarcı olmamız gerektiğini hatırlatıyor.

Semtın yeni sakinleri geldikleri bu yeni mekanda bu imajı besleyecek tavır ve davranış, düşünce tarzlarıyla semt insanı ile gerilimi tırmandıracak gelişmeleri de başlatmışlardır.

Semtin kültürüne ve kimliğine aykırı, kayıtsız ve sorumsuz davranan ilk yerleşenlerin bir kısmı zamanla Tophanelilik kimliği ve rajonu ile ilgili öğrenmelerden hareketle sem sakinleri ile uzlaşarak uyumu seçmiş geri kalanlar ise 21 Eylül akşamında kopan olayları tırmandıracak gerilimleri besleme tercihinde bulunmuşlardır.

Örneğin fahişelerin melek kostümleri ile gösterildiği sergiler, içkili kokteyller ve galeri çalışanları ile misafirlerin sergilediği uygunsuz, fütursuz görüntüler; apart tarzı butik otellerde ve hostellerdeki aymazlıklar kısa sürede karşısında yerleşik semt kültürünü sahiplenen kalabalıkları görmeye başlamışlardır.

Görüldüğü gibi Tophane olayları sadece bir gecede olup biten bir hadise özelliği taşımamakta bu olayları tırmandıran nedenler zinciri yanında aynı zamanda dolayım sal etkide bulunan kentsel yenilenme sürecinin de etkileri dikkate alınmalıdır.

Bu sürecin sonunda şimdilerde yatışmış gibi duran ve artık eski sakinlerle yeni semtin yeni sakinleri arasındaki sorunlardan daha büyük bir tehlike var kapıda. Bu da makro bir kentsel dönüşüm projesi olan Galataport projesinin hayat bulması ihtimali.

Bu ihtimalin bürokratların imzasını bekleyen yakınlığının uyandırdığı merak ve beklentilerle emlak fiyatlarının daha da artacağı, kentsel mekan üzerinde emlak spekülasyonlarının ve rantiyecilerinin iştahının kabarcacağı kesin. Kesin olmayan kentsel mekandaki kültürel dokuya ve yoksullara ne olacağıdır.

4.6.Eyüp Güzel ve Mahalleliye Baskı İddiası

www.tophanehaber.com sitesinin editörü, yerel gazeteci, www.siirtliler.net sitesini ve yönetiyor. Semt içinde yaşıyor, ailesi 1950’li yıllardan bu yana Tophane’ye yerleşmiş bir Arap. Siirt’le de irtibatı kesilmemiş ve aynı zamanda İstanbul’daki Siirtliler için Siirt’le irtibat kurmanın, birebir haberleşmenin kaynağı bir muhabir, gazeteci aynı zamanda. Eyüp Güzel, gerek kentsel değişim, yenilenme sürecinin semt üzerine etkileri gerekse semtte geçen yıl yaşanan gerilimin nedenlerini konuştuğumuz görüşmemizde ve

kendisiyle Sabah Gazetesinde yapılan röportajda özetle düşüncelerini şöylece ifade ediyor:

“Ailelerin yaşadığı apartmanların içinde açılan hosteller, mahalle aralarında, okul ve camilerin diplerinde açılan alkollü eğlence merkezleri ve kafeler mahalleliyi canından bezdirdi.

Düne kadar apartmandaki komşularının hepsinin kim olduğunu, yedi göbek ötesini dahi bilen aileler şimdilerde ise komşularının kim olduklarını, neci olduklarını bilmiyorlar. Gündüz ya da gece yarısı fark etmeksizin günün herhangi bir saatinde apartmanlarına kızılı erkekli grupların girip çıktığını gören apartman sakinlerinin zıvanadan çıkmaması mümkün değil.

Mahallenizin tam göbeğinde eşcinsel oteli açılması sizce bir özgürlük müdür? Ramazan davulcusunun üzerine 'Beni rahatsız ediyor,' diye içki şişeleri atanlar provokatör değil midir? Camilerin diplerinde, sokak aralarında hosteller açacaksınız sonra da müşterilerim rahatsız oluyor diye ezanı şikâyet edeceksiniz. Tophanelinin anlatacağı şeyler çok. Kimse kimsenin sanatıyla, kültürüyle ilgilenmiyor. Sanat galerilerinde neler yapılıyor kimsenin umurunda değil. Açılan tiyatro salonlarında neler olup bitiyor hiç önemli değil Tophaneli için."

“Tophane'nin sadece dindar bir muhit olarak anılması ve bu gerilimin merkezine dindarlığın yerleştirilmesi bizleri rahatsız ediyor. Tophane'de Dindar olan da var, olmayan da var. Tophane'de bazı tarikatlar da vardır ama Ramazan'da açık yerler de. Giderek dindarlaşma eğilimi artmış olabilir ama bu tek başına Tophane'nin sorunu değil, bütün Türkiye'nin sorunu. Kaldı ki bunu sorun olarak görmek de abes, bu durum sadece sosyolojik bir gerçek. Bu konuda yapılacak analizlerin bu gerçeği iskalamaması gerektiğini düşünüyorum.

Çatışma yaşanmaması için, o insanların yeniliği kabul etmesini sağlayacak yollar açmak gerekir, bu da yeni gelenlere düşer. Sanat galerilerine saldıranların sadece dindar olması, mütedeyyin, muhafazakar insanlardan oluşması beklenir ama gerçek öyle değil saldıranlar arasında semtin her ideolojik, kültürel, etnik kesiminden insanlar vardı.

Ama dediğim başka bir şey, bir var olma, bir kimlik, bir yaşama alanını koruma refleksi bu. Bir taraftan Galataport da başlayacak ve sıkışacak bu insanlar. Galeriler açıldıkları zaman semt insanıyla diyalog kurmadılar, iletişimleri zayıftı yani. Ne yapmak istediklerine,

amaçlarına, semt için durumlarına dair bir açıklama bekliyordu semt insanı fakat böyle tepeden inme şeklinde gelişince bu süreç doğal olarak mahallelide burası bizim mahallemiz tepkisi oluştu.

Aradan geçen zaman içerisinde gerek sanat galerileri sahipleri ve gerek butik otel, eğlence mekanları işletenlerle semt ahalisi arasında gelişen diyalog, iletişim nedeniyle şimdilerde durum çok daha barışçı ve semt insanının da ilgisini bu yönde çekecek hamlelere bırakıyor. Artık semt insanımız da sanat galerileri açıyor, butik oteller için mekanlarını veriyor. Hatta bizzat işletenler de oluyor. Ancak söz konusu işletmeler de kendilerine çekidüzen vermeye semt insanını da anlamaya çalışan bir sürece girdikten sonra oldu bu olanlar. İşte tam da anlatmaya çalıştığım şey budur: ta baştan bu sürece semt insanlarına gençlerine çağrı yapılabilir, davet edilip, sürecin içine katabilirdi. - Diyalog yani... - Tabii bütün mesele burada. Mahalle halkından bir şey bekleyemezsin, o çünkü kendisine bir baskı olduğunu düşünüyor- Yani aslında bu süreçte mahallenin baskısından çok mahalleliye baskı vardır.” (Güzel:10-03-2010)

Eyüp Güzel, semtte biriken öfkenin nedenlerini açıklarken semtin tarihsel dokusunu oluşturan kimliğine ve kültürüne vurgular yapıyor. Güzel’e göre bu kimlik ve kültür karşısında meydan okuyucu ve işgalci bir tavırla gelen semtin yeni sakinlerinin eski sakinleri aşağılayan elitist, jakoben duruşlarından rahatsız ve bu rahatsızlığın sadece kendisiyle sınırlı olmadığını ve sadece belli bir etnik grubun rahatsızlığı olmadığını söylüyor.

Cumhuriyet elitlerinin halka mesafeli bakan Batılılaştırıcı jakoben eğilimlerinin sanat galerileri işletenlerde de hostel tarzı ticari faaliyet icra edenlerde de bulunduğunu söylüyor. Eyüp Güzel ile söyleşimizde öne çıkan önemli vurgular arasında şunlar var:

“Gündüz ya da gece yarısı fark etmeksizin günün herhangi bir saatinde apartmanlarına kızılı-erkekli grupların girip çıktığını gören apartman sakinlerinin zıvanadan çıkmaması mümkün değil.”

“Mahalleliyi hiçe sayan, örfüne, geleneğine, inancına her türlü baskıyı uygulayan sonra da çıkıp Mahalle Baskısı diyen anlayışla mücadele semt insanı için bir görevdir.”

“Camilerin diplerinde, sokak aralarında hosteller açacaksınız sonra da müşterilerim rahatsız oluyor diye ezanı şikayet edeceksiniz.”

“Her yıl 11.ayın sultanı Ramazan ayında, Ramazan davulcusuyla sahura kalkma geleneğiniz ve kültürünüz birileri tarafından sabote edilmesi midir medeniyet?”

Oysa Güzel’e göre, Tophane, çoğu kez eski filmlerde veya romanlarda imrenerek okuyup izlediğimiz semt kültürünü bugüne kadar koruyabilen ender yerlerden birisidir.

4.7.Asena Günal (Tütün Deposu Proje Koordinatörü)

Tophanedeki eski bir tütün deposunu yenileyerek galeriye dönüştüren ve bu galeride sergi, kokteyl, söyleşi gibi etkinliklerle adından söz ettiren tütün deposu sanat evinin koordinatörü Asena Günal, hem kurumsal olarak tütün deposunun misyonunu ve vizyonunu anlatıyor hem de semtteki kentsel yenilenme sürecine katkılarını.

Ayrıca sanat galerilerine mahalleli baskını olarak kamuoyuna yansıyan olayların nedenlerini, sanat galerisi işletenlerin mağduriyetlerini ve semt içinde yaşadıkları sorunları dile getirirken ki düşünceleriyle Asena Günal, Semt insanının bu tarz davranışlarının arka planındaki ataerkil, feodal kalıntıların izlerini vurguluyor.

Görüşmede kadın erkek karşıtlığı temeline oturttuğu gerilimin nedenini öne çıkartırken oldukça feminist bir çerçeve çiziyor. Asena Günal ile görüşmeden çıkan en verimli sonucun cinsel kimliklerdeki ayrışmanın da semtteki mekan paylaşım sorununa etki ettiğini işaret etmesi olmuştur diyebiliriz.

Bunun dışında semtteki ataerkil yapının baskın etkisi dışında semt insanının gözünde soylulaştırmanın asıl failleri olarak görülmeleri şeklinde ürettikleri algının da öz eleştirisini yapıyor. Günal’a göre kentsel mekan soylulaştırımının asıl taşeronları olarak kentsel yenilenme süreçlerinde sanatçıların kullanılmasının doğal mağduriyetini yaşadıkları bir gerçek ama bu sürece isteyerek dahil olmadıklarının Beyoğlu ve

Cihangirdeki soylulaştırımın dışladığı bir mağdur kesimolarak semte istemeden itildiklerimin özellikle altını çizerek vurguluyor.

4.7.1. Asena Günal İle Galeri Baskınları Hakkında Görüşme

Sanat galerilerine baskınlar sırasında olayların başlama süreçlerini ve sonuçlarını yakından müşahade eden Günal, Tophanedeki kentsel yenilenme sürecinin bir sonucu olarak tarihi tütün deposunun yenilenmesi ile kurulan Tütün Deposu müzesinin halen proje koordinatörüdür.

Tophane semti, ,insanı ve galeri baskınları üzerine yaptığımız söyleşide ve gazetelere verdiği demeçlerde mekan paylaşım sorunu hakkında ve semtteki kentsel yenilenme sürecinin doğurduğu sorunlarla ilgili önemli görüşler sunuyor.

“İstanbul'un kozmopolit merkezlerinden biriyken zamanla yoksullaşıp şiddet ve uyuşturucu ile özdeşleşen, daha sonra aldığı göçlerle muhafazakârlaşan ve sermaye baskısıyla gerçekleşen mutenalaşmaya maruz kalan bir yer Tophane. Muhafazakâr dönüşüm, içki ve uyuşturucuyu ortadan kaldırmış ama mahallenin delikanlı kültürüne pek dokunmamış. İslâmi muhafazakârlıkla eklemlenen delikanlı kültürü, yeni gelenlere ayar vermek üzere teyakkuzda bırakılmış. Biriken bir öfke söz konusu ve bu öfke, sınıf, kültür ve cinsiyete dayalı farklılık ve gerilimlerden bağımsız değil.”

Bu ifadelerinde Günal, Edip Sağlık'ın da söyleşisinde vurguladığı semt kültürü ve rajonu hakkında atıflar yapıyor. Semtteki çatışmaların temel saikleri arasında sınıfsal çelişkilerin rolünü öne çıkartırken aynı zamanda dinsel, etnik ve cinsel kimliklerin de etkisinden söz ediyor.

“Tophane çevresindeki, kültür, turizm ve eğlence sektörü üzerinden yürüyen soylulaştırma ile yaşam alanları daralan bu insanlar, müdahale edemedikleri kentsel dönüşüm sürecine bildikleri yöntemle tepki gösteriyorlar. Erkek fantezi dünyasıyla da beslenen bir nefret bu. “

Şeklindeki ifadelerinde çatışmaların temelinde cinsel kimlik ayrımcılığına yaptığı vurgu feminist izler taşıyor.

“Bu aşamada yapılması gereken şey, serinkanlılıkla, biz burada, mahalleliye rağmen değil mahalleli ile beraber ne yapabiliriz, soylulaştırma karşısı bir birlikteliği nasıl inşa edebiliriz üzerine düşünmek. Başka türlü bütin taraflar için felaket olur, gördük.” (Günel:10-03-2010)

Yine de Günel, baskınlar sırasında sanat galerileri olarak aslında sürecin mağdurları arasında olduklarını, semtteki gentrification (soylulaştırma) projesinin aktörü olarak algılanmamaları gerektiğini de ekliyor. Semtte birlikte yaşamak ve semt sakinleri ile birlikte sürecin olumsuz etkilerine karşı tek vücut hareket etme isteğini de aktarıyor. Sanat galerileri baskınları öncesinde ve olaylar sırasında ortaya çıkan tepkisel, şiddet içerikli görüntünün zamanla bu birlikteliğe doğru evrilerek değiştiğini de yineliyor.

Kısacası Günel, semtte mekan paylaşım sorununun mağdurları arasında görülmeleri gerektiğini vurgulayarak mekan rantiyecilerinin mağdur ettiği diğer bir kesim olan semt sakinleri ile birlikte bu süreçteki mağduriyetin en az seviyeye çekilebileceğini umut ediyor.¹

4.7.2.Galeri Baskınları: Semtte Birikmiş Öfkenin Gazının Alınması

Tophane’deki son olayları mekan paylaşım sorunu bağlamında ele alan Günel, sorunları körükleyen ana nedeni salt sınıfsal çatışma bağlamında ele almanın sosyal bilim ilkelerine ve ruhuna aykırı olacağını belirtiyor. O’na göre kadın-erkek kimliği karşıtlarının ve onun doğurduğu eşitsizliğin, semtte hakim olan ataerkil

¹ Kaynak:http://www.sabah.com.tr/Pazar/2010/10/03/soylulastirmaya_tepki

geleneğin bile diğer kültürel kimlikler yanında sorunların temelinde yer tutan önemli bir neden olarak anılmalıdır.

Günel, semt sakinlerinin sanat galerilerine ve semtin yeni sakinlerine yönelik düşmanca tutumunun arka planında semtte yıllardır oluşmuş ve yerleşik hale gelmiş Habitus'a yönelik bu yenilerin varlığının tehdit olarak algılanması yatmaktadır. Bunun böyle olmadığını semt insanıyla işbirliğine ve iletişime açık olarak göstermeye çalıştıklarını ancak buna uygun bir iletişim dilini bulmada henüz başarılı olduklarını söyleyemeyeceğini de ekliyor.

Günel, Semtin eski sakinlerinin özellikle sanat galerileri işletenlerini kentsel yenilenme sürecinin mağduru olarak görmemelerinin bu iletişim ve işbirliği imkanını zayıflattığını düşünüyor. Günel, semtte bir tür ahlak bekçiliğine soyunan ve semtteki yerleşik kültürü yani Habitus'u korumayı kendilerine görev ve amaç olarak bellemiş bir çevrenin olduğunu ve bu çevrenin kurduğu bariyerleri aşarak söz konusu iletişimi ve işbirliğini sağlamanın zorluklarına da değiniyor. Bu zorlukların üstesinden gelebilme umudu da giderek azalıyor Günel'a göre.

Günel, tam da bu noktada bir "mahalle baskısından söz edilebileceğini ve şimdiki durumlarının da bir tür "mahalle baskısına boyun eğme" olarak algılanması gerektiğine işaret ediyor. Günden güne kentsel yenilenme süreci ile farklı kimliklerin bir arada hoşgörü ile yaşama şansının bu kentsel mekanda azaldığını, ve bu durumun giderek şiddet içerikli olayları besleyeceği açık diyor Günel ve ekliyor:

"Yine de son galeri baskınlarının medyadaki yansımaları da söz konusu çevrenin daha dikkatli olmasını beraberinde getirdiği söylenebilir ve bu olaylar semtteki "birikmiş öfkenin gazının alınmasıdır"

Günel, İstanbul'u teslim alan kentsel değişim projelerinin kaçınılmaz bir sonucu olarak geldikleri Tophane'de mesken tuttıkları Tütün Deposu Sanat Evi'nin semt insanıyla kaynaşmak ve semtin habitus'una uygun davranmak anlamında bir hassasiyete sahip olduğunu söylüyor.

Semt insanından alışveriş yaparak, yardımlaşma dayanışma organizasyonlarına yardım ve proje ile katkı yaparak, burs ve yardım organizasyonları düzenleyerek semt insanıyla barış dili oluşturma çabalarına ağırlık verdiklerini ekliyor. Ancak günden güne de bir arada yaşamının gerektirdiği hoş görü iklimine bu çabalarla yakınlaştığını göremediğini de umutsuzca belirtiyor.

4.8.Semtteki Emlak Hareketliliği Üzerine Emlakçı Kenan Aras İle Görüşme

Kenan Aras, Semtin mekan üretimi, satışı ve spekülasyonlarını pek çok açıdan değerlendirebilecek mesleki bir tecrübeye hem de semtte yıllardır akrabalarıyla yaşayan bir eski sakin olarak da semtteki mekan paylaşım sorunlarına etki eden nedenleri anlamada veri sağlama potansiyeli çok yüksek bir kişiliğe sahip. Yıllardır semtin nabzını bu anlamda tutan gözlemci kişiliğine ve mesleki deneyimine başvurarak hem kentsel yenilenmenin Tophane’de doğurduğu sorunlar üzerine hem de emlak piyasasının Tophane özelindeki durumuna yönelik sorular sorduk.

Semtte 2000’li yılların başından bu yana emlakçılık yapan ve semt insanlarını çok iyi tanıyan Kenan Aras, semtteki emlak fiyatlarındaki patlamanın miladı olarak 2004 yılında iktidar tarafından dile getirilen Galataport Projesini gösteriyor. O gün bugündür emlak konusunda yatırım yapan çevrelerin ve rant avcılarının da manipülasyonlarıyla semtteki mülk fiyatlarında inanılmaz artış olduğunu söylüyor.

30-40 bin civarında fiyatı olan mülklerin bugün 300-400 bin civarında alıcı bulduğunu da ekliyor. Bu proje ile birlikte semt insanının semt hakkında önceleri beslediği umudun kent yoksulları olan başta romanlar olmak üzere diğer yoksul sakinler üzerinde yıkıcı etkisi olduğunu gördüğünü söylüyor.

İstanbul genelindeki TOKİ projelerine semt insanının teveccüh göstermesinde bu mülk fiyatlarındaki artış kadar 90’lı yıllardaki göçe ev sahipliği yapan semtin parsel anlamında bu nüfus yoğunluğunu kaldıramaması da etkili olmuş.

Aras'a göre kalabalık nüfuslu aileler artık bir arada zaten sınırlı sayıda olan semtteki mekanlarda tutunamadığını evlenip yeni yuva kuranların kentsel ayrışma mekanlarına yani Toplu konut olanaklarına teveccüh gösterdiklerini söylüyor.

Aras'a göre Tophane kentsel mekanındaki son dönem mekan paylaşım sorunlarının arka planında bunlar olmakla birlikte semte yeni gelenlerin kültürel formasyonlarının da semtteki yıllar boyunca oturmuş geleneksel yapı ile çatışması da vardır.

Buna göre semtin yenilerinin semtin eski alışkanlıklarını dikkate almadan yaşamaları ve bunun saygısızlık olarak ya da yerleşik yapıya tehdit olarak algılanmasının sorunların temeli olduğu söylenebilir.

Semtteki emlak piyasasını tırmandıran gelişmeler arasında sadece Tophane özelindeki kentsel yenilenme projeleri gösterilemez diyor Aras ve ekliyor: Tarlabası'ndaki, Cihangir ve Taksim'deki yenilenme ve dönüşüm projelerinin ve Galata Kule dibi yenilenme projelerinin de etkisi yadsınamaz diyor. Bu projelerin hayat bulmasıyla Tophane'ye kaçan Tophane'ye sığınan birçok kişi var ve bunların buraya akını semtin eski yoksullarını özellikle Kasımpaşa Sötlüce tarafına sürmektedir.

Semtin Müslüman kimliğinin ve misyonunun semte yeni gelenlerin bu kimliğe ve misyona tehdit olarak veya işgalci olarak düşünülmesinin de bunda etkili olabileceği ihtimali yanında Gayrı Müslim unsurlardan semtte mülk edinme tarzında bir hevesin de göze çarptığını ekliyor.

Aras'a göre Tophane'de olmasa da Galata Kule dibi Bölgesinde özellikle kilise ve sinagoglar çevresinde böylesi bir eğilim var. Bunu nasıl yorumlamak gerekir? Sorusuna ise Beyoğlu'nun sosyal-kültürel yapısından gerekçelerle izah bulmak mümkün cevabını veriyor ve ihtiyatla da söylüyor: "Bunun 6-7 Eylül olayları ile mülklerini kaybedenlerin mülklerini geri almak üzere döndükleri anlamına gelmesinin zorlama bir ihtimal olduğunu söyleyebilirim.

4.9.Soylulaştırma (Mutenalaştırma) Süreci Önünde Bariyer Semtler: Tophane Örneği

Kentsel mekanın paylaşılması sorununu İstanbul Beyoğlu İlçesinin Tophane Senti örneğinde ele aldığımız bu çalışmanın mülakat bölümü ile ilgili değerlendirme başlıklarını ana hatlarıyla şu şekilde belirlemek mümkün:

Tophane’de kentsel mekan, kültürel kimliklerin belirleyiciliğinde paylaşılmaktadır. Bu paylaşımda Osmanlıdan devralınmış ayrışma modellerinin semt insanı üzerinde genlere işleyen yönler oldukça etkilidir.

Tarihsel derinlik içinde ele alındığında, geçmişten gelen bir misyonla bir Müslüman semti olması, Tophane Senti’nin mekan paylaşımında etnik unsurlardan çok dinsel çeşitlilikle ilgili bir gerilime açık olduğunu göstermektedir. Son zamanlarda semtteki gerilimin, çatışmaların ya da sorunların merkezinde bu düşüncenin ya da şartlanmışlığın payı büyüktür.

Cumhuriyet elitlerince bölgede tektipleştirici projelerin uygulanmasıyla eski yerinden günümüzdeki yerine, yani Kumbaracı Yokuşu çizgisinde yukarıya konuşlanan semt insanı açısından semt halen Müslüman unsurların doğal yeridir. Yine semt insanına göre gayrı Müslimlerin doğal yerleri Beyoğlu’nun özellikle İstiklal Caddesi ve Tünel civarındır.

Bugün kentsel değişim ve yenilenme süreçleri ile aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya doğru demografik hareketlilik semtte bu tarihsel misyona ve vizyona uygun düşmeyen gerilimleri beslemiştir. Tophane’de Gayrı Müslimlerin görünürlüğünün veya Taksim Meydanında Camii yapma düşüncesinin absürt kabul edilmesinin arkasında bu genetik kodlar vardır.

Semt insanı ile yaptığımız görüşmelerde hem aktüel olarak mekan paylaşım sorununa örnek oluşturacak durumlar hakkında hem de son dönem galeri baskınlarının nedenleri

hakkında konuştuk. Amaç; Tophanedeki mekan paylaşım sorununa kaynaklık oluşturacak nedensel verileri doğru bir şekilde açığa çıkartmaktır. Ortaya çıkan en çarpıcı sonuçlardan bir kaçını şöyleydi:

Tophane Sementi İnsanının semtin Müslüman kimliğine, değişik görünüm ve tepkisel tavırlar eşliğinde sahip çıktığıdır. Öyle ki her türlü etnik çeşitliliğe toleranslı bu semt insanları özellikle Gayri Müslim nişanelere karşı bir o kadar hassas ve tetikte duruyorlar. Bu nişaneler arasında Gayri Müslimliği çağrıştıran hayat tarzları; eğlence mekanları, içkili kokteyller, giyim kuşamda absürtlük gibi durumların semtte alenen ortaya konmasının doğurduğu tavırlar vardır. Bu tavırlara örnek olarak Eyüp Güzel'in tercümesini yaptığı düşünceler bunları çok iyi ifade etmektedir.

Bir başka çarpıcı nokta da Sement sakinlerinin, kentsel yenilenme sürecinin sonucunda yükselen emlak fiyatları karşısında enteresan bir paradoksla ve sosyal bilim tezlerinin öngördüğünün aksine kentten dışlanmaları beklenirken kentte tutunmayı başarmalarıdır.

Bu durum, genellikle İstanbul'un pek çok semtinde yenilenme ya da dönüşüm yaşayan kentsel mekanlarda soylulaştırma (mutenalaştırma: gentrification) ile sonuçlanırken burada bu şekilde bir sonuçla karşılaşmak hem nedenleri açısından hem de mutenalaştırma süreçlerine yönelik tedbirler almak açısından önemli bir örnekliliği hak etmektedir.

Bu durumun nedenleri arasında semt kültürünün Osmanlıdan bu yana devam eden güçlü bir sürekliliğinin olmasıyla ya da semt insanının aslında mülk sahibi olmasıyla da açıklanabilir. Çünkü semtte yükselen emlak fiyatlarıyla mülkleri değerlenen sakinlerin mülklerini ellerinde tutmalarının yanında diğer mülkleri de alabilme güçlerine sahip olmaları ve aynı zamanda aldıkları her mülkün sürekli değer kazanması bunda etkili olmaktadır.

Bu durum, semtteki seçkinleşmenin (mutenalaştırımın), dışarıdan gelen seçkinlerin kent yoksullarını dışlamaları şeklinde değil de semtin eski sakinlerinin giderek soylulaşması ile açıklanması mümkündür.

Halbuki Tophane’de yaşanan bu durumun aksine, Sulukule, Fener-Balat, Tarlabası ya da Cihangir örneğinde hep soylulaştırma ya da gentrification’la sonuçlanan bir süreç özelliğinin görülmesi sosyal bilimcilerce kentsel yenilenme ya da dönüşüm mekanlarının bir kader gibi mutenalaşma (soylulaştırma) ile sonuçlanacağı öngörüsünü doğrumuştur. Tophane semti bu haliyle bu öngörülerin oluşturduğu yerleşik sosyal bilim anlayışlarına karşıt bir durum arz etmektedir.

Mülakatlarda bu durumu açıklayacak sorularla yanıtların izini sürmeye çalıştığımızda Semtteki emlak hareketliliğini çok iyi takip eden Kenan Aras’ın cevapları oldukça aydınlatıcıydı.

Kenan Aras’a göre parsel alanı dar olan bu semtin eski sakinlerinin giderek mülk alma konusunda alım gücünün de emlak değerlerindeki yükselişe paralel olarak arttığı görülüyor. Semtte soylulaştırımın sonuçlarını sadece semtteki ve her semtte olduğu gibi semt yoksunları (madunları) olan romanlar yaşamıştır, kısmen de Erzincan’lılar ki Erzincanlıların semtteki kültürel iklimle öteden beri bir kaynaşmışlıkları da yoktu.

Burada iki önemli nokta öne çıkmaktadır. Birincisi, semt kimliği ve kültürünün kentsel soylulaştırımın önünü kesme gücü; ikincisi, soylulaştırımın eğer semt insanının alım gücü yüksekse ya da yenilenen mekanların mülkiyetini elinde tutuyorsa işlemeyeceğidir. Tophane semtinde bu iki unsuru güçlü olarak yaşayan etnik unsurlar semtte varlıklarını sürdürebiliyorlar böylece.

Adem Süzgün ise semt insanının girişimci yönünden söz ederken üçüncü bir doneden söz ediyor bu da yerleşik semt kültürü, kimliği ve rajonuna aykırı, Gayrı Müslimlerle veya yaşam tarzı konusunda Gayrı Müslim görünüm arz eden insanlarla turistik otel

ilişkileri kurmanın gerilimi beslediğini, çözümün semt sakinlerinin etnik ve dinsel kimliklerine uyum sağlayacak Arap turistlerle ilişki kurmakta olduğunu söylüyor.

Adem Süzgün, bu konuda Belediye ile işbirliği içinde birtakım teşebbüsler yaparak Arap turistleri hedefleyen hostel tarzı işletmeler ve yiyecek içecek mekanları kurduklarını ve bunların giderek artmasının gerilimleri azaltacağını söylüyor.

Kentsel mekanın soylulaştırılması sürecinin Tophane’de niçin sosyal bilimcilerin öngörülerinin aksine gerçekleştiğinin cevapları aslında mülakatların ışığında ortaya çıkmaktadır.

Her şeyden önce semtte yerleşik alışkanlıklar ve zihni ön kabuller, semtin kimliğinin, tarihsel misyon ve vizyonunun oluşturduğu görünmez bariyerler bunda çok etkili olmaktadır.

Ayrıca semt insanının kentsel yenilenme süreçlerini soylulaştırma (mutenalaştırma: gentrification) ile tamamlayan diğer semtlerdeki (Tarlabaşı, Cihangir, Sulukule, Fener-Balat semtleri gibi) sakinlerden farklı olarak mülkiyet edinme dinamiklerinin daha güçlü olması ve girişimci ruhu bu direncin ve kentsel yenilenme, soylulaştırma sürecinin önündeki en önemli direnç ya da bariyer noktalarını oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi Tophanedeki mekan paylaşım sorununun arka planını görmeyi amaçlayan bu çalışmada görüşmeler sonunda ortaya çıkan sonuçları bu şekilde değerlendirmek mümkündür.

SONUÇ

Kentsellik ve kentleşme kavramlarının ülkemizdeki son yirmi yıllık geçmişine bakıldığında bu kavramların değişim, dönüşüm, yenilenme kavramları ile birlikte değerlendirilecek pek çok veçhesi olduğu görülmektedir. Bununla birlikte kentleşme, kentsellik kavramlarının ilişkili olduğu bu kavramlar yanında kentlilik, kentlileşme kavramları da bunlar arasında değerlendirilmesi gereken diğer kavramlardır.

Kentsel değişim gibi içine dönüşüm ve yenilenme kavramlarını alan genel bir kavram yanında, gerek dönüşüm gerekse yenilenme süreçlerinin sonucu olarak ortaya çıkan kentsel dışlanma, kentsel yoksulluk (madunluk) veya soylulaştırma (gentrification=mutenalaştırma) gibi kavramlar da ele alınan bu tez çalışmasında değerlendirilmesi gereken diğer kavramlar arasında yerini almıştır. Bu ve buna benzer kavram çeşitliliğine sahip bu tez konusunun ilgili yerlerde ve konu başlıkları içinde uğraması, ele alması gereken o kadar çok kavramın varlığı tezin kavramsal sınırlarını belirlemede oldukça zorlayıcı sonuçlar doğurmuştur.

Bu zorluğun üstesinden gelebilmek ve tezde bir kavram kargaşası sorunu üretmemek adına sınırlandırmalara ve kavram seçimine alabildiğine bir rikkat ve titizlikle başvurulmaya çalışıldığı söylenebilir.

Kentsel mekanın paylaşılması sorununa odaklı ve Tophane Senti sınırlarını örneklem olarak seçmiş bu tez çalışmasında sorunu anlamaya ve bu sorun bağlamında mekanın hangi temel belirleyen (dinsel, sınıfsal, kültürel kimlikler) etrafında paylaşıldığı gibi bu tezin gerçekte ana problemi olan soruya cevap bulmaya çalışırken görülüyor ki hesaplaşılması gereken bir kavram çeşitliliği ve bunun doğurması muhtemel kavram kargaşası sorunu vardır.

Tez boyunca karşılaşılan en büyük güçlüğü bu sorunla cedelleşmek olduğu kolaylıkla söylenebilir. Bir yandan bu karmaşayı ortadan kaldırmak öte yandan kavramların içerdiği anlam konusunda mümkün olduğunca nesnel bir düzeyi tutturma çabası öte

yandan kent sosyolojisi literatürüne yanlış bir içerikle girmiş kavram anlamalarındaki yanlışlıkları gidermeye çalışmak tezdeki en önemli sorunlardı. Salt bu soruna ilişkin olarak ortaya konmuş bu çabanın bile kendi başına kent sosyolojisi literatürünün bu en önemli sorunlarından birisinin çözümüne büyük bir katkı yaptığı düşünülebilir.

Söz konusu sorunlar etrafında özellikle kavramsal netliğin sağlanması amaçlanırken mekan paylaşım sorunu karşısında kentsel dönüşümün bir başka sonucu olan kentsel ayrışma sorunu da netleştirilmeye ve tezimizin ana uğrak merkezi olan paylaşım sorunundan ayrıştığı temel farklar belirlenmeye ve gösterilmeye çalışılmıştır. İşte tüm bu zorluklar ve sorunlar aşılarak Tophane'ye hakim olan kentsel yenilenme sürecinin bugünkü mekan paylaşım sorununa etkisi gösterilmeye çalışılmıştır. Böylece tezin gerektirdiği kavramsal ve konu anlamındaki sınırlandırmalar belirlenmiştir.

Bu tezde, Kentsel yenilenme sürecinin Beyoğlu Tophane Semtinde doğurması muhtemel ve neredeyse sosyalbilim çevrelerinde yaygın olarak kesin bir dille öngörülebilir soylulaştırma:gentrification sonucunun bu semtte henüz görülmemesinin ya da görülememesinin nedenleri ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Dünyanın neredeyse her bölgesinde kentsel yenilenmenin doğması adeta mukadder olarak düşünülen bu duruma rastlanılmamasının arka planındaki nedensel ilişkileri belirlemeye çalışmak doğrusu, tezin başında hesaplanan bir durum değildi. Yine de önceden öngörülemeyen bu durumun nedensel ilişkilerini belirlemeyi gerçekleştirmek özellikle nitel çalışma esnasında mülakat kişileri ile yapılan görüşmelerde özellikle hedeflenmiştir.

Kentsel Mekanın Yenilenmesi ile ortaya çıkan kentsel mekan paylaşımı sorununu İstanbul'un Beyoğlu İlçesine bağlı Tophane semti örneğinde ele aldığımız bu çalışmada “kentsel mekan hangi kimlik temelinde paylaşılmaktadır?” şeklinde belirlediğimiz bir ana problemle yola çıkmıştık.

Bu probleme ilişkin olarak ortaya koyduğumuz tezimizde de ana vurgu şu şekildeydi: “Tophane’de kentsel mekanın paylaşılmasında sınıfsal ve etnik kimliklerden çok dinsel kimlikler belirleyicidir.” Bu teze ilişkin hipotezlerimizde ise Tophane semtinin kuruluş yıllarından günümüze kadar ki tarihsel misyon ve vizyonunun bir Müslüman semti kimliği ve kültürü ile içkin olduğunun, bu durumun da Cumhuriyetin homojenleştirici çabalarına rağmen korunduğunu vurguluyorduk.

Tophane Semtinde aktüel olarak yaşanan hayatın doneleri dikkate alındığında etnik çeşitliliğin Arap-Laz, Kürt-Arap kavgaları gibi belli bazı istisnai çatışmalar dışında sorun çıkartmadığıdır. Ancak dinsel kimliklerin çeşitlenmesinde ya da buna dair işaretler hissedildiğinde ise semt insanı açısından belli bazı reflekslerle bu duruma tahammül edilmediğini görüyoruz.

Örneğin semtte Gayrı Müslim olarak varlık bulmanın ya da Gayrı Müslim hayat tarzının nişaneleri ile görünür olmanın mümkün olmaması bu düşünceyi temellendiren ve gözlenen en önemli noktalardandır. Yapılan metin okumaları, başvuru tarihleri ve dokümanlar ana hatlarıyla başlangıçta iddia edilen hipotezlerde vurgulanan ana düşünceleri doğrular nitelikteydi.

Tarlabaşı, Galata-Kuledibi, Cihangir, Taksim, Asmalı Mescit gibi Beyoğlu’nun sınırları içindeki son zamanlarda özellikle semtin etrafında gerçekleştirilen kentsel değişim ve yenilenme çalışmalarının yokuş aşağı etkilerinin Tophane’ye sıçraması ve bu bölgelerde tutunamayıp bir soylulaştırım sürecine tabi tutularak dışlanan kesimlerin sığınma mekanı olarak Tophane’yi görmeleri ile başlayan gerilimlerle Tophane’de eski ve yeni sakinler arasında kültürel, etnik, sınıfsal bir takım mekan paylaşım sorunları ortaya çıkmıştır.

Bu tez çalışmasında Tophane’ye sığınan ve kentsel yenilenme sürecinin gerçekte mağdurları olan ancak semt insanları nezdinde semt yoksullarının dışlanacağı bir seçkinleştirme (gentrification) sürecinin Truva Atları olarak görülen sanat galerileri işletenleri ile hostel tarzı butik otel sahipleri ve eğlence mekanlarının durumu analiz

edilmektedir. Bu analizle amaçlanan, gerçekte Tophane’de gerilimleri besleyen sorunun temelinde sınıfsal ayrışmaların mı yoksa sosyal- kültürel kimliklerin mi etkisi ve belirleyiciliği vardır? Sorusuna cevap bulmaktır.

Bu soruya cevap ararken nitel araştırma tekniklerinden mülakat tarzı kullanılmış olup mümkün olduğunca semtteki aktörlerin duygu düşünce gerilimlerini besleyen ana dinamiklere ulaşılmaya çalışılmıştır. Semt insanlarıyla derinlemesine ilişkiler kurulup, katılımcı gözlem yollarıyla soruna yönelik analizlere etki edecek veri toplama işlemleri gerçekleştirilmiştir.

Bu noktada ulaşılan en önemli sonuçlardan birinin, normalde bir doğa kanunu gibi işleme gereken ve sosyal bilimcilerin bu tip durumlarda öngördükleri kentsel yenilenme süreçlerinin yaşandığı mekanlarda mutlaka gentrification ya da soylulaştırılma denilen sürecin yaşanması gerektiğine dair sonuçlara henüz rastlanmamasıdır.

Bu durumda tez çalışmasının yönünü değiştiren önemli bir nokta bu oldu. Bu yüzden bunun nedenlerini de ele almak isterken mülakat nesnesi kişilerle yapılan görüşmelerde ve diğer kaynak taramalarımızda şu sonuca ulaşılmıştır: Tophane’deki kentsel yenilenme sürecinin sonunda bir soylulaştırıma durumuna rastlanmasının önündeki en önemli engellerden bir kaçının semtteki güçlü tarihsel misyonun ve vizyonunun şekillendirdiği semt kimliği ve kültürü olduğudur.

Ayrıca, semtteki sakinlerin mülkiyet sahibi olmaları ve süreç içinde oldukça değer kazanan mülklerinin kendilerini semtte tutacak ekonomik gücü sağladığını ve kentsel mekanın seçkinlerinin yine semtin eski sakinlerinden oluştuğunu böylece semt yoksullarının kentsel dışlanmaya maruz kalmalarının engellendiği görülüyor.

Bu yönüyle mutenalaştırma ya da diğer adıyla soylulaştırma süreci karşısında bir semtin direnebilmesinin en önemli dinamikleri ortaya çıkmaktadır. Bunlar da semtin kimlik ve kültürünün güçlü, belirleyici olması ile semt insanların mülkiyet sahibi olmasıdır.

Böylece tezimizde dinamiklerini merak ettiğimiz sorunların arka planına ilişkin en önemli sonuçlar ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Tüm bu değişkenleri soylulaştırım önünde bir semtin bariyerleri olarak düşünmek ve bunu bu kavramsallaştırma ile ifade etmenin imkanlarını da çalışmamızın sonunda elde ettiğimiz bir hasıla olarak göstermek de mümkün.

Yani kentsel soylulaştırma sürecine direnen semtlerin kimliği, misyonu ve kültürü ile semt insanının yerleşikliğini güçlendiren aidiyet hisleri yanında bunları etkinleştiren bir vakıa olarak mülkiyet sahibi olma durumları birer bariyer işlevi görmektedir.

Zihinsel ve kültürel bariyerler olarak işleyen bu direnç dinamikleri ile semtte gözle görülmeyen surların soylulaştırım tehditlerine ve saldırılarına karşı semti koruduğu düşünülebilir. Bunu sosyal bilimsel bir kavramsallaştırma ile kısaca şu şekilde de ifade etmek mümkün: Soylulaştırım önündeki bariyer olarak: Semt Kültürü. Tophane Semti de bunun tipik bir örneğidir.

Ancak semti bekleyen semt kimliği ve kültürünü tehdit eden devasa bir proje olan Galataport İhalesinin kabul edilip hayata geçmesi ile soylulaştırım önünde daha önce şanlı bir direniş ortaya koyan bu bariyerlerin ne ölçüde yeterli olacağı düşündürücüdür.

KAYNAKÇA

AB SÜRECİ VE PLANLAMA (2001) TMMOB Şehir ve Plancıları Odası, Ankara

ABAY, Ali Rıza (2006) “Siirt Dışındaki Siirt’lilerin Sosyo-kültürel İlişkileri (İstanbul-Fatih Kadınlar Pazarı (Küçük Siirt) Örneği” Uluslararası Siirt Sempozyumu Bildirileri içinde sh,35-56, Şarkiyat Araştırmaları Derneği Yay. Birleşik Matbaa, İzmir

AHISKA, Meltem (2011) “Hatırlayan Ucubeler: Tophane’deki İşçi Anıtının Hikâyesinin İzini Sürmek -Bölüm I” ,Red Thread Dergisi / Arşiv / Sayı 3 İstanbul

AKTAY, Yasin (2005), “Küresel Kentleşme: Konya Örneği”, Damla Ofset, Konya

AKTAY, Yasin (2007) Ay Vakti Dergisi,82-83-84.Sayı Medeniyet Özel Sayısı içinde, sh.378-382,İstanbul

AKYÜZ, Vecdi (2005) “İslam Geleneğinden Günümüze Şehir Hayatı ve Yerel Yönetimler”,2.Cilt, İlke Yayıncılık, İstanbul

ALTAN, Ertan (2012) “Beyoğlu’nda Selfler ve Senyorler Savaşı mı Çıktı?”, 12 Şubat 2012, Sabah Gazetesi

AMICIS, Edmondo de (1981) “İstanbul(1874)”, Çev: Prof. Dr. Beynun Akyavaş, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara

ALVER, Köksal (2009) “Kentsel Ayrışma Ve Yeni Biçimleri”, Anlayış Dergisi, Nisan, sayı 71

ALVER, Köksal (2007) “Siteril Hayatlar”, 2007, Hece Yay. İstanbul

ARAL, Fahri (2010) “Tophane’ye Siirtlilerle Baktık”

http://www.sabah.com.tr/Pazar/2010/10/03/tophaneye_siirtlilerle_baktik Erişim Tarihi:23-10-2012

ASLANOĞLU. A, Rana (2000) “Kent, Kimlik ve Küreselleşme”, Ezgi Yayınları, 2.Baskı, Bursa

AYATA, Sencer ve Ayşe (2000) “Toplumsal Tabakalaşma, Mekansal Ayrışma ve Kent Kültürü, Mübeccel Kıray İçin Yazılar İçinde”, Bağlam yayınları, İstanbul

BAĞLI, Mazhar ve Abdülkadir Binici (2005) “Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi” ,Bilim Adamı Yayınları, Ankara.

BAYRAM. Ali Müfit, (2009) Kentsel Dönüşüm Sorunu Hakkında, Anlayış Dergisi, Nisan, sayı 71

BİLDİRİ (2008) Kamuoyuna Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Uygulamaları Hakkında Duyuru:<http://v3.arkitera.com/h25615-kamuoyuna-kentsel-donusum-ve-yenileme-uygulamaları-hakkında-duyuru-ve-davet.html> Erişim Tarihi:23-10-2012

BİREKUL, Mehmet (Editör) (2001) “Yerel Yönetimler Kültür Şurası” Konya BŞB Yayınları:123, Konya

BOTTON, Alain de (2007) “Mutluluğun Mimarisi”, (Çev: Banu Tellioglu Altuğ) 2. Baskı Sel Yayıncılık, İstanbul

CRAWFORD, Francis Marion (2009) “1890’larda İstanbul”, T. İş Bankası Kültür Yay. İstanbul

CANSEVER, Turgut (2000) “Kubbeyi Yere Koymamak”, 4.Baskı, Timaş, İstanbul

CANSEVER, Turgut,(1992)” Şehir ve Mimari”, Ağaç Yay. İstanbul

CANSEVER, Turgut,(1997) “İslam’da Şehir Ve Mimari”, İz Yayıncılık, İstanbul

CARTER, Harold (1983) “An Intraduction to Urban Historical Geography”, Edward Arnold Press, London

COLE, Stephan (1999) “Sosyolojik Düşünme Yöntemi, Soyoloji Bilimine Giriş”, Çev. Bekir Demirkol, Vadi Yayınları, Ankara

ÇİZMECİYAN, Liji Pulcu (2010) “İstanbul’da Kayıp Zamanlar”, 2. Baskı Editör: Emre Yalçın, T. İş Bankası Kültür Yay. İstanbul

DİNÇER, Yüksel (1999) “Kent, Kentleşme ve Kent Planlaması” , “Sivil Toplum için Kent, Siyaset ve Demokrasi Seminerleri” , Demokrasi Kitaplığı, WALD Yayınları, İstanbul

DÖKMECİ, Vedia ve Hale Çıracı (1990) “Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu”, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumları Yayınları, İstanbul

DURKHEİM, Emile (2006) “Toplumsal İş Bölümü” , Çev. Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İstanbul

DURU, Bülent. Ve Ayten. Alkan (2002) “Yirminci Yüzyıl Kenti” , İmge Yayınevi, Ankara

EKİNCİ, Oktay (1997) “Bütün Yönleriyle Taksim Camii Belgeseli” , Çağdaş Yay. İstanbul

ERKAN, Rüstem (2002) “Kentleşme ve Sosyal Değişme” , Bilim Adamı Yay. Ankara

GIDDENS. Anthony (2008) “Sosyoloji” , 5. Baskı , Kırmızı Yay. Çev. Cemal Güzel, İstanbul

GLESNE, Corrine (2012) “Nitel Araştırmaya Giriş”, Çevirenler: Ali Ersoy- Pelin Yalçınoğlu, Anı Yayıncılık, Ankara

GÖKÇE, M. Selim (2011) “Le Corbusier 100 Yıl Sonra Yeniden İstanbul’da” Türk Edebiyatı Dergisi, sayı 456, ekim, sayfa.10-14, İstanbul

GÖLE, Nilüfer. (2004) “Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere” , Metis Yayıncılık, İstanbul

GÜNAL,Asena(2010),http://www.sabah.com.tr/Pazar/2010/10/03/soylulastirmaya_tepki Erişim Tarihi:23-10-2012

GÜZEL, Eyüp (2010) “Saldıranlar da içki içer” http://www.sabah.com.tr/Pazar/2010/10/03/saldiranlar_da_icki_icer ErişimTarih23-10-2012

HABER7.COM (2010) <http://www.haber7.com/kitap/haber/879650-istanbul-nufusunun-tarihi-gelisimi> Erişim Tarihi:23-10-2010

HARVEY, David (1999) “Post modernliğin durumu, kültürel değişimin kökenleri” Çeviren: Sungur Savran, 2. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.

HARVEY, David (2002) “Sınıfsal yapı ve mekansal farklılaşma kuramı”, “20. Yüzyıl Kenti içinde.” Derleyen: Bülent Duru ve Ayten Alkan, İmge Kitabevi, Ankara

HARVEY, David (2008) “Umut Mekanları” , Metis, İstanbul

HARVEY, David (2003) “Sosyal Adalet ve Şehir” , Çeviren: Mehmet Moralı, Metis, İstanbul

HARVEY, David (1989) From Managerializm to Entrepreneurializm: The Transformation of Urban Governance. Geografiska Annaler, Series B, Human Geography, 71(1), 3-17

HOLTON, R.J. (1999) “Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık” , Çeviren: Ruşen Keleş, İmge Kitabevi, Ankara

HUSSERL, Edmund (2003) “ Fenomenoloji Üzerine Beş Ders” Çev. H. Tepe, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara

IŞIK. Oğuz ve Pınarcıoğlu. M. Melih (2001) “Nöbetleşe yoksulluk- Sultanbeyli Örneği” , İletişim, İstanbul

İBNİ HALDUN (2001) “Mukaddime” , Hazırlayan: Prof. Dr. Süleyman Uludağ, Dergah Yay. İstanbul

İDEAL KENT (2008) “Bir Mimar Turgut Cansever Biyografisi”, Nisan, Sayı:1, Sayfa:12, Ankara

İDEAL KENT (2010) “Kente Teorik Bakışlar” , Aralık, Sayı:1, Adamor Yay. İstanbul

İDEAL KENT (2010), “Mahalle” , Mayıs, Sayı:2, Adamor Yay. İstanbul

İDEAL KENT (2011) “Mekan Ve Kimlik” , Mayıs, Sayı:3, Adamor Yay. İstanbul

JACOBS, Jane. (2011) “Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı” , (Çeviren: Bülent Doğan, 1.Baskı, metis Yayıncılık, İstanbul

KARACA, Banu (2011) “İş Başa Düşünce...: Tophane Olaylarının Ardından Hassasiyet ve Sorumluluk Üzerine Sorular” , Red Thread Dergisi / Arşiv / Sayı 3, (2011)

KARPAT, Kemal (2003) “Osmanlı Nüfusu(1830-1914)” , Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

KARTAL, S. Kemal (1978) “Kentleşme ve İnsan” , Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi, Enstitüsü Yayınları, No:175, Ankara

KAYA, Erol (2004) “Kentleşme ve Kentlileşme” , 2. Baskı, İlke Yay. İstanbul

KAYA, Önder (2010) “İstanbul “2500 Yıllık Tarihi””, Timaş Yay. İstanbul

KARATAŞ, M. Veysel (2009) “Siirt Üzerine Yazılar”

<http://www.siirtgundemi.com/koseyazi/147/siirt-uzerine-yazilar-ii>, Erişim Tarihi: 25-12-2009

KELEŞ, Ruşen (1983) “100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu” , Gerçek Yayınevi, İstanbul

KELEŞ, Ruşen (2010) “ Kentleşme Politikası” , İmge Kitabevi, 11. Baskı, Ankara

KELEŞ, Ruşen ve Ünsal Artun (1982) “Kent ve Siyasal Şiddet” , AÜSBF Yay. Ankara

KEYDER, Çağlar (2009) “İstanbul-Küresel ve Yerel Arasında” , Metis Yay. İstanbul

KIRAY, Mübeccel (1998) “Örgütlemeyen Kent: İzmir, Bağlam Yayınları” , İstanbul

- KIRAY, Mübeccel (1976) “Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası” , DPT Yayınları, Ankara
- KIZILDAĞ, Şaban (2004) “Dersaadet’ten İstanbul’a Eminönü Ailesi” Beyaz Sanat Yay. İstanbul
- KOS, Karoly (1995) “İstanbul, Şehir Tarihi ve Mimarisi” , Kültür Bakanlığı Yay. Ankara
- KUBAN, Doğan (1973) “Türkiye Sanatı Tarihi” , Gerçek Yay. İstanbul
- KURTOĞLU, Ayça (2004) “Hemşerilik ve Şehirde Siyaset- Keçiören Örneği” , İletişim, İstanbul
- KURTULUŞ, Hatice (2005) “İstanbul’da Kentsel Ayrışma” , Bağlam Yay. İstanbul
- KÜMBETOĞLU, B.(2005) “Sosyolojide Ve Antropolojide Niteliksel Yöntem Ve Araştırma”, Bağlam Yayınları, İstanbul
- LAMPARD, Eric (1965) “Historical Aspects of Urbanization” , Hausser, D.,Schnore, L., (Ed.), The Story of Urbanization, John Wiley and Sons, Inc., Newyork.
- LOTİ, Pierre (1999) “1890 İstanbul” , Çeviren: Galip Baldıran, Vadi Yay. Ankara
- LYNCH, K.((2011) “Kent İmgesi” , Çeviren: İrem Başaran, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- MARKS. Karl ve Frederich Engels (1987) “Alman İdeolojisi” , Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara
- MUHAFAZAKAR DÜŞÜNCE (2010) Dosya: “Medeniyetin Tecessümü: Şehir Hayatı” Ocak-Şubat-Mart, Yıl.6/Sayı:23, Ankara

- MUKUL, İrfan (1999) Kentsel dönüşüm ve mekânsal stratejiler, Radikal iki 02-08-1999
- NADALOĞLU, Halil (1996) “Mahalli İdarelerin Yeniden Yapılandırılması” , TOBB Yayınları, İstanbul
- OKTAY, Ahmet (2002) “Metropol ve İmgelem”, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
- ORTAYLI, İlber (2008) “İstanbul’dan Sayfalar” , Turkuvaz Yay. İstanbul
- OSMANOĞLU, Emir (Editör) (2010) “Türkiye’de Yoksulluk Algısı” , Adamor Yay. Ankara
- ÖĞMEN, Cemil (2012) “Kentsel Dönüşüm, Gentrification ve İstanbul” , Ümran Dergisi, Şubat, Sayı:210, sh.44-55, İstanbul
- ÖLMEZ, Adem (2002) “İstanbul, Ermeni Olayları ve Yahudiler” , Kurtuba Kitap, İstanbul
- ÖTKÜNÇ, Arbil ve Burcu Selcen Coşkun (2012) “Bir Yaratıcı Küme Örneği: Galata, İdeal Kent Dergisi, Eylül 2012, Sayı:7, Sh:86 , Ankara
- ÖZBİLGİN, Erol (2011) “Bütün Yönleriyle Osmanlı” , Yeni Şafak Gazetesi Kültür Yayınları, İstanbul
- ÖZDENÖREN, Rasim (2009) “Kent İlişkileri” , İz Yayıncılık, İstanbul
- ÖZEL, İsmet (2010) “Kalın Türk”, Şûle Yayınları, İstanbul
- ÖZBAY, Fatih (2009) “Kent Yoksulluğu ve Sosyal Dışlanma. Küçük pazar Örneği” , Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul
- PAMUK, Orhan (2009) “İstanbul, Hatıralar Ve Şehir” , İletişim, İstanbul

- PEROUSE, Jean François (2011) “İstanbul’la Yüzleşme Denemeleri- Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek” , Editör: Berna Akkıyal, İletişim, İstanbul
- PEROUSE, Jean-A ve Didem Danış (2005) “Zenginliğin Mekanda Yeni Yansımaları: İstanbul’da Güvenlikli Siteler”, Toplum ve Bilim Dergisi İçinde, Sayı:104, İstanbul
- PUSTU, Yusuf (2006) “Küreselleşme Sürecinde Kent: Antik Siteden Dünya Kentine”, Sayıştay Dergisi, Sayı:60, 129-151, Ankara
- REFİK, Ahmet(1987) “Onuncu Asrı Hicride İstanbul Hayatı” , Hazırlayan: Abdullah Uysal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. İstanbul
- RİTZER, George (2011) “Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek” , Çeviren: Şen Sür Kaya, 2. Baskı, Ayrıntı, İstanbul
- SAYBAŞILI, Nermin (2011) “Sınırlar ve Hayaletler-Görsel Kültürde Göç Hareketleri” , Metis, İstanbul
- SENNET, Richard (2008) “Ten ve Taş- Batı Uygarlığında Beden Ve Şehir” , Çeviren: Tuncay Birkan, Metis, İstanbul
- SJOBERG, Gideon (1965) “Theory and Research in Urban Sociology” Hauser, P. Schnore, F.,(Ed.), The Study of Urbanization, John Willey and Sons Inc., Newyork.
- SOL HABER MERKEZİ (2012) “Galataport Kuruldan Geçti: Yağma Başlıyor” <http://haber.sol.org.tr/kent-gundemleri/galataport-kuruldan-gecti-halictе-yagma-basliyor-haberi-53675> Erişim Tarihi:23-10-2012
- ŞEHİR VE MEDENİYET (2010) “Dosya: Din, Şehir ve Kültür” Cilt:2, Sayı:3, Ankara

- HECE DERGİSİ (2009) “Dosya: Şehirlerin Dili içinde: “Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında”, Haziran-Temmuz-Ağustos, Özel Sayı:18, Ankara
- ŞENGÜL, H. Tarık (2001) “Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar” , Demokrasi Kitaplığı, WALD, İstanbul
- TANYELİ, Uğur (2004) “İstanbul 1900-2000 Konutu ve Modernleşmeyi Metropolden Okumak” , Akın Nalça Kitaplığı, sh.288, İstanbul
- TANPINAR Ahmet Hamdi (2001) “Beş Şehir” , Hazırlayan: M. Fatih Andı, YKY, 7.Baskı, İstanbul
- TEKELİ, İlhan (1996) “Türkiye’de Çoğulculuk arayışları ve Kent Yönetimi Üzerine”, Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne, Editör; Ferzan Bayramoğlu Yıldırım, Dünya Yerel Yönetim Ve Demokrasi Akademisi (WALD) Yayınları, İstanbul
- TEKELİ, İlhan (2010) “Akademyanın Velut Kalem: Prof. Dr. İlhan Tekeli İle Kent Üzerine”, Dosya: Kente Teorik Bakışlar, İdeal Kent Dergisi, sayı:1, sh.8-27, Adamor, Ankara
- TOPHANE HARİTASI (2012) <http://www.haritamap.com/yer/30689/tophane.html>
Erişim Tarihi:23-10-2012
- TOK, Evren (2009) “Kentsel dönüşümün düşündürdükleri” , Anlayış Dergisi, Nisan, Sayı: 71
- TUNA, Korkut (2011) “Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri” , İz Yay. İstanbul
- TUNÇ, Şafak (2010) “Şehristan İstanbul “Seyyahların Hayal Şehri” İTO, İstanbul’a Yönelik Araştırmalar, Yayın No:2010/78, İstanbul

- TUNÇ, Şafak (2004) “Tophane-i Amire ve Osmanlı Devleti’nde Top Döküm Faaliyetleri, Başak Kitap, İstanbul
- UĞURLU, Ömer (2010) N.Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak ve M. Şiriner’le birlikte, “Türkiye Perspektifinden (Derleme), Kent Sosyolojisi Çalışmaları” , Örgün Yay. İstanbul
- TÜRK EDEBİYATI DERGİSİ (2011), Ekim, sayı: 456, İstanbul
- URRY, John (1999) “Mekanları Tüketmek” , Çeviren: Rahmi G. Ögdül, Ayrıntı, İstanbul
- WEBER, Max (2003) “Şehir, modern Kentin Oluşumu” , Çev. Musa Ceylan, Bakış Yayınları, İstanbul
- WEBER, Max (2010) “Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu” , Çeviren: Gülistan Solmaz, Alter Yayıncılık, İstanbul
- WIRHT, Louis,(2002) Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme, Çeviren ve Derleyen: B.Duru ve A.Alkan, 20. Yüzyıl Kenti İçinde, İmge Kitabevi, Ankara
- YILDIRIM, Ferzan Bayramoğlu (1996) “Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne” , Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yay. İstanbul
- YALÇINTAN, Murat Cemal (2007) “Kentsel dönüşümün mağdurları ve...” 12 Aralık, Birgün Gazetesi

EKLER

EK:1 Cumhuriyet Dönemi Öncesinde İstanbul'un Nüfusu

Roma İmparatorluğu'na başşehir yapıldığı döneme kadar küçük bir şehir görünümünde olan İstanbul, Roma-Bizans döneminde "dünyanın en büyük şehri" olma unvanına iki defa sahip olmuştur. Milattan sonra beşinci asrın ortalarından yedinci asrın ortalarına kadar süren dönemde yaklaşık 500.000'i bulan nüfusu ile çağının en büyük şehri idi. Onuncu asrın ortalarından on ikinci asrın başlarına kadar 400.000'i aşan nüfusu ile yine dünyanın en büyük şehri olmuştur (Reader, 2007: 89-90). Ancak, bu dönemden sonra şehrin nüfusu azalmaya başlamış ve fetih öncesinde 50.000'e kadar düşmüştür.

İstanbul'un Osmanlı Devleti tarafından fethi, şehrin kısa zamanda kendini toparlamasını sağlamış ve nüfus yüz elli yıl içinde yaklaşık on kat artmıştır.

Ömer Lütfi Barkan'ın 1520-1535 yılları için yaptığı hesaplamalara göre on altıncı asırda İstanbul'un nüfusu, %58'i Müslüman, %42'si Gayrimüslim olmak üzere 480.000 kişidir. Şehrin on altıncı asırdaki nüfusunun, ülkenin ikinci büyük şehri olan Bursa'dan 7-10 kat fazla olduğu tahmin edilmektedir (Tekeli, 1996: 356-357).

IV. Murat'ın 1638'de yaptırdığı sayım sonuçlarına dayanan Evliya Çelebi'ye göre civar mahalleleriyle birlikte İstanbul'un nüfusu 1.500.000'e yaklaşmakta ise de birçok yabancı seyyah, asrın sonunda şehrin nüfusunun 700.000 dolayında olduğunu belirtmiştir.

Bu nüfusla İstanbul, "dünyanın en büyük şehri" unvanını yeniden elde etmiştir (Reader, 2007: 89-90). On sekizinci asır için Dr. Pocock adlı araştırmacının verdiği abartılı sayı ise 3.340.000'i Müslüman, 60.000'i Hıristiyan ve 100.000'i Yahudi olmak üzere 3.500.000 nüfuslu bir İstanbul'dur. (Yazan, 1997: 210-211) Bu bilginin doğruluğunu teyit edebilecek herhangi güvenilir bir veri bulunmamaktadır.

Fransa'nın eski elçisi General Andreossi şehrin 1815'teki nüfusunu, tüketilen su ve ekmek miktarına dayanarak 630.000 olarak hesaplamıştır. Osmanlı hükümetinin 1885 yılındaki resmî sayımına göre şehrin nüfusu 873.565'tir (Good- sell, 2008: 24). Dr. Verollet'nun, yine on dokuzuncu asrın ikinci yarısında Osmanlı idaresinin en güvenilir memurlarına, papazlara, hahamlara ve yabancı devlet görevlilerine başvurarak yaptığı hesaplamada İstanbul'un nüfusu 778.000 olarak belirlenmiştir (Yazan, 1997: 211-212).

Bu asırda İstanbul'un nüfusunun, ikinci büyük şehir olan İzmir'in yaklaşık 5 katı olduğu tahmin edilmektedir (Tekeli, 1996: 361). İstanbul'un 1885, 1896 ve 1914 sayımlarına göre nüfusu ve Müslümanlar ile Gayrimüslimlerin oranı Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: 1885, 1896 ve 1914 Nüfus Sayımlarına Göre İstanbul'un Nüfusu

Tarih	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
1885	384.410 %44,00	488.655 %56,00	873.565
1896	520.194 %50,49	510.040 %49,51	1.030.234
1914	520.434 %57,19	389.553 %42,81	909.987

Kaynak: Karpat, Kemal (2003), Osmanlı Nüfusu (1830-1914), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ISBN: 975-333-169-X, s. 141; Karpat, Kemal (2006), Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma, Çev. Dilek Özdemir, Ankara: İmge Kitabevi, ISBN: 975-533-425-4, s. 421.

Tablo 2'ye göre, 1885 tarihi itibarı ile Gayrimüslimlerin İstanbul'da çoğunlukta olduğu görülmektedir- Bu durum, şehirdeki ekonomik faaliyetlerin câzibesi dolayısıyla taşradan gelen Osmanlı tebaası Hıristiyanlardan (özellikle de Rumlardan) kaynaklanmıştır (Keyder, 2006a: 18).

Aynı dönemde ecnebî tâbiyetinde olan veya tâbiyeti bilinmeyenlerin toplamı 129.234 kişidir. Bu sayı, İstanbul nüfusunun yaklaşık %15'ine tekâbül etmektedir. (Eryılmaz, 1996:344) 1896 yılında, Müslümanlar küçük bir farkla da olsa çoğunluğa ulaşmıştır.

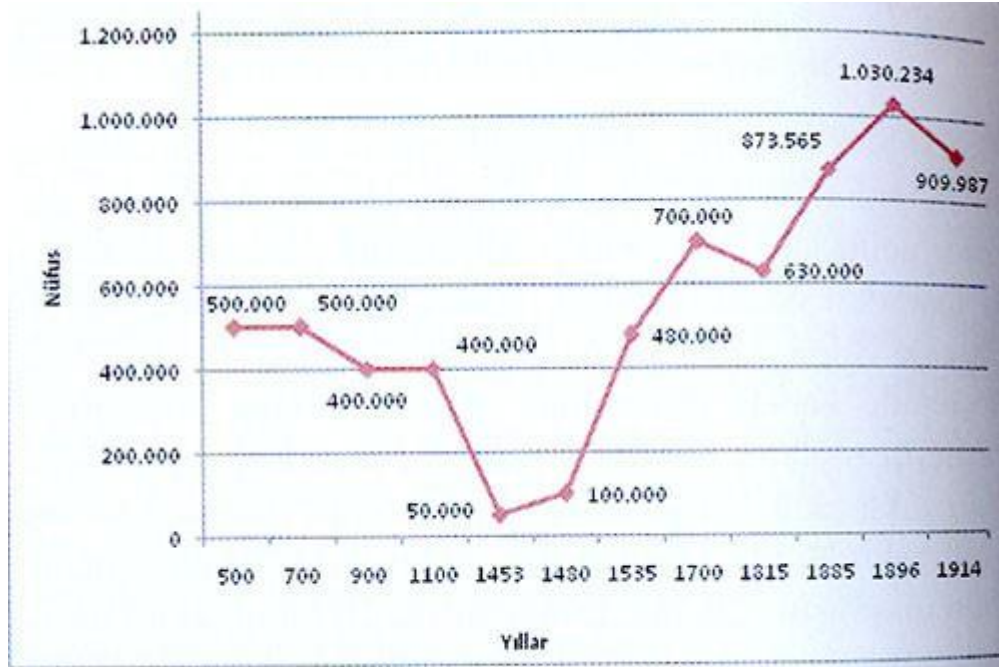
On dokuzuncu asırda İstanbul'un nüfusundaki artışın temel sebebinin, doğumlardan daha çok 1877- 1878 Osmanlı-Rus Savaşının etkisiyle Balkanlar'dan gelen göçmenlerle

ülkenin diğer vilayetlerinden yapılan göçlerden kaynaklandığı söylenebilir. (Keyder, 2006a: 18; Tekeli, 2009: 185)

1914 yılında ise Müslümanların İstanbul'un nüfusundaki payının önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Bu artışın en önemli sebebi, Balkan Savaşları dolayısıyla kaybedilen topraklardaki Müslüman nüfusun şehre göç etmesidir (Toprak 1982: 65; Kuban, 2004: 363).

Cumhuriyet dönemi öncesinde İstanbul'un nüfusunun izlediği seyir kabaca iki ana dönem hâlinde ele alınabilir. Roma- Bizans döneminde şehrin nüfusu, zirve noktasına ulaştığı altıncı asırdan itibaren genel olarak azalma eğilimi göstermiş ve fetih öncesinde yaklaşık 50.000 kişiye kadar düşmüştür.

Osmanlı döneminde ise şehrin nüfusunun genel anlamda artma eğilimi içinde olduğu görülmektedir. On dördüncü asrın sonlarına doğru yaklaşık 100.000 kişiye ulaşan nüfus, on dokuzuncu asrın sonunda bir milyon kişiyi aşmıştır. (Bkz. Grafik 1)

Grafik 1: Cumhuriyet Dönemi Öncesinde İstanbul'un Nüfusunun Tarihi Seyri

Cizim: Recep Bozlağan

CUMHURİYET DÖNEMİNDE İSTANBUL'UN NÜFUSU

Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Bu sayıma göre İstanbul Şehremaneti sınırları içinde yaşayan nüfus 680.857 kişidir. Şehrin nüfusu 1935 yılında 741.148'e, 1940'ta 793.949'a, 1945'te 860.558'e ve 1950'de ise 983.041'e yükselmiştir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan 27 yıl sonra dahi, İstanbul 1914 yılındaki nüfusuna ulaşamamıştır. İstanbul'un nüfusunun ülke nüfusuna oranı 1927'de %5, 1935'te %4,6, 1940'ta %4,5, 1945'te %4,6 ve 1950'de %4,7 olmuştur (<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>; Tekeli, 2009: 193).

Söz konusu dönemde İstanbul'un nüfus artışı yıllık ortalama %1,75 düzeyinde gerçekleşmişken, Türkiye'nin nüfus artışı yıllık ortalama %1,95 düzeyinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, İstanbul'un dönemsel nüfus artışının ülke ortalamasının yaklaşık %10 altında gerçekleştiği söylenebilir.

Nüfus dinamiğinin dikkat çeken bir diğer özelliği de, İstanbul'un nüfusunun bu süre içinde homojenleşmesi ve kozmopolit niteliğini yavaş yavaş kaybetmesidir. Müslümanların şehrin nüfusu içindeki oranı 1927'de %65 iken, 1935'te %70'e ve 1950'de %84'e yükselmiştir.

Gayrimüslimlerin (azınlıkların) nüfusunda sonraki yıllarda görülen hareketler, nüfus sayımlarından takip edilememektedir. (Tekeli, 2009: 194)

İstanbul'un belediye sınırları içindeki nüfusu 1955'te 1.268.771, 1960'ta 1.466.535, 1965'te 1.742.978, 1970'te 2.132.407, 1975'te 2.547.364 ve 1980'de 2.772.708 olarak tespit edilmiştir.

Nüfusun Türkiye nüfusuna oranı kısmen artarak 1955'te %5,3, 1960'ta %5,3, 1965'te %5,6, 1970'te %6,0, 1975'te %6,3 ve 1980'de %6,2 olmuştur. (Bkz. Tablo 3)

İstanbul Belediyesi sınırlarının bitişiğindeki 32 belediyenin nüfusu da dâhil edildiğinde, metropoliten alanın nüfusu 1960'ta 1.736.000, 1970'te 2.849.000 ve 1980'de 4.643.000 olmuştur. Bu verilerin Türkiye nüfusuna oranı ise 1960'ta %6,3, 1970'te %8,0 ve 1980'de %10,4'tür.

İstanbul'daki nüfus yığılması, 1927-1950 döneminden farklı olarak görece önemini sürekli artırmıştır. İstanbul'da yabancı tabiiyetindeki nüfus 1970 yılında 17.855 iken, 1980'de 10.303'e düşmüştür (<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>; Tekeli, 2009: 194-198).

3030 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi sonrasında, İstanbul Belediyesi'nin büyükşehir belediyesine dönüştürülerek sınırlarının genişletilmesi ve yeni ilçe belediyelerinin kurulmasıyla birlikte, şehir (Büyükşehir Belediyesi) sınırları içinde yaşayan nüfusun büyük bir artış kaydettiği görülmektedir.

1985 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre şehrin nüfusu 5.475.982'ye, 1990 yılında 6.629.431'e, 2000 yılında ise 8.803.468'e yükselmiştir.

Bu dönemde İstanbul'un nüfusu, yıllık ortalama %9 oranında artış göstermiştir. Ancak bu artışın daha çok büyükşehir belediyesi sınırlarının genişlemesinden kaynaklandığını tekrar belirtmekte yarar var.

Aynı dönemde Türkiye nüfusunun yıllık artış hızı ise %2,33 düzeyinde gerçekleşmiştir. Şehrin nüfusunun Türkiye nüfusuna oranı sürekli artarak 1985 yılında %10,8'e, 1990'da %11,7'ye ve 2000 yılında ise %12,9'a ulaşmıştır (Bkz. Tablo 3).

Yıl	İstanbul'un Nüfusu	Dönemlik Artış Oranı (%)	Yıllık Artış Oranı (%)	Türkiye'nin Nüfusu	Dönemlik Artış Oranı (%)	Yıllık Artış Oranı (%)	İstanbul'un Nüfusunun Türkiye'nin Nüfusuna Oranı (%)
1927	680.857	--	--	13.648.987	--	--	5,0
1935	741.148	8,9	1,1	16.158.567	18,4	2,3	4,6
1940	793.949	7,1	1,4	17.821.543	10,3	2,1	4,5
1945	860.558	8,4	1,7	18.790.987	5,4	1,1	4,6
1950	983.041	14,2	2,8	20.947.155	11,5	2,3	4,7
1955	1.268.771	29,1	5,8	24.065.543	14,9	3,0	5,3
1960	1.466.535	15,6	3,1	27.755.532	15,3	3,1	5,3
1965	1.742.978	18,9	3,8	31.391.651	13,1	2,6	5,6
1970	2.132.407	22,3	4,5	35.605.653	13,4	2,7	6,0
1975	2.547.364	19,5	3,9	40.348.789	13,3	2,7	6,3
1980	2.772.708	8,8	1,8	44.737.321	10,9	2,2	6,2
1985	5.475.982	97,5	19,5	50.664.654	13,3	2,7	10,8
1990	6.629.431	21,1	4,2	56.473.653	11,5	2,3	11,7
2000	8.803.468	32,8	3,3	67.824.543	20,1	2,0	13,0
2007	12.573.836	42,8	6,1	70.586.256	4,1	0,6	17,8
2008	12.697.164	0,98	1,0	71.517.100	1,3	1,3	17,8
2009	12.915.158	1,7	1,7	72.561.312	1,5	1,5	17,8
2010	13.255.685	2,6	2,6	73.722.988	1,6	1,6	18,0
2011	13.624.240	2,8	2,8	74.724.269	1,4	1,4	18,2
Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (%)			4,0	--	--	2,1	--

Kaynak: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksda/gitapp/adnks.zul>; erişim: 22.08.2010.

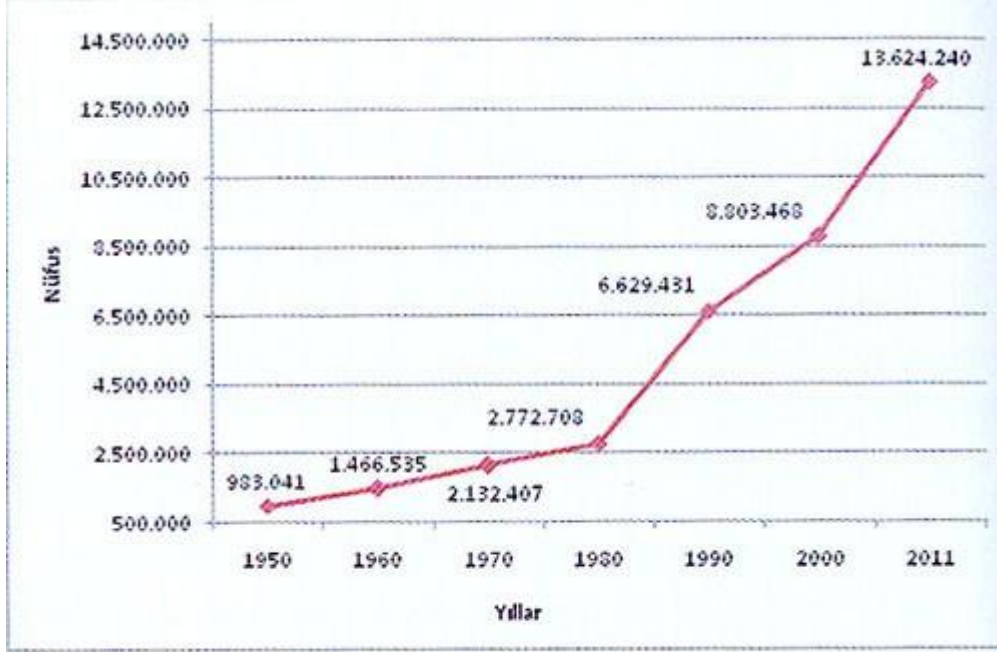
Not: 2007 yılına kadar İstanbul Belediyesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde yaşananlar hesaplamaya dâhil edilmiş, bu tarihten itibaren ise il nüfusunun tamamı hesaplamaya dâhil edilmiştir. 1980-1985 dönemindeki yıllık %19,5 oranındaki nüfus artışı ile 2000-2007 dönemindeki yıllık %6,1 oranındaki nüfus artışı, büyük ölçüde İstanbul (Büyükşehir) Belediyesi sınırlarının genişletilmesinden kaynaklanmıştır.

5216 sayılı kanun ile birlikte İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin sınırları il sınırlarına kadar genişletilmiştir(Bkz. Geçici Md. 2). İl nüfusu 2007 yılı sonu itibarı ile 12.573.836 iken, 2008 yılında 12.697.164'e² 2009 yılında 12.915.158'e, 2010 yılında ise 13.255.685'e, 2011 yılında ise 13.624.240'a yükselmiştir (<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksda-gitapp/adnks.zul>).

Şehrin nüfusunun artış hızı, büyükşehir belediyesi sınırlarının genişletilmesinin etkisiyle yıllık %6,1 düzeyinde gerçekleşmiştir. Aynı dönemde ülke nüfusunda yıllık %0,6 oranında artış yaşanmıştır. Bu ise Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne geçiş sürecinden kaynaklanmaktadır.

2 2007 yılı nüfus verileri ile 2008 yılı verileri arasındaki küçük fark, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne geçilmesi dolayısıyla, daha önce tutulan gerçek dışı kayıtların sistemden silinmesinden kaynaklanmaktadır.

2007 yılı sonu itibarı ile Türkiye nüfusunun %15,8'i, 2008'de %17,5'i, 2009'da %17,8'i, , 2010'da %18'i, 2011 yılında ise %18,2'si İstanbul'da ikâmet etmektedir (Bkz. Tablo 3). 2009 tarihli ve 1/100.000 ölçekli İstanbul İl Çevre Düzeni Planı'na göre İstanbul'un nüfusu 2023 yılında yaklaşık 16.000.000 kişiye ulaşacaktır (İBB, 2010a: 553-562).

Grafik 2: Cumhuriyet Döneminde İstanbul'un Nüfusunda Değişim

Çizim: Recep Bozdoğan

İstanbul'un il nüfusunun, şehrin her iki yakası arasındaki dağılımı, son otuz yıl itibarı ile Tablo 4'te gösterilmiştir.

Buna göre, 1980 yılında il nüfusunun %68,8'i Avrupa yakasında yaşarken, Asya yakasında yaşayanların oranı %31,2 düzeyindedir. Bu tarihten sonraki otuz yıllık dönemde Asya yakasında yaşayanların oranında kısmî bir artış görülmektedir.

2010 yılı itibarı ile il nüfusunda Avrupa yakasının payı %64,6'ya gerilerken, Asya yakasının payı %35,4'e yükselmiştir.

İl Çevre Düzeni Planı'nda İstanbul için önerilen (şehrin, sürdürülebilir gelişme ilkeleri çerçevesinde taşıyabileceği) nüfus içinde Avrupa yakasının payının küçük oranda azalarak %62,9'a gerilemesi, Asya yakasının payının aynı oranda artarak %37,1'e yükselmesi beklenmektedir (İBB, 2010a: 554).

Tablo 4: İstanbul'un İl Nüfusunun Avrupa ve Asya Yakalarına Göre Dağılımı

Yıllar	Toplam	Avrupa Yakası	(%)	Asya Yakası	(%)
1980	4.741.890*	3.264.393	68,8	1.477.497	31,2
1990	7.309.190*	4.734.857	64,8	2.574.333	35,2
2000	10.018.735*	6.541.593	65,3	3.477.142	34,7
2010	13.255.685	8.571.374	64,7	4.684.311	35,3
2011	13.624.240	8.802.498	64,6	4.821.742	35,4
2023	16.000.000	10.070.000	62,9	5.930.000	37,1

(* Veriler, İstanbul il nüfusunu yansıtmaktadır. Dolayısıyla, Tablo 3'te gösterilen ve İstanbul (Büyükşehir) Belediyesi sınırları içinde yaşayan nüfusa ilişkin verilerden farklılık göstermektedir.

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (2010), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS), 2010 Nüfus Sayımı Sonuçları; İBB (İstanbul Büyükşehir Belediyesi) (2010a), 1/100.000 Ölçekli İstanbul İl Çevre Düzeni Planı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, Şehir Planlama Müdürlüğü.

İstanbul'da merkezî iş alanını oluşturan iki ana kısımdan Tarihî Yarımada'da nüfus 1980'lerin sonlarından itibaren azalma eğilimi içine girmiştir. Tarihî Yarımada'nın toplam nüfusu 1985 yılında 571.496 iken (Fâtih Belediyesi, 2010Ö:15), 2011 yılı sonu itibarıyla 429.351'e gerilemiştir (<http://tuikapp.tuik.gov.tr>).

Buna karşılık, Beyoğlu İlçesi'nde ise nüfus genel olarak durağan bir seyir izlemiştir. Bu ilçenin nüfusu 1985 yılında 245.999 iken (www.yerelnet.org.tr/belediyeler), 2010 yılında küçük oranlı bir artışla 248.206'ya (<http://tuikapp.tuik.gov.tr>) yükselmiştir. 1985-2009 yılları arasındaki 24 yıllık süreçte, ilçenin nüfusu binde 8,9 oranında artmıştır.

Bu sayılar, İstanbul iline ait verilerle karşılaştırıldığında, Beyoğlu İlçesi'ndeki küçük oranlı artışın aslında önemsiz olduğu; Fâtih İlçesi'ndeki azalmanın ise büyük bir nüfus

kaybı olduğu söylenebilir. Nitekim İstanbul'un nüfusu aynı dönemde %248 oranında artarak 5.475.982'den 13.624.240'a yükselmiştir (Bkz. Tablo 3).

İstanbul'un nüfusu tarih boyunca dalgalı bir seyir izlemiştir. Şehrin nüfusuna dair güvenilir veriler ancak yirminci asırda elde edilebilmişse de, şehrin nüfusunun tarih içindeki seyrine dair tahminler yapılabilmektedir.

İstanbul, nüfusu ne olursa olsun, Ortaçağ'dan günümüze dünyanın büyük şehirleri arasında yer alabilmiştir. Şüphesiz bu durum tek başına nüfus ile açıklanamamalıdır. Jeo stratejik konumu, tarihî ve kültürel zenginlikleri ve ekonomisi de bu süreçte etkili olmuştur.³

³ Kaynak: Haber7.com (2010) <http://www.haber7.com/kitap/haber/879650-istanbul-nufusunun-tarihi-gelisimi> Erişim Tarihi:23-10-2010

EK:2 Beyoğlu'nda Mega Bir kentsel Dönüşüm Projesi: Galataport

Haliç kıyısını turizme açacak ve Karaköy'ün tarihi silüetini değiştirecek olan Galataport projesi, son haliyle geçtiğimiz hafta 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan geçti. Galataport kapsamında yıkılacak binalardan birinin ise, Karaköy'deki İstanbul Modern olduğu ortaya çıktı.

2005 yılında ihaleye açılan ve Danıştay'ın imar planlarına ilişkin kararı sonucu Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından askıya alınan Galataport projesi, imar planında yapılan değişikliklerle geçtiğimiz Salı günü 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'ndan geçti.

Karaköy'den Tophane'ye dek, İstanbul Salıpazarı Liman Alanı'nda 1,2 km'lik bir hat boyunca uzanacak olan Galataport projesi, "İstanbul'un tek kruvaziyer limanı" olacağı iddialarıyla servis ediliyor. Ancak alışveriş merkezleri, oteller, apart oteller, hediyelik eşya mağazaları, gümrüksüz alışveriş alanları, fast food restoranları, ofisler gibi turizm ve ticaret alanları ile sergi ve fuar alanlarının ve bir yolcu terminalinin yer alacağı Galataport projesi, kamuya ait yaklaşık 100 bin metrekarelik bir bölgeyi kapsayan kıyı alanlarını sermayenin talanına açacak.

Bu proje ile birlikte Galataport'un liman faaliyetini artırarak bir "turist çekim merkezi" olacağı ve dönüştürülen bölgenin turizm odaklı yeni ticari işlevlerinin büyük kâr getireceği belirtiliyor.

Beyoğlu civarındaki sermaye odaklı dönüşümün temelleri geçtiğimiz yıl Ocak ayında tamamlanan Beyoğlu Kentsel SİT Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı ile atılmıştı. Trafığın yer altına alınması ile Taksim Meydanı'nın yayalaştırılması, Galata ve Tophane gibi yoğun olarak konut barındıran yerleşimlerin turizme ve ticarete açılması bu planda öngörülmüştü.

Taksim Gezi Parkı'nda Topçu Kışlası'nın yeniden inşasının zemini ise, gene bu planın, mevcut olmayan ya da eski ve metruk haldeki binaların aslına uygun olarak yeniden yapılmasını öngören ilgili maddesi ile atılmıştı.

Beyoğlu Kentsel SİT Alanı'nda bulunan Galataport'un ise, proje açıklamasında da belirtildiği üzere Galata ile turistik bağlamda ilişkileneceği öngörülüyor. Galataport'un inşası, Tarlabası, Şişhane gibi kentsel yenileme alanlarındaki turizm ve ticaret odaklı dönüşümü tamamlayacak.

2010'da Kıyı Kanunu'nda yapılan, kıyılarda doldurma ve kurutma suretiyle elde edilen arazilerde 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun koruma amaçlı imar planına ilişkin hükümlerin uygulanamayacağına ilişkin değişikliklerle de, kıyı dolgu

alanlarından olan Karaköy ve Tophane'de tescilli olmayan yapıların yıkımının ve kıyı çizgisinde yeni inşaatların önü açılmıştı.

Özelleştirme İdaresi'nin hazırladığı 1/5000 ve 1/1000 ölçekli yeni imar planları uyarınca Karaköy sahilinde Türkiye Denizcilik İşletmeleri'ne ait 4 numaralı antrepoda yer alan İstanbul Modern'in yıkılmasına karar verildi.

Buna göre, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden Özelleştirme İdaresi'ne gönderilen bir yazıda, İstanbul Modern'in yeni imar planlarında mevcut halde korunacağı belirtildiği halde kaldırılması istendi.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan gönderilen bir yazıda ise müzenin yerinde korunmasının belirtildiği öne sürülüyor.

Ancak son olarak 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun, Özelleştirme İdaresi'nin hazırladığı imar planlarını İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin

isteği doğrultusunda yeniden dzenlediği ve İstanbul Modern'in yıkılmasına karar verdiği anlaşıldı.

8 bin metre karelik bir alan kaplayan İstanbul Modern'in yerine, Nusretiye Saat Kulesi'ni de içeren proje arazisinin yüzde 14'lük bir bölümünde bir meydan ve yeşil alan dzenleneceği iddia ediliyor.

İstanbul Modern'in kullandığı 4 numaralı antreponun Türkiye Denizcilik İşletmeleri'nden 28 yıllığına kiralandığını açıklayan İstanbul Modern tarafından, Galataport projesinde müzenin yerinin aynen korunacağından başka konuyla ilgili bilgi sahibi olunmadığı ifade edildi.

1990'lı yıllara kadar Türkiye Denizcilik İşletmeleri'nin kuru yük antreposu olarak kullandığı binanın, alandaki diğer antrepolar gibi Tayyip Erdoğan'ın izniyle kullanıma açılmasının ve Tabanlıoğlu Mimarlık tarafından yenilenmesinin ardından Eczacıbaşı Holding tarafından 11 Aralık 2004'te açılan İstanbul Modern, Türkiye'de çağdaş sanat sergileri dzenleyen özel bir müze.

13. yüzyılda Cenevizlilerin yerleştiği Tophane ile beraber yüzyıllardır liman olarak kullanılan Karaköy Rıhtımı üzerinde yer alan ve önceden kamuya ait olan çok sayıdaki antrepo, Türkiye Denizcilik İşletmeleri'nin parça parça özelleştirilmesiyle beraber, İstanbul Modern örneğinde olduğu gibi kiraya vermeye başlandı.⁴

⁴ Kaynak: Sol Haber Merkezi, <http://haber.sol.org.tr/kent-gundemleri/galataport-kuruldandan-gecti-halictede-yagma-basliyor-haberi-53675> Erişim Tarihi:23-10-2012

EK:3/Tophane Alan Haritaları

Tophane Renklendirilmiş Harita

Tophane Alan Haritası⁵

⁵ Kaynak: <http://www.haritamap.com/yer/30689/tophane.html>

EK:4 Kamuoyuna Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Uygulamaları Hakkında Duyuru ve Davet

Planlamanın Bütünlüğü, Çok Boyutluluk ve Uzun Dönem

Olağanüstü planlama olayları gibi ele alınan kentsel dönüşüm ve yenileme projeleri, bütüncül planlama yaklaşımı hiçe sayılarak, kentlerin değer kazanmış ya da değer kazanmaya aday parçalarına yönelik olarak kurgulanmakta, bu durum kentlerin dengesiz ve sağlıklı büyümesine yol açmakta, dolayısıyla da sorunlara köklü çözümler üretilmemektedir.

Oysa kentsel dönüşüm ve yenileme süreçleri, planlama sürecinin olağan parçaları olarak ele alınmalı, bütüncül planların işaret ettiği şekilde yönetilmelidir. Bu amaçla ivedi olarak planlamaya yönelik parçalanmış mevzuatı tek bir şemsiye altında toplayacak geniş kapsamlı bir “Şehircilik Yasası” hazırlanmalı ve dönüşüm / yenileme süreçlerinin çerçevesi de bu yasa ile çizilmelidir.

Kentsel dönüşüm / yenileme uygulamaları yalnızca fiziki değil, ekonomik ve sosyal boyutları da kapsayacak şekilde çok bileşenli olarak kurgulanmalı ve uygulanmalıdır. İnsanların kurduğu sosyal ve ekonomik ilişkiler, içinde yaşadıkları fiziki mekânı biçimlendirmede etkilidir. Bu ilişkileri yeterince sorgulamayan ve çözümlenmeyen bir fiziki mekân tasarımı kabul edilemez. Dahası, kentsel dönüşüm ve yenileme uygulamalarının hazırlandığı yer için tespit edilen sosyal ve ekonomik sorunlara çözüm oluşturması beklenir.

Toplumsal ve iktisadi kapasiteyi geliştirecek, sürdürülebilirliği sağlayacak ve yeni iş alanları oluşturacak etkin sosyal ekonomik programlar, kentsel dönüşüm ve yenileme süreçlerinin temel unsurları olmalıdır. Bu programlarla beslenmeyen kentsel dönüşüm ve yenileme süreçleri kabul edilemez.

Bugüne kadar yapılan uygulamaların hiçbirinde bu tip programlar geliştirilmemiştir. Oysa yaşayanların sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik programlar geliştirmek ve uygulamak da yerel yönetimlerin görevleri arasındadır. Kentsel dönüşüm ve yenileme süreçleri siyasi dönemlere ya da kısa ihale süreçlerine sığdırılmayacak kadar kararlı, ciddi ve uzun erimli çalışmaları gerektirir.

Katılım ve Karar Alma Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik

Kentsel dönüşüm ve yenileme süreçleri yaşayanlar ile birlikte kararlaştırılmalı, geliştirilmeli, planlanmalı ve yönetilmelidir. Süreçten herhangi bir kesimin herhangi bir gerekçeye sığınarak dışlanmaması gerekir. Katılım modelleri, yaşayanların sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerine uygun olarak kurgulanmalı, bu tip pratiklere alışık olmayanlara karşı sabırlı davranılmalı ve yaratıcı yöntemler geliştirilmelidir. İdarenin alışık olmaması halinde ise meslek içi eğitimler uygulanmalıdır. Katılım pratiklerinin karşılıklı öğrenme ile güçlendiği hiçbir aşamada unutulmamalıdır.

Katılım modelleri iyi kurgulanmış ve karar alma süreçleri bu modeller üzerinden gerçekleştirilmiş bir kentsel dönüşüm ya da yenileme süreci, hem daha uygulanabilir olacak, hem de toplumsal uyumun artmasına ve demokrasi kültürünün yerleşmesine olanak tanıyacaktır. Kentsel dönüşüm ve yenileme süreçlerinin şeffaf, dolayısıyla hesap sorulabilir şekilde yönetilmemesi, kentsel dönüşüm uygulamalarına ve dönüşümün uygulayıcılarına olan güveni sarsmaktadır. Hâlbuki şeffaflık hem hesap verebilirliği sağlayacak, hem de gündeme gelebilecek spekülasyonların önünü kesecektir.

Şeffaflık sayesinde uygulayıcı ile yaşayanlar ve sivil toplum arasında güven ortamı yaratılacak, böylece katılımcı planlama pratiklerinin önü açılacaktır. Katılımla alınan kararlar ve bunların gerekçeleri konusunda da her aşamada herkese açık, doğru ve zamanında bilgilendirme ve belgeleme yapılmalıdır.

Uzmanlık, Yer Seçimi, Özgünlük ve Gereksinimler

Şeffaflığın ve katılımın sağlanması koşulu ile kentsel dönüşüm ve yenileme süreçlerinin bilgi, birikim ve deneyim sahibi uzmanlar tarafından yönetilmesi, süreci spekülasyon ve politik müdahalelerden arındıracaktır. Şeffaflığın ve katılımın sağlanamaması halinde en iyi uzmanların bile yapabilecekleri sınırlı olacaktır. Diğer yandan, kentsel yenileme ve dönüşüm projelerini yürüten uzmanların çok boyutluluk ve katılım ilkelerine inanmaları ve bunları uygulayabilecek donanımda olmaları önem taşımaktadır.

Kentsel dönüşüm ve yenileme alanlarının yer seçim kararları katılımcı yaklaşımlarla verilmeli, sınırların saptanmasında, modellerin seçilmesinde bilimsel ölçütler kullanılmalı ve ilgili bölgelerin sorunlarını yansıtan veriler temel alınmalıdır. Süreç, bu bölgelerin özgün niteliklerine ve gereksinimlerine uygun olarak planlanmalı ve yönetilmelidir. Mevcut uygulamalar hemen her bölgede birbirine benzeyen ya da özgünlük ve gereksinimlerden bağımsız çözüm önerileri getirmektedir.

Bu uygulamalar yalnızca değişim değeri hızla artmak suretiyle rant odağı haline gelen / gelebilecek alanlara yoğunlaşmıştır. Oysa kentsel dönüşüm ve yenileme süreçleri kullanım değeri üzerinden, gereksinimlere ve özgünlüklere uygun olarak kurgulanmalıdır.

Etaplama ve Uygulamanın İzlenmesi

Temel ilkelerden kopmadan sürdürülebilir bir proje yönetiminin sağlanması ve hedefe ulaşılması, doğru bir etaplanmanın yapılması ve şeffaf süreçler içerisinde uygulanması ile mümkün olabilir. Etkin bir etaplama, projelerin uygulanabilirliğini de arttıracaktır. Mevcut uygulamalarda tatmin edici bir etaplama tespit edilememiştir.

Kentsel dönüşüm ve yenileme, uygulama sonrasında da izlenmesi gereken süreçlerdir. Yerel yönetimler projelerin tamamlanmasından sonraki süreci de düzenli olarak izlemeli, gerekli hallerde projelerin hedeflerine uygun olarak ya da katılımcı bir

yaklaşım ile proje hedeflerini revize ederek sürece müdahale etmeli ve projenin gidişatını kamuoyu ile paylaşmalıdır. Ülkemizde sık göremediğimiz başarı hikâyeleri ancak bu izleme süreçleri ile gerçekleşebilir.

Yaşanabilir ve Yaşatılabilir Bir Kent Hedefi

Daha kapsamlı kamusal ve kentsel politikalar geliştirmek için, dönüşümün retorik ve gerçekliği ile kente sadece bir ekonomik büyüme makinesi olarak bakan neo-liberal kentsel vizyonu benimsemekle birlikte, çeşitli sosyo-ekonomik dinamiklerin farklı mekânsal örgütlenmeler ve ağırlık merkezleriyle bir araya geldiği; beraber yaşama, ayakta kalabilme ve çalışabilme gibi kültürel ve sosyal değerleri, kodları ve sembolleri savunan; dönüşüm adı altında homojenleştirme amacı gütmeyen bir yaklaşım sergilenmelidir ⁶

⁶ Kaynak: Kamuoyuna Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Uygulamaları Hakkında Duyuru: <http://v3.arkitera.com/h25615-kamuoyuna-kentsel-donusum-ve-yenileme-uygulamalari-hakkinda-duyuru-ve-davet.html> Erişim Tarihi: 23-10-2012

ÖZGEÇMİŞ

1971 yılında Siirt'te doğdu. İlk ve orta öğretimini Siirt'te tamamlayarak, 1995 yılında Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünden 1999'da mezun oldu. 1999'da girdiği Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden 2001 yılında Sosyoloji Ana Bilim dalından "Türk Solunda Yerlilik Problemi: Birikim Dergisi Çevresi Örneği" adlı tez çalışmasıyla mezun oldu. "Kentsel Mekanın Paylaşılması Sorunu: Tophane Örneği" adlı doktora tez çalışmasını 2013 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji anabilim dalında tamamlamıştır.. 2000 yılından 2012'ye kadar özel eğitim kurumlarında felsefe öğretmenliği ve eğitim uzmanı olarak çalışan Aydın Aktay 2012 yılı Ocak ayından itibaren Sakarya Üniversitesi Sapanca Meslek Yüksek Okulu Dış Ticaret Bölümünde Öğretim görevlisi olarak çalışmakta olup evli ve üç çocuk babasıdır.